

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

МИЛИЦА З. ЂОКИЋ

**ЕКОНОМСКИ ЕФЕКТИ МЕЂУНАРОДНЕ
ЕКОНОМСКЕ ДЕЗИНТЕГРАЦИЈЕ НА ПРИМЕРУ
БРЕГЗИТА**

- докторска дисертација -

Ниш, 2024. година

UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF ECONOMICS

MILICA Z. ĐOKIĆ

**ECONOMIC EFFECTS OF INTERNATIONAL
ECONOMIC DISINTEGRATION IN THE CASE OF
BREXIT**

- Doctoral dissertation -

Niš, 2024

КОМИСИЈА ЗА ОЦЕНУ И ОДБРАНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Ментор:

проф. др Иван Марковић

Универзитет у Нишу, Економски факултет

Чланови комисије:

проф. др Ненад Станишић

Универзитет у Крагујевцу, Економски факултет

проф. др Милош Тодоровић

Универзитет у Нишу, Економски факултет

проф. др Драгана Раденковић Јоцић

Универзитет у Нишу, Економски факултет

Датум одбране докторске дисертације:

**ИЗЈАВА МЕНТОРА О САГЛАСНОСТИ ЗА ПРЕДАЈУ УРАЂЕНЕ ДОКТОРСКЕ
ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Овим изјављујем да сам сагласан да кандидат Милица Ђокић може да преда Реферату за последипломско образовање Факултета урађену докторску дисертацију, под називом „*Економски ефекти међународне економске дезинтеграције на примеру Брегзита*“, ради организације њене оцене и одбране.

Ниш, _____ 2024. године

Ментор: проф. др Иван Марковић

**THE STATEMENT OF THE MENTOR'S CONSENT FOR THE SUBMISSION OF
THE COMPLETED DOCTORAL DISSERTATION**

Hereby, I declare that I agree that the candidate Milica Đokić can submit the completed doctoral dissertation, entitled “*Economic Effects of International Economic Disintegration in the Case of Brexit*”, to the officer for doctoral studies at the Faculty of Economics for the purpose of its evaluation and defense.

Niš, _____ 2024

Mentor: prof. Ivan Marković PhD

Подаци о докторској дисертацији

Ментор:

др Иван Марковић, редовни професор,
Универзитет у Нишу, Економски факултет

Наслов:

**Економски ефекти међународне економске дезинтеграције на
примеру Брегзита**

Резиме:

Како се 20. век сматра добом светских интеграција не изненађује да се у стручној и научној литератури деценијама уназад велика пажња посвећивала управо различитим облицима економског удруживања и ефектима који се тиме остварују. Процес глобализације, све већа отвореност и зависност националних привреда стварале су потребу за чвршћом повезаношћу и институционалним уређењем међусобних односа како би се на најбољи начин искористиле све предности међународне размене, трговине, слободе кретања и сарадње. Као резултат тога настали су бројни трговински блокови, удружења, зоне слободне трговине и заједнице. Међутим, последњих година све присутније су дезинтеграционе тенденције. Заштита сопствених интереса, немогућност усаглашавања и проналаска заједничких циљева, неједнак третман и степен развијености су све чешће разлози за напуштање интеграција, односно одвајање појединих региона. Ово питање је посебну тежину добило након изласка Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске (УК) из највеће и најснажније економске интеграције на свету – Европске уније (ЕУ). Тиме је и дуго присутан евроскептицизам постао још израженији па се с разлогом поставља питање каква је будућност ЕУ, да ли је Брегзит само изузетак или почетак њене дезинтеграције.

Сврха ове докторске дисертације јесте да објасни процес међународне економске дезинтеграције и утврди ширину и тежину економских ефеката проузрокованих њоме, а самим тим и да укаже на комплексност међународних економских односа и повезаност у оквиру једне интеграције. То је учињено кроз неколико корака. Најпре је дат преглед различитих облика интеграционог повезивања националних привреда и њихових карактеристика, како би се открили мотиви оснивања и придруживања једној економској интеграцији, основне предности и недостаци, и боље разумео обрнути процес напуштања интеграције, разлози за такву одлуку и потенцијални ефекти које носи. Потом су приказани најзначајнији дезинтеграциони процеси у светској привреди и њихови узроци, и направљен кратак теоријски осврт на чланство УК у ЕУ, процес изласка и тренутно стање европских интеграција. Детаљно је анализиран значај које је чланство у ЕУ имало за привреду УК последњих неколико деценија кроз утицај на спољну трговину, финансијско тржиште, инвестиције, миграције становништва и привредни развој уопште како би се могло указати и на очекиване ефекте изласка. Поред тога, испитане су последице које је излазак УК оставио на преостале чланице и Европску унију у целини, кроз идентификовање најугроженијих региона и привредних сектора и утврђивање интензитета утицаја овог дезинтеграционог процеса на њих, као и на положај ЕУ на међународном тржишту. Додатно, анализирано је какве промене оваква одлука Британаца доноси остатку света и дати

су потенцијални исходи на позицију УК у међународним економским и геополитичким односима.

Након детаљног теоријског истраживања и објашњења процеса и ефеката међународне економске дезинтеграције кроз пример Бреگزита, приступило се њиховом квантификовању. Емпиријски део рада пружа квантитативан приказ досадашњих економских последица саме најаве Бреگزита након референдума и коначног изласка УК из ЕУ на област спољне трговине, прилив страних директних инвестиција и бруто домаћи производ УК. Добијени резултати, иако донекле замагљени истовременим утицајем пандемије коронавируса, указују да се Бреگزит негативно одразио на економске перформансе УК и сугеришу да напуштање ЕУ, бар за сада, не делује као добра одлука.

Услед несвакидашњих околности и неочекиваних догађаја који су задесили свет последњих година и кратког временског периода који је протекао након изласка УК из ЕУ, још увек је тешко са сигурношћу донети коначан суд о ефектима Бреگزита. Ипак, сазнања и закључци оваквог научног истраживања би могли да имају практичну примену кроз пружање полазне основе креаторима јавних политика, као својеврсни пример на који се могу угледати уколико разматрају евентуалну одлуку о напуштању неке интеграције, посебно ако се ради о државама чланицама ЕУ. Како је ово први случај напуштања ЕУ од стране суверене државе и пуноправне чланице, значај анализе је утолико већи јер приказује сву сложеност једног таквог поступка и ефеката које таква одлука изазива. Спровођењем оваквих анализа, јавност би на време била упозната са очекиваним ефектима сваке одлуке, а становништво би располагало неопходним информацијама и било у могућности да на исправан начин изрази своје мишљење на референдуму.

Научна област:

Економија

Научна
дисциплина:

Међународна економија

Кључне речи:

Бреگزит, међународна економска (дез)интеграција, међународни економски односи, европске интеграције, Европска унија

УДК:

339.922(410:4-672EU)"20"(043.3)

327(410)"20"(043.3)

CERIF
класификација:

S180 Економија, економетрија, економска теорија, економски системи, економска политика

S186 Међународна трговина

Тип лиценце
Креативне
заједнице:

CC BY-NC-ND

Data on Doctoral Dissertation

Doctoral
Supervisor:

PhD Ivan Marković, full professor
University of Niš, Faculty of Economics

Title:

**Economic Effects of International Economic Disintegration in the
Case of Brexit**

Abstract:

The 20th century is often considered as the age of integration, therefore it is not surprising that the most part of professional and scientific literature has been dedicated to the different forms of economic cooperation and its effects for decades. Globalization process, along with the increasing openness and dependence of national economies, created the need for a closer interconnection and institutional regulation of mutual relations in order to achieve all the advantages of international trade, freedom of movement and economic cooperation. As a result, numerous trade blocs, associations, free trade zones and economic communities emerged. However, in recent years, disintegration tendencies have been more and more present. The protection of one's own interests, the difficulty with harmonizing and finding common goals, unequal treatment and rising economic disparities are the most common reasons for member states to leave certain integration and for regions to demand separation from the rest of the country. This issue gained significant importance after the exit of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland (UK) from the largest and strongest economic integration in the world - the European Union (EU). As a result, the long-standing euroscepticism has become even more pronounced, so the question of what future awaits the EU and whether Brexit is just an exception or the beginning of its disintegration, is legitimately being asked.

The purpose of this dissertation is to explain the process of international economic disintegration and determine the breadth and severity of its economic effects, indicating the complexity of international economic relations and interconnection within integration. This is realized through several steps. First, an overview of the various forms of integration of national economies and their characteristics is given, in order to reveal the motives for joining an economic integration, its major advantages and disadvantages, so that the reverse process of leaving the integration, the reasons for it and its potential effects, could be better understood. Then, the most significant disintegration processes in the world economy are identified, a summary of the UK's membership in the EU and the exit process is made, as well as an outline of the current state of European integration. The importance of EU membership for the UK economy in the last few decades is analyzed in detail through its impact on foreign trade, financial market, investments, population migration and economic development in general, along with the expected effects of withdrawal. In addition, the consequences of Brexit on the remaining EU members and the European Union as a whole are examined, by identifying the most vulnerable regions and economic sectors and determining the intensity of caused effects not just on them but on the position of the EU on the international market as well. Furthermore, changes occurring in the rest of the world as the result of the Brexit are analyzed and potential outcomes for the UK in international economic and geopolitical relations are given.

Following a detailed theoretical research and explanation of the international economic disintegration process and its consequences in the case

of Brexit, the quantification of disintegration effects is made. The empirical part of the paper provides a quantitative presentation of the economic effects of the Brexit announcement after the referendum and the exit from the EU common market on the UK's foreign trade, net inflow of foreign direct investment and gross domestic product. The results obtained, although somewhat blurred by the concurrent impact of the coronavirus pandemic, indicate that Brexit has a negative impact on the UK's economic performance and suggest that leaving the EU, at least for now, does not seem like a good decision.

Due to the extraordinary circumstances and unexpected events that have befallen the world in recent years and the short period of time that has passed since the UK's exit from the EU, it is difficult to make a final judgment about the effects of Brexit with certainty. Nevertheless, the findings and conclusions of scientific research as the one carried out here could have practical significance and application by providing a starting point to policy makers, as an example that they can look up to if they are considering a decision to leave any integration and especially the EU. Since this is the first case of a sovereign state and a full member leaving the EU ever, the importance of the study is all the greater because it shows all the complexity of the process and the effects that such a decision causes. Conducting this kind of analyses could help the public understand the expected effects of each decision, giving the population all the necessary information to be able to correctly express their opinion at the referendum.

Scientific Field:	Economics
Scientific Discipline:	International Economics
Key Words:	Brexit, international economic (dis)integration, international economic relations, European integration, European Union
UDC:	339.922(410:4-672EU)"20"(043.3) 327(410)"20"(043.3)
CERIF Classification:	S180 Economics, econometrics, economic theory, economic systems, economic policy S186 International Commerce
Creative Commons License Type:	CC BY-NC-ND

САДРЖАЈ

Списак табела	i
Списак графикана	ii
Списак слика	iii
УВОД	1
I ДЕО: ТЕОРИЈСКА РАЗМАТРАЊА МЕЂУНАРОДНИХ ЕКОНОМСКИХ ОДНОСА - ИНТЕГРАЦИЈА VS ДЕЗИНТЕГРАЦИЈА	6
1. Мотиви и облици интеграционог повезивања националних привреда	7
2. Најзначајније економске интеграције и трговински блокови у свету и њихове карактеристике	16
2.1. Интеграционе и трговинске групације на подручју Европе.....	16
2.2. Међународне економске интеграције у Северној, Централној и Јужној Америци	26
2.3. Процеси економске интеграције у Азији	32
2.4. Интеграциони блокови на тлу Африке.....	38
2.5. БРИКС као посебан облик међународне сарадње.....	48
3. Узроци и последице дезинтеграционих процеса током 20. и 21. века	49
3.1. Покретачи и врсте дезинтеграција.....	50
3.2. Најзначајнији дезинтеграциони токови у светској привреди и њихови економски ефекти	54
4. Брежит – почетак дезинтеграције Европске уније или изузетак?	60
4.1. Положај Уједињеног Краљевства у Европској унији током чланства.....	61
4.2. Развој и јачање евроскептицизма.....	68
4.3. Дезинтеграционе тенденције унутар самог Уједињеног Краљевства.....	78
II ДЕО: КЉУЧНИ ЕКОНОМСКИ АСПЕКТИ БРЕГЗИТА ИЗ УГЛА УЈЕДИЊЕНОГ КРАЉЕВСТВА	88
1. Положај Уједињеног Краљевства у међународним трговинским односима и могући исходи напуштања Европске уније	90
1.1. Значај заједничког тржишта ЕУ за спољну трговину Уједињеног Краљевства	92
1.2. Алтернативни сценарији дефинисања будућег односа са Европском унијом као предмет преговора и њихове импликације	98

1.3. Нови Споразум о трговини и сарадњи између Уједињеног Краљевства и Европске уније и процењени ефекти његове примене	102
1.4. Трговински односи Уједињеног Краљевства са трећим земљама пре и након Брежита	107
2. Потенцијални ефекти изласка из Европске уније на кретање капитала	114
2.1. Утицај чланства на инвестиције и могуће промене након осамостаљивања....	117
2.2. Реакције финансијског тржишта и будући положај Лондона као досадашњег финансијског центра Европе	128
3. Адаптација миграционе политике и њен утицај на привреду Уједињеног Краљевства	137
3.1. Досадашње дејство слободног кретања људи на британско тржиште рада и буџет	140
3.2. Измене у контроли миграција европског становништва након Брежита и последице по економију.....	149
4. Фискална политика и економско благостање након напуштања Уније	160
4.1. Измене у буџету и расположивим средствима након престанка пуноправног чланства	165
4.2. Тренутни и очекивани дугорочни ефекти Брежита на животни стандард становништва	169

III ДЕО: МЕЂУНАРОДНИ ЕКОНОМСКИ ОДНОСИ И ЕВРОПСКО ТРЖИШТЕ НАКОН БРЕЖИТА .....

1. Економски ефекти изласка Уједињеног Краљевства из Европске уније на остатак интеграције.....	177
1.1. Регионалне и развојне политике и буџет Европске уније без Уједињеног Краљевства.....	179
1.2. Региони и индустријски сектори Европске уније најугроженији Брежитом... ..	185
1.3. Утицај изласка Уједињеног Краљевства на финансијско тржиште Уније	191
1.4. Последице Брежита по кретање и запосленост европског становништва	197
1.5. Економски и геополитички положај Европске уније у међународним односима након Брежита	201
2. Утицај Брежита на остатак света и будуће економске релације са Уједињеним Краљевством	209
2.1. Економски и геополитички односи најразвијенијих економија света са Уједињеним Краљевством након изласка из Европске уније	210
2.2. Дејство Брежита на будуће економске и геополитичке односе земаља у развоју са Уједињеним Краљевством	221
2.3. Брежит као потенцијална шанса за јачање Британског Комонвелта нација.....	226

IV ДЕО: АНАЛИЗА УТИЦАЈА БРЕГЗИТА НА ЕКОНОМСКЕ ПЕРФОРМАНСЕ УЈЕДИЊЕНОГ КРАЉЕВСТВА	236
1. Методолошки оквир истраживања	236
1.1. Циљ емпиријског истраживања и хипотезе	237
1.2. Дефинисање одговарајућег модела.....	238
2. Резултати анализе утицаја Брегзита на економске перформансе Уједињеног Краљевства и дискусија резултата	241
2.1. Утицај Брегзита на стопу раста БДП-а Уједињеног Краљевства	242
2.2. Утицај Брегзита на прилив страних директних инвестиција Уједињеног Краљевства.....	248
2.3. Утицај Брегзита на извоз робе Уједињеног Краљевства	253
2.4. Утицај Брегзита на увоз робе Уједињеног Краљевства.....	259
2.5. Утицај Брегзита на извоз услуга Уједињеног Краљевства.....	264
2.6. Утицај Брегзита на увоз услуга Уједињеног Краљевства	270
2.7. Утицај Брегзита на трошкове спољнотрговинске размене Уједињеног Краљевства	276
3. Ограничења емпиријског истраживања	283
4. Значај резултата теоријског и емпиријског истраживања и смернице за будућа истраживања	284
ЗАКЉУЧАК.....	287
Литература.....	292
Биографија аутора.....	317

СПИСАК ТАБЕЛА

Табела 1: Модели економске дезинтеграције	51
Табела 2: Резултати и излазност на референдуму према саставним деловима Уједињеног Краљевства	80
Табела 3: Трговина УК са ЕУ, 2000-2020. (роба и услуге)	93
Табела 4: Трговина УК са земљама изван ЕУ, 2000-2023. (роба и услуге)	109
Табела 5: Добитак/губитак запослених пореклом из ЕУ и изван ЕУ услед увођења новог миграционог система, по секторима	155
Табела 6: Број издатих виза према типу, искључујући визе за посетиоце (2018-2023) ..	157
Табела 7: Годишњи нето доприноси ЕУ буџету по државама УК у милионима £ (2014-2020).....	163
Табела 8: Поређење процењених трошкова финансијског поравнања по категоријама (милијарде)	166
Табела 9: Утицај Брегзита на макроекономске варијабле од 2016. до 2035. године (% разлике)	172
Табела 10: Зависне варијабле	240
Табела 11: Независне варијабле	240
Табела 12: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу bdp.growth када се третман десио у 2016. години	242
Табела 13: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу bdp.growth када се третман десио у 2020. години	245
Табела 14: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу fdi када се третман десио у 2016. години	248
Табела 15: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу fdi када се третман десио у 2020. години	251
Табела 16: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу goods.export када се третман десио у 2016. години	254
Табела 17: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу goods.export када се третман десио у 2020. години	256
Табела 18: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу goods.import када се третман десио у 2016. години	259

Табела 19: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу goods.import када се третман десио у 2020. години	262
Табела 20: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу services.export када се третман десио у 2016. години	264
Табела 21: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу services.export када се третман десио у 2020. години	267
Табела 22: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу services.import када се третман десио у 2016. години	270
Табела 23: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу services.import када се третман десио у 2020. години	273
Табела 24: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу cost.of.trade када се третман десио у 2016. години	277
Табела 25: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу cost.of.trade када се третман десио у 2020. години	279

СПИСАК ГРАФИКОНА

График 1: Кључна питања у преговорима са ЕУ (%)	67
График 2: Токови СДИ од 1990. до 2022. године (милиони \$)	116
График 3: Вредност улазних СДИ према пореклу од 2012. до 2021. (милиони £)	118
График 4: Улазни токови СДИ према пореклу од 2012. до 2021. (милиони £)	119
График 5: Вредност излазних СДИ према пореклу од 2012. до 2021. (милиони £)	122
График 6: Излазни токови СДИ према пореклу од 2012. до 2021. (милиони £)	123
График 7: Извоз финансијских услуга по кварталима 2016Q1-2023Q4 (милиони £)	132
График 8: Увоз финансијских услуга по кварталима 2016Q1-2023Q4 (милиони £)	132
График 9: Популација рођена ван УК према земљи рођења 2004-2021. (у хиљадама) ...	138
График 10: Учешће запослених миграната у укупној запослености у УК, према земљи рођења (ЕУ и ван ЕУ)	141
График 11: Стопа незапослености становништва у УК према земљи порекла (%)	142
График 12: Имиграција становништва према земљи порекла (2012 – 2023)	152
График 13: Емиграција становништва према земљи порекла (2012 – 2023)	153
График 14: Миграциони салдо становништва према земљи порекла (2012 – 2023)	154
График 15: Допринос ЕУ буџету 1973-2020. године (милиони £)	161

График 16: Стопа раста БДП-а у земљама групе Г7 (2015-2029. година)	174
График 17: Учешћа главних области политике у вишегодишњим финансијским оквирима ЕУ	183
График 18: Процењени губитак БДП-а у земљама ЕУ у средњем року услед Брежита (%)	190
График 19: Величина тржишта капитала по земљи мерено просечним уделом укупне активности у 23 различита сектора од 2016. до 2019. године (%)	193
График 20: Број закључених пријава према стеченом статусу боравка и националности	199
График 21: Учешће ЕУ, САД и Кине у светском БДП-у (према паритету куповне моћи) у %	203
График 22: Раст реалног БДП-а ЕУ, САД, Кине и света, годишња промена (%)	203
График 23: Трговинска размена УК са САД (милиони £)	212
График 24: Вредност трговинске размене са Кином (милиони £)	225
График 25: Вредност британског увоза из појединих земаља Комонвелта	229
График 26: Вредност британског извоза у поједине земље Комонвелта	229

СПИСАК СЛИКА

Слика 1: Кретање стопе раста БДП-а УК и синтетичког УК – третман 2016. године	243
Слика 2: Разлика између стварне стопе раста БДП-а УК и стопе раста БДП-а синтетичког УК – третман 2016. године	243
Слика 3: Ефекти Брежита на стопу раста БДП-а у односу на „плацебо“ – третман 2016. године	244
Слика 4: Кретање стопе раста БДП-а УК и синтетичког УК – третман 2020. године	246
Слика 5: Разлика између стварне стопе раста БДП-а УК и стопе раста БДП-а синтетичког УК – третман 2020. године	246
Слика 6: Ефекти Брежита на стопу раста БДП-а у односу на „плацебо“ – третман 2020. године	247
Слика 7: Кретање нето прилива СДИ УК и синтетичког УК – третман 2016. године	249
Слика 8: Разлика између стварног нето прилива СДИ УК и нето прилива СДИ синтетичког УК – третман 2016. године	249

Слика 9: Ефекти Бреgzита на нето прилив СДИ у односу на „плацебо“ – третман 2016. године	250
Слика 10: Кретање нето прилива СДИ УК и синтетичког УК – третман 2020. године ..	251
Слика 11: Разлика између стварног кретања нето прилива СДИ УК и нето прилива СДИ синтетичког УК – третман 2020. године	252
Слика 12: Ефекти Бреgzита на нето прилив СДИ у односу на „плацебо“ – третман 2020. године	253
Слика 13: Кретање извоза робе УК и синтетичког УК – третман 2016. године	254
Слика 14: Разлика између стварног извоза робе УК и извоза робе синтетичког УК – третман 2016. године	255
Слика 15: Ефекти Бреgzита на извоз робе УК у односу на „плацебо“ – третман 2016. године	256
Слика 16: Кретање извоза робе УК и синтетичког УК – третман 2020. године	257
Слика 17: Разлика између стварног извоза робе УК и извоза робе синтетичког УК – третман 2020. године	257
Слика 18: Ефекти Бреgzита на извоз робе УК у односу на „плацебо“ – третман 2020. године	258
Слика 19: Кретање увоза робе УК и синтетичког УК – третман 2016. године	260
Слика 20: Разлика између стварног увоза робе УК и увоза робе синтетичког УК – третман 2016. године	260
Слика 21: Ефекти Бреgzита на увоз робе УК у односу на „плацебо“ – третман 2016. године	261
Слика 22: Кретање увоза робе УК и синтетичког УК – третман 2020. године	262
Слика 23: Разлика између стварног увоза робе УК и увоза робе синтетичког УК – третман 2020. године	263
Слика 24: Кретање извоза услуга УК и синтетичког УК – третман 2016. године	265
Слика 25: Разлика између стварног извоза услуга УК и извоза услуга синтетичког УК – третман 2016. године	265
Слика 26: Ефекти Бреgzита на извоз услуга УК у односу на „плацебо“ – третман 2016. године	266
Слика 27: Кретање извоза услуга УК и синтетичког УК – третман 2020. године	267
Слика 28: Разлика између стварног извоза услуга УК и извоза услуга синтетичког УК – третман 2020. године	268

Слика 29: Ефекти Брегзита на извоз услуга УК у односу на „плацебо“ – третман 2020. године	269
Слика 30: Кретање увоза услуга УК и синтетичког УК – третман 2016. године	271
Слика 31: Разлика између стварног увоза услуга УК и увоза услуга синтетичког УК – третман 2016. године	271
Слика 32: Ефекти Брегзита на увоз услуга УК у односу на „плацебо“ – третман 2016. године	272
Слика 33: Кретање увоза услуга УК и синтетичког УК – третман 2020. године	273
Слика 34: Разлика између стварног увоза услуга УК и увоза услуга синтетичког УК – третман 2020. године	274
Слика 35: Ефекти Брегзита на увоз услуга УК у односу на „плацебо“ – третман 2020. године	275
Слика 36: Кретање трошкова спољнотрговинске размене УК и синтетичког УК – третман 2016. године	277
Слика 37: Разлика између стварних трошкова спољнотрговинске размене УК и трошкова спољнотрговинске размене синтетичког УК – третман 2016. године	278
Слика 38: Ефекти Брегзита на трошкове спољнотрговинске размене УК у односу на „плацебо“ – третман 2016. године	279
Слика 39: Кретање трошкова спољнотрговинске размене УК и синтетичког УК – третман 2020. године	280
Слика 40: Разлика између стварних трошкова спољнотрговинске размене УК и трошкова спољнотрговинске размене синтетичког УК – третман 2020. године	281
Слика 41: Ефекти Брегзита на трошкове спољнотрговинске размене УК у односу на „плацебо“ – третман 2020. године	282

УВОД

Данашње друштво, целокупна међународна заједница, а у оквиру ње и међународна економија, се налази на необичној прекретници. Након деценија интезивне глобалне интеграције, која се одвијала првенствено на економској основи, свет је последњих година изложен све већем ризику фрагментације и дезинтеграције. Док сведочимо незапамћеном технолошком напретку и могућностима какве никада раније нису постојале, и све лакшој повезаности људи и привреда, истовремено се чини да долази до све већег раслојавања, подела и сукоба. Глобална финансијска криза, од које је опоравак био дуг и прилично неуједначен, трговински ратови и тензије, посебно на релацији САД – Кина и ЕУ – Кина, пандемија COVID-19, као и све већи број ратних сукоба, готово свакодневно стављају на тест међународне односе. Усред свега тога, референдум о изласку Уједињеног Краљевства из Европске уније и његов исход пољуљали су и до тада наизглед најстабилнију и најдубље интегрисану групацију земаља.

Одлука Уједињеног Краљевства да напусти Европску унију представља један од најзначајнијих економских и политичких догађаја на почетку 21. века. Најављен након референдума 2016. године, на којем је 52 одсто бирача одлучило да напусти ЕУ, Брегзит је од тада доминирао у политичким круговима Уједињеног Краљевства, али и шире. Утицај ове одлуке пружа се далеко изван политике, захватајући економију, друштвену динамику, правне оквире и далеко изван Уједињеног Краљевства, на Европску унију и међународне односе. Њен значај је утолико већи јер Брегзит представља јединствени случај економске дезинтеграције какав до сада није био забележен. Деценије уназад су карактерисале тежње да се ојача економска сарадња и смање пре свега трговинске, али и друге баријере у међусобним односима земаља, док Брегзит чини супротно. Намера Британаца да њихова земља изађе из ЕУ је изазвала велики шок међу осталим државама чланицама и целим светом, покренула бројна питања о основним принципима јединства, заједништва и сарадње у оквиру ЕУ и будућности европских интеграција. До сада готово да није постојао случај да једна независна и развијена држава самовољно напусти неку економску интеграцију оваквог степена развијености, интегрисаности и значаја попут ЕУ. Ни сама Европска унија се до сада никада није суочила са намером чланице да изађе из блока, што Брегзит чини потпуно јединственим догађајем какав до сада није био виђен.

Иако чланица ЕУ дуже од 40 година, Краљевство чини се никада у потпуности није било део европске породице. Да ли због физичке одвојености, велике повезаности са САД и остатком англосаксонског света, или некадашње моћи британске империје, британске власти су ретко своју државу виделе као потпуно интегрисану у европску заједницу, а своју политику и интересе готово увек стављале испред заједничких. О односу Британаца према европским интеграцијама и свом положају у томе можда најбоље говори став Винстона Черчила који, иако је подржавао уједињење европских земаља, није сматрао да Британија може „себе и контролу своје политике подредити федералним властима“¹. У једном од својих познатих излагања, он је изјавио: „*Ми (Британија) смо обавезни да подстакнемо сваки поштен и практичан корак који европски народи могу да учине да умање препреке које их деле и да негујемо њихове заједничке интересе и заједничко благостање. Радујемо се свако смањењу унутрашњих царина и војног наоружања Европе. Не видимо ништа осим добра и наде у богатији, слободнији и задовољнији европски народ. Али ми имамо свој властити сан и свој задатак. Ми смо са Европом, али не део ње. Ми смо повезани, али не и укључени. Ми смо заинтересовани и удружени, али не и апсорбовани.*“²

Мотиви иза гласања о Бреگزиту су били различити, обухватајући забринутост за суверенитет, имиграције, економску независност и жељу за већом националном контролом над законима и прописима. Кампања која је претходила референдуму била је обележена интензивном дебатом и поларизацијом, одражавајући дубоко укоренење поделе унутар британског друштва. Преговори о дефинисању услова одласка УК били су дуги, сложени и често спорни, наглашавајући замршену међузависност која се развила током деценија чланства. Сама природа међусобних односа између чланица, која се заснива на дубокој повезаности, додатно повећава број потенцијалних канала кроз које се ефекти оваквог потеза преносе. Осим тога, и сама чињеница да се ради о једној од економски и политички најснажнијих чланица, додатно је упућивала на то да ће Брезит имати далекосежне последице како по постојеће чланице и функционисање Уније, њен положај у међународним односима, тако и по будућност европских интеграција. Иако с једне стране ова одлука изазива страх од даљег ширења дезинтеграционог таласа, с друге стране представља могућност за дубљу интеграцију у

---

¹ Churchill, 29 November 1951, *National Archives*, CAB 129/48C (51) 32

² "The United States of Europe", *The Saturday Evening Post* (15 February 1930)

The Collected Essays of Sir Winston Churchill, Volume II "Churchill and Politics," London: Library of Imperial History 1976, str. 184.

појединим сегментима, с обзиром да је УК било чланица са „посебним третманом“ и највише изузетака из бројних ЕУ политика.

Скорашња истраживања јавног мњења указују на то да се већина Британаца, иако оклева да да коначни суд о Брегзиту, осећа негативно поводом начина на који се одвијао до сада и његових последица. Разлози за такав став су углавном економске природе, а мишљења о ефектима на дужи рок у будућности такође нису посебно оптимистична. Иако би већина поново гласала на исти начин, знатно више гласача који би променили своју одлуку је међу онима који су подржали излазак из ЕУ. Одређена доза кајања међу британским становништвом је евидентна, као и неповерење у политичке структуре.

Овај рад има за циљ да пружи најпре теоријску основу за разумевање процеса економских дезинтеграција, а потом истражи економске ефекте међународне економске дезинтеграције кроз пример Брегзита, нудећи свеобухватну анализу његових ефеката на УК, Европску унију и ширу међународну заједницу. Испитујући ове димензије, истраживање настоји да пружи разумевање последица Брегзита и поука које се могу извући из овог догађаја без преседана. Најзначајнији канали кроз које се испољавају ефекти Брегзита јесу спољна трговина, миграције становништва и финансијски сегмент. Они су управо повезани са четири основне слободе на којима почива јединствено тржиште ЕУ – слободом кретања робе, услуга, људи и капитала. Међутим, иако су предмет овог рада првенствено економски ефекти изласка УК из ЕУ, ни узроци ни последице овакве одлуке се не могу тражити искључиво у економској сфери већ у знатно ширем геополитичком контексту. Брегзит доводи до вишеструких промена у глобалној позицији УК, које обухватају широк спектар политичких, економских, безбедносних и одбрамбених питања, и на одређени начин означава прекретницу у међународним односима. Осим економских ефеката који су најизраженији и највише истраживани, покрећу се бројна питања о могућим стратегијама УК за ширење свог утицаја у свету, посебно кроз јачање положаја у региону Индо-Пацифика, као и о успостављању ближих односа са Сједињеним Америчким Државама и земљама Комонвелта. Како је Уједињено Краљевство деценијама уназад виђено као мост између Сједињених Држава и Европе и као канал утицаја САД у европским пословима, повлачење из ЕУ најављује могуће промене у будућим трансатлантским односима, као и у односу снага, не само у европским оквирима већ и светским. Из тог разлога, у оквиру истраживања ће бити приказане и неке од кључних промена у геополитичком положају Уједињеног Краљевства и глобалном поретку након Брегзита.

Методологија истраживања коришћена у овом раду је интердисциплинарна, комбинујући квалитативни и квантитативни приступ. Извори података укључују званичне владине извештаје, економске анализе и релевантну академску литературу. На основу њих дат је свеобухватни приступ разумевању сложених и далекосежних ефеката Брегзита. Пружајући детаљну анализу вишеструких димензија Брегзита, овај рад има за циљ да допринесе академском опусу о дезинтеграцији, њеним мотивима и пре свега ефектима. Осим тога, настоји да понуди увиде који превазилазе академске оквире и могу имати практичну примену, кроз информисање креатора политика и шире опште и стручне јавности о сложености и утицају оваквих одлука. С обзиром да представља редак пример процеса међународне економске дезинтеграције у модерном добу, изучавање Брегзита пружа јединствену могућност сагледавања свих канала кроз које се ефекти овакве одлуке пружају.

Свако од наредних поглавља детаљније обрађује одређени сегмент дезинтеграције и самог Брегзита. На самом почетку је дат теоријски преглед и анализа интеграционих и дезинтеграционих процеса који су се одвијали у 20. и 21. веку, кроз указивање на основне мотиве и облике таквих процеса. Поред тога, приказан је историјски ток односа Уједињеног Краљевства са ЕУ, његове специфичности, као и развој и врсте евроскептицизма. Након тога следи детаљна анализа економских ефеката Брегзита на Уједињено Краљевство кроз неколико кључних области. Најпре се испитује утицај изласка из ЕУ на спољну трговину УК, како са ЕУ тако и са остатком света. Даје се преглед свих алтернатива које су постојале за уређење односа са ЕУ, а затим и карактеристика постигнутог Споразума и његових досадашњих ефеката. Потом се анализира позиција УК у трговинским односима са остатком света, указује на његов потенцијал, али и недостатке. Област кретања капитала и утицај на финансијско тржиште су обухваћени у наредном делу, у коме се испитују последице Брегзита по положај УК и значај Лондона као финансијског центра у регионалним и глобалним размерама. Миграције становништва и њени ефекти током чланства, као један од главних мотива за напуштање ЕУ, су обрађене у наставку заједно са новим правилима насељавања и запошљавања имиграната које је УК почело да примењује. На крају, дат је преглед досадашњег утицаја Брегзита на опште економско благостање и британску привреду и прогноза дугорочног утицаја. Трећи део рада обухвата анализу ефеката Брегзита изван УК, на земље Европске уније и међународне економске односе. Промене у регионалним политикама и буџету ЕУ, утицај на различите регионе и привредне секторе, затим на финансијско тржиште ЕУ и кретање европског становништва су

обрађене у оквиру последица које се очекују на супротној страни Ламанша. Након тога, указује се на промене у геополитичком положају УК на глобалној сцени и његовим односима према водећим светским силама, земљама у развоју и државама Комонвелта. Последње поглавље пружа квантитативну анализу ефеката Брегзита на привреду Уједињеног Краљевства кроз модел *двојника*. На овај начин је приказан утицај изласка из ЕУ на спољну трговину, трошкове спољнотрговинске размене, прилив страних директних инвестиција и стопу раста бруто домаћег производа Уједињеног Краљевства. Поред дискусије добијених резултата, истичу се и највећа ограничења анализе, а затим се пружају смернице за будућа истраживања и наглашава значај разумевања ове тематике. На крају, на основу свега приказаног, пружа се закључак о укупним ефектима Брегзита и његовим последицама по Уједињено Краљевство, Европску унију и читав свет.

I ДЕО:
ТЕОРИЈСКА РАЗМАТРАЊА МЕЂУНАРОДНИХ ЕКОНОМСКИХ ОДНОСА -
ИНТЕГРАЦИЈА VS ДЕЗИНТЕГРАЦИЈА

Област међународне економске интеграције и дезинтеграције је област која је као жива материја, непрестано се развија и мења, демонстрирајући сву своју комплексност. Како се рађају нове могућности, тако настају и нова питања и изазови. Позиција једне државе на међународној сцени у много чему зависи од положаја и односа које има са другим земљама, поготово земљама из окружења. Интензивни процес глобализације који се одвијао последњих неколико деценија је значајно допринео формирању све јачих међународних односа и међусобне сарадње, подстичући њихову разноликост. Поред бројних билатералних и мултилатералних споразума који могу обухватати различита економска, социјална, еколошка или политичка питања, настало је и све више институционализованих облика сарадње у виду регионалних интеграција. Економски мотиви попут слободне трговине, несметаног кретања фактора производње, повећања економске ефикасности и убрзања привредног раста су основни покретачи настанка економских интеграција. Како односи и сарадња постају све чвршћи, интеграције све чешће почињу да дефинишу заједничке стратегије и имплементирају мере и из других области, попут очувања животне средине, социјалне заштите, безбедности, науке и културе. Тиме постају и све значајнији фактор развоја светске привреде и међународних односа.

Међутим, последњих година све више делује као да је глобализација достигла свој врхунац када је у питању елиминисање граница и спајање различитих народа, држава, култура. Док се са једне стране и даље подстиче ширење постојећих интеграција, њихова међусобна сарадња и формирање нових, с друге стране дезинтеграционе тенденције су све интензивније. Од појединих региона и покрајина националних држава са тежњом да се осамостале, преко све већих фрагментација постојећих интеграција и неслагања између чланица, до увођења санкција и потпуног изопштавања појединих земаља из светских економских токова из политичких разлога, све је већи број жаришта на међународној сцени. Иако на никад већем степену интегрисаности, чини се да је у свету све теже одржати међусобну повезаност и сарадњу.

1. Мотиви и облици интеграционог повезивања националних привреда

Међународна економска интеграција је једна од области међународне економије која је у деценијама после Другог светског рата добила посебан значај. Груписање држава и успостављање јачих економских односа је било сматрано добрим начином за превазилажење последица ратних сукоба и обнову привреде. И сам термин „међународна економска интеграција“ почиње да се употребљава тек половином прошлог века означавајући спајање самосталних економија у веће регионе. Генерално, термин економска интеграција се користи двојачко: под њим се подразумева како процес повезивања привреда тако и сам резултат таквог процеса, односно формирана интеграција као институционализовани облик сарадње (Balassa, 1962). Конкретнија дефиниција међународне економске интеграције подразумева „дискриминаторно уклањање свих трговинских препрека између земаља учесница и успостављање одређених елемената сарадње и координације између њих“ који ће зависити од самог облика интеграције (El-Agraa, 1989, стр.151). Стога се економска интеграција може дефинисати „као елиминисање дискриминације између привредних субјеката земаља чланица, као и формирање и примена координисаних и заједничких политика у довољном обиму како би се осигурало испуњење главних економских циљева и циљева благостања“ (Pinder, 1968, стр. 90). Такво удруживање националних привреда треба да доведе до остваривања бољих резултата од оних које би било могуће остварити да споразум о интеграцији не постоји. Једноставније речено, економска интеграција означава постепену елиминацију економских граница између две или више држава (Molle, 1990; Pelkmans, 2006). Притом се економском границом сматра свако разграничење због којег су мобилност робе, услуга, производних фактора, као и токови комуникације, релативно ниски.

Услед све израженије глобализације светске привреде последњих деценија 20. века, процеси интегрисања су постајали све интензивнији и распрострањенији, па скоро да не постоји држава која није део неког облика економске интеграције или да то бар није покушала. Чвршће повезивање привреда и продубљивање сарадње је постало све заступљеније и незаобилазно питање у економским политикама земаља чиме је растао значај међународне економске интеграције. То је можда и најбоље описано речима Хаберлера који је још шездесетих година прошлог века тврдио да живимо у „добу интеграција“ и да „свака замислива – или незамислива – комбинација држава је представљена, мање или више озбиљно, као кандидат за интеграцију – док су друге

планете и остатак свемира скоро па једина подручја којих још увек нема у плановима и предлозима“ (Haberler, 1964, стр.1). Регионалне економске интеграције су постале основни механизми међународне трговинске либерализације, као и све дубљег повезивања држава у осталим областима привреде и друштва.

Основни разлог удруживања земаља и формирања економских интеграција јесте остваривање заједничких циљева. Сваки интеграциони блок дефинише своје циљеве у складу са интересима земаља чланица. Најчешћи и главни циљ је успостављање чвршће међусобне економске сарадње која ће омогућити бржи напредак и привредни развој интеграције као целине, а тиме и свих земаља учесница. У коначном то би требало да допринесе и развоју економских односа у ширем региону, па и у читавом свету. Међутим, интеграције се могу формирати и ради остварења неких конкретнијих економских циљева, укључивањем само одређених подручја привреде, при чему од договора самих чланица зависи степен и ширина обухвата. Код виших нивоа интегрисања, поред економских циљева врло често се дефинишу и политички циљеви интеграције. Чак и када то није случај, с обзиром на неизбежно прожимање економских односа са политичким, интеграције се неретко формирају из одређених геополитичких разлога.

Мотиви за формирање нижих облика економске интеграције као што су царинске уније или зоне слободне трговине се најчешће огледају у (El-Agraa, 1989; Robson, 2002; Winters & Schiff, 2003; Jovanovic, 2006):

- елиминисању трговинских баријера и смањењу трошкова трговине,
- проширењу тржишта,
- могућности искоришћавања компаративних предности и специјализације, које води унапређењу ефикасности пословања и производње,
- повећању производње бољим искоришћавањем економије обима коју омогућава веће тржиште,
- економској ефикасности услед јаче конкуренције на тржишту,
- бољој преговарачкој позицији на међународном тржишту,
- подстицању размене знања и информација, истраживања и развоја, развоја нових технологија, производа и услуга,
- страху од остајања по страни и изостајања из глобалних економских токова.

Вишем степену интеграције, као што су заједничко тржиште и економска унија, се најчешће приступа због остварења додатних предности, попут (El-Agraa, 1989; Robson, 2002; Winters & Schiff, 2003; Jovanovic, 2006;):

- веће мобилности фактора између земаља чланица,
- координације економских политика,
- заједничког очувања безбедности и социјалног мира,
- виших стопа привредног раста и боље прерасподеле дохотка,
- повећања благостања становништва.

Мотиви интеграционог повезивања су бројни и различити, као и потенцијални ефекти који се очекују да се остваре уласком у економску интеграцију. Међу бројним економистима, међутим, води се полемика колики су заправо бенефити оваквих договора и да ли је њихов значај прецењен. Једна од првих анализа резултата економске интеграције, спроведена још половином прошлог века, се заснивала на квантификовању ефеката царинске уније и утицаја на благостање кроз ефекте „стварања трговине“ и „скретања трговине“ (Viner, 1950). У свом раду, Винер је довео у питање претпоставку да царинска унија, с обзиром да представља корак ка либерализацији трговине, доприноси повећању укупног благостања у свету. Како би испитао утицај, све промене у трговини које настају као резултат формирања царинске уније је поделио у две категорије: *стварање трговине* и *скретање трговине*. Ефекат *стварања трговине* се односи на интензивнију трговинску размену између земаља чланица интеграције која настаје елиминисањем трговинских баријера. Она омогућава да се скупља производња у земљи увозници замени добрима са нижим трошковима производње из друге земље чланице. С друге стране, ефекат *скретања трговине* означава појаву да се спољнотрговински токови према остатку света успоравају. Наиме, услед уклањања царина и осталих ограничења у трговини између држава чланица уније, увоз из трећих земаља се почиње супституисати увозом из земље чланице чиме се трговина преусмерава ка земљама унутар интеграције. Овако настали токови могу имати двоструки утицај на укупно благостање. Уколико услед повећане понуде производа након ступања у интеграцију, домаћа производња са вишим трошковима буде замењена увозом добара из друге земље чланице са нижим трошковима производње, могу се очекивати позитивни ефекти *стварања трговине* и пораст благостања. Међутим, уколико трговинска размена између земаља чланица почне да се одвија на рачун трећих

земаља и либерализација доведе до преусмеравања трговине, упркос могућем увозу добара са нижим трошковима производње изван интеграције, онда ће доћи до негативних последица од *скретања трговине* и губитка укупног благостања. Ипак, према мишљењу неких аутора, о коначном утицају на благостање појединачног члана трговинског блока не може се одлучити само на основу стварања и скретања трговине (Bhagwati & Panagariya, 1996). Чак и ако је стварање трговине веће од преусмеравања, тако да блок као целина остварује користи, чланице би појединачно могле да остваре губитак због негативних ефеката дистрибуције прихода који произилазе из прерасподеле прихода од царина. Стога, када привреда која је имала висок степен заштите формира трговински блок са државом релативно отвореног тржишта, прва може бити суочена са нето губитком благостања. Из тих разлога, како би се што реалније утврдили трговински ефекти формирања интеграције треба узети у обзир велики број фактора попут: висине првобитних царина и умањења, конкурентност или комплементарност привреда које учествују, еластичност понуде и тражње, промене у количини потрошачевог вишка, утицај на услове трговине и доходак оних од којих је и у чију корист трговина преусмерена (Meade, 1955).

Иако је спољнотрговинска размена област у којој се утицај међународне економске интеграције најбрже испољава, треба имати у виду да се ефекти интеграција не могу свести само на трговину и да су, на дужи рок, много значајнији. Најчешће се у литератури прави разлика између *статичких* и *динамичких* ефеката. *Статички* ефекти се реализују у кратком року, убрзо након формирања интеграције, и углавном се односе на смањење трошкова трговине и већу доступност и избор производа и услуга што резултира растом обима трговине, затим на већу специјализацију производње и бољу алокацију ресурса. Они примарно обухватају ефекте стварања и скретања трговине. До много значајнијих, *динамичких* ефеката долази у дужем року, када настају структурне промене у привредама земаља услед утицаја на конкурентност, инвестиције, технолошки развој и радну снагу (Krajišnik & Žutić, 2017). Унапређење продуктивности, јачање иновационог капитала, промена квалификационе структуре радне снаге и већи обим страних улагања доводе до значајнијег и бржег развоја земље и виших стопа привредног раста. Треба напоменути да интеграција може бити и секторска, када да постоји једна област у оквиру које земље дефинишу своје заједничке циљеве и механизме сарадње, док се остале области привреде не обухватају. Упркос бројним предностима, улазак у економску интеграцију може изазвати и неке нежељене ефекте за појединачне земље. У потрази за нижим трошковима пословања, компаније могу

пребацити своју производњу у друге делове интеграције. Миграције становништва и радне снаге у партнерске земље са бољим могућностима за запослење и вишим животним стандардом се могу интензивирати услед елиминисања ограничења у кретању људи. Поред тога, неизбежан је губитак једног дела националног суверенитета, посебно код виших нивоа интегрисања, где се земље обавезују да прихвате и поштују заједничка правила и да се усагласе са политикама формулисаним од стране наднационалних институција. Иако су ефекти економске интеграције бројни и није их једноставно утврдити унапред и прецизно квантификовати, од сваке интеграције се очекује да пружи више користи него губитака. Кључно је да свака од земаља чланица оствари веће благостање и добије више него што би била у могућности када би остала изван и деловала самостално (Jovanovic, 1992).

Међутим, како је све већи број земаља постајао део неке групације, а степен интегрисања све виши, сложеност међусобних односа и функционисања интеграција је постала све израженија. Развој нових технологија и глобализација тржишта су непрестано пружали нове могућности повезивања, олакшавајући међународну трговину, сарадњу, кретање људи, капитала и иновација, али је и потреба за бољом координацијом економских политика и усклађивања различитих регулатива била све већа. Првобитни економски ефекти интеграција који су се углавном заснивали на међусобној трговини су били увелико превазиђени, али је даље и дубље интегрисање све чешће захтевало одрицање од дела свог суверенитета приликом дефинисања државних политика и прихватање решења која не морају нужно увек бити најбоља за појединачне националне привреде.

Све већи број регионалних споразума се не заснива искључиво и само на трговини већ обухвата и остале области од значаја попут инвестиционих токова, интелектуалног капитала и заштите животне средине које су некада биле у домену националне политике (Mattoo, Rocha & Ruta, 2020). На тај начин „дубоки“ трговински споразуми (енгл. deep trade agreements - ДТА) почињу да испољавају све шири утицај на то како се у државама обављају привредне активности, регулише пословање, иновира, инвестира, врше трансакције, брине о социјалним питањима, образовању и у коначном на целокупни развој укључених земаља. Међутим, упркос бројним позитивним ефектима, огромни број оваквих споразума може довести до још веће фрагментације светске економије. Из тог разлога, исправно схватање и пуно разумевање оваквих споразума и сложених ефеката који проистичу из њих је од кључног значаја за креаторе економских политика и будуће трговинске преговоре.

Када се говори о облицима економских интеграција, заправо се прави разлика у степену повезаности националних привреда јер свака фаза интеграције има посебне одлике. Најчешће, развој економске интеграције започиње елиминисањем трговинских баријера између земаља чланица („трговинска интеграција“), што је праћено либерализацијом кретања фактора производње („интеграција фактора производње“) затим усаглашавањем националних економских политика („интеграција политика“) до потпуне унификације ових политика („потпуна интеграција“) (Balassa, 1976). С обзиром да већина интеграционих процеса започиње управо споразумом о међусобној трговини, врло често се не прави разлика између трговинских и интеграционих блокова, па се ова облика сврставају у интеграције (Ковачевић, 2002). Међутим, разлике и те како постоје. Као и што сам назив каже, трговински блокови се заснивају на споразумима о трговини и обухватају само спољнотрговинске политике док интеграциони блокови „подразумевају далеко амбициозније циљеве сарадње и интеграцију привреда, аграрних, монетарних и других политика“ (Тодоровић & Марковић, 2020, стр.99).

Међународна економска интеграција може бити *позитивна* и *негативна* (Tinbergen, 1954). Термин *негативна интеграција* подразумева елиминисање трговинских баријера између земаља учесница или било ког ограничења које може постојати у међусобној трговини, док се *позитивна интеграција* односи на измену постојећих и креирање нових координисаних политика, инструмената и институција које би омогућиле несметано функционисање новог заједничког тржишта и подржале остваривање циљева интеграције. Иако се често наводи да зоне слободне трговине представљају облик негативне интеграције док виши нивои интегрисања укључују и позитивну, заправо сваки облик интеграције садржи одређене елементе позитивне интеграције јер је готово увек за опстанак и ефикасно функционисање неопходно усвајање одређених заједничких мера и инструмената. У том смислу, у економској литератури се могу идентификовати и два основа интеграционог повезивања националних привреда: *функционални* и *институционални*. *Функционално* повезивање подразумева да иницијални импулс за економску интеграцију долази од самог тржишта, односно да је тржишни механизам главни покретач процеса интеграције. Наиме, слободно деловање тржишних механизма увек тежи ка дубљем повезивању привреда, отклањању баријера и остваривању што бољих економских резултата, уз минимизирање утицаја државе. С друге стране, *институционални* облик сарадње се реализује путем међународних споразума при чему се врло често акценат ставља на нетржишне, наднационалне институције као носиоце интеграционог процеса. Преношењем

надлежности појединачних држава партнера на наднационалне институције и органе, они постају одговорни за дефинисање зајдничких циљева, стратегија и мера, односно за развој међусобне сарадње и спровођење целокупног интеграционог процеса. Главни покретач регионалне интеграције у Источној Азији је тржиште, односно трговина и СДИ које реализују мултинационалне компаније, док је Европска унија пример економске интеграције која је вођена државним иницијативама и која функционише у одређеним институционалним оквирима (Sakakibara & Yamakawa, 2005). Међутим, треба напоменути да се разграничење ова два модела више јавља као теоријска потреба и да се у пракси они најчешће прожимају, с обзиром на то да опстанак и успех једне интеграције захтева да се правовремено имплементирају обе методе. Иако су почетни мотиви економски, касније се увек јавља већа потреба за институционализацијом, односно одређеним степеном политичке интеграције.

У зависности од степена повезаности тржишта, отворености граница, усклађености међусобних политика и мера, и заједничког деловања, могу се разликовати неколико различитих облика економских интеграција Сваки наредни, виши облик интеграције заправо представља напредак у сарадњи између чланица и настаје тако што се у већ постојећи однос укључи додатни елемент који омогућава још дубљу и ширу повезаност. Најчешће, развој регионалне економске интеграције подразумева прелазак кроз неколико нивоа интегрисања:

1. *Споразум о преференцијалној трговини* (енгл. *Preferential Trade Arrangement*) – представља најнижи облик регионалне сарадње и према многим ауторима се и не сматра обликом интеграције. Као што и сам назив каже обухвата само трговинску размену између земаља потписница, при чему се у међусобној трговини примењују ниже царинске стопе него према увозу из осталих земаља. Ова врста споразума је била најшире заступљена у некадашњем колонијалном систему, где су земље колонизатори примењивале преференцијални облик трговине са својим колонијама. У данашње време ова врста споразума је најчешће присутна у трговини између развијених земаља или интеграција (попут Европске уније) са земљама у развоју и подразумева имплементацију нерципрочних преференцијалних шема, у корист слабије развијених.
2. *Зона слободне трговине* (енгл. *Free Trade Area*) – сматра се првим озбиљнијим обликом интеграције. Она подразумева елиминисање царина и нецаринских баријера у међусобној трговини земаља чланица, при чему свака земља

задржава самосталност у дефинисању спољнотрговинске политике и слободу у примени својих царинских тарифа према трећим земљама. Споразумом о слободној трговини могу бити обухваћени само одређени сектори привреде и трговинска размена одређене категорије производа, што је најчешће случај у почетним фазама сарадње.

3. *Царинска унија* (енгл. *Customs Union*) – представља следећи, још виши ниво интегрисања након зоне слободне трговине. Осим укидања свих царинских и квантитативних ограничења у међусобној трговини, царинска унија подразумева усвајање заједничког става према осталим земљама у спољној трговини. Тиме се државе чланице уније обавезују да спроводе јединствену царинску политику према трећим земљама, која обухвата заједничке царинске стопе и хармонизацију националних регулатива и правила везаних за трговинске токове из остатка света. На тај начин се ствара заједничко царинско подручје, најчешће и географски јединствено, јер су земље чланице скоро увек суседне земље. Једном када роба уђе у царинско подручје, уз наплату прописане царинске дажбине и усклађена са усвојеним стандардима, може се кретати слободно између земаља чланица царинске уније, без икаквих ограничења и додатних царина. Посебан случај, који је доста редак у пракси, јесте *парцијална царинска унија* која подразумева да земље чланице уводе заједничку царинску тарифу према трећим земљама, али истовремено задржавају своје царинске стопе у међусобној, интерној трговини.
4. *Заједничко тржиште* (енгл. *Common Market*) – подразумева, поред слободне међусобне трговине и заједничке царинске политике према трећим земљама, неометано кретање фактора производње између земаља чланица. Заједничко тржиште настаје као резултат све дубље повезаности чланица и формирање ланаца снабдевања и производње који обухватају све или више земаља заједничког царинског подручја, чиме се јавља потреба за елиминисањем препрека у кретању фактора производње. На тај начин се ствара регионални економски простор у коме се осим либерализације трговине производима и услугама, и кретања производа и полупроизвода омогућава и мобилност радне снаге и слободно кретање капитала. Као и код царинске уније, у неким случајевима и заједничко тржиште може бити *парцијално*, када се њиме предвиђа постојање царинске уније и слободно кретање једног од фактора производње, али не свих.

5. *Монетарна унија* (енгл. *Monetary Union*) – поред заједничког тржишта укључује и заједничко вођење монетарне политике. Јавља се као потреба за једноставнијим обављањем транснационалних трансакција и смањењем финансијских и административних трошкова изазваних различитим валутама, а услед развоја јединственог тржишта и све већег обима трговине и пословања унутар интеграције. Циљ формирања монетарне уније јесте формирање наднационалних институција које ће бити надлежне за вођење монетарне политике интеграције као целине, увођење заједничке валуте и оснивање Централне банке уније којој ће државе чланице пренети овлашћења својих централних банака. Тиме се земље чланице одричу свог монетарног суверенитета и вођења политике девизног курса, што може отежати решавање платнобилансних проблема.
6. *Економска унија* (енгл. *Economic Union*) – представља корак даље у економској интеграцији земаља чланица, који осим заједничког тржишта и заједничке валуте и монетарне политике подразумева јединствену економску политику, централну власт на нивоу интеграције и институције са наднационалним овлашћењима. На тај начин земље чланице скоро потпуно губе своју економску самосталност и суверенитет у вођењу економске политике, препуштајући управљање и контролу заједничким институцијама, при чему се остварује потпуна усаглашеност свих сегмената економске политике и регулативе на нивоу интеграције. Међутим, бити део тако интегрисаног економског простора пружа јединствене могућности својим чланицама које би у коначном увелико требале да превазиђу и надокнаде недостатке настале одрицањем од вођења независне економске политике.
7. *Политичка унија* (енгл. *Political Union*) – сматра се највишим и крајњим стадијумом интеграционог процеса. Надлежност за све одлуке, стратегије и питања из економске политике, спољне политике, унутрашњих послова, правосуђа и безбедности се преноси на наднационалне институције и органе интеграционог система. На овом нивоу интеграција наступа као јединствени ентитет у међународним односима. Земље учеснице постају попут једне нације, при чему настаје јединствен, не само економски већ и политички простор, који добија и међународно правни субјективитет. Овакав начин управљања је присутан у земљама федерације или конфедерације, али ниједна

економска интеграција састављена од независних националних држава још увек није достигла овај степен интегрисаности.

Треба истаћи да процес интеграције није нужно условљен овим корацима и да земље партнери могу прескочити одређене фазе и заједничким договором основати одмах царинску унију или заједничко тржиште на пример. Начин и облик интеграционог повезивања и економске сарадње земаља чланица ће зависити од њих самих, односно од заједничких намера и циљева који се желе остварити, као и од услова формално регулисаних споразумом о стварању економске интеграције.

2. Најзначајније економске интеграције и трговински блокови у свету и њихове карактеристике

Међународна трговинска и економска сарадња најчешће започиње сарадњом са земљама из окружења. Иако некада и без много сличности, и са културолошким и социјалним разликама, физичка близина неминовно упућује државе на међусобну размену и кооперацију. Стога, не чуди што је највећи број економских и трговинских интеграција у свету управо регионалног карактера. Јачањем међусобних веза и уједињујући регион, интеграције постају регионални развојни центри и веза између националног и светског тржишта за земље чланице.

2.1. Интеграционе и трговинске групације на подручју Европе

Европски континент је подручје на коме су започети неки од првих интеграционих процеса у свету. Идеје о некој врсти уједињења Европе су постојале вековима уназад, мада су у највећој мери биле проткане политичким мотивима. Тек након Другог светског рата намере о чвршћој регионалној сарадњи и економском повезивању постају све јаче. Оно што је овај процес уједињавања разликовало од претходних покушаја да се групишу државе Европе јесте да се овога пута та идеја искристалисала у економски пројекат и постала дугорочан гео(политички) циљ земаља (Тодоровић & Марковић, 2020). Истовремено, то је у очима многих тада виђено као и можда једини пут који би у будућности могао да спречи ратне сукобе европских народа.

Прве кораке ка јачој сарадњи и повезивању својих привреда су 1944. године направиле три суседне европске земље: Белгија, Холандија и Луксембург оснивајући *Царинску унију Бенелукса*, која је ступила на снагу 1948. године. Десет година касније, договором у Хагу, економска сарадња је подигнута на још виши ниво оснивањем *Економске уније Бенелукса*, која је почела да функционише 1960. године. Тиме је, поред заједничког царинског подручја, омогућено и слободно кретање људи, капитала и услуга. Три партнера су 2008. године обновила своју сарадњу новим Споразумом који је ступио на снагу 2012. године. Осим заједничког тржишта и Европске уније, фокус је стављен на одрживост, правосуђе и унутрашње послове, као и безбедност.³ Услед ширења међусобне сарадње на друге области, мимо економских питања, име интеграције је промењено у *Унија Бенелукса*.

Оснивање Бенелукса је практично представљало зачетак европских интеграција. Упоредо са његовим настанком, а ради спровођења Плана за обнову европске привреде, развијеног од стране америчког државног секретара Џорџа Маршала (тзв. Маршалов план), 1948. године је формирана и *Организација за европску економску сарадњу* (енгл. *Organization for European Economic Cooperation – OEEC*), која је касније прерасла у данашњу *Организацију за економску сарадњу и развој* (енгл. *Organization for Economic Cooperation and Development - OECD*). Организација је била задужена за спровођење програма америчке финансијске помоћи западноевропским државама чланицама и координацију њихових економских политика. На тај начин Америка је ширила свој утицај на Западну Европу. С друге стране, земље Источне Европе и пре свих Савез Совјетских Социјалистичких Република (СССР) нису прихватиле Маршалов план, развијајући сопствени програм економског опоравка. Након Хашког конгреса 1948. године, који је резултирао оснивањем неколико европских институција, укључујући и Савет Европе, кључни моменат у европском интеграционом процесу је доношење Шуманове декларације 1950. године, којом је предложено уједињење и заједничко управљање француском и западнонемачком индустријом челика и угља.⁴ Прихватање Шумановог плана и његово усвајање потписивањем Париског уговора 1951. године од стране Француске, СР Немачке, Италије и земаља Бенелукса, означило је оснивање *Европске заједнице за угљ и челик* (енгл. *European Coal and Steel Community*). С

---

³ Benelux Treaty <https://benelux.int/nl/benelux-unie/nieuw-benelux-verdrag>

⁴ The Schuman Declaration (Paris, 9 May 1950) <https://www.cvce.eu/en/obj/the-schuman-declaration-paris-9-may-1950-en-9cc6ac38-32f5-4c0a-a337-9a8ae4d5740f.html>

обзиром да до тада није постојало ништа слично и да се Заједница базирала на једном сектору, може се рећи да је она представљала својеврсни „пробни балон за развој интеграционих процеса“ у Европи (Тодоровић & Марковић, 2013, стр.373). Само неколико година касније, споразумом потписаним у Риму, земље оснивачи Европске економске заједнице за угљ и челик формирају *Европску економску заједницу* (енгл. *European Economic Community – EEC*), поред које је основана и *Европска заједница за атомску енергију* (енгл. *European Atomic Energy Community*). Основни циљ Европске економске заједнице је био стварање заједничког тржишта, најпре кроз укидање свих царинских и нецаринских баријера у међусобној трговини и дефинисање заједничког царинског подручја, а затим и омогућавање слободног кретања услуга, капитала и људи.⁵ Истовременим вертикалним и хоризонталним растом на што већи број држава Европе, тежило се ка стварању „унутрашњег тржишта на којем би привредни живот био што слободнији, неспутан интервентним и протекционистичким мерама националних влада“ (Марковић, 2009, стр.11). Осим тога, Римски уговор је обухватао још један врло значајан сегмент, а то је развој Заједничке аграрне политике која је требало да подстакне развој пољопривредног сектора.

Десет година касније, 1967. године, ступа на снагу споразум о спајању (потписан 1965.године) којим се три заједнице формално спајају у Европске заједнице (енгл. *European Communities*), познате и као *Европска заједница* (енгл. *European Community*).⁶ Тиме се и извршни органи дотадашње три заједнице удружују и формирају се заједничке институције Европске заједнице. Годину дана касније почиње да функционише царинска унија ових шест земаља, што доводи до огромног раста међусобне трговине, али и трговинске размене са остатком света. Прво проширење Европске заједнице је реализовано 1973. пријемом три нове државе – Уједињеног Краљевства, Ирске и Данске. Норвешка, која је такође била у преговорима о уласку у Заједницу, није приступила јер су грађани одбили чланство на референдуму. Током седамдесетих година земље чланице по први пут усвајају законе о заштити животне средине, оснива се Европски фонд за регионални развој, са циљем да се помогне најнеразвијенијим регионима, а из тог периода датирају и зачеци јединствене монетарне политике и стварања монетарне уније. Најпре је уведен систем „европске монетарне змије“ према коме је био дефинисан опсег

---

⁵ Treaty establishing the European Economic Community (EEC Treaty) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A11957E%2FTXT>

⁶ Merger Treaty (1965) OJ 152, 13.7.1967, p. 2–17 (DE, FR, IT, NL) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A11965F%2FTXT&qid=1718887005280>

дозвољене флукуације вредности националних валута према долару, а неколико година касније Европски монетарни систем (енгл. European Monetary System – EMS) који се заснивао на механизму валутних курса (енгл. Exchange Rate Mechanism – ERM) у коме је вредност сваке националне валуте утврђивана према европској новчаној јединици (енгл. European Currency Unit – ECU).

Приступањем Грчке, 1981. године, Европска заједница је започела своје ширење ка истоку Европе, док је пуноправним чланством Шпаније и Португалије, од 1986. године, цео западни део континента економски интегрисан у целину. Осамдесете године су биле значајне по много чему за даљи развој Европске заједнице. Направљени су битни кораци ка формирању заједничког тржишта, усвајањем Јединственог европског акта којим би се превазишле разлике у националним регулативама земаља чланица и потписивањем Шенгенског споразума који је поставио основе Шенген зоне и слободног кретања становништва. Још важније, дефинисан је јасан план, са конкретним фазама процеса даљег развоја ка економској и монетарној унији. Уједињење Западне и Источне Немачке 1990. године је довело до аутоматског територијалног проширења интеграције, док су са бројним осталим земљама започети преговори о придруживању. Како би се сам процес на неки начин стандардизовао, а земљама олакшао приступ кроз пружање јасних смерница и захтева, јуна 1993. године у Копенхагену су дефинисани критеријуми приступања, као неопходни и обавезујући услови за пријем у интеграцију. Почетком исте године успостављено је заједничко тржиште са слободним кретањем робе, услуга (не свих), људи и капитала, док је 1. новембра ступио на снагу Уговор из Мастрихта који је означио и званични почетак **Европске уније** (енгл. *European Union – EU*). Потписан годину дана раније, Уговор је предвиђао даљи развој интеграције, постављањем јасних правила за увођење заједничке валуте, јединствену спољну и безбедносну политику, као и бољу сарадњу у области правосуђа и унутрашњих послова.⁷ Ново ширење интеграције је спроведено 1995. године уласком три нове земље: Аустрије, Финске и Шведске. Крај деведесетих је обележило увођење евра у 11 земаља, само за комерцијалне и финансијске трансакције, да би од 1. јануара 2002. године евро почео да се примењује као званична и легална валута у 12 земаља чланица⁸. Две године касније Унија је забележила највеће проширење до тада, када је интеграцији приступило чак 10 нових чланица: Мађарска,

---

⁷ Treaty on European Union - Official Journal of the European Communities, C 191, 29 July 1992 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1992:191:FULL>

⁸ Аустрија, Белгија, Финска, Француска, Немачка, Ирска, Италија, Луксембург, Холандија, Португалија, Шпанија и Грчка; Данска, Шведска и Уједињено Краљевство нису прихватиле евро

Чешка, Пољска, Словачка, Словенија, Естонија, Летонија, Литванија, Малта и Кипар. Почетак 2007. је обележио улазак још две источноевропске земље (Румуније и Бугарске), чиме је број чланица Европске уније достигао 27, а и број чланица које су уводиле евро се током наредних година повећавао.

Лисабонски уговор, који од 2009. године на снази, је донео одређене измене и допуне Маастрихтског и Римског уговора. Њиме се пре свега уводе битне институцијалне промене у Унији, предвиђају измене за ефикасније функционисање органа и већу демократију у даљем раду, потврђују основна права и слободе грађана⁹. У њему се по први пут спомиње и могућност изласка земље из Европске уније и дефинише поступак по којем чланице то могу учинити. Уговор из Лисабона је познат и као Реформски уговор и настао је на основу неколико година раније предложеног Устава ЕУ који није био прихваћен међу свим чланицама и стога је одбачен. Основна разлика у односу на предлог Устава ЕУ је у томе што Лисабонски уговор нема форму устава и не укида постојеће примарно законодавство, већ само допуњује Оснивачке уговоре о европским заједницама из Рима и Уговор о ЕУ из Маастрихта, којим је основана ЕУ (Гасми & Костић, 2010). Овим Уговором Европска унија је наследила правни субјективитет Европских заједница, чиме је стекла право закључивања међународних уговора и чланства у међународним организацијама као целина. У наредној деценији ширење интеграције је било веома скромно, с обзиром да је услове за приступање Унији испунила једино Хрватска, која је постала чланица 2013. године. Осим тога, Европска унија се по први пут у својој историји суочила са тежњама једне пуноправне чланице да напусти интеграцију, што је постала дефинитивна одлука 2016. године када су на референдуму грађани Уједињеног Краљевства изгласали излазак. Након 73 године чланства, УК је напустило Европску унију 31. јануара 2020. године. Тренутно, са својих 27 чланица Европска унија представља најсложенију интеграцију и регионално тржиште на свету, као и једног од најзначајнијих учесника међународних односа. Годинама уназад, ЕУ је један од три најзначајнија учесника у светској трговини, поред САД и Кине. У 2021. години удео у светском извозу је био око 14,6%, док је учешће у укупном светском увозу износило 13,9%.¹⁰ Према последњим подацима Међународног

---

⁹ Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community - Official Journal of the European Union C 306, 17.12.2007 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12007L/TXT>

¹⁰ Eurostat: Share of European Union EU27 (from 2020) in the World Trade https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EXT_LT_INTROEU27_2020_custom_3232800/default/table?lang=en

монетарног фонда (енгл. International Monetary Fund – IMF), Европска унија је 2022. године остварила бруто домаћи производ (БДП) у вредности од 16,8 билиона \$ што је износило око 16,6% светског БДП-а (100,7 билиона \$), док је у 2023. години његова вредност била око 18,3 билиона \$, односно око 17,5% светског БДП-а (IMF, 2024).

Иако најзначајнија и најистакнутија, Европска унија није једина економска интеграција у Европи. На европском континенту постоји још економских групација које су оствариле нижи степен интегрисаности и далеко мање су значајне на међународној сцени у односу на ЕУ. *Европско удружење слободне трговине* (енгл. *European Free Trade Association – EFTA*) је настало неколико година након Европске економске заједнице на иницијативу Уједињеног Краљевства, које у том моменту није било спремно да прихвати услове уласка у ЕЕЗ. Међутим, британске власти јесу желеле да остваре чвршћу трговинску сарадњу са осталим европским земљама у складу са својим националним интересима. Као резултат таквих тежњи, 1960. године споразумом из Стокхолма основано је Европско удружење слободне трговине између Британије, Аустрије, Швајцарске, Данске, Шведске, Норвешке и Португалије.¹¹ Финска, Исланд и Лихенштајн су приступили касније. Циљ удружења је била слободна трговинска размена индустријских производа кроз постепену либерализацију, док пољопривредни производи и производи рибарства нису били обухваћени. *EFTA* је била асоцијација знатно скромнијих циљева од ЕЗ и прилично хетерогена, између осталог по нивоу развијености, географској локацији, мотивима уласка и политичком статусу (Ковачевић, 2002). За разлику од ЕЗ, свака земља чланица Удружења је према трећим земљама водила независну спољнотрговинску политику. Осим тога, земље оснивачи никада нису ни имале у плану достизање виших нивоа интегрисаности, попут економске или политичке уније, па Удружење није никада доносило законе. Како су сарадња и повезаност са Европском заједницом током година постајале све веће, тако су и земље Удружења временом подносиле захтев за чланство у Заједницу и напуштале Удружење. Данас Европско удружење слободне трговине чине четири државе: Швајцарска, Норвешка, Исланд и Лихенштајн. Деведесетих година прошлог века је потписан споразум о оснивању *Европског економског простора* (енгл. *European Economic Area – EEA*) између Европске уније и три земље Европског удружења слободне трговине:

---

¹¹ Convention establishing the European Free Trade Association
https://www.efta.int/sites/default/files/uploads/2024-04/Vaduz_Convention_Agreement_Updated_1_November_2021.pdf

Норвешке, Исланда и Лихенштајна. На тај начин су земље Удружења оствариле слободан приступ тржишту робе, услуга и капитала ЕУ и слободно кретање својих грађана са једнаким правима и обавезама као земље ЕУ. Поред тога, споразум покрива међусобну сарадњу у областима као што су образовање, истраживање и развој, животна средина, социјална политика, заштита потрошача, туризам и култура, док аграрна политика и политика рибарства, спољнотрговинска политика, спољна политика, одбрана, правосуђе и унутрашњи послови, као и монетарна унија, нису обухваћене њиме.¹² С обзиром да су њени грађани на референдуму одбили да буду део Европског економског простора, Швајцарска је са ЕУ повезана билатералним споразумима, са другачијим условима и одредбама од оних на којима се темељи Европски економски простор. У 2022. години *EFTA* је остварила укупну робну размену у вредности од око 1,1 билион \$, што је чинило око 2,7% укупне светске трговине робом и услужну размену у вредности од више од 400 милијарди, односно 3,8% укупне светске трговине услугама, док је вредност БДП-а износила 1,4 билиона € (*EFTA*, 2024).

Током деведестих година прошлог века велики део земаља Источне и Централне Европе је пролазио кроз процес транзиције. Промена друштвеног и економског система је била комплексна и захтевна, што је успоравало привредне активности ових земаља, и водила је ка редефинисању спољнотрговинских односа и позиције на регионалном и светском тржишту. Сложен процес реформи и реструктурисања привреде требало је да доведе до постепеног приближавања западној тржишној економији. Већина земаља је приступање Европској унији видела као један од основних стратешких циљева. Како би лакше оствариле тај циљ требало је прво унапредити међусобну економску сарадњу, што је било охрабривано и од стране саме Европске уније. Из тих разлога, Мађарска, Пољска и Чехословачка (од 1993. године Чешка и Словачка) су најпре 1991. године у Вишеграду усвојиле *Декларацију о сарадњи на путу ка европској интеграцији*, а годину дана касније у Кракову закључиле споразум о *Централноевропској зони слободне трговине* (енгл. *Central European Free Trade Agreement – CEFTA*).¹³ Главни циљ овог Споразума је био стварање зоне слободне трговине, што је предвиђало укидање свих царинских и нецаринских баријера између земаља чланица. То се пре свега односило на индустријске

---

¹² Agreement on the European Economic Area <https://www.efta.int/sites/default/files/media/documents/legal-texts/eea/the-eea-agreement/Main%20Text%20of%20the%20Agreement/EEAagreement.pdf>

¹³ Central European Free Trade Agreement <https://www.worldtradelaw.net/document.php?id=fta/agreements/cefta.pdf&mode=download>

производе док се размена пољопривредних производа углавном одвијала уз билатералне концесије и одређене олакшице. Све земље су имале потписане тзв. Европске споразуме о придруживању ЕУ, на основу њега оствариле преференцијални третман на тржишту ЕУ и прилагођавале своја законодавства законима ЕУ као део пред-приступне стратегије. Заправо, један од дефинисаних услова за приступање *CEFTA* споразуму је био управо тај да је земља закључила Споразум о придруживању са Европском унијом. Преостала два услова за приступање су подразумевала чланство у Светској трговинској организацији (СТО) и склапање билатералних споразума о слободној трговини са сваком чланицом *CEFTA*. Наредних година групација се ширила уласком Словеније 1996. године, Румуније 1997., затим Бугарске 1999. и Хрватске 2003. године. Међутим, како су стицале пуноправно чланство у ЕУ, државе су напуштале *CEFTA* споразум. То је довело до опасности од потпуног распада с обзиром да су услови чланства за потенцијалне нове земље чланице из југоисточне Европе били прилично захтевни и отежавали проширење *CEFTA* у тадашњим условима (Граховац & Јаковљевић, 2012). Из тих разлога, првобитни критеријуми за приступање *CEFTA* споразуму су ублажени. Нови услови приступања, заједно са новим правилима и циљевима су усвојени заједничком декларацијом о проширењу на земље Западног Балкана и Молдавију на Самиту у Букурешту 2006. године.¹⁴ Исте године Македонија је приступила *CEFTA* споразуму, а потписан је и нови Споразум. Тренутно, земље чланице спроводе *Акциони план за заједничко регионално тржиште* који је предвиђен да се реализује до краја 2024. године, а део је усвојене *Декларације лидера Западног Балкана о заједничком регионалном тржишту*. Њоме је предвиђено унапређење економске сарадње у региону развијањем Заједничког регионалног тржишта, заснованог на правилима и стандардима ЕУ, повећање атрактивности и конкурентности региона и приближавање тржишту ЕУ.¹⁵

Распадом социјалистичког система, СССР-а и регионалне економске интеграције ових држава, јавила се потреба за новим обликом економске сарадње међу новонасталим земљама. Потписивањем споразума о оснивању крајем 1991. године, Белорусија, Руска Федерација и Украјина оснивају *Заједницу независних држава* (енгл. *The Commonwealth of Independent States – CIS*; рус. *Содружество Независимых*

---

¹⁴ Agreement on Amendment of and Accession to the Central European Free Trade Agreement <https://cefta.int/wp-content/uploads/2016/05/CEFTAMAINTEXT2006.pdf>

¹⁵ Western Balkans leaders Declaration on Common Regional Market <https://cefta.int/wp-content/uploads/2020/11/Western-Balkans-Leaders-Declaration-on-Common-Regional-Market.pdf>

Государств).¹⁶ Нешто касније истог месеца, усвојен је Протокол уз Споразум који су потписали лидери још осам бивших совјетских република: Азербејџана, Јерменије, Казахстана, Киргистана, Молдавије, Туркменистана, Таџикистана и Узбекистана. Тиме је број чланова Заједнице порастао на 11. Придруживањем Грузије две године касније дванаест од петнаест бивших совјетских држава су биле чланице Заједнице. Преостале три – Естонија, Литванија и Летонија су потписале међусобни споразум о **Балтичкој зони слободне трговине** (енгл. *Baltic Free Trade Agreement – BAFTA*) који је ступио на снагу 1994. године и од кога се очекивало да помогне земљама на њиховом путу ка Европској унији. Стога, ова зона слободне трговине три балтичке земље је више била формирана као иницијатива ЕУ, из жеље за приступањем европском тржишту, него као облик сарадње са циљем унапређења међусобне трговине (Henning & Hochreiter, 1994). Уласком ових земаља у ЕУ 2004. године ова интеграција је престала да постоји. У међувремену, почетком 1993. године донет је Статут Заједнице независних држава којим су успостављене институције Заједнице, дефинисане њихове функције, правила интеграције и детаљније регулисана међусобна сарадња. Крајем исте године Русија, Белорусија, Азербејџан, Молдавија, Казахстан, Киргистан, Јерменија, Таџикистан, Узбекистан и Туркменистан су потписали уговор о оснивању **Економске уније**. Док су разговори о формирању зоне слободне трговине између земаља чланица били покренути још у почетним годинама оснивања заједнице, тек 2011. године је **Споразум о зони слободне трговине Заједнице независних држава** (енгл. *Commonwealth of Independent States Free Trade Area - CISFTA*) потписан.¹⁷ Иако прихваћен од стране Русије, Белорусије, Украјине, Јерменије, Казахстана, Киргистана, Молдавије и Таџикистана, споразум је иницијално био ратификован само од стране Русије, Белорусије и Украјине док су преостале земље потписнице споразум ратификовале у наредним годинама. Азербејџан је једини пуноправни члан који није део зоне слободне трговине. Споразум је заменио све билатералне и мултилатералне споразуме о слободној трговини који су постојале између земаља чланица. Њиме је предвиђено укидање увозних и извозних царина на одређена добра, али постоји и велики број изузетака за које је предвиђено да се постепено уклоне.

Још 1994. године јавила се идеја о формирању Евроазијске уније, чија је реализација започета већ наредне године потписивањем *Уговора о царинској унији*

---

¹⁶ СОГЛАШЕНИЕ о созданим Содружества Независимых Государств <https://cis.minsk.by/reestr2/doc/1#text>

¹⁷ Договор о зоне свободной торговли <https://cis.minsk.by/reestr2/doc/3183#text>

између Белорусије, Русије и Казахстана. Циљ је био елиминисати све баријере које отежавају међусобну економску сарадњу, осигурати слободну трговину и фер конкуренцију и у коначном поставити основу за одрживи економски развој земаља потписница. Киргистан и Таџикистан су се придружиле нешто касније. Већ наредне године, лидери Белорусије, Русије, Казахстана и Киргистана потписују *Уговор о продубљивању интеграције у економским и социјалним областима* како би се створили услови за креирање заједничког тржишта, побољшање животног стандарда становништва, заштиту људских права и основних слобода, једнаке могућности за образовање, развој обједињеног транспортног, енергетског и информационог система.¹⁸ *Уговор о Царинској унији и јединственом економском простору* је потписан 1999. године између Русије, Белорусије, Киргистана, Казахстана и Таџикистана. Наредне године представници поменутих држава успостављају **Евроазијску економску заједницу** (енгл. *Eurasian Economic Community - EurAsEC*), како би се ефикасније наставило заједничким путем ка формирању царинске уније и заједничког економског простора.¹⁹ Уговор о формирању јединственог царинског простора и успостављању царинске уније између Белорусије, Казахстана и Русије је потписан 2007. године, а ступио је на снагу 2010. године, када су све царинске формалности и контроле између три државе укинуте, омогућено слободно кретање робе и почела да се примењује заједничка царинска тарифа према другим земљама. Исте године поменуте три земље су усвојиле велики број уговора и Декларацију којима је постављена база за успостављање Заједничког економског простора, који је почео да функционише од 2012. године, чиме је било омогућено слободно кретање не само робе, већ и услуга, капитала и радне снаге. Потписивањем уговора између Русије, Белорусије и Казахстана 2014. године, а који је ступио на снагу 2015., формирана је **Евроазијска економска унија** (енгл. *Eurasian Economic Union – EEU*). До краја исте године, Унији су приступили Јерменија и Киргистан. Бруто домаћи производ Евроазијске уније од око 2,4 билиона \$ је чинио 3,2% светског БДП-а, индустријска производња у 2023. години је имала удео од 2,2% у светској, а вредност извоза ЕЕУ према остатку света је чинио 2,7% укупног светског

---

¹⁸ Treaty between the Russian Federation, the Republic of Belarus, the Republic of Kazakhstan and the Kyrgyz Republic on increased integration in economic and humanitarian fields of 29 March 1996 <http://evrazes.com/docs/view/120>

¹⁹ ДОГОВОР об учреждении Евразийского экономического сообщества от 10 октября 2000 года <https://www.evrazes.com/docs/view/3>

извоза у 2021. години.²⁰ Учешће интеграције у укупној светској производњи нафте и гаса је врло значајно и износи 14,5% и 20,3% респективно.²¹

На европском континенту до сада није долазило до економске дезинтеграције о каквој се говори у случају Брегзита. Иако земље јесу напуштале поједине облике интеграције, оне су биле знатно нижег степена интегрисаности, попут Европског удружења слободне трговине, или је чланство у њима и било предвиђено као један степен на путу ка придруживању Европској унији, што је случај са Централноевропском зоном слободне трговине. Из тих разлога, такви поступци нису ни изазивали значајније или негативне економске ефекте.

2.2. Међународне економске интеграције у Северној, Централној и Јужној Америци

Ни подручје оба америчка континента није изузетак када је у питању остваривање сарадње и боље економске повезаности као пут ка повећању продуктивности и ефикасности националне привреде и унапређењу положаја на светском тржишту. Економска интегрисаност је остварена на регионалном нивоу, груписањем држава по географским регионима Северне, Централне и Јужне Америке.

Још од периода канадске зависности од Британије па до деведесетих година прошлог века, Сједињене Америчке Државе и Канада су у међусобним трговинским односима пролазиле кроз бројне периоде протекционизма и либерализације. Иако су период од половине тридесетих година 20. века обележили бројни билатерални споразуми којима су се значајно умањиле царине, тек половином осамдесетих година се јавља жеља код обе стране за продубљивањем економске сарадње. Та жеља је званично конкретизована и реализована потписивањем *Споразума о слободној трговини између САД и Канаде* 1988. године (енгл. *Canada–United States Free Trade Agreement - CUSFTA*). Циљ овог споразума је био либерализација трговине и услова инвестирања између две земље, обезбеђење фер конкуренције, успостављање процедура за заједничко управљање споразумом и решавање спорова, као и постављање темеља за даљу сарадњу

---

²⁰ Званични сајт Евро-азијске економске уније (рус. Евразийский экономический союз; енгл. The Eurasian Economic Union) <http://www.eaeunion.org/?lang=en#about>

²¹ Исто

како би се побољшале и прошириле предности споразума.²² Неколико година касније овај споразум је замењен *Северноамеричким споразумом о слободној трговини* (енгл. *North American Free Trade Agreement - NAFTA*) када је осим САД и Канаде учесник постао и Мексико. Споразум је ступио на снагу 1994. године. Њиме је било предвиђено постепено елиминисање свих царинских и већине нецаринских баријера на производе који су произведени и чија се размена врши у оквиру Северне Америке, на период од највише 15 година у зависности од категорије производа (Villarreal & Fergusson, 2017). Од тога су највише користи имале САД јер су мексичке царине на увоз из САД биле далеко више од царина са којима су се суочавали мексички производи на америчком тржишту. Затим, Споразумом је договорена либерализација трговине у услужном сектору, кроз усвојен сет права и обавеза учесника из три државе, при чему је свака од три земље партнера имала одређене области које су изузете из споразума. Поред трговине, Споразум је обухватао и уклањање бројних баријера у страним инвестицијама, затим регулисање права интелектуалне својине, процедуре за решавање спорова и јавне набавке. Осим главног Споразума, усвојена су и два врло значајна додатка којима се промовисао заједнички рад на питањима везаним за услове рада (енгл. *North American Agreement on Labor Cooperation - NAALC*) и животну средину (енгл. *North American Agreement on Environmental Cooperation - NAAEC*). *NAFTA* је битно утицала и преобликовала економске односе три северно-америчке земље и довела до значајног пораста у регионалној трговини и међусобним инвестицијама. Трговина између три земље потписнице је порасла са 290 милијарди долара у 1993. години на преко 1,1 билион долара, колико је износила у 2017. години (Burfisher, Lambert & Matheson, 2019). Након више од двадесет година успешног функционисања и сарадње, САД су 2017. године иницирале ревизију постојећег Споразума, како би се одговорило на захтеве 21. века. Након дугих преговора и периода ратификације, нови *Споразум између САД, Мексика и Канаде* (енгл. *United States–Mexico–Canada Agreement - USMCA*) је ступио на снагу 1. јула 2020. године.²³ Нови Споразум није донео радикалне измене и у великој мери представља надоградњу претходног, као резултат промена које је савремено окружење донело у односу на период пре 25 година. Стога, велика разлика у односу на претходни споразум из 1994. године јесте ново поглавље везано за дигиталну трговину,

---

²² The Canada – U.S. Free Trade Agreement <https://www.international.gc.ca/trade-agreements-accords-commerciaux/assets/pdfs/cusfta-e.pdf>

²³ Agreement between the United States of America, the United Mexican States, and Canada 7/1/20 Text <https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/united-states-mexico-canada-agreement/agreement-between>

којим се промовише слободна *online* трговина, неометан проток информација и обезбеђује отворена интернет мрежа. Првобитни *NAFTA* споразум је био први споразум о слободној трговини који је садржао поглавље везано за права интелектуалне својине, а најважније промене унете новим споразумом су допуне у виду одредби које се тичу заштите ових права у дигиталној средини (Villarreal & Fergusson, 2020). Најзначајније измене уведене новим Споразумом су везане за аутомобилску индустрију, на захтев САД, јер су олакшице предвиђене првобитним *NAFTA* споразумом највише утицале на амерички аутомобилски сектор који је претрпео велики губитак услед пребацивања послова у Мексико као земљу са нижим трошковима пословања. Оно што је такође значајно јесте да су овим Споразумом проширене одредбе везане за услове рада, па се од потписница Споразума захтева да усвоје и одређену регулативу предвиђену Декларацијом Међународне организације рада о основним принципима и правима на послу. Иако према мишљењу многих стручњака нови Споразум неће имати неки значајнији економски утицај, очекивања су да ће дати позитивне ефекте. Елементи који ће највише допринети томе су они везани за дигиталну трговину и промене у оквиру аутомобилског сектора, као и одредбе везане за међународни трансфер података у индустријама чије се пословање у великој мери заснива на томе (USITC, 2019).

Интензивније регионално повезивање земаља у области Централне и Јужне Америке је започето шездесетих година прошлог века са жељом да се унапреди међусобна трговинска размена и сарадња у другим областима. Потписивањем Уговора у Монтевидеу 1960. године од стране Бразила, Аргентине, Мексика, Чилеа, Перуа, Уругваја и Парагваја створена је **Латиноамеричка зона слободне трговине** (енгл. *Latin American Free Trade Association – LAFTA*). Уговор је ступио на снагу две године касније, а циљ интеграције је био елиминисање свих царина и ограничења у међусобној трговини у року од дванаест година. До 1970. године интеграција је била проширена на још четири земље: Колумбију, Боливију, Еквадор и Венецуелу. Донела је многе позитивне економске промене региону јер су производни капацитети могли бити боље искоришћени за задовољавање регионалних потреба, трошкови индустријске производње смањени као резултат регионалне специјализације и већег обима производње, а обим нових инвестиција увећан (Mathis, 1969). Међутим, услед велике различитости земаља чланица, слабе институционалне структуре и недовољне координације, тешко је било остварити жељени ниво сарадње. У међувремену, пет држава чланица је крајем шездесетих година потписало Картагена споразум чиме је

основан *Андски пакт*. Тиме су Боливија, Чиле, Перу, Колумбија и Еквадор формирале субрегионални трговински блок. Венецуела се придружила групи 1973. године, док је Чиле напустио чланство 1976. године. Оснивања овакве групације у оквиру већ постојеће интеграције је настало као резултат незадовољства појединих чланица. Наиме, услед изражених диспаратета, пре свега у степену развијености, и различитих интереса чланица *LAFTA*, у интеграцији није постојало јединство нити чврста међусобна сарадња свих учесника. Овакав начин повезивања је представљао алтернативу за убрзану интеграцију релативно хомогених земаља чланица која би омогућила бољу сарадњу и бржи развој, а у коначном и смањење јазу у економском развоју међу латиноамеричким државама. Од 1996. године група је променила назив у *Андску заједницу* (енгл. *Andean Community*). Иако се субрегионално интегрисање учинило као прихватљива опција сарадње, убрзо је постало јасно да ништа не може заменити остваривање шире и чвршће сарадње која би обухватила бар већински део, ако не целокупни јужноамерички континент. Из тих разлога, уговором у Монтевидеу 1980. године се оснива *Латиноамеричко интеграционо удружење* (енгл. *Latin American Integration Association - LAIA*; шпан. *Asociación Latinoamericana de Integración – ALADI*) између једанаест земаља: Аргентине, Бразила, Мексика, Венецуеле, Перуа, Чилеа, Колумбије, Боливије, Еквадора, Парагваја и Уругваја. Данас је то највећа латиноамеричка интеграциона група која обухвата тринаест чланица, земље осниваче и Кубу и Панаму које су се придружиле касније. Основна тежња овог Удружења јесте подстицање међусобне сарадње и промовисање социо-економског развоја читавог региона са циљем постепеног формирања јединственог заједничког латиноамеричког тржишта. То се постиже кроз три механизма: регионалне преференцијалне царинске стопе које се примењују на робу из земаља чланица за разлику од царина на робу из трећих земаља, споразуме регионалног обима у којима учествују све земље чланице и споразуме делимичног обима између две или више земаља овог подручја.²⁴ Овим споразумима су покривене бројни сегменти и питања поред економских, попут сарадње у области науке и технологије, очувања животне средине, промоције туризма, здравствене заштите и др. Такође је предвиђено да економски најслабије развијене земље региона имају повлашћен третман и да им се кроз Систем подршке који обухвата бројне мере и програме сарадње помогне и убрза њихов напредак. Укупан бруто домаћи производ Удружења је 2019. године износио око

---

²⁴ Tratado de Montevideo 1980
http://www2.aladi.org/biblioteca/Publicaciones/ALADI/Secretaria_General/Documentos_Sin_Codigos/Caja_06_2_001.pdf

4,7 билиона \$, и иако је кроз прошлу деценију бележио осцилације, БДП интеграције, као и БДП по глави становника је значајно увећан у односу на почетне године функционисања Удружења.²⁵

У жељи да остваре још јачу међусобну сарадњу, Бразил, Аргентина, Уругвај и Парагвај су 1991. године основале посебан интеграциони блок – *Јужно заједничко тржиште* (шпан. *Mercado Común del Sur - MERCOSUR*). Основа за формирање заједничког тржишта је био *Уговор о интеграцији, сарадњи и развоју* потписан између Бразила и Аргентине три године раније. Придруживањем још две земље, група од четири државе је тежила ка заједничком тржишту које би омогућило слободну трговинску размену, неометано кретање фактора производње, усвајање заједничке спољнотрговинске политике према трећим земљама, координацију макроекономских и секторских политика и усклађивање националних законских регулатива.²⁶ Интеграција је започета стварањем зоне слободне трговине, да би четири године касније земље чланице основале царинску унију, усвајајући заједничку царинску политику према трећим државама. Осим тога, предвиђено је даље оснаживање интеграционог процеса кроз координацију спољнотрговинских, пољопривредних, фискалних, монетарних политика и законодавстава земаља чланица. Интеграција има развијену институционалну структуру која се састоји од Савета, као највишег органа, Групе, као извршног органа, заједничког Парламента, трговинске Комисије, Секретаријата и Суда. Поред тога, постоји и развијена мрежа радних подгрупа које се баве појединим областима попут трговине, транспорта, индустрије, пољопривреде, енергетике, рада и запошљавања.

Заинтересованост за чвршћу економску повезаност међу земљама Централне Америке се јавила убрзо након завршетка Другог светског рата. Како би унапредиле регионалну сарадњу и јединство, лидери Костарике, Гватемале, Хондураса, Никарагве и Салвадора су 1951. године формирали *Организацију држава Централне Америке* (енгл. *Organization of Central American States*; шпан. *Organización de Estados Centroamericanos – ODECA*). Девет година касније, Уговором о економској интеграцији Централне Америке из Манагве, пет земаља је основало *Централноамеричко*

---

²⁵Asociación Latinoamericana de Integración - Indicadores economicos - Produccion <http://www2.aladi.org/nsfaladi/sitioAladi.nsf/indicadorEcDatos.xsp?databaseName=CN=websrv/O=ALADI!!nsfaladi%5Cindicado.nsf&documentId=251AEB7DB8C1F624032567B4005CD7E6&action=editDocument>

²⁶ Tratado de Asunción para la Constitución de un Mercado Común <https://www.mercosur.int/documento/tratado-asuncion-constitucion-mercado-comun/>

заједничко тржиште (енгл. *Central American Common Market - CACM*; шпан. *Mercado Común Centroamericano - МССА*) где је у року од пет година предвиђено стварање зоне слободне трговине између чланица, усвајање заједничке царинске стопе према трећим земљама, договорено унапређење индустријске сарадње и изградње инфраструктуре.²⁷ Уговором су такође основане Централноамеричка банка за економску интеграцију, Централноамерички економски савет и Секретаријат. Међутим, услед погоршања односа између појединих чланица, политичких проблема и ратних сукоба, интеграција је прошла кроз периоде суспендовања и стагнације. Деведесетих година се започело са оживљавањем економских односа и саме интеграције, па је потписивањем *Протокола из Гватемале* 1993. године централноамерички трговински блок поново почео да функционише. Царинске и нецаринске баријере на већину производа су елиминисане у међусобној трговини, а према трећим земљама се примењује заједничка царинска стопа. Земље Централне Америке су потписале Споразум о слободној трговини са Сједињеним Америчким Државама, а затим је 2004. године и Доминиканска Република приступила том споразуму.

У области Карипског залива најзначајнија економска интеграција је **Карипска заједница** (енгл. *Caribbean Community - CARICOM*), сачињена од већине острвских држава тог подручја. Први кораци ка економској сарадњи су начињени још крајем педесетих година прошлог века, да би 1973. потписивањем Уговора о оснивању између Барбадоса, Јамајке, Гвајане и Тринадада и Тобага настала *Карипска заједница и заједничко тржиште*. Иако су првобитни циљеви били везани за трговину, њену либерализацију и повећање, временом је интеграција ширила своју сарадњу и на друге области, а број земаља чланица се увећавао. Потписивањем ревидираног Уговора 2001. године земље чланице су поставиле за циљ формирање **Карипског јединственог тржишта и економије** (енгл. *Caribbean Single Market and Economy*).²⁸ Ова идеја почива на четири стуба: економској интеграцији, координацији спољне политике, људском и друштвеном развоју и безбедности. Ова четири стуба обухватају циљеве Заједнице који се огледају у побољшању животног стандарда становништва, убрзаном и одрживом економском развоју региона, пуној запослености, повећању међународне

---

²⁷ Central American Economic Integration (CACM) Free Trade Agreement <https://www.worldtradelaw.net/document.php?id=fta/agreements/cacmfta.pdf>

²⁸ Revised Treaty of Chaguaramas Establishing the Caribbean Community Including the Caricom Single Market and Economy https://caricom.org/documents/4906-revised_treaty-text.pdf

конкурентности, повећању продуктивности и унапређењу економских односа са остатком света.

Осим наведених, на подручју Централне, Јужне Америке и Кариба су временом настајале бројне мање групације и трговински блокови који често нису имали дуг животни век. Оне које су опстале у већини немају значајније резултате што је последњих година врло често последица политичких превирања и неслагања. Као запаженије међу њима могу се навести *Група три, Удружење карибских држава, Унија јужно-америчких нација, Организација источно-карибских земаља* и *Форум за напредак и интеграцију Јужне Америке*.

Иако међусобна економска сарадња земаља на тлу Јужне и Централне Америке током протеклих деценија није увек текла глатко, није долазило до економске дезинтеграције већ је чешћи био случај стварања субрегионалних интеграционих блокова, истовременог чланства у више њих, и политичких неслагања. То је изазивало бројне потешкоће у функционисању и успоравало даљи развој овог дела континета. Земље Северне Америке, с друге стране, нису се суочавале са сличним проблемима, па се економско интегрисање знатно успешније одвијало.

2.3. Процеси економске интеграције у Азији

Азијски континент добија све значајнију улогу у светској економији и међународним односима 21. века. Фрагментација производње, развој ланаца снабдевања и извозно оријентисана политика ових земаља су довели до врло интезивног привредног раста. Међутим, када је реч о економској сарадњи и повезивању, Азија је континент за који се још увек не може рећи да међу државама постоји висок степен интегрисаности. Већина регионалне економске сарадње се своди на споразуме о слободној трговини без тежњи ка даљем развоју. Политичке амбиције за економску интеграцију су слабе, као и воља да се постигне „јединство у различитости“ које подразумева прихватање културолошких, лингвистичких, друштвених, религиозних и политичких разлика, а које је неопходно за превазилажење препрека ка даљој интеграцији (Taghizadeh-Hesary, Yoshino, Kim & Morgan, 2020, стр.1). Јачање регионалне сарадње и интеграције пружа велики потенцијал за елиминисање сиромаштва и остваривање одрживог развоја широм азијског континента.

Најзначајнија економска интеграција у Азији јесте *Удружење нација Југоисточне Азије* (енгл. *Association of Southeast Asian Nations – ASEAN*) формирано 1967. године потписивањем декларације између пет земаља: Индонезије, Малезије, Тајланда, Филипина и Сингапура. Овом Удружењу је претходило *Удружење Југоистичне Азије* које се састојало од Тајланда, Филипина и Малајске Федерације, основано шест година раније. У жељи да се додатно ојача регионална сарадња и убрза развој региона, а превазиђу заједнички проблеми и потешкоће, државе овог дела Азије у проширеном саставу су се одлучиле на стварање нове интеграције. Ново Удружење нација Југоистичне Азије између осталог има за циљ да убрза економски раст, друштвени и културолошки развој региона, да промовише регионални мир и стабилност, унапреди међусобну сарадњу и помоћ у областима које су од заједничког интереса и одржава блиску сарадњу са постојећим међународним и регионалним организацијама које имају сличне циљеве.²⁹ Процес интеграције у оквиру Удружења се одвијао прилично споро, нарочито првих пар деценија од настанка, али је касније постајао све интензивнији, а број чланица се повећавао. Економски најзначајнији помак је направљен 1992. године када је формирана зона слободне трговине унутар Удружења, чиме је предвиђено постепено смањење и укидање царина и нецаринских баријера у међусобној трговини робом. Три године касније је потписан споразум о трговини услугама, којим је започет процес либерализације и до сада је усвојено више пакета мера и обавеза који се односе на различите услужне секторе. Како би се одржао регионални мир и стабилност, јачала економска сарадња, друштвени и одрживи развој, формирана су три стуба Заједнице: Политичко безбедносна заједница (енгл. ASEAN Political-Security Community - APSC), Економска заједница (енгл. ASEAN Economic Community - AEC) и Друштвено-културолошка заједница (енгл. ASEAN Socio-Cultural Community - ASCC). Првобитни план је био да се до 2015. године формира јединствено тржиште које ће се заснивати на слободном кретању робе, услуга, капитала и радне снаге, али је, услед немогућности испуњења свих потребних услова, рок померен до 2025. године. Земље чланице су 2008. године потписале заједничку Повељу (ASEAN Charter) којом је успостављен нови правни оквир функционисања групације и заједнички органи. Регионална интегрисаност је донела позитивне ефекте у трговини и у процесу привредног развоја, омогућавајући земљама чланицама да унапреде и диверзификују своју привредну структуру, што је

---

²⁹ The Asean Declaration (Bangkok Declaration) Bangkok, 8 August 1967
<https://web.archive.org/web/20150211121705/http://www.asean.org/news/item/the-asean-declaration-bangkok-declaration>

резултирало растућим животним стандардом и смањењем стопе сиромаштва у односу на остале регионе и земље у развоју (Santos-Paulino, 2017). Међутим, и поред тога, огромне разлике у нивоу развијености земаља чланица су нешто што карактерише ово Удружење. Исто тако, док је удружење као целина остварило бројне позитивне ефекте захваљујући експанзији трговине, поједине чланице су забележиле велике неравнотеже у спољнотрговинској размени, услед знатно већег увоза. Из тих разлога, ублажавање неједнакости је препознато као један од кључних циљева интеграције, па се од нових стратегија и иницијатива регионалне сарадње очекује да више допринесу мање развијеним чланицама, а не само побољшању економских и друштвених показатеља интеграције као групе.

Из жеље за ширењем сарадње и јачим интегрисањем са земљама региона 1997. године је формиран *ASEAN плус три* форум који координира сарадњом између десет чланица Удружења и још три азијске земље: Кине, Јапана и Јужне Кореје. Представници Влада ових земаља се редовно састају и доносе одлуке о бројним питањима важним за регион. Од момента настанка групације до данас, питања заједничког интересовања су постајала све бројнија, па тренутни Радни план обухвата сарадњу у области политике и безбедности, економије и финансија, друштва и културе, промовисања боље повезаности, као и убрзаног привредног развоја земаља региона.³⁰

Након проширења регионалне сарадње Удружења на три источноазијске земље, покушај даље интеграције је био праћен оснивањем групе *ASEAN плус шест* која је обухватила још Аустралију, Нови Зеланд и Индију. Ове земље су иницијатори *Источноазијског самита* (енгл. *East Asia Summit - EAS*), регионалног форума који се одржава једном годишње од 2005. године и на коме се разматрају бројна политичка, економска и друштвена питања од заједничког интереса, са циљем унапређења сарадње и промовисања мира, стабилности и привредног развоја региона. Чланство је проширено на још две земље 2011. године када су Самиту приступиле Русија и Сједињене Америчке Државе. Међу појединим земљама чланицама постоји тенденција ка даљем интегрисању у Источноазијску заједницу (енгл. *East Asian Community – EAC*), али форма коју би таква Заједница имала и начин на који би било уређено њено функционисање остаје и даље предмет разматрања. Економска сарадња између петнаест земаља ASEAN плус шест групе, искључујући Индију, је подигнута на виши ниво оснивањем *Регионалног*

---

³⁰ ASEAN Plus Three Cooperation Work Plan 2018-2022 <https://aseanplusthree.asean.org/wp-content/uploads/2020/01/APT-Corp-WorkPlan-2018-2022-Final.pdf>

економског партнерства (енгл. *Regional Comprehensive Economic Partnership – RCEP*) 2020. године.³¹ Ово Партнерство се заснива на споразуму о слободној трговини којим је предвиђено постепено укидање царина и усвајање јединствених стандарда, правила и процедура везаних за трговину, електронску трговину и интелектуалну својину.

Најзначајнија интеграција у западном делу Азије је **Организација за економску сарадњу** (енгл. *Economic Cooperation Organization – ECO*) која је основана 1985. године у Техерану од стране Турске, Ирана и Пакистана. Након распада Совјетског Савеза, Организацији су се 1992. године придружиле Авганистан и шест бивших совјетских република: Азербејдан, Казахстан, Киргистан, Таџикистан, Туркменистан и Узбекистан, формирајући на тај начин један од највећих регионалних блокова у Азији, али и свету. Основни циљеви Организације, између осталих, су да успостави услове за одрживи економски раст и побољшање квалитета и животног стандарда становништва, елиминише трговинске баријере и подстиче међурегионалну и трговинску размену унутар самог региона, стимулише регионалну сарадњу и помоћ у области економије, друштва, културе, науке и технике, убрза развој инфраструктуре, побољша сарадњу у области екологије и заштите животне средине и омогући лакше интегрисање земаља чланица у светске економске токове.³² Организација има развијену организациону и институционалну структуру, која се састоји од највиших тела одговорних за доношење одлука и дефинисање политика, попут Савета министара, до органа који се баве питањима из појединачних области попут трговине и инвестиција, индустрије и пољопривреде, транспорта и комуникација, енергетике и животне средине. Међусобна сарадња се углавном базира на билатералним споразумима земаља партнера, а у оквиру Организације је потписан и трговински споразум (енгл. *ECO Trade Agreement*) са циљем даљег подстицања регионалне трговине и економске сарадње, кроз смањење царина, уклањање нецаринских баријера и стварања фер услова конкуренције.

Јужни део континента је интегрисан у **Јужноазијско удружење за регионалну сарадњу** (енгл. *South Asian Association for Regional Cooperation – SAARC*), основано у Даки 1985. године. Земље оснивачи овог Удружења су Индија, Бангладеш, Непал, Бутан,

---

³¹ Summary of the Regional Comprehensive Economic Partnership Agreement <https://www.mofa.go.jp/mofaj/files/100114908.pdf>

³² Treaty of Izmir (14 September 1996) https://www.eco.int/parameters/eco/modules/cdk/upload/content/general_content/3512/1499586597300jk8s96cm6jnohj2556coont44.pdf

Пакистан, Шри Ланка и Малдиви, док је Авганистан званично приступио организацији 2007. године. Формирано је са циљем да допринесе унапређењу квалитета живота и благостања становништва Јужне Азије, кроз убрзање економског раста, друштвеног и културног развоја региона, јачање међусобног поверења, сарадње и помоћи у области привреде, социјалних питања, технологије и науке и развијање сарадње са другим земљама, као и регионалним и међународним организацијама.³³ Са тежњом ка што чвршћој економској интегрисаности која би у коначном водила ка економској унији, земље Удружења су почетком 2004. године потписале *Споразум о оснивању јужноазијске зоне слободне трговине*, који је ступио на снагу 2006. године. Овим споразумом су договорене међусобне концесије земаља чланица у унутрашњој трговини, узимајући у обзир ниво њихове економске развијености, структуру спољне трговине, као националне трговинске и царинске политике. Предвиђено је постепено смањење царина и укидање других трговинских баријера, уз препознавање потреба најмање развијених чланица и примену посебног третмана према њима. Интеграција има развијену институционалну структуру која обухвата Секретаријат, подржан од стране великог броја регионалних центара, задужених за појединачне области сарадње, шест Врховних органа и четири Специјализована тела.

Азијско-пацифичка економска сарадња (енгл. *Asia-Pacific Economic Cooperation* – *АПЕС*) је започета 1989. године, као форум који је основало 12 земаља: Аустралија, Брунеј, Канада, Индонезија, Јапан, Јужна Кореја, Малезија, Нови Зеланд, Филипини, Сингапур, Тајланд и Сједињене Америчке Државе. Како се чланство временом увећавало, данас Форум окупља 21 економију са обода Пацифика, поред поменутих дванаест још и Кину, Тајван, Хонг Конг, Мексико, Папуа Нову Гвинеју, Чиле, Перу, Русију и Вијетнам. Ова организација је карактеристична по томе што је једина међу-државна групација која функционише без уговорних обавеза које се захтевају од учесника. Осим тога, чланови овог Форума не морају бити суверене државе већ независни економски ентитети. Циљ ове групације јесте олакшавање и унапређење међусобне сарадње, развоја чланица, промовисање одрживог економског раста и јачање мултилатералног система трговине (АПЕС, 2005). Како би то оствариле, учеснице раде на смањењу царинских стопа и других органичења, усаглашавању својих политика и

---

³³ Charter of the South Asian Association for Regional Cooperation <https://saarc-sec.org/index.php/resources/agreements-conventions/46-saarc-charter-provisional-rules-of-procedure/file>

предузимању свих осталих корака неопходних за безбедно и брзо кретање робе, услуга и људи. Једна од најзначајнијих иницијатива Групације јесте *Акциони план за олакшавање трговине* који је између осталог допринео смањењу трошкова пословања, кроз ниже трошкове пословних трансакција, док *АРЕС* пословна путна исправа омогућава безвизно кретање становника у пословне сврхе.

Поједине земље потписнице Азијско-пацифичке економске сарадње су иницијатори *Транс-пацифичког партнерства* (енгл. *Trans-Pacific Partnership – TPP*) које је било замишљено као трговинска сарадња између 12 земаља Пацифика: Аустралије, Новог Зеланда, Брунеја, Малезије, Сингапура, Вијетнама, Јапана, Канаде, Сједињених Америчких Држава, Мексика, Чилеа и Перуа. Предлог је био потписан почетком 2016. године, али не и ратификован. Сједињене Америчке Државе су се 2017. године званично повукле из Споразума, тако да он никада није ступио на снагу. Преосталих 11 земаља је оживело своју идеју о сарадњи годину дана касније потписивањем и ратификовањем *Свеобухватног и прогресивног споразума о Транс-пацифичком партнерству* (енгл. *Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership – CPTPP*). Осим смањења и елиминисања царинских и нецаринских баријера у међусобној трговини производима и услугама, Споразумом се, између осталог, олакшавају и услови инвестирања, развој регионалне производње и ланаца снабдевања, уређују услови фер конкуренције, права интелектуалне својине, али обухватају и савремени изазови везани за електронску трговину и пословање, као и животну средину.³⁴ Велики број земаља је изразио своје интересовање за придруживање Партнерству, док су Уједињено Краљевство и Кина и званично поднели захтев за чланство.

Осим горе наведених, још неке од интеграција азијско-пацифичког дела света вредне помена јесу *Савет за сарадњу у Заливу* (енгл. *Gulf Cooperation Council – GCC*) који чине шест арапских земаља Персијског залива: Бахреин, Кувајт, Оман, Катар, Саудијска Арабија и Уједињени Арапски Емирати; *Азијско-пацифички трговински споразум* (енгл. *Asia-Pacific Trade Agreement – APTA*), некада познат и као Бангкокшки споразум, између Кине, Индије, Бангладеша, Јужне Кореје, Шри Ланке, Монголије и Лаоса; и *Иницијатива Бангалског залива за мултисекторску техничку и економску*

---

³⁴ Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP) Consolidated Version <https://www.iilj.org/wp-content/uploads/2019/05/CPTPP-consolidated.pdf>

сарадњу (енгл. *Bay of Bengal Initiative for Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation – BIMSTEC*) основана од стране Бангладеша, Бутана, Индије, Мјанмара, Непала, Шри Ланке и Тајланда.

Иако још увек на недовољном нивоу и са доста неискоришћеног потенцијала, економска интегрисаност у области Пацифика и азијског континента се већ деценијама уназад одвија спорим, али константним темпом. Упркос економском диспаритету и бројним друштвеним разликама, међу чланицама се нису јављале тежње за напуштањем постојећих споразума и групација. Даље јачање регионалне сарадње би било значајно за бржи развој самог континента, а могло би допринети и још бољој интегрисаности у светске економске токове.

2.4. Интеграциони блокови на тлу Африке

Интеграциони процеси на афричком континенту почињу нешто касније у односу на остатак света. Разлог за слабу регионалну сарадњу се првенствено могао наћи у великим привредним и политичким разликама између држава, насталих распадом колонијалног система, и бројним инфраструктурним, правним и царинским препрекама. Данас подручје Африке одликују земље нижег степена развијености, али и велики број регионалних интеграција јер је међусобна економска сарадња и интегрисаност препозната као један од начина за превазилажење економских ограничења и ефикаснији приступ глобалном тржишту. Оно што је карактеристично за њих јесте и да се чланство у многим интеграцијама преклапа јер су једне исте земље често чланице две или више интеграција истовремено што је предмет бројних дискусија и разматрања последњих година.

Најстарија царинска унија на свету која и даље постоји је **Јужноафричка царинска унија** (енгл. *Southern African Customs Union - SACU*). Њени корени датирају од краја 19. века, када је била формирана прва царинска унија између појединих британских колонија. У данашњем саставу настала је 1910. године, али након ослобађања од колонизатора, 1969. године потписан је нови Споразум између новонасталих држава које и данас обухвата: Јужноафричке републике, Боцване, Лесота и Есватинија (некадашњег Свазиленда). Намибија је формално постала пети члан 1990. године, стицањем независности од Јужне Африке, иако је практично и пре тога све време била део царинске уније. Након укидања апартхејда у Јужној Африци 1994. године, земље

чланице су започеле нове преговоре који су резултирали новим Споразумом 2002. године. Он се заснива на заједничким циљевима који укључују олакшано кретање робе на територији земаља партнера, бржи економски развој, диверзификацију и индустријализацију, побољшање конкурентности чланица, више могућности за инвестирање, фер конкуренцију, формирање одговарајућих институција које ће осигурати подједнаке користи свим чланицама, подршку њиховој интеграцији у глобалне економске токове и рад на заједничким политикама и стратегијама.³⁵ Јужноафричка царинска унија има институционалну инфраструктуру која се састоји од Савета министара, Комисије, Суда, Секретаријата и неколико Комитета. У 2022. години интеграција је остварила рекордно висок БДП у вредности од око 7,3 билиона ранда (SACU Management Sub-Directorate, 2024), што је око 400 милијарди \$.

Источноафричка заједница (енгл. *East African Community – EAC*) је основана 1967. године између Кеније, Уганде и Танзаније и представља наставак сарадње коју су ове територије започеле још почетком 20. века. Циљ интеграције је био успостављање још чвршћих веза између земаља потписница кроз формирање царинске уније, заједничког тржишта и заједничких стратегија за уравнотежен економски раст региона. Међутим, ти планови су прекинути након само десет година услед бројних неслагања и махом политичких разлога. Деведесетих година почиње поновно оживљавање интеграције, најпре кроз *Споразум о међусобној сарадњи* 1993. године, да би *Споразум о успостављању Источноафричке заједнице* био потписан крајем 1999. године.³⁶ Његовим ступањем на снагу 2000. године интеграција је поново почела да функционише. Неколико година касније формирана је царинска унија, чиме су укинуте царине у међусобној трговини и дефинисан заједнички царински систем према трећим земљама. Наредних година интеграција је почела да се шири, као и сарадња која је поред економских, обухватала и бројна питања од политичког и друштвеног значаја. Већ 2009. године потписан је *Протокол о оснивању заједничког тржишта*, а 2013. године и *Протокол о успостављању монетарне уније* у року од 10 година. Циљ ка коме теже чланице јесте Источноафричка федерација, односно потпуна политичка интегрисаност, чиме би земље партнери формирале јединствену суверену државу. На путу ка томе, 2017. године усвојена је политичка конфедерација као транзициони модел ка

---

³⁵ 2002 Southern African Customs Union (SACU) Agreement <https://sacu.int/show.php?id=566>

³⁶ EAC Treaty - The Treaty for the Establishment of the East African Community <https://www.eac.int/documents/category/key-documents>

Источноафричкој политичкој федерацији. Источноафричка заједница је саставни део Афричке економске заједнице.

У договору са Јужноафричком развојном заједницом и Заједничким тржиштем за Источну и Јужну Африку, зона слободне трговине Источноафричке заједнице је проширена на све земље чланице ове две интеграције. Основе *Јужноафричке развојне заједнице* (енгл. *Southern African Development Community - SADC*) сежу до шездесетих година 20. века, али директна претеча Заједнице је *Јужноафричка конференција за координацију развоја* (енгл. *Southern African Development Coordination Conference - SADCC*), основана 1980. године од стране девет земаља: Танзаније, Замбије, Анголе, Малавија, Боцване, Лесота, Мозамбика, Свазиленда (данашњи Есватини) и Зимбабвеа. Дванаест година касније, усвајањем Декларације и новог Споразума између поменутих земаља чланица и Намибије, Јужноафричка конференција за координацију развоја је прерасла у *Јужноафричку развојну заједницу* чиме је економска, друштвена и политичка сарадња региона подигнута на виши ниво. Основни циљеви интеграције укључују бржи економски раст и развој, смањење сиромаштва, побољшање животног стандарда становништва Јужне Африке, развој заједничких политичких вредности, система и институција, очување мира и сигурности, усклађивање националних и регионалних програма и стратегија, максимизирање продуктивности и искоришћености ресурса региона, одрживост природних ресурса, заштиту животне средине и јачање традиционалних друштвених и културних веза између народа региона.³⁷ Временом се број чланица увећавао, док је 2008. године је успостављена Зона слободне трговине најпре за робу, а неколико година касније и за услуге. Заједничким радом на питањима из области либерализације трговине, царинских процедура, политике конкуренције, нецаринских баријера, санитарних и фитосанитарних мера, земље чланице се залажу за остваривање све чвршћих трговинских и економских веза са тежњом да оне прерасту најпре у царинску унију, а затим и заједничко тржиште и монетарну унију.

Заједничко тржиште Источне и Јужне Африке (енгл. *Common Market for Eastern and Southern Africa – COMESA*) обухвата 21 државу и скоро 2/3 афричког континента. Основано је 1994. године и њиме је замењен некадашњи споразум о преференцијалној трговини из 1981. године који је постојао између тадашње 21 земље

---

³⁷ Declaration & Treaty of SADC (1992) https://www.sadc.int/sites/default/files/2021-11/Declaration_Treaty_of_SADC.pdf

потписнице. Иако је број чланица остао исти, током година је долазило до промена, неке од првобитних држава чланица су напустиле интеграцију док су јој нове приступале. Заједничко тржиште је основано са циљем да се оствари одрживи раст и развој земаља чланица, промовише заједничко дефинисање економских политика и програма како би се побољшао животни стандард становништва, унапреди сарадња у стварању одговарајућег окружења за стране и домаће инвестиције, промовише мир, стабилност и сигурност региона, да се ојачају везе интеграције са остатком света и да се допринесе реализацији циљева Афричке економске заједнице.³⁸ Упркос томе што интеграција носи назив Заједничко тржиште Источне и Јужне Африке, заједничко тржиште је коначни, али до сада још увек неостварени циљ земаља партнера, а стварни степен интегрисаности који постоји међу њима је доста нижи. Тек шест година након формирања интеграције, формирана је зона слободне трговине договорним укидањем царина у међусобној робној трговини девет земаља чланица. Иако се током година ширила, зона слободне трговине још увек не обухвата све чланице. Ипак, активно се ради на елиминацији квантитативних и других нецаринских баријера, као и на спровођењу програма и активности у складу са усвојеним Планом чија имплементација треба да доведе до формирања царинске уније. *COMESA* има развијену организациону структуру која се састоји од Управе састављене од лидера свих земаља чланица, Савета министара, 12 техничких одбора и других саветодавних органа који су одговорни за доношење одлука, Секретаријата који координира рад свих органа, Суда и бројних других институција које промовишу сарадњу и развој у појединим областима. Према званичним подацима, интеграција је у 2022. години остварила БДП у вредности од скоро 1,1 билион \$, вредност глобалног извоза и увоза је била 204,7 милијарди и 272,3 милијарди \$ респективно, док је унутар интеграције остварен извоз у вредности од 14,1 милијарди \$ и увоз од 14,2 милијарде \$.³⁹

У западном делу афричког континента најзначајнија економска и политичка интеграција је *Економска заједница западноафричких земаља* (енгл. *Economic Community of West African States – ECOWAS*). Основана је 1975. године потписивањем Уговора у Лагосу између 15 земаља, да би нова ревидирана верзија Уговора била усвојена 1993. године у Републици Бенин, а земље потписнице су данашњи Того,

---

³⁸ Agreement Establishing the Common Market for Eastern and Southern Africa (COMESA) <https://web.archive.org/web/20070616220159/http://www.worldtradelaw.net/fta/agreements/comesafta.pdf>

³⁹ COMSTAT Data Hub <https://comesa.opendataforafrica.org/>

Сенегал, Нигерија, Мали, Нигер, Обала Слоноваче, Сијера Леоне, Буркина Фасо, Бенин, Кабо Верде, Гамбија, Гвинеја, Мауританија, Гана, Гвинеја Бисау и Либерија. Заједница је основана са циљем унапређења међусобне сарадње и интегрисаности региона и формирања економске уније у Западној Африци која би омогућила побољшање животног стандарда становништва, одржавање економске стабилности, јачање односа међу државама чланицама и допринела напретку и развоју афричког континента.⁴⁰ Иако је сарадња од почетка највише сконцентрисана на економију и постепено формирање заједничког тржишта и економске уније, бројне интеграционе стратегије, програми и активности су усмерене ка побољшању услова и хармонизацији националних политика у областима попут пољопривреде, енергетике, транспорта и комуникације, туризма, образовања, здравља, технологије, заштите животне средине и културе. То је довело и до формирања сложеног институционалног механизма, па Заједница данас обухвата Управу, као највиши орган, Савет министара, заједничку Комисију, Парламент, Суд, специјализоване институције и агенције, секторске одборе и специјализоване техничке комисије. У стварању заједничког тржишта највише је постигнуто у либерализацији кретања робе и људи, а од 2015. године се почела примењивати заједничка царинска тарифа у трговини са трећим земљама. Поред тога, рад на усвајању заједничке валуте је интензиван. Међутим, последњих година, регион су потресали војни и политички нереди, па је и чланство појединих држава у Заједници било суспендовано, а оне санкционисане. Недавно је усвојена Визија 2050 која упућује на то да лидери земаља у будућности виде *ECOWAS* као „потпуно интегрисану Заједницу народа, који живе у мирном и просперитетном региону, са снажним институцијама и поштовањем основних права и слобода, која тежи инклузивном и одрживом развоју“ (*ECOWAS*, 2022).

Економска заједница западноафричких земаља је специфична по томе што садржи два субрегионална блока – *Западноафричку економску и монетарну унију* (енгл. *West African Economic and Monetary Union – WAEMU*; франц. *Union économique et monétaire ouest-africaine - UEMOA*) и *Западноафричку монетарну зону* (енгл. *West African Monetary Zone – WAMZ*). Западноафричку економску и монетарну унију чине земље француског говорног подручја. Основана је 1994. године од стране Обале Слоноваче, Буркине Фасо, Малија, Бенина, Нигера, Сенегала и Тогоа како би се унапредила економска интегрисаност земаља које користе CFA франак као заједничку

---

⁴⁰ Economic Community of West African States (ECOWAS) Revised Treaty <https://ecowas.int/wp-content/uploads/2022/08/Revised-treaty-1.pdf>

валуту. Основни циљеви интеграције су већа конкурентност кроз отворена тржишта, усклађивање макроекономских политика, стварање заједничког тржишта, координација секторских политика и хармонизација фискалних политика⁴¹. До сада, успешно је формирано јединствено царинско подручје на територији Уније, имплементирани су критеријуми макроекономске конвергенције, ефикасан систем надзора и инициране бројне регионалне стратегије. Западноафричка монетарна зона је настала 2000. године, као групација која окупља већином земље енглеског говорног подручја у овом делу афричког континента које нису прихватиле CFA франак као своју валуту. Земље оснивачи су Нигерија, Гана, Гамбија, Гвинеја и Сијера Леоне, док се Либерија придружила 2010. године. Идеја водила ових држава је било усвајање заједничке валуте која би у коначном могла да замени CFA франак и омогући свим западноафричким земљама да користе јединствену валуту. Заједнички циљеви се заснивају на развоју регионалне економске политике, унутрашњег тржишта и заједничке монетарне политике региона.⁴² Након бројних одлагања, последњих година су учињени кључни кораци ка томе, а 2021. године лидери ECOWAS-а су усвојили план за успостављање заједничке валуте под називом „Еко“ (енгл. Eco) до 2027. године.

Државе централног дела континента су груписане у *Економску заједницу централноафричких земаља* (енгл. *Economic Community of Central African States - ECCAS*). Основана је 1983. године са тежњом интегрисања централноафричких држава у једну, ширу интеграцију која би обухватила две већ постојеће субрегионалне групације - *Царинску и економску унију Централне Африке* (енгл. *Customs and Economic Union of Central Africa - CEUCA* ; франц. *Union Douanière et Économique de l'Afrique Centrale - UDEAC*) и *Економску заједницу држава Великих језера* (енгл. *Economic Community of the Great Lakes States – ECGLC*), као и острвску државу Сао Томе и Принципе. Основни циљеви новонастале интеграције су били унапређење политичке, безбедносне, економске и социјалне сарадње, сарадње у области културе и науке и другим доменима, а у сврху побољшања животног стандарда становништва, раста и одржавања економске стабилности, очувања мира у региону и развоја афричког континента.⁴³ Међутим, недуго

---

⁴¹ Traite modifiée de l'Union Economique et Monetaire Ouest Africaine (UEMOA) <https://www.uemoa.int/en/the-amended-treaty%22>

⁴² The Agreement of the West African Monetary Zone (WAMZ) <https://wami-ima.org/sites/default/files/2021-04/WAMZ%20Agreement.pdf>

⁴³ Traite Révisé Instituant la Communauté Economique des Etats de l'Afrique Centrale <https://ceeac-eccas.org/document/traite-revise-de-la-ceeac/>

након формирања, Економска заједница централноафричких земаља се суочила са финансијским проблемима и ратним сукобима међу појединим чланицама, па је неколико година била неактивна. Данас обухвата једанаест чланица: Камерун, Чад, Централноафричку Републику, Екваторијалну Гвинеју, Руанду, Бурунди, Габон, Сао Томе и Принципе, Конго, Анголу и ДР Конго.

Економска и монетарна заједница Централне Африке (енгл. *Economic and Monetary Community of Central Africa – ЕМССА*; франц. *Communauté Économique et Monétaire de l'Afrique Centrale - СЕМАС*) коју чине Камерун, Чад, Централноафричка Република, Конго, Габон и Екваторијална Гвинеја најзначајнија је субрегионална интеграција овог дела континента. Званично под овим називом је успостављена Уговором из 1994. године, са жељом да се формира монетарна унија и даље унапреди економска сарадња између земаља Централне Африке које користе исту валуту - СФА франак⁴⁴. Међутим, њени корени сежу доста даље у прошлост, све до Екваторијалне царинске уније која је била формирана још 1959. године, да би затим Уговором из Бразавила 1964. године прерасла у *Царинску и економску унију Централне Африке* (енгл. *Customs and Economic Union of Central Africa - СЕУСА*; франц. *Union Douanière et Économique de l'Afrique Centrale – UDEAC*). Она је престала да постоји 1999. године, када је прерасла у Економску и монетарну заједницу. Економска и монетарна заједница Централне Африке се, према Уговору о оснивању, састоји из две уније – *Економске уније Централне Африке* чија је мисија да одговарајућим мерама унапреди међусобну трговину и олакша усклађивање националних економских политика у региону; и *Централноафричке монетарне уније* која је одговорна за монетарну политику земаља чланица и интеграције као целине. Интеграција је основана са циљем да се ојача конкурентност привредног и финансијског сектора, координирају економске политике и обезбеди конзистентност фискалних политика земаља чланица у складу са заједничком монетарном политиком, успостави заједничко тржиште, са слободним кретањем робе, услуга, капитала и људи, да се ускладе националне секторске политике и дефинишу заједничке стратегије и политике у области пољопривреде, индустрије, транспорта, туризма, енергетике, телекомуникација, науке и животне средине.⁴⁵ До сада,

---

⁴⁴ Communauté Économique et Monétaire de l'Afrique Centrale Traite Révisée https://cemac.int/wp-content/uploads/2023/07/traite_revisé.pdf

⁴⁵ Economic and Monetary Community of Central Africa (CEMAC) Treaty <https://www.cemac.int/sites/default/files/inline-files/Convention UEAC.pdf>

земље чланице су успешно успоставиле јединствено царинско подручје, елиминирајући царинска и остала ограничења у међусобној трговини и примењујући јединствену царинску стопу према трећим земљама, дефинисале заједничку финансијску регулативу и правну структуру. Иако је омогућено и слободно кретање људи у оквиру граница интеграције, заједничко тржиште још увек остаје циљ који треба реализовати у наредним годинама.

Северни део Африке заузима *Арапско-магребска унија* (енгл. *Arab Maghreb Union – AMU*) коју чине Тунис, Мароко, Либија, Мауританија и Алжир. Основана је 1989. године у Маракешу од стране држава које су претежно арапске и муслиманске. Унија је основана са тежњом да се ојачају везе између земаља чланица, побољша животни стандард становништва, усвоји заједничка економска политика која би омогућила уравнотежен развој земаља чланица, посебно у области трговине, индустрије и пољопривреде, и успостави заједничко тржиште са слободним кретањем робе, услуга, капитала и људи.⁴⁶ Међутим, иако је сарадња на почетку текла у складу са заједничком визијом за развој региона, уз споразуме који су се односили на трговину и царине, није се далеко одмакло у остварењу заједничких циљева. Наиме, услед великих неслагања и политичких конфликта између појединих земаља чланица, највише Алжира и Марока, степен интегрисаности између земаља је остао низак, а даљи развој интеграције под знаком питања.

Заједница сахелско-сахарских држава (енгл. *Community of Sahel–Saharan States - CEN-SAD*) је још једна регионална интеграција у области Северне Африке која заузима значајно пространство. Основана је 1998. године од стране представника Чада, Нигера, Малија, Буркине Фасо, Либије и Судана, али се временом ширила, толико да данас обухвата чак 25 земаља. Првобитни циљеви интеграције јесу успостављање економске уније, уз спровођење заједничког друштвено-економског развоја региона у областима као што су индустрија, пољопривреда, енергетика, здравство и култура, елиминисање свих препрека у стварању јединства између држава чланица кроз усвајање мера којим би се осигурала слобода кретања и рада свих становника у оквиру интеграције, слобода кретања робе, услуга и капитала, унапређење спољне трговине, побољшање транспортне и телекомуникационе инфраструктуре, једнака права за све грађане Заједнице и координација образовних система, као и стратегија у области

---

⁴⁶ Marrakesh Treaty https://maghreb-arabe.org/wp-content/uploads/2022/03/traite_de_const2.pdf

културе, науке и технолошког развоја.⁴⁷ Новим ревидираним Уговором из 2013. године су додатно наглашене две области међусобне сарадње – регионална безбедност и одрживи развој. Међутим, оно што отежава испуњење постављених циљева Заједнице, и пре свега успостављање зоне слободне трговине, јесте и огромно преклапање чланства у различитим регионалним интеграцијама њених земаља чланица.

Међудржавни орган за развој (енгл. *Intergovernmental Authority on Development – IGAD*) који обухвата државе Афричког рога и области Великих језера у источном делу континента формиран је 1996. године. Настао је као резултат наставка и продубљивања сарадње која је већ постојала кроз *Међудржавни орган за сушу и развој* (енгл. *Intergovernmental Authority on Drought and Development – IGADD*), оформљен десет година раније за ублажавање последица катастрофалних суша и других природних непогода које су задесиле регион, као и економских потешкоћа. Земље оснивачи ове организације су Цибути, Етиопија, Сомалија, Кенија, Судан и Уганда, док су се касније придружили Еритреа и Јужни Судан. Међудржавни орган за развој је основан са тежњом да се унапреди регионална сарадња и интегрисаност како би се подржали напори држава чланица у постизању мира, сигурности и просперитета, а кроз појединачне области као што су: пољопривреда, животна средина и природни ресурси; економска сарадња, интеграција и друштвени развој; мир, безбедност и хуманитарни послови; и услуге корпоративног развоја (IGAD, 2020).

Источноафричка заједница, Јужноафричка развојна заједница, Заједничко тржиште Источне и Јужне Африке, Економска заједница западноафричких земаља, Економска заједница централноафричких земаља, Арапско-магребска унија, Заједница сахелско-сахарских држава и Међудржавни орган за развој представљају *Регионалне економске заједнице* (енгл. *Regional Economic Communities - RECs*) и чине стубове *Афричке економске заједнице* (енгл. *African Economic Community – AEC*). Темљи Афричке економске заједнице су успостављени уговором из 1991. године, којим су предвиђене и фазе њеног развоја. Формирање регионалних блокова где нису постојали, јачање интеграције и хармонизације и успостављање царинских зона и зона слободне трговине у оквиру ових регионалних заједница су фазе које су до сада испуњене или су у завршетку, док се у будућности очекује формирање зоне слободне трговине, царинске зоне која би обухватила цео афрички континент, затим успостављање заједничког

---

⁴⁷ Community of Sahel–Saharan States (CEN–SAD) Purpose <https://au.int/en/recs/censad>

афричког тржишта и коначно афричке економске и монетарне уније која ће обухватити све државе континента.⁴⁸ Иницијатива за најобухватнију интеграцију афричког континента, економску и политичку, се јавила 1999. године на састанку представника **Организације афричког јединства** (енгл. *Organisation of African Unity – OAU*) која је постојала још од 1963. године као прва континентална организација након стицања независности. Залагала се за ослобађање континента од остатака колонијалних власти, очување суверенитета и очување територијалног интегритета земаља чланица, промовисање јединства и солидарности међу њима и интензивнију сарадњу и развој. Међутим, како су околности до деведестих година прошлог века биле значајно промењене, јавила се и потреба за променом фокуса и усмеравањем ка чвршћој сарадњи и интегрисаности афричких земаља која би допринела економском расту и развоју континента. У складу са тим Организација афричког јединства је 2002. године званично трансформисана у **Афричку унију** (енгл. *African Union – AU*) која је поред очувања мира, суверенитета и интегритета својих држава, подстицања солидарности и јединства, усмерена ка заштити људских права и права жена, промовисању демократије, одрживом економском и друштвеном развоју, подстицању међусобне сарадње у области здравства, образовања и културе, координисању и усклађивању политика и стратегија регионалних заједница, побољшању животног стандарда становништва и позиције афричких земаља на глобалном тржишту и у међународним односима.⁴⁹ Реализација циљева Уније се одвија кроз активности великог броја различитих органа задужених за поједине области. Осим тога, ради се и на формирању заједничких финансијских институција: Афричке централне банке, Афричке инвестиционе банке и Афричког монетарног фонда. Током 2013. године постављена је визија „интегрисане, просперитетне и мирне Африке, вођене сопственим грађанима, која представља покретачку силу у међународној арени“ и усвојена Агенда 2063 као стратешки оквир за њену реализацију (Agenda 2063, 2015). У складу са тим 2018. године успостављена је *Афричка континентална зона слободне трговине* (енгл. *African Continental Free Trade Area – AfCFTA*) усвајањем споразума између већине земаља чланица Уније, која је и званично почела да функционише 2021. године. Споразумом је, између осталог, предвиђено укидање царина на већину добара и услуга у различитим временским интервалима у зависности од саме врсте производа и

---

⁴⁸ Treaty Establishing the African Economic Community https://au.int/sites/default/files/treaties/37636-treaty-TREATY_ESTABLISHING_THE_AEC-compressed.pdf

⁴⁹ Constitutive Act of the African Union https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutiveact_en.pdf

степену развијености чланица, и постављање основе за јединствено афричко тржиште добара и услуга, уз слободно кретање људи и капитала.⁵⁰

Тешко је закључити којим темпом ће тећи предвиђена интеграција афричког континента и да ли ће планови бити испуњени. Неке од главних препрека бржој и дубљој интересаности јесу лоша инфраструктура, разлике у прекограничној регулативи, стандардима, процедурама и политикама, као и сложеност и велики број регионалних интеграционих споразума (Tuluu, 2016). Иако је жеља за дубљим повезивањем континента велика и најчешће превазилази економску сферу, субрегионални блокови, истовремено чланство великог броја земаља у две или више групација, као и војни сукоби, значајно отежавају интеграционе процесе. Како су дезинтеграциони токови на тлу Африке били последица политичких конфликта и неслагања, ни у једном случају се не може говорити о економској дезинтеграцији о каквој се ради у примеру Брегзита.

2.5. БРИКС као посебан облик међународне сарадње

Групација земаља која нема јасно дефинисане институционалне оквири, али заузима све значајније место у међународним односима јесте *BRICS*. За разлику од регионалних интеграција, овај форум чине земље из различитих делова света - Бразил, Русија, Индија, Кина и Јужна Африка, а акроним *BRICS* се односи на почетна слова назива ових земаља (енгл. BRICS - Brazil, Russia, India, China, South Africa). Сам термин је настао 2001. године у извештају Goldman Sachs-а који се бавио анализом светских инвестиционих токова, са акцентом на економијама у развоју које су бележиле високе стопе раста. Бразил, Русија, Индија и Кина су у том моменту посматране као једна група земаља јер су делиле заједничке карактеристике и потенцијале, па је тако формиран заједнички назив *BRIC*. Узимајући у обзир резултате спроведених истраживања и пројекције за наредни период, лидери поменуте четири земље су и сами увидели да постоје значајне могућности међусобне сарадње, па је први заједнички састанак одржан неформално 2006. године, у оквиру Генералне скупштине Уједињених нација. Само три године касније, у Јекатеринбургу одржан је први званични самит лидера ових земаља, на коме је иницирана ближа међусобна сарадња и постављена намера за бољом

---

⁵⁰ Agreement Establishing the African Continental Free Trade Area <https://www.tralac.org/documents/resources/african-union/2162-afcfta-agreement-legally-scrubbed-version-signed-16-may-2018/file.html>

укљученошћу ових земаља у светске токове. На наредном самиту 2010. године у Бразилу постало је јасно да Гупација наставља да ради на чвршћој повезаности и сарадњи у различитим областима, и на заједничком ставу у међународним економским и политичким односима. Исте године Групи се придружила и Јужна Африка па се почео користити назив *BRICS*. У наредним годинама, земље су почеле да се баве све различитијим темама. Основале су Нову развојну банку (познату и као *BRICS* развојну банку) чија је сврха да подржи инфраструктурне пројекте и пројекте одрживог развоја кроз пружање кредита, гаранција, учешћа у капиталу и другим финансијским инструментима, као и да оствари сарадњу са другим организацијама и финансијским институцијама.⁵¹ Поред тога, формиран је *BRICS* Аранжман контингентних резерви (енгл. *BRICS Contingent Reserve Arrangement – CRA*), као систем за очување ликвидности услед глобалних финансијских притисака, и покренута је иницијатива за стварање јединственог платног система као алтернативе *SWIFT*-у.

Међутим, велике међусобне разлике, конфликти између појединих држава, посебно Кине и Индије, непостојање заједничких циљева и органа, довели су до тога да је упркос све дубљој сарадњи *BRICS* и даље далеко од интеграције. Ипак, с обзиром да чине око 40% светске популације и четвртину светског БДП-а (према подацима Светске банке)⁵², може се рећи да су земље *BRICS* -а „у најбољој позицији да представљају глас и интересе земаља у развоју“ на светској сцени (Црнић & Стефановић, 2018, стр.94).

3. Узроци и последице дезинтеграционих процеса током 20. и 21. века

Иако су претходне деценије биле обележене економским повезивањем земаља и интегрисањем, пре свега на регионалном нивоу, оне нису протекле без дезинтеграционих тенденција. Ратни сукоби, слом некадашњих политичких система и економске кризе су најчешће доводили до распада суверених држава, повлачења из међународних организација и економске дезинтеграције. Мада се чинило да су такви процеси завршени крајем 20. века, последњих година расте страх од новог таласа дезинтеграције. Сепаратистички покрети широм света, жеља за одвајањем појединих

---

⁵¹ Agreement on the New Development Bank – Fortaleza, July 15 <http://ndb.int/download/Agreement%20on%20the%20New%20Development%20Bank.pdf>

⁵² GDP by Country <https://www.worldometers.info/gdp/gdp-by-country/>

региона, једнострано проглашавање независности, све већи проблеми Европске уније, као и сам Брегзит, упућују на то да се суочавамо са новим изазовима фрагментације.

3.1. Покретачи и врсте дезинтеграција

Узроци дезинтеграционих процеса могу потицати из различитих области и бити вишедимензионални. Најчешће су то одређени проблеми у економској, политичкој или војној сфери, јачање политичке активности, превелика диференцираност у економском, регионалном, културолошком, друштвеном и етничком смислу или криза (Deutsch, 1968). Анализирајући распад појединачних држава, издвојила су се три важна фактора која утичу на одлуку једног региона да се одвоји, а то су (Bolton & Roland, 1997):

- 1) политички фактор који се јавља услед разлика у регионалним преференцијама по питању фискалне политике,
- 2) потенцијални губитак ефикасности услед осамостаљивања и
- 3) питање пореских плаћања које се јавља увек када приход по глави становника варира међу регионима.

Сходно томе, одлука о останку или стицању независности, било да се ради о појединим регионима или државама, се најчешће базира на упоређивању ефикасности коју пружа заједница и предностима које доноси самостална Влада и национална политика.

Анализе распада некадашњих социјалистичких држава Источне и Централне Европе су показале да је до таквог сценарија долазило најчешће услед сложене интеракције више фактора, егзогене и ендogene природе (Szelenyi & Szelenyi, 1994). Главни спољашњи фактори су биле промене у светској економији које су се односиле на раст цена нафте, повећање доступности јефтених арапских кредита, трећу индустријску револуцију и отварање ка светском тржишту, као и политички односи и утицаји великих сила, пре свега СССР-а и САД. Истовремено, унутрашња неслагања и губитак моћи политичких елита, појава нових опозиционих лидера, дисидената међу интелектуалцима и колективних акција грађанства у циљу бојкота и пружања отпора власти, су почели да воде државе ка демократији. Учешће, интензитет и утицај ових фактора су варирали у различитим земљама и временским периодима. Поред економских и политичких, у појединим случајевима, као што је пример Југославије, врло често се међу примарним узроцима дезинтеграције наводе и културолошки, етнички и историјски аспекти, национализам, као и доминантна улога појединих личности (Jovic, 2001). Међутим,

једино сагледавање целокупног контекста свих ових фактора и њихове позиције у оквиру постојеће политичке идеологије може пружити добру основу за разумевање свих догађаја који су уследили. Анализирајући стање и кретања привреде Југославије пре њеног распада, може се утврдити да је „економска драма оно што је покренуло и остале факторе дезинтеграције“ (Yarashevich & Karneyeva, 2013, стр.273).

Према одређеној типологији економске дезинтеграције која се заснива на два параметра – правца превласти дезинтеграције и њене брзине, могу се издвојити четири модела дезинтеграције, приказана у Табели 1 (Libman & Hejfec, 2011). *Стагнирајућа дезинтеграција* је процес дезинтеграције која се одвија споро и траје дужи временски период, а иницијатива долази са врха државе. Наиме, у овом случају, постепено се јављају одређени конфликти и неслагања између чланова интеграције који доводе до тога да некада потпуно функционална групација прерасте у неки облик псеудоинтеграције или повремене форуме, што коначно води ка потпуној дезинтеграцији. Стагнирајућа дезинтеграција је честа код интеграција састављених од великог броја земаља које се међусобно значајно разликују по бројним параметрима, па током времена та хетерогеност постаје све већа препрека за успешно функционисање групације. Овакав модел је карактеристичан и у случају постојања две или више интеграција које се међусобно надмећу, при чему једна од њих почиње да губи чланице док их друга привлачи све више. Код стагнирајуће дезинтеграције можемо разликовати два алтернативна сценарија:

- 1) потпуна фрагментација економског простора и
- 2) раздвајање интеграције на два дела, односно формирање интеграционог језгра као скупа земаља које су заинтересоване за даљу међусобну сарадњу и периферије интеграције, чији представници могу у будућности да се придруже поново или потпуно напусте групацију.

Табела 1: Модели економске дезинтеграције

Иницираност дезинтеграције	Брзина дезинтеграције	
	Ниска	Висока
Одозго	Стагнирајућа дезинтеграција	Конфликтна дезинтеграција
Одоздо	Дивергентна дезинтеграција	Шок дезинтеграција

Извор: Libman & Hejfec (2011); прилагођено од стране аутора

Конфликтна дезинтеграција је тип економске дезинтеграције која настаје као последица интеракције између држава и одлука политичког врха, а најчешће се одвија

великом брзином. У овом случају процес дезинтеграције је инициран из политичких разлога, док је привреда принуђена да му се прилагоди. Он започиње тако што све интензивније неслагање између држава у неком тренутку ескалира и покреће ланац политичких сукоба. Надаље, ови конфликти резултирају укидањем формалних структура интеграције и увођењем протекционистичких мера од стране државног врха укључених земаља. Такви поступци приморавају на реорганизацију економских активности и доводе до фрагментације тржишта. Код овог типа, аутори говоре о три покретачке силе дезинтеграције:

- 1) буђење „успаваних институција“ - јавља се у условима присилне интеграције, односно када је интеграција настала као резултат притиска једне државе над другим и њене надмоћи; тежње ка дезинтеграцији се буде када земља која је до тад имала хегемонију почне да губи свој утицај и способност да контролише интеграцију што осталим чланицама пружа прилику за излазак;
- 2) промене у преференцијама учесника које настају под утицајем самог процеса интеграције (тзв. аутодеструктивна интеграција) у економском или политичком смислу – контрадикције које се јављају у економском смислу се могу уочити кроз пример монетарне интегрисаности, односно креирања јединственог валутног подручја, које доноси бројне економске предности земаљама чланицама. Међутим, стварање оптималног валутног подручја (ОВП) може имати и супротне ефекте када повећање међусобне трговине доведе до просторне специјализације и последично до дивергенције земаља у погледу критеријума ОВП (Frankel & Rose, 1998; Corsetti & Pesenti, 2002). Политички гледано, интеграције су врло често осниване од слабо развијених земаља као међусобна подршка развоју, па оног тренутка када чланице достигну одређени степен политичке и економске стабилности, учешће у групацији за њих може постати ограничавајуће;
- 3) испољавање фактора више силе – тј. догађаји које се не могу предвидети као што су промене политичког и привредног система, војни сукоби, промене политичких преференција власти, промене у етничком саставу становништва одређене територије, светска економска криза и сл.

Основне разлике између стагнирајуће и конфликтне дезинтеграције се огледају у томе да стагнирајућа дезинтеграција најпре не мора нужно водити ка потпуном распаду интеграције, док је код конфликтног модела тај сценарио готово неизбежан, а поновна реинтеграција, макар у неком краћем временском периоду, је најчешће неостварива.

Осим тога, разликују се и по инструментима који се могу користити приликом незадовољства тренутним стањем интеграционих односа. Генерално, постоје две стратегије: коришћење „гласа“, односно активно учешће у преговорима око промена у структури и функционисању интеграције, и „излазак“ тј. напуштање интеграције (Vollaard, 2014). Код конфликтне дезинтеграције опција гласа се практично не може ни применити јер се ствари одвијају тако нагло и интезивно да је једина опција напуштање интеграције и прекид међусобних односа, док код стагнирајуће дезинтеграције државе чланице чешће користе стратегију преговора са циљем да до распада не дође.

Дивергентну дезинтеграцију карактерише то да се жеља за економском фрагментацијом јавља код нижих нивоа, односно настаје услед поремећаја у односима између привредних субјеката, док је брзина којом се одвија ниска. Овакав процес дезинтеграције се најчешће спроводи након распада некад јединственог економског простора, постепеном реорганизацијом привредних активности, променом структуре трговине и кретања фактора производње. Ретко кад подразумева потпуну дезинтеграцију и прекид односа, већ чешће резултира формирањем нових интегрисаних простора са другачијом структуром односа. Овај модел дезинтеграције аутори описују и као резултат „креативне деструкције“ коју спровode предузетници покушавајући да одреде оптималну организацију својих економских активности. Из тог разлога она увек води до појаве нових економских подручја, најчешће формираних тако да се искористе предности специјализације. Оно што дивергентну дезинтеграцију разликује од осталих типова је то што она увек води ка некој новој врсти интегрисања, односно формирању нових региона, и што се њоме може управљати. Економским мерама последице дезинтеграције се могу ублажити, а процес формирања нових економских односа успешно усмерити. Овај модел дезинтеграције је био заступљен приликом распада многих колонијалних система европских држава у 20. веку.

Код *шок дезинтеграције* иницијатива се такође јавља „одоздо“, а не са врха државе, али се у овом случају читав процес брзо одвија. Као резултат тога долази до прилично брзе фрагментације економског простора, док су институције интеграције и даље функционалне. Овакав вид дезинтеграције је прилично редак и најчешће се дешава у условима неких вандредних околности попут природних катастрофа или немира. Она такође може бити везана за промене у законским прописима и регулативи који се односе на привредне активности, посебно када у држави или интеграцији постоји значајан удео неформалних економских канала, односно сиве економије. У таквим случајевима покушаји власти да сузбију овакву врсту пословања неће увек довести до премештања

нелегалних токова у легалне већ могу резултирати и изненадним потпуним прекидом економских активности тј. шок дезинтеграцијом.

Наведени модели дезинтеграције се ретко јављају у чистом облику већ су чешћи процеси дезинтеграције који имају комбиноване карактеристике, па се може десити да започну по једном моделу, а наставе по другом. Узроци дезинтеграција су бројни. Неравномерни економски развој земаља и региона у оквиру интегрисаног простора и консолидација истог, диференцираност нивоа друштвено-економског развоја, деградација националних привреда, некомпатибилни економски и политички фактори, као и неефикасност или незнатни економски ефекти интеграције постају главни покретачи дезинтеграцијских процеса (Parkhomenko, 2018). Разматрања узрока и различитих модела дезинтеграције нема само теоријски значај већ и практичну важност и примену. Ова тема је поново актуелна последњих година како су све чешћи опречни ставови земаља у међународним интеграцијама и организацијама, жеља за одвајањем појединих делова и тенденције ка реструктурирању глобалних токова и економских односа.

3.2. Најзначајнији дезинтеграциони токови у светској привреди и њихови економски ефекти

Када су политичке преференције региона различите по питању фискалне и редистрибутивне политике, распад је неизбежан, иако најчешће води ка губитку економске ефикасности (Bolton & Roland, 1997). То и не чуди с обзиром да се у уједињеном систему може одвијати слободна трговина између региона, избегава се дуплирање бројних трошкова, а јавним добрима се може лакше координисати. Међутим, стицање независности ослобађа регион од институционалних ограничења наметнутих од стране уније као целине и омогућава дефинисање политика које су у складу са потребама његових грађана. Што је већа разлика у расподели дохотка између региона, то ће чешће бити и већа спремност на прихватање губитка у ефикасности услед стицања самосталности. Као што се последице дезинтеграције неће једнако испољити на појединачне регионе, тако и предности уједињености не могу бити равномерно распоређене међу целокупним становништвом, па увек постоје они који су губитници и они који су добитници процеса (дез)интеграције.

Примери из праксе показују да се све чешће жеља за независношћу јавља код богаијих региона који желе да спрече трансфер финансијских средстава у сиромашније

путем пореза и социјалних примања. Поред тога, што су мањи губици у економској ефикасности услед дезинтеграције, а слободна трговина се може одвијати без потешкоћа, то је већа спремност одређеног региона или државе да се осамостали. Сама Европска унија, иако заговорник јединства и сарадње, је подручје бројних дезинтеграционих жаришта која тињају већ годинама. Белгија је пример државе у којој настаје све већа одвојеност и разлика између региона Фландрије, као холандског говорног подручја, и Валоније, у којој је се налази француска популација. Та „језичка граница“ у земљи је направљена још 1963. године што је временом довело до сегрегације између две језичке заједнице, све већег преношења надлежности на регионе и стварање одвојених институција (Hooghe & Stiers, 2022). Систем аутономних заједница у Шпанији, формиран Уставом из 1978. године, је омогућио висок степен аутономије региона. Иако су овим поступком и формално признате разлике између различитих региона и националности, пружена значајна слобода у доношењу одлука и пренете одређене надлежности на ниже нивое, то није умирило национализам и угасило жељу за отцепљењем, посебно у Каталонији и Баскији. Корзика као део Француске у Средоземном мору, као и Јужни Тирол у Италији такође су неки од региона у којима постоје тенденције ка потпуној аутономији или самосталности. Излазак Уједињеног Краљевства из ЕУ је покренуо бројна питања и у оквиру саме Велике Британије и озбиљно „подгрејао“ тежње за самосталношћу Шкотске које су и пре Брексита постојале. Да ли ће у одређеном региону доћи до жеље за дезинтеграцијом и потпуним одвајањем у великој мери зависи од природе аутономије коју тај регион поседује, а не нужно од њеног степена или конкретног начина на који је остварена (Lecours, 2022). Наиме, уколико се ради о сталним, непроменљивим решењима о аутономији (статичка аутономија) већа је вероватноћа да ће доћи до сепаристичких покрета, док у оним ситуацијама када се договори о аутономији одређене територије могу мењати и прилагођавати током времена (динамичка аутономија), знатно је слабија тежња за самосталношћу.

Сукоб Русије и Украјине око Крима и области Донбаса, који траје већ десетак година, доживео је своју кулминацију крајем фебруара 2022. године када су и званично ушле у рат. Мада је позадина ових сукоба геополитичке природе, економске последице по целу светску, а посебно европску, економију су несагледиве. Светско тржиште је доживело велики потрес кроз поремећаје у производњи и снабдевању бројним сировинама и производима, значајне турбуленције на финансијском тржишту и кризе монетарних система услед високе инфлације, покренуте растом цена енергената, која се

убрзо прелила и на остале секторе, резултирајући падом реалних зарада и погоршањем животног стандарда становништва. Русија се још од 2014. године суочавала са одређеним санкцијама западних земаља, пре свих ЕУ и САД. Међутим, оваква ескалација финансијских санкција против Русије у 2022. години, представља „до сада најамбициозније коришћење економског оружја“ с обзиром да су обухваћени сектори финансија, енергетике, транспорта, контрола и обустављање увоза и извоза многих производа, па и издавање виза (Nikolić, 2022, стр.4). То је проузроковало огромне проблеме у међународним ланцима снабдевања, у многим случајевима потпуне прекиде, и велики раст трошкова што је довело до одређеног степена дезинтегрисаности у међународној економији и до фрагментације светске трговине. С обзиром да је примирје између две стране и даље неизвесно, тешко је говорити о свеукупним последицама по економију и свет уопште.

Осим Европе, сепаратистички покрети су присутни широм света, у Кини, Ираку, Индонезији, Турској, Судану и врло често су „помогнути од спољног фактора, који је донео кључну превагу за њихов успех“ (Тодоровић & Марковић, 2020, стр. 196). Посебно осетљиве тачке јесу она места која су од кључне важности за проход и допремање стратешки важних сировина и одвијање међународне трговинске размене, чија блокада може изазвати огромне проблеме и поремећаје у светској трговини и привреди бројних земаља. Ту се нарочито истичу поморски путеви, луке и мореузи попут Суецког канала, Гибралтара, Малајског пролаза, Босфора, Панамског канала итд. Поред њих, у 21. веку све чешћа подручја потенцијалних сукоба су она у којима коегзистирају заједнице различитих верских опредељења или етничке припадности попут Израела, Индије, Босне и целог Блиског и Средњег истока.

Сједињене Америчке Државе се такође могу суочити са својеврсним Бреgzитом у оквиру својих граница односно у овом случају са Техgитом (енгл. Techit) с обзиром на све јачу жељу за независношћу Тексаса. На челу ове идеје се налази Тексашки националистички покрет (енгл. Texas Nationalist Movement – TNM), основан 2005. године, који окупља присталице са идејом одвајања Тексаса од САД и залаже се за одржавање гласања о независности. Кључни аспекти националистичких тежњи у Тексасу јесу истицање проблема моралне природе који се везује за урушавање традиционалних вредности, указивање на проблеме у политичком систему који онемогућавају политичаре да износе и бране своје ставове, виђење сецесије као пожељног решења из економских разлога, контрола граница и расподеле ресурса, и

заштита тексашког идентитета (Pérez-Boquete & Bello, 2023). Према речима заговорника Тегзита, Тексас поседује велику количину богатства, као једна од највећих економија света, али услед прекомерних федералних прописа приходи Тексашана су смањени за око 75%, што би значило да у случају независности просечан грађанин Тексаса временом може остварити повећање своје зараде од чак 400%.⁵³

Питања редефинисања граница су посебно била интензивирани деведестих година прошлог века. Како је започет распад комунистичког система, велики део мапе Европског континента је почео да се мења. Иако су узроци ових дезинтеграционих процеса примарно били политичке, етничке и културолошке природе, економске последице су биле значајне. Упркос томе, веома је мали број емпиријских анализа које су се бавиле овом проблематиком, па је и разумевање економских ефеката дезинтеграције остало прилично ограничено и непотпуно. То је великим делом последица недостатка релевантних и поузданих података.

Досадашње искуство је показало да дезинтеграција најчешће води ка слабљењу повезаности и интеракција између делова некадашњег система. Политичка дезинтеграција резултира стварањем нових држава и институција, увођењем нових националних валута, успостављањем нових граница, што води ка појави до тада непостојећих царинских и нецаринских баријера у међусобној трговини (Sousa & Lamotte, 2007). Талас дезинтеграционих процеса који је захватио Европу током деведесетих година 20. века довео је до стварања нових економских и политичких структура које су имале за циљ отварање тржишта и интегрисање региона у светску економију. Анализирање ефеката дезинтеграције на кретање спољне трговине источноевропских земаља показало је да су исходи прилично варирали и да политичка дезинтеграција није увек водила ка брзој трговинској дезинтегрисаности. Посматрајући утицај распада Чехословачке, Југославије и СССР-а на међусобне трговинске односе новонасталих држава је показало да је пад трговинске размене између бивших југословенских република (Словеније и Хрватске), Чешке и Словачке, као и између балтичких земаља био забележен одмах након процеса дезинтеграције док је у случају Русије, Белорусије и Украјине уследио тек неколико година касније (Fidrmuc & Fidrmuc, 2003). Овакво кретање се може објаснити постојањем заједничког економског простора и валуте још неко време након распада Совјетског Савеза. С друге стране, Чешка и

---

⁵³ Texit answers: Will the economy in an independent Texas be better? <https://texit.tnm.me/business-commerce-trade/will-the-economy-in-an-independent-texas-be-better/>

Словачка су, и поред бројних покушаја да се задржи релативно висок ниво економске интегрисаности, забележиле значајан и нагли пад трговинске размене. Различита кретања у трговинским односима ових држава се могу објаснити и различитим нивоом либерализације трговине и процеса транзиције које су се одвијали у њима. Оне државе које су постигле највећи напредак у структурним реформама су такође у највећој мери оствариле диверзификацију свог извоза ка новим дестинацијама (Navrylyshyn & Al-Atrash, 1998). То је управо био случај са Чехословачком која је кроз процес транзиције прошла знатно брже. Осим тога, Чешка и Словачка Република су већ средином деведесетих година имале споразуме о слободној трговини са многим земаљама Европе и чланство у Светској трговинској организацији, што је олакшало и убрзало њихово интегрисање у светско тржиште. Насупрот њима, трговинска либерализација у земљама бивше Југославије и Совјетског Савеза је била на далеко нижем нивоу.

Дубља и свеобухватнија анализа економских ефеката распада СССР-а која се заснивала на кретању трговинске размене између појединачних региона у оквиру Русије и са некадашњим чланицама Савеза, у периоду од 1987. до 1996. године, показала је да је обим унутрашње трговинске размене између руских региона био 60% већи него са осталим републикама у периоду реформи након распада Совјетског Савеза (Djankov & Freud, 1998). Супротно томе, у периоду постојања СССР-а, трговина између региона Русије није била значајно већа од остварене трговине са осталим републикама. Овакви резултати су били последица повећања царинских баријера у међусобној трговини бивших чланица Савеза. Међутим, како је истраживање показало, ефекти су донекле били ублажени услед јаке историјске повезаности некадашњих совјетских република, као и немогућности брзе реорганизације производње и инфраструктуре након распада Совјетског Савеза.

Начин уређења и одвијање економске интеграције у оквиру социјалистичког система се на најбољи начин могао видети на примеру *Савета за узајамну економску помоћ* (рус. *Совет экономической взаимопомощи – СЕВ*) основаног 1949. године између Савеза Совјетских Социјалистичких Република, Чехословачке, Пољске, Румуније, Мађарске и Бугарске. Нешто касније придружиле су се Албанија и Источна Немачка, да би током шездесетих и седамдесетих година чланство било проширено и на државе са других континената, приступањем Монголије, Кубе и Вијетнама. Повезивање социјалистичких земаља се у почетку претежно одвијало из политичких разлога, па и сам СЕВ дуго није имао великог утицаја у пракси о чему сведочи и чињеница да су основни документи за његово функционисање усвојени далеко касније након његовог

формирања (Mileta, 1981). Сврха оснивања СЕВ-а и заједничке активности су биле базиране на размени искустава у вези са економским питањима, ширењу међусобне техничке помоћи и пружању узајамне помоћи у виду сировина, прехранбених намирница, машина и индустријске опреме. На почетку, регионална економска интеграција није била предвиђена, као ни координација економских политика и планова, ни финансијска помоћ, нити су постојали повеља, институционални оквир, програм или механизми интеграције (Fallenbuchl, 1987). Потешкоће и проблеми са којима се СЕВ суочавао су се низали током година. Неупоредиво већа територија, број становника, политичка и војна моћ, као и расположивост природних ресурса, обезбедили су Совјетском Савезу доминантан положај у односу на остале чланице што је омогућило и наметање бројних иницијатива и планова у складу са сопственим интересима. Ниво развијености и индустријализације земаља чланица се значајно разликовао, а планско управљање привредом је потпуно игнорисало тржишна кретања и механизме. Привредне активности су се спроводиле према усвојеном плану заједничког развоја што је најчешће потпуно занемаривало потребе и потенцијале појединачних земаља, стање на тржишту и могућности иновирања. Међусобна трговинска размена се углавном одвијала тако што је СССР пружао сировине, пре свега нафту у гас, док су централно и источноевропске земље извозиле индустријске производе и технолошки напредније, попут опреме и машина. Обим спољне трговине је био планиран на нивоу држава и интегрисан у билатералне трговинске споразуме који су, поред заједничких пројеката за развој електричне мреже, договора о заједничкој производњи између предузећа и размени техничких информација, били основни инструменти интегрисања простора.⁵⁴ Механизми система планске привреде, уз недостатак конвертибилности валута су у коначном довели до застоја у интегрисаности на нивоу билатерализма, док права економска интеграција у смислу уније националних економских региона у јединствени економски простор није могла бити достигнута (Steiner, 2013). Органи СЕВ-а нису имали наднационална овлашћења, па су њихове одлуке имале карактер препоруке које земље чланице прихватале или одбијале и спроводиле на основу одлука својих надлежних органа, у складу са својим законодавством. Препреке у међусобној трговини, немогућност интензивнијег технолошког развоја, све већи девизни дуг и опште незадовољство оствареном економском сарадњом, које је кулминирало осамдесетих година прошлог века, довели су до распада интеграције 1991. године.

---

⁵⁴ Comecon, European Studies, 8 1970. <http://aei.pitt.edu/73844/1/DODGE013.pdf>

4. Брежит – почетак дезинтеграције Европске уније или изузетак?

Одређени проблеми и потешкоће у процесу европских интеграција су постали све очигледнији од средине двехиљадитих година. Чини се да је „замор од проширења ЕУ видан“, а уместо „економског стапања“ земаља унутар Уније све више долази до њиховог раслојавања, што и не чуди с обзиром да још увек постоји „дубока економска, али и политичка граница између старих и нових чланица унутар ЕУ“ (Jovanović & Damjanović, 2016, стр.14). Огромне варијације у привредним, друштвеним и политичким карактеристикама земаља чланица чине њихове капацитете и динамику прилагођавања променама и циљевима ЕУ доста различитим. Неповољне и кризне ситуације, попут светске финансијске кризе која је довела до озбиљне кризе Еврозоне, мигрантске кризе која је угрозила функционисање Шенген зоне, Брежита, пандемије COVID-19 или сукоба између Русије и Украјине, најјаче осветљавају све присутне различитости међу државама Уније и изазове са којима се интеграција суочава. Велика Британија није једина европска држава у којој је изражен скептицизам према ЕУ или незадовољство чланством. Све чешћи су опречни ставови међу чланицама Централне и Источне Европе попут Пољске, Мађарске и Чешке, док становништво развијених економија попут Швајцарске или Норвешке путем референдума јасно ставља до знања да не жели приступање ЕУ.

Сам процес европских интеграција, као и дезинтеграција, је врло комплексан и може се посматрати са различитих аспеката, односно кроз три различите димензије: политичку, економску и социјалну (Erppler, Anders & Tuntschew, 2016). То су постепени процеси који се могу одвијати истовремено и у различитим смеровима кроз појединачне димензије. Управо у међусобној неусклађености интеграције кроз ове три димензије лежи један од разлога појаве дезинтеграционих токова у оквиру ЕУ. Према мишљењу бројних аутора, политичка, економска и друштвена интегрисаност Европе се одвијала различитом брзином, и насупротив значајним резултатима који су постигнути у политичкој и економској интеграцији последњих деценија, социјална интеграција чини се да заостаје (Bach, 2008; Fligstein, 2008). Узимајући у обзир све економске и социјалне проблеме са којима се ЕУ суочава последњих година, растући евроскептицизам и хетерогеност међу постојећим, али и потенцијалним чланицама, делује да се концепт европских интеграција мора редефинисати и прилагодити новим изазовима данашњице.

Пракса је показала да жеља за дезинтеграцијом расте услед ширења интеграције на области које су релевантне за идентитет, услед све већег броја и успеха политичких

партија које шире идеје евроскептицизма, али и могућности коришћења референдума као начина изражавања мишљења о европским интеграцијама (Schimmelfennig, 2018). Случај Уједињеног Краљевства је потврдио дејство ових фактора. Пре Велике Британије ниједна пуноправна чланица није напустила ЕУ тако да је овај процес био потпуна непознаница за све у Европи. Заправо, до Лисабонског уговора могућност изласка из ЕУ није ни била правно и званично дефинисана. Тек чланом 50. овог Уговора, који је ступио на снагу 2009. године, предвиђена је могућност напуштања Уније и поступак којим се такав захтев покреће.

4.1. Положај Уједињеног Краљевства у Европској унији током чланства

Уједињено Краљевство је одувек имало, на одређени начин, другачији третман од осталих чланица Европске уније. Што због своје физичке одвојености од копна, што због историјске надмоћи, развијених односа са прекоокеанским колонијама, те другачијег правног система, деловало је да се не може у потпуности поистоветити са остатком старог континента. У прилог томе говори и чињеница да је Велика Британија имала највише изузећа или искључивања из уговора и одлука ЕУ од свих чланица. Никада није прихватила заједничку валуту и била чланица Еврозоне, као ни потпуно отварање својих граница и чланство у Шенген зони. И сам термин „евроскептицизам“ се везује управо за Велику Британију, где се први пут појавио осамдесетих година прошлог века, како би се нагласила посебност земље у односу на европске економске и политичке интеграције, односно изразило неприпадање европском континенту, а не само сумња у европске институције (Eftimovski, 2013).

Као што је раније поменуто, зачетак европских интеграција у виду оснивања Европске заједнице за угљ и челик 1951. године, која је касније прерасла у Европску економску заједницу 1957., је протекао без учешћа Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске. Краљевство је придруживање видело као потенцијално угрожавање националних интереса и у том моменту није било спремно да прихвати наднационалне елементе оснивачких уговора и на било који начин доведе у питање своје односе са земљама Комонвелта. Међутим, усмереност на прекоокеанску сарадњу и „изолованост“ од остатка Европе се није показала као добра стратегија за британску привреду која је заостајала у односу на земље у суседству. Страх од останка по страни у међународним односима и изузетан успех ЕЕЗ су убрзо довели до тога да британске власти промене свој курс. Наиме, посебан однос који је Уједињено Краљевство имало

са САД је постао помало затегнут након Суецке кризе 1956. године, колонијално царство које је до Другог светског рата чинило УК глобалном силом почело је да се распада, а политичке и стратешке везе са Комонвелтом су слабиле (Deschamps, 2017). Постало је јасно да се мора радити на унапређењу међусобне трговине са земљама Европе, па је 1960. године на иницијативу УК основано Европско удружење слободне трговине које је такорећи формирано у складу са интересима Британије. Избегнуто је стварање органа и институција са наднационалним деловањем, аграрни сектор и пољопривредни производи нису били обухваћени, па се сарадња базирала искључиво на трговини индустријским производима. Ипак, недуго након оснивања Удружења, постало је очигледно да је оно и сувише мало тржиште да задовољи британске трговинске апетите и унапреди развој привреде, па је 1961. године Уједињено Краљевство поднело захтев за пуноправно чланство у ЕЕЗ. Процес приступања је био прилично дуг и напоран. Први преговори о уласку у ЕЕЗ су започети убрзо након аплицирања за чланство, међутим захтев је био одбијен најпре 1963., а затим и 1967. године. Оба пута је тадашњи француски председник Шарл де Гол ставио вето на улазак УК у Европску економску заједницу, сматрајући да британска економија није компатибилна са правилима Заједнице, нити спремна да испуни услове заједничког тржишта. Најзначајнији разлог његовог противљења чланству УК у ЕЕЗ су биле блиске везе са САД и велике разлике у пољопривредном сектору, а посебно ниске цене пољопривредних производа, које су могле да угрозе опстанак француских фармера. Након одласка де Гола са чела Француске 1969. године, чинило се да је главна препрека за чланство Британије у ЕЕЗ отклоњена, па су преговори о њеном приступању могли да започну поново. Три највећа проблема везана за улазак УК у ЕЕЗ су била везана за транзицију британске пољопривреде, доприносе заједничком буџету Заједнице и регулисање односа са земљама некадашњег Комонвелта које су у великој мери зависиле од трговине са Краљевством (Schmidt, 1972). Као резултат дугих и захтевних преговора, споразум о уласку УК у Европску заједницу је најзад потписан 1972. године, а његово чланство је званично отпочело 1. јануара 1973. године, након одлуке која је изгласана и референдумом.

Иако су преговори успели да помире интересе обе стране, а у наредним годинама су реализовани споразуми којима је и успешно настављена сарадња са бројним државама и територијама енглеског говорног подручја, у Британији је већ 1975. године био расписан референдум о останку у Европској заједници. Наиме, након доласка нове власти 1974. године, уследило је преиспитивање услова под којима се УК прикључило

ЕЗ, а убрзо су захтевани и нови преговори. Нова Влада се залагала да обезбеди повољније услове, што се посебно односило на проширење преференцијалних споразума са земљама Комонвелта, смањење доприноса заједничком буџету ЕЗ и поновно увођење субвенција и помоћи малим фармерима у најнеразвијенијим регионима (Deschamps, 2016). Већина чланица ЕЗ је показала разумевање за британске захтеве и била спремна на одређене уступке према Краљевству пре свега због жеље да се процес уједињења настави. Задовољни постигнутим, Британци су на референдуму 1975. године већински одлучили да остану део Европске заједнице. С обзиром да је УК од самог почетка свог чланства било нето давалац, финансијски допринос буџету ЕЗ је одувек изазивао незадовољство код Британаца, који су тражили његово умањење. Како је Краљевство у значајној мери увозило прехранбене производе, издвајало је огромна средства за заједнички буџет на име увозних дажбина, док је с друге стране, као мали произвођач хране, добијало знатно мање средстава на име исплата које је придвиђала Заједничка аграрна политика. Ово питање је више пута било предмет преговора британске Владе и осталих чланица. Само неколико година касније, на захтев тадашње премијерке Маргарет Тачер, финансијска издвајања Краљевства за заједнички буџет су била редукована. Постигнутим договором британски нето доприноси су умањени за две трећине три године узастопно, од 1980. до 1982. међутим то и даље није у потпуности задовољило жеље Британаца (Gerbet, 2016). У циљу решења проблема на дуже стазе, Европски савет је 1984. године у Фонтенблоу усвојио посебан аранжман за УК, односно одобрио тражено умањење трајно, на основу разлике између његових плаћања ПДВ-а и прихода из буџета ЕЗ, која је коригована на 66%.⁵⁵

Седамдесете године прошлог века су године када се почело радити на механизмима обезбеђивања монетарне стабилности у Заједници. Уједињено Краљевство, иако је првобитно прихватило систем тзв. „европске монетарне змије“, који је предвиђао оквире дозвољене флукуације европских валута према долару, убрзо је морало да га напусти услед немогућности одржавања вредности фунте у датим оквирима, најпре због шпекулативних напада, а затим високе инфлације и дефицита платног биланса. Сам систем се показао као прилично неуспешан и неодржив. Како би се наставио пут ка економској и монетарној унији, 1979. године је уведен Европски монетарни систем, који се заснивао на механизму валутних курсева и европској новчаној

---

⁵⁵ Conclusions of the Sessions of the European Council, Fontainebleau 25-26 June 1984 http://aei.pitt.edu/1448/1/Fontainebleau_june_1994.pdf

јединици еки (енгл. ECU). И овог пута Велика Британија је остала по страни, не прихватајући да буде део европског монетарног система. Тек једанаест година касније, 1990. године, британска премијерка Маргарет Тачер прихвата улазак фунте у Европски механизам девизних курсева. Међутим, британско учешће није предуго трајало.

Како би се наставио процес економске и монетарне интеграције, 1989. године усвојен је план од три фазе, предложен Делоровим извештајем, који је предвиђао јасне кораке које треба предузети на путу ка увођењу заједничке валуте. Од дванаест чланица ЕЗ за њих једанаест је овакав програм био прихватљив, док се Влада Велике Британије противила концепту јединствене валуте (Марковић, 2009). Почетак деведесетих је обележио низ проблема у монетарном систему ЕЗ. Периодична прилагођавања и држање валута у одређеном распону довели су до тога да вредност јаких валута буде још већа, а слабих још мања и до великих одлива капитала у појединим земљама, што је уз неусклађене економске политике, различите привредне услове (посебно услед промена насталих уједињењем Немачке и уласком УК) и шпекулативне нападе проузроковало кризу ЕМС (Preda, 2017; Eichengreen, 2019). Само две године након приступања, Уједињено Краљевство је било приморано да повуче своју валуту из Европског система девизних курсева. Одлука је донета на дан познат под називом Црна среда (енгл. Black Wednesday) 16. септембра 1992. године, након неуспелих покушаја Владе да одржи вредност фунте у предвиђеним оквирима и спречи њен пад услед великог шпекулативног притиска на валутном тржишту. Ипак, можда је ово само био добар повод за излазак из Европског монетарног система који од самог почетка није био по вољи Британаца. Поготово када се има у виду да је британска Влада тражила изузеће из финалне фазе развоја монетарне уније и прихватања заједничке валуте, која је била дефинисана нешто раније, потписивањем Уговора из Мاستрихта. Тиме је УК остало изван монетарне уније и Евроне до краја свог чланства.

Слично је било и када се радило на успостављању зоне слободног кретања становништва и робе без међусобних граница. Физички одвојене од осталог дела ЕУ, Уједињено Краљевство и Ирска нису потписале Шенгенски споразум постигнут 1986. године којим је предвиђено укидање граничних контрола између земаља чланица ЕУ. Десетак година касније, Споразум је Уговором из Амстердама постао и званични део права ЕУ, при чему су ове две чланице изузете. Протоколом је било предвиђено да имају могућност да се укључе у будућности ако буду желеле, уз једногласно одобрење осталих држава чланица. Док Влада УК није желела да буде део Шенген зоне, разлог неприступања Ирске вероватно лежи у жељи да остане део Заједничког путног простора

(енгл. Common Travel Area), који постоји између ове две земље и суседних острва која су под управом британске монархије још из периода двадесетих година прошлог века. Функционисање Заједничке путног простора између УК и Ирске би било нарушено уласком једне од њих у Шенген зону, а остатком друге ван ње, јер не би могло бити усклађено са правилима и захтевима Шенгенског споразума. Ипак, УК (као и Република Ирска) није било у потпуности искључено из регулативе везане за зону Шенгена јер је 1999. године поднело званичан захтев за учешће у појединим одредбама закона које се односе на безбедност и сарадњу у области правосуђа, који је одобрен од стране Савета Европе наредне године.⁵⁶ Такође, иако није била део Шенген зоне, британске власти су могле да користе Шенгенски информациони систем (енгл. Schengen Information System – SIS), највећу базу и систем за дељење података који омогућава ефикасно управљање граничним прелазима и обезбеђивање сигурности. Изласком из ЕУ Уједињено Краљевство је одлучило да се повуче и из ових договора.

Европско законодавство везано за безбедност и правосуђе такође није било у потпуности по мери Британаца. Из тих разлога, власти УК су издејствовале делимично изузеће из законодавства у области слободе, безбедности и правде Протоколом уз Амстердамски уговор 1997. године, што је задржано и касније у Лисабонском уговору. На овај начин британска Влада је добила могућност да прихвати или одустане од одређених закона и законодавних иницијатива предложених на нивоу Уније. У ту сврху, Европски савет је дефинисао посебне листе аката Уније из домена полицијске и правосудне сарадње у кривичној области који престају да важе за УК и аката који остају применљиви, а који су били подељени у две групе: део који се односи на законе везане за Шенген зону и део који се односи на законодавство ван тога.⁵⁷⁵⁸

Повеља Европске уније о основним правима, донета 2000. године, а која је постала и правно обавезујућа ступањем на снагу Лисабонског споразума 2009. године, такође није била прихватљива за УК које је изражавало несагласност још приликом њене

---

⁵⁶ 2000/365/EC: Council Decision of 29 May 2000 concerning the request of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to take part in some of the provisions of the Schengen acquis <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000D0365&from=EN>

⁵⁷ List of Union acts adopted before the entry into force of the Lisbon Treaty in the field of police cooperation and judicial cooperation in criminal matters which cease to apply to the United Kingdom as from 1 December 2014 pursuant to Article 10(4), second sentence, of Protocol (No 36) on transitional provisions (2014/C 430/03) [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014Y1201\(03\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014Y1201(03)&from=EN)

⁵⁸ List of Union acts adopted before the entry into force of the Lisbon Treaty in the field of police cooperation and judicial cooperation in criminal matters which have been amended by an act applicable to the United Kingdom adopted after the entry into force of the Lisbon Treaty and which therefore remain applicable to the United Kingdom as amended or replaced (2014/C 430/04) [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014Y1201\(04\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014Y1201(04)&from=EN)

израде. Наиме, британске власти су сматрале да ће таква Повеља значити веће мешање Европе у британске унутрашње послове, а то се посебно односило на област права солидарности чије би прихватање променило правни систем УК (Jirásek, 2008). Највеће неслагање између британског законодавства и права које је предвиђала Повеља је било везано за право на колективну акцију, односно право на штрајк, које је у УК знатно ограничено. Прихватање Повеље као правно обавезујуће би дало могућност британском становништву да се на Европском суду правде бори за већа радна права што за британске власти није било прихватљиво. Стога је на захтев УК сачињен Протокол којим се онемогућава да Повеља прошири могућности Европског суда правде или било ког другог суда да утврди да поједини закони, прописи или активности УК нису у складу са основним правима и слободама која су њоме прописана, као и да се права из Повеље примењују само у оној мери у којој су предвиђена националним законом (овом протоколу се касније придружила и Пољска).⁵⁹ Ово није први пут да се УК није сложило са уређењем социјалних питања у ЕУ. Британске власти су и раније обезбедиле искључење из Протокола везаног за Друштвено поглавље у Уговору из Мастрихта, којим су обухваћена друштвена питања, односно циљеви социјалне политике који се односе на побољшање услова живота и рада, а посебно права на радном месту. Доласком нове власти 1997. године, ово изузеће је поништено, што је усвојено Уговором из Амстердама.

С обзиром на ток целокупног процеса чланства у ЕУ и често остајање по страни када су у питању виши нивои интегрисаности, стиче се утисак да је Уједињено Краљевство одувек било „црна овца“ Европске уније. То је несумњиво чланица која се најчешће издвајала од остатка ЕУ и имала другачији третман у односу на остале. И поред повољних економских резултата чланства и званичних статистика које говоре у прилог томе да је чланство земље у ЕУ донело изузетно велике бенефите, питање напуштања Уније је поново заживело у претходној деценији. Један од кључних фактора који је подгрејао жељу за одвајањем је био огроман прилив имиграната из источноевропских земаља са којим се земља суочавала већ претходних десетак година уназад. Највеће проширење ЕУ, остварено 2004. године, које је обухватило десет земаља, као и нешто

---

⁵⁹ PROTOCOL (No 30) ON THE APPLICATION OF THE CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION TO POLAND AND TO THE UNITED KINGDOM [https://en.wikisource.org/wiki/Consolidated_protocols,_annexes_and_declarations_attached_to_the_treaties_of_the_European_Union/Protocols#PROTOCOL_\(No_30\)_ON_THE_APPLICATION_OF_THE_CHARTER_OF_FUNDAMENTAL_RIGHTS_OF_THE_EUROPEAN_UNION_TO_POLAND_AND_TO_THE_UNITED_KINGDOM](https://en.wikisource.org/wiki/Consolidated_protocols,_annexes_and_declarations_attached_to_the_treaties_of_the_European_Union/Protocols#PROTOCOL_(No_30)_ON_THE_APPLICATION_OF_THE_CHARTER_OF_FUNDAMENTAL_RIGHTS_OF_THE_EUROPEAN_UNION_TO_POLAND_AND_TO_THE_UNITED_KINGDOM)

каснији улазак Бугарске и Румуније, су проузроковали таласе досељавања грађана из нових чланица у УК и тиме велики притисак на британско тржиште рада. Кулминација је уследила 2015. године када се цела Европа суочила са мигрантском кризом услед до тада невиђеног прилива избеглица и миграната из ратом захваћених земаља Блиског истока. Такве околности су пружиле додатне аргументе политичким странкама у Великој Британији које су заговарале излазак. Британске власти су још почетком 2013. године најавиле да ће Влада поново преговарати о условима чланства у ЕУ и расписати референдум о останку у Унији, што је, чинило се тада, имало више политички циљ да се умире евроскептици и умање претње по изборни резултат владајуће странке.

Међутим, након избора 2015. године, преговори о ширем изузећу Уједињеног Краљевства из политика ЕУ су започети, а референдум заказан за наредну годину. Уследио је период испитивања јавног мњења, агресивних политичких кампања обе стране и анализирања свих тренутних фактора који могу утицати на исход референдума.

График 1: Кључна питања у преговорима са ЕУ (%)⁶⁰

Извор: EU referendum polling; прилагођено од стране аутора

Истраживања су показала да ће већина гласати за останак у ЕУ само ако се постигну велике промене, а да су питања везана за миграције оно што највише мучи Британце, с обзиром да је највећи проценат њих, чак 52%, желео да британске власти у

⁶⁰ Одговор на питање: Током поновних преговора о односу УК са ЕУ, у којој би од следећих области, ако иједној, по Вашем мишљењу Дејвид Камерон требало да тражи промене?

преговорима добију могућност боље контроле својих граница и имиграција из ЕУ, а 46% да се ограничи бенефиције на које мигранти из ЕУ имају право⁶¹. Питања националног суверенитета и слободе одлучивања су представљала приоритет за доста мањи део британског становништва, док су друге области попут регулативе пословања, финансијског сектора, запошљавања или Заједничке аграрне политике била још мање значајна (График 1).

Иако је изгледало да ће, као и до сада, Британци успети да издејствују боље услове чланства и остати део ЕУ, грађани су одлучили другачије. Коначни епилог је добијен 23. јуна 2016. године на референдуму, на који је изашло 72,21% британске популације са правом гласа, од којих је 51,89% гласало да Уједињено Краљевство напусти ЕУ, насупрот 48,11% гласача који су се определили за останак.⁶² У марту наредне године британска Влада је и званично покренула члан 50 Лисабонског уговора, предвиђајући период од две године за постизање договора са ЕУ. С обзиром да то није испуњено у датом року, он је продужен до 31. јануара 2020. године. Након што је Споразум о изласку у међувремену потписан, УК је и званично престало да буде чланица блока 31. јануара 2020. године, а постигнути Споразум о повлачењу је званично ступио на снагу 1. фебруара 2020. Тог момента је започет период транзиције који је трајао до 31. децембра 2020. године, током ког је постигнут *Споразум о трговини и сарадњи између УК и ЕУ* (енгл. *Trade and Cooperation Agreement - TCA*), који је ступио на снагу 1. јануара 2021. године и чини основу за управљање односима између ова два суседа.

4.2. Развој и јачање евроскептицизма

Као што је већ поменуто, настанак самог појма евроскептицизма се повезује са Уједињеним Краљевством као државом код које је најраније био присутан анимозитет према европским интеграцијама. У Британији се евроскептицизам мора посматрати у једном ширем историјском контексту јер не одражава само противљење и сумњу у европске институције већ више неприпадање том простору. Може се рећи да на неки начин подразумева „дугогодишњи ексеptionализам Велике Британије“ која је више

---

⁶¹ EU referendum polling: is the 'Leave' number soft? <https://yougov.co.uk/topics/politics/articles-reports/2015/12/10/eu-polling-soft-leave;>

⁶² <https://web.archive.org/web/20170129082658/http://www.electoralcommission.org.uk/find-information-by-subject/elections-and-referendums/upcoming-elections-and-referendums/eu-referendum/electorate-and-count-information>

развијала англосаксонске односе са прекоокеанским земљама него континенталном Европом која се посматра као другачија, и од које се она разликује због политичких, економских и културних фактора (Тодоровић, 2010, стр.232). Како је током година постао све заступљенији, многи аутори су покушали да дају јасну дефиницију термина, затим да укажу на одређене разлике у критиковању евроинтеграција и у складу са тим пруже различиту типологију и степен противљења истим. Према једној од првих дефиниција евроскептицизма, то је термин који изражава идеју контингентног и квалификованог противљења, као и укључивање потпуно отвореног и неаргументованог противљења процесу европских интеграција (Taggart, 1998). Нешто касније, поједини аутори су евроскептицизам објаснили као сумњу и неповерење у Европу и/или европске интеграције уопште, а многи су се сложили да се под овим појмом обухвата читав варијетет критичких ставова, укључујући и директно, потпуно противљење, али не нужно и непријатељски став према питању европских интеграција (Taggart & Szczerbiak, 2004; Hooghe & Marks, 2007; Leconte, 2010).

Иако је терминологија постајала све богатија током година, два су основна типа евроскептицизма која се могу разликовати: блажи или тзв. *меки* (енгл. soft) и јаки или тзв. *тврди* (енгл. hard) евроскептицизам (Taggart and Szczerbiak, 2002, стр.7). *Меки евроскептицизам* се јавља када генерално не постоје трајне и непроменљиве примедбе на европске интеграције и одбијање чланства у ЕУ, већ забринутост везана за одређене области и политике ЕУ која изазива противљење ЕУ, или став да тренутни национални интереси нису у складу са европским путем. Може се рећи да се заговорници меког евроскептицизма не противе постојању ЕУ и чланству у њој већ заједничким политикама и мерама интеграције које могу бити супротне националним интересима или значајно ограничити национални суверенитет. С друге стране, *тврди евроскептицизам* одликује непоколебљив отпор према ЕУ и европским интеграцијама, а његове присталице заступају политику која се противи целокупном пројекту европских интеграција, чланству земље у ЕУ и став да њихове земље треба да напусте Унију уколико су већ њене чланице. Овај вид евроскептицизма у потпуности одбија било какав облик економске или политичке интегрисаности, негирајући његове предности и не само да се противи чланству, већ је најчешће и против постојања ЕУ.

Нешто другачија је категоризација која описује три обрасца противљења евро интеграцијама на основу четири аспекта: дефиниције, принципа, пракси и будућности. Она обухвата (Vasilopoulou, 2011):

- *одбијајући евроскептицизам* (енгл. Rejecting Euroscepticism), који прихвата заједничке историјске и културолошке европске карактеристике, али одбија међусобну сарадњу и изражава неслагање са европским политикама и наднационалним управљањем;
- *условни евроскептицизам* (енгл. Conditional Euroscepticism) одобрава и принцип европске сарадње, али се такође противи садашњој политичкој пракси ЕУ, развоју будућих европских политика и институцијама ЕУ које већ и превише ограничавају суверенитет држава чланица; и
- *компромисни евроскептицизам* (енгл. Compromising Euroscepticism) који, за разлику од претходна два типа, изражава прихватање досадашњих пракси и политика, заступајући став да је одређени ниво интегрисаности неопходан, поготово у економском смислу, али се противи будућој изградњи ЕУ политика и даљем уступању националних надлежности европским институцијама.

Једна од новијих класификација евроскептика такође подразумева постојање тврдог евроскептицизма који је отелотворен кроз тзв. *евроскептике одбациваче* (енгл. Rejectionist Eurosceptics), који одбијају чланство у ЕУ и позивају на излазак, док се меки евроскептицизам дели у два табора: *условљавајуће евроскептике* (енгл. Conditional Eurosceptics), који заговарају реформу ЕУ кроз враћање одређених права националним државама и *експанзионистичке евроскептике* (енгл. Expansionist Eurosceptics) који реформу ЕУ виде кроз даље интегрисање (Keith, 2017). Већина категоризација евроскептицизма подразумева поделу на оне који су за реформу ЕУ и оне који су против уласка у ЕУ/за излазак из ЕУ. Међутим, најновији концепт *непослушног евроскептицизма* (енгл. Disobedient Euroscepticism) се налази негде између, при чему његове присталице такорећи „циљају на прво, припремајући се за друго“ (Bortun, 2022, стр.1426). Ради се о политичким странкама и покретима који позивају на непослушност и неприхватање уговора ЕУ и покушај поновних преговора о њима, са циљем реформи европских политика и реконструкције ЕУ, при чему се не одбацује могућност напуштања ЕУ, и разматра успостављање алтернативних оквира међусобне сарадње изван Уније. Евроскептицизам се може посматрати и кроз две међусобно повезане димензије које га одређују: политичку и инструменталну (Lubbers & Scheepers, 2005). Према овом схватању, *политички евроскептицизам* се односи на неповерење према Бриселу, који шири своју моћ и надлежности на рачун националних држава, док се

инструментални евроскептицизам дефинише као сумња грађана у користи и предности које њихова држава остварују чланством у ЕУ.

На основу тога да ли се подршка односи на општу идеју европских интеграција или на тренутни развој Европске уније, може се направити и категоризација на основу ставова према ЕУ, која обухвата *евроентузијасте*, *европрагматике*, *евроскептике* и *европротивнике* (Koresky & Mudd, 2002). *Евроентузијасте* су они који подржавају како генерално идеју о европским интеграцијама уопште, тако и њен актуелни развојни пут. *Евроскептици*, према овом моделу, јесу они политички учесници који подржавају општу идеју о европским интеграцијама, али не и њен тренутни пут и начин функционисања. Супротно њима, *европрагматисти* не показују подршку према општој идеји европских интеграција, али на основу предности које њихова држава може остварити чланством, подржавају ЕУ. Коначно, ту је група *европротивника* која обухвата оне који се потпуно противе и одбацују и општу идеју европских интеграција и тренутни развој ЕУ.

Првих неколико деценија од оснивања, у фокусу процеса европских интеграција је било ширење сарадње, придруживање нових чланица и остваривање што јаче економске и политичке повезаности. Број чланица је био мали, договори су се могли много једноставније постићи, а економско интегрисање и ближа политичка сарадња су представљали најпре једини начин за превазилажење лоших привредних услова у послератном периоду, а касније за бржи развој и напредак. Међутим, територијално проширење, чиме је број чланица постајао све већи, и прогресивно ширење надлежности, довели су до тога да се јави све веће неслагање, незадовољство или противљење даљим интеграцијама међу учесницима. Посебно од деведесетих година XX века и Уговора у Мастрихту, којим је била наглашена даља политичка интеграција и проширене надлежности Уније на неке од области самог језгра државне суверености, евроскептицизам постаје све присутнији. Лоши привредни услови и дубока рецесија која је захватила државе Европе додатно је ишла у прилог изражавању сумњи у даљи успех европског пројекта. Међутим, док је у претходном периоду неповерење углавном било усмерено управо ка економским интересима и потенцијалним позитивним ефектима које држава може остварити чланством у ЕУ (*инструментални евроскептицизам*), сада политички евроскептицизам постаје доминантнији. Осим тога, уводи се први пут термин „европски грађанин“ (енгл. European citizen), повећавајући „важност степена у коме је скептицизам према ЕУ изазван противљењем политичкој интеграцији и питањима (не)идентификације са ЕУ“ (Lubbers & Scheepers, 2010, стр.788). Може се рећи да је деведесете године XX века обележио велики несклад између очекивања и способности

деловања Уније на међународном политичком плану, пре свега услед велике разлике између њене политичке и економске моћи у светским релацијама (Марковић, 2009). Од тог периода тренд развоја евроскептицизма је почео напредовати у многим европским земљама, али брзином и интензитетом који је доста варирао услед различитих економских, политичких и социјалних фактора окружења. Постало је очигледно да је „клима евроскептицизма захватила значајне политичке структуре у оквиру држава чланица“, а чинило се и да су „унутрашњи и спољни изазови промена били већи од постојећег пропусног капацитета Уније у том тренутку“ (Марковић, 2009, стр. 48).

Иако су наредних година уложени значајни напори да се пронађу нова решења која би омогућила даљи развој ЕУ, а која су се пре свега односила на расподелу надлежности између европских органа и држава чланица и нова проширења, додатна потврда да се процес европских интеграција налазио у кризи је добијена 2005. године када је на референдуму, најпре у Француској, а затим и у Холандији одбијено усвајање Уговора о Уставу ЕУ, а у више чланица одложено. Устав ЕУ је требало да сједини све претходне уговоре на којима се заснивала ЕУ, успостави знатно кохерентнију економску и нарочито политичку заједницу чланица и обезбеди Унији статус правног лица у међународним односима. Неколико година након овог неуспеха, ЕУ се суочила са „најозбиљнијом кризом у својој историји“ која је указала на недостатак координације фискалне политике и централизације финансијске регулативе међу државама чланицама Еврозоне (Jeffrey & Walter, 2017). Неуравнотежени токови капитала у Еврозони и ризичне трансакције од стране банака су довели до тога да неколико чланица Еврозоне не буду у могућности да отплате или рефинансирају своје дугове и пруже финансијску помоћ презадуженим банкама под својим надзором, без помоћи других држава и европских или међународних финансијских институција. Такве неповољне економске околности које су трајале годинама довеле су до значајног пада поверења европских грађана у институције ЕУ и демократију, док су политичке евроскептичне странке забележиле дотад невиђени пораст подршке на изборима за Европски парламент 2014. године (Roth, Gros & Nowak-Lehmann, 2014; Armingeon & Guthmann, 2014; Hobolt & de Vries, 2016). Недуго потом уследио је нови ударац, сада у виду мигрантске кризе са каквом се европски континент није суочио до тада. Иако су многе европске земље имале искуства са изненадним и великим таласима кретања становништва у протеклим деценијама, попут етничких, економских и ратом изазваних миграција, хуманитарна криза из 2015. године је била без преседана (OECD, 2015). Према подацима Евростата (енгл. Eurostat), у року од само годину дана више од 1.250.000 људи је затражило азил и поднело захтев

за међународну заштиту у државама ЕУ, највише из Сирије, Авганистана и Ирака, што је било дупло више него претходне године.⁶³ Државе које су примиле највећи број поднетих захтева су биле Немачка, Мађарска, Шведска, Аустрија, Италија и Француска, али су доста биле погођене и све остале земље које су се нашле на путу избеглица. И овог пута ЕУ је чини се остала без брзог заједничког одговора и решења, услед немогућности усаглашавања међусобних ставова и интереса земаља чланица, што је довело у питање миграторну политику ЕУ и њене способности координације у кризним тренуцима. Иако није била директно најизложенија огромном приливу миграната из ратом захваћених земаља Блиског истока, Велика Британија је уз Немачку била у самом врху земаља по броју имиграната 2015. године, када се узме у обзир укупан број људи који су имигрирали у неку од 28 држава чланица.⁶⁴ Ова мигрантска криза је пружила додатне аргументе оним политичким странкама које су биле против европских интеграција, ојачала њихов положај на британској политичкој сцени и додатно оправдала референдум одржан годину дана касније.

Пандемија коронавируса, која је захватила читав свет почетком 2020. године, је поново ставила на тест међусобну солидарност и сарадњу земаља ЕУ, као и функционисање интеграције у кризним ситуацијама. Услед интеракције са три већ постојеће кризе кроз које је ЕУ пролазила – кризу управљања, економску и миграторну кризу, пандемија се још лакше ширила (Vozorgmehr et al., 2020). Почетак пандемије у Европи је обележио неправовремени одговор европских институција на потребе здравствених сектора појединих земаља, посебно Италије, и немогућност постизања брзог договора и успостављања заједничког механизма за борбу против болести. Ситуацију је додатно отежало то што су здравствени системи неких земаља ЕУ већ били смањених капацитета због мера штедње, па нису били у могућности да ефикасно одговоре на пандемију. Поред катастрофалних последица по људско здравље и животе, COVID-19 је имао разарајуће ефекте и по привреду ЕУ. Иако су земље чланице у почетку биле дубоко подељене у томе како одговорити на тренутну ситуацију, почетне тензије су убрзо ублажене, а потреба да се помире различити ставови и пронађе компромис је постала заједнички приоритет (Ferrera et al., 2021). То је резултирало одобравањем

---

⁶³ Eurostat news release March 2016

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf/790eba01-381c-4163-bcd2-a54959b99ed6>

⁶⁴ Eurostat - Immigration in EU Member States

[https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20171215-1#:~:text=Germany%20reported%20the%20largest%20total,280%20000%20or%206%25\).&text=Immigrants%20can%20also%20be%20nationals%20of%20the%20country%20they%20are%20immigrating%20to.](https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20171215-1#:~:text=Germany%20reported%20the%20largest%20total,280%20000%20or%206%25).&text=Immigrants%20can%20also%20be%20nationals%20of%20the%20country%20they%20are%20immigrating%20to.)

хитних финансијских мера и стабилизационих механизма за подршку у борби са последицама пандемије, посебно најугроженијим чланицама, а касније и свеобухватним Планом за опоравак ЕУ (Next Generation EU - NGEU) и новим вишегодишњим финансијским оквиром (Multiannual Financial Framework - MFF) у јулу месецу. Међутим, иницијално спор одговор ЕУ на захтев за помоћ Италији која је била најтеже погођена европска држава, оживео је евроскептицизам који је претио да угрози и опстанак националне Владе. Иако су се тензије током године смањиле, и све већи проценат јавности је поново био приклоњен останку ЕУ, већина је и даље сматрала да подршка ЕУ Италији није била одговарајућа, док је скоро половина веровала да Италија није имала фер третман од стране ЕУ и осталих чланица (Fontana, 2020). Резултати различитих истраживања указују на то да задовољство мерама ЕУ током пандемије коронавируса не само да је доста варирало међу земљама чланицама, већ и да није нужно утицало на ставове према интеграцији. На примеру неколико ЕУ земаља (Данска, Холандија, Мађарска, Бугарска, Шпанија и Италија), уочено је да су у већини чланица промене у степену евроскептицизма биле минималне, при чему је свеукупна слика о ЕУ углавном побољшана, док се није могла уочити јасна веза између подржавања политика ЕУ за сузбијање пандемије и степена евроскептицизма (Erven & Pranger, 2021). Мађарска је једина земља у којој је забележен благи пораст евроскептицизма, уз пад перципиране користи од чланства у ЕУ током пандемије и промену схватања чланства као нечега доброг за земљу, док је у Бугарској и Италији дошло до наизглед повећања остварене користи од чланства; Шпанци су се мање осећали као грађани ЕУ него раније, док су Данци једини сматрали да више одлука треба доносити на новоу ЕУ током пандемије. Након појаве дугоочекиваних вакцина против COVID-19, ЕУ је поново каснила у реакцији за остатком света. Сложени и дуготрајни процеси одобравања вакцина на нивоу интеграције, немогућност обезбеђивања потребне количине, неравномерна расподела, политизација чак и тога што би требало да буде првенствено здравствено питање, кроз неприхватање вакцина руских и кинеских произвођача, и опречни ставови међу чланицама, пробудили су нова-стара питања о ефикасности одлучивања, повезаности и узајамној сарадњи. Како су разлике међу чланицама ЕУ по многим економским параметрима (висина инфлације, стопа незапослености, стање платног биланса и државног буџета) 2020. године биле веће него 2008. године када је наступила светска финансијска криза, све је указивало на то да пандемија додатно појачава економски јаз унутар ЕУ и да је неопходно спровести одговарајуће мере и на националном, и на новоу интеграције (Fedajev et al., 2022). Криза изазвана вирусом корона је доказала важност

јединства и показала да већина популације ЕУ заправо жели већу солидарност и сарадњу у оквиру ЕУ иако нема нужно много поверења у своје националне Владе нити у европске институције да ће им пружити потребну заштиту (Krastev & Leonard, 2020).

За то време, у Великој Британији, пандемија је пружила „ново плодно тло за реконтекстуализацију евроскептичког дискурса Британије“ (Copeland & Massaferrì, 2023, стр.85). Као и у случају Брежита, британски медији су имали велики утицај на стварање слике и формирање јавног мњења о успешности борбе са коронавирусом. Анализа домаће штампе током пандемије је указала да су била уочљива два правца – политизација и поларизација, као и у периоду када је Брежит био актуелно питање (Copeland & Massaferrì, 2023). Наиме, у првом периоду пандемије, када је постало јасно да се британска Влада далеко мање успешно бори са тренутним проблемима од земаља ЕУ, британски медији су хвалили поступке чланица Уније, истовремено покушавајући да умање разлику у дејству и ефективности предузетих мера између две стране, док су према ЕУ као интеграцији већином имали нападачки став, уз прогнозе да неће опстати. У каснијем периоду пандемије, када је започет процес вакцинисања, извештавање домаћих медија се базирало на величању напора британских власти уложених у спровођењу програма вакцинације и развоју вакцина, уз оштре критике ЕУ због немогућности да испуни сопствени програм. У тим тренуцима, криза настала услед пандемије почиње да служи као инструмент за поновно ширење таласа евроскептицизма у Краљевству, дајући му нови контекст, док се Брежит наводи као главни разлог за такав успех Велике Британије и неопходан услов за будући напредак.

Рат Украјине и Русије који је започет 2022. године је, поред изазивања веома лоше економске ситуације у којој се наша цела Европа и свет, додатно ставио на тест уједињеност ЕУ по питању заједничких одлука и поступака. Иако су чланице већином подржале мере помоћи Украјини, било да се ради о економској или војној, и осудиле руску страну за агресију, могли су се чути и опречни ставови. Најистакнутија у томе је Мађарска, која се од самог почетка сукоба трудила да очува неутралну позицију. Мађарска Влада се залагала за укидање санкција Русији, услед озбиљних економских потешкоћа до којих су довеле, одбила транспорт оружја преко своје територије, а потом и блокирала ослобађање појединих транши војне помоћи ЕУ Украјини. Годинама уназад Мађарска је чланица која је у многим областима пркосила вредностима и законима ЕУ, посебно када су у питању заштита људских права, сузбијање корупције и уопште јачање демократије. Зато и не чуди што су скорашњи поступци мађарске Владе поново распламсали приче о изласку из ЕУ, посебно након што је једна од политичких странака

у Мађарској и званично променила свој назив у Хугзит (енгл. Huxit), алудирајући на свој основни циљ - напуштање ЕУ.

Један од разлога за ширење евроскептицизма се може пронаћи у све присутнијим и често непомирљивим разликама у ставовима земаља чланица по питању одређених области које су временом доводиле до издвајања појединаца. Проширење и продубљивање европских интеграција је пратио процес диференцијације, с обзиром на то да како су надлежности и чланство у ЕУ расли, интегрисаност је постајала све мање уједначена (Schimmelfennig, 2016). У зачетку процеса европских интеграција, све заједнички договорене мере и политике су се односиле на све земље чланице и само на њих, док временом неподударност између чланства и политика интеграције није постала све већа. Као резултат тога данас постоје чланице ЕУ које не учествују у свим њеним сегментима (попут монетарне уније и Шенген зоне), док с друге стране земље које нису пуноправне чланице интеграције јесу део њеног заједничког тржишта или зоне Шенгена, као што је случај са Норвешком, Швајцарском, Исландом и Лихенштајном. Захтев појединих чланица за искључење се јавља најчешће услед жеље за очувањем националног суверенитета, посебно у оним областима које се тичу главних државних овлашћења, али је чест и у државама са снажним националним идентитетом. Уједињено Краљевство је одличан пример оба. Од самог почетка свог чланства у ЕУ то је земља која никада није са лакоћом прихватала наднационална решења и политике, а већина њених грађана је себе увек декларисала као Британце, а не Европљане.

Од Уговора у Мастрихту, који је ступио на снагу 1993. године, изузећа држава чланица из заједничких политика и циљева, посебно из оних области које задиру у оквиру главних државних овлашћења, су постала уобичајена. Из тих разлога данас се све више прича о *диференцираној интеграцији* (енгл. differentiated integration), као „општем начину интеграционих стратегија које покушавају да помире хетерогеност унутар Европске уније“ (Stubb, 1996, стр.283). Практично се ради о неучествовању свих чланица у свим областима и политикама интеграције, што је све чешћи случај с обзиром на то да даља експанзија интеграције неминовно води ка још већој разноликости међу чланицама. Главни узроци диференциране интеграције у оквиру ЕУ јесу управо њено ширење, односно улазак нових чланица, и прогресивно делегирање државних надлежности на Унију и њене наднационалне институције (Schimmelfennig, 2018). Могу се разликовати два типа диференцираности интеграције у Европској унији: *вертикална* и *хоризонтална*, у оквиру које разликујемо *интерну* и *екстерну* (Schimmelfennig, Leuffen & Rittberger, 2015). Степен *вертикалне диференцијације* одсликава варијације у

вертикалној интеграцији политика, односно подразумева да се области одређених политика интегришу различитом брзином и да достижу различите нивое централизације током времена. *Хоризонтална диференцијација* система се односи на просторну димензију и одражава степен хоризонталне интеграције појединих политика, кроз број земаља које у њима учествују. Чињеница је да многе заједничке политике Уније нису у потпуности једнако примењене и важеће у свим земљама чланицама, нити искључиво и само у њима. Постоје области у којима не учествују све земље чланице ЕУ, попут монетарне политике, што одражава *интерна* хоризонталну диференцијацију. Насупрот томе, земље које нису чланице ЕУ учествују у појединим сегментима интеграције, као што је заједничко тржиште, у чему се огледа *екстерна* хоризонтална диференцијација. Функционисање Шенген зоне је пример интерне и екстерне хоризонталне диференцијације истовремено јер међу потписницама Шенгенског споразума су и државе које нису чланице ЕУ, док оне које то јесу не учествују у Шенген зони. Степен диспаратитета у европским интеграцијама у великој мери зависи и од присутног европскептицизма. Земље чланице ЕУ чија власт и становништво већим делом изражавају незадовољство европским интеграцијама ће пре оспорити даљу наднационалну интегрисаност, посебно оних политика које се тичу основних државних овлашћења, што ствара унутрашњу диференцијацију. Државе које нису чланице ЕУ и чије је становништво већином евроскептично, па стога пуноправно чланство није могуће, ће покушати да своју међузависност са Унијом формализују кроз укључивање у појединачне сегменте интеграције, по правилу оне који не ограничавају њихов национални суверенитет и независност. А таква пракса повећава спољашњу диференцијацију. Поред диференциране интеграције треба поменути и концепт *диференциране дезинтеграције* (енгл. *differentiated disintegration*) која представља „процес неједнаког смањења нивоа, обима или чланства у ЕУ“ (Schimmelfennig, 2018, стр.3). Она такође може бити *интерна* и *екстерна*. Интерна диференцирана дезинтеграција се односи на случај када земља која је чланица ЕУ остаје у њеном чланству, али бива искључена из појединих заједничких политика ЕУ, док екстерна диференцирана дезинтеграција настаје онда када држава није чланица Уније, али наставља да учествује у неким сегментима интеграције. Преговори ЕУ са УК из периода 2015-2016. године су одличан пример оба типа диференциране дезинтеграције. Наиме, преговори су започети са циљем да УК остане чланица ЕУ под новим условима, односно уз додатне уступке, али су након одржаног референдума прерасли у преговоре о

напуштању ЕУ и постизању договора о учествовању земље у одређеним областима интеграције.

И док један део европских лидера и економиста диференцирану интеграцију види као добар начин ублажавања и помирења разлика у оквиру Уније, други наглашавају све недостатке и ризике које диференцијација носи по пројекат европских интеграција у виду „повећане фрагментације, правне неодређености, опадања демократије и политичког неуспеха“ (Walker, 1998, стр. 387). Указује се на то да би, иако тренутно може деловати као добро решење, на дужи рок могла бити контрапродуктивна у смислу промовисања даље интеграције, што показује и пример Уједињеног Краљевства.

Велики је број фактора који утиче на одлуку једне земље да напусти интеграцију. Генерално, што је јаче незадовољство чланством, што је мање могућности за учешће и исказивање гласа на нивоу Уније, што је мања лојалност Европи, што су нижи перципирани трошкови напуштања ЕУ и што је лакше обезбедити вредности и добра преко интегративних шема мимо ЕУ, то је вероватнији излазак (Vollaard, 2014). Како земље све чешће заузимају различите ставове по бројним питањима, већа је вероватноћа да ће у будућности бити све више ситуација у којима ће чланице захтевати искључивање из појединих програма, изузетак од одређених правила и одлука, или редефинисање алокације буџетских средстава. Такве активности ће несумњиво само подгревати дезинтеграционе тенденције. Ипак, евроскептицизам не треба посматрати искључиво у негативном контексту. Критика постојећих институција ЕУ и њених политика је у одређеној мери неопходна како би се радило на њиховом унапређењу, отклањању изрока незадовољства код грађана и како би се они сами почели осећати као актери европске интеграције какав год да буде њен облик у будућности (Тодоровић, 2010).

4.3. Дезинтеграционе тенденције унутар самог Уједињеног Краљевства

Ни само Уједињено Краљевство није увек тако уједињено по свим питањима унутрашње и спољне политике, а не изостаје ни жеља појединих делова за већом самосталношћу. Још крајем 19. века почиње да се развија систем тзв. „административне деволуције“ отварањем Шкотске канцеларије 1885. године, а затим и Велшким одељењима у оквиру министарстава УК почетком 20. века, али су те промене биле административне природе, без великог политичког значаја (Torrance, 2023, стр.12). Канцеларија за Велс је формирана 1965. године, а за Северну Ирску 1972. године, након

укидања њеног Парламента иако је Северна Ирска део УК чији су органи најраније добили законодавна овлашћења унутар Краљевства. Током седамдесетих и осамдесетих година XX века су се водиле значајне дебате о законодавним правима и уставним променама. Од 1997. године све више овлашћења је преношено на децентрализоване институције Велса, Шкотске и Северне Ирске, али је то чињено постепено и неуједначено (European Union Committee, 2017). Наредних година формиране су Скупштина Северне Ирске, Шкотски парламент и Национална скупштина Велса, а од 2020. Велшки парламент. Енглеска нема свој одвојени парламент већ Влада УК као целине истовремено делује и као Влада Енглеске. Када је реч о макроекономској политици, опорезивању, миграцијама, одбрани и спољним пословима, присутан је висок степен централизације док су пољопривреда, здравствени систем, као и образовање области које су у највећој мери децентрализоване на саставне делове. С обзиром на то да није постојала јасно дефинисана подела надлежности нити начело супсидијарности, попут оног у ЕУ, временом је дошло до превелике сложености и преклапања овлашћења. Чланство у ЕУ и поштовање њеног права је обезбеђивало конзистентност регулативе и правних стандарда у оквиру Краљевства, укључујући и оне области које су децентрализоване попут пољопривреде, рибарства и заштите животне средине. Осим тога, и функционисање британског тржишта је било подржано правилима заједничког тржишта ЕУ.

Резултати референдума о останку у ЕУ 2016. године су показали да не постоји јединствени став о томе да ли је боље напустити ЕУ или не када су у питању саставни делови Уједињеног Краљевства. Гласови за останак и излазак нису били равномерно распоређени. Грађани Енглеске и Велса већином су заступали излазак, са изузетком Лондона као јединог региона у Енглеској где је већина била за останак, док су гласачи у Шкотској и Северној Ирској већим делом били за останак у ЕУ (Табела 2). Овакви резултати су довели у питање на који начин ће бити превазиђена одступања у ставовима о чланству у ЕУ, да ли ће договор УК са ЕУ о међусобном односу у будућности моћи да задовољи потребе све четири нације у оквиру Краљевства и до страха да јединствени аранжман неће бити прихватљив за све њих.

Табела 2: Резултати и излазност на референдуму према саставним деловима Уједињеног Краљевства

	Изаћи (%)	Остати (%)	Излазност (%)
Уједињено Краљевство	51,9%	48,1%	72,2%
Енглеска	53,3%	46,7%	73,0%
Лондон	40,1%	59,9%	69,7%
Велс	52,5%	47,5%	71,7%
Шкотска	38,0%	62,0%	67,2%
Северна Ирска	44,2%	55,8%	62,7%

Извор: The Electoral Commission⁶⁵; прилагођено од стране аутора

Након референдума, уследиле су бројне анализе резултата гласања. Показало се да су локални друштвено-економски и политички контекст кључни за разумевање нове „географије незадовољства“ и веома различитих резултата референдума широм Уједињеног Краљевства (Osuna et al., 2021, стр.1033). Глас за излазак из ЕУ је у многим регионима представљао протест против политичких елита, начин за повратак одређене политичке моћи и контроле, с обзиром да се велики део популације осећао као изостављен, а њихови проблеми и захтеви невидљиви властима. То је повећало незадовољство економским стањем и неповерење у креаторе економских и развојних политика, како домаће, тако и европске. Географски диспаритети у резултатима гласања су једним делом резултат економске неравнотеже између југа и севера, добро интегрисаних већих градова и постиндустријских градова, веће изложености појединих области кинеској увозној роби и различитих промена на локалним тржиштима некретнина (Gartzou-Katsouyanni et al., 2022). Међутим, економски услови живота се не могу узети као једини фактор разлика у гласању јер је жеља за изласком чини се више била вођена културним вредностима и националним идентитетом (Chan et al., 2020). Наиме, појединци који наглашавају свој британски идентитет су већим делом били за излазак из ЕУ, али је жеља за напуштањем Уније била још чешћа код оних који се декларишу као Енглези. Испитивање социјалних детерминанти резултата референдума је показало да је Брезит у великој мери одражавао поглед људи на свет и да ли су заузимали више космополитски став или релативно изоловани, када је у питању место Британије у Европи и свету. Проблем са миграцијама је од самог почетка приче о референдуму био истакнут као један од највећих, ако не и највећи, док су имигранти

⁶⁵ The Electoral Commission, Results and turnout at the EU referendum <https://www.electoralcommission.org.uk/find-information-by-subject/elections-and-referendums/past-elections-and-referendums/eu-referendum/electorate-and-count-information>

често виђени као неко ко угрожава локални идентитет и услове запошљавања. Стога и не чуди да је већа национална, расна и верска разноликост неког региона водила ка већем броју гласова за излазак (Matti & Zhou, 2016). Ипак, треба рећи да су поједине анализе показале да велики део гласача одређених региона није био за повратак контроле над британским границама и институцијама без обзира на цену која ће бити плаћена. Изложени великом броју опречних и селективних информација од стране политичара и агресивној политичкој кампањи, многи од њих нису имали праву слику о свеукупним ефектима које ће Брегзит изазвати нити су веровали да ће они бити негативни.

Резултати референдума су готово моментално покренули питања отцепљења Шкотске која је највећим делом била за останак у Унији. Шкотска, у којој је 2014. године одржан референдум о стицању независности, је већ годинама уназад била део Краљевства најгласнији у својим намерама о одвајању. Референдум из 2014. године, на који је изашло рекордних 84,6% гласачког тела, је резултирао останком у Уједињеном Краљевству с обзиром да је већина гласача (55,3%) ипак одбацила идеју о независној Шкотској. Након референдума 2016. године када је одлучено да УК напусти ЕУ, шкотска Влада је одмах изразила своје незадовољство резултатима, жељу за останком у ЕУ и најавила могућност новог референдума о стицању независности. Шкотске власти су сматрале да би као самостална држава Шкотска могла да остане део Европске уније, међутим таква опција заправо никада није постојала јер би Шкотска морала да поднесе захтев за чланство у ЕУ и прође процес приступања као и било која трећа земља. У случају останка у оквиру УК, шкотска Влада је предлагала да цело Краљевство остане део заједничког тржишта ЕУ или да бар Шкотска задржи дотадашњи приступ кроз Европски економски простор уколико УК напусти заједничко тржиште. Једна од области у којој би шкотским властима такође одговарао самостални приступ јесте имиграциона политика, с обзиром да се шкотска привреда у великој мери ослања на расположивост радне снаге из земаља ЕУ, посебно у секторима здравствене и социјалне заштите, пољопривреде и угоститељства (European Union Committee, 2017). Осим тога, Брегзит је за Шкоте значио неизвесност и у бројним другим сегментима, а нису желели да се одрекну средстава из ЕУ фондова, учешћа у европским пројектима и сарадње са бројним европским институцијама. Након постигнутог Споразума између Уједињеног Краљевства и ЕУ у децембру 2020. године, шкотска Влада је спровела анализу договорених услова и њиховог утицаја на шкотску привреду и становништво у будућности. Истраживање је потврдило став шкотских власти да ће земљи бити знатно горе изван ЕУ, са проценом да би њен БДП могао бити мањи за око 6,1% до 2030. године

у односу на то да је остала чланица.⁶⁶ Такође, утврђено је да ће Шкотска претрпети значајне последице у спољној трговини због пораста трошкова, комплекснијих процеса, нових процедура и стандарда, као и поремећаја у ланцима снабдевања у појединим индустријама. Осим тога, земља остаје без могућности коришћења бројних програма и фондова ЕУ за развој пољопривреде, рибарства и руралних подручја, што може бити велики губитак с обзиром да је у последњих неколико година чланства, од 2014. године, добила средства вредна 5,6 милијарди фунти. Њено учешће у истраживачким, образовним и културним пројектима и програмима ЕУ ће бити ограничено или онемогућено, као и у агенцијама за спровођење закона и правосудну сарадњу. Уз то, губитак слободе кретања у оквиру ЕУ ће за становнике Шкотске значити губитак неограничених права на рад и живот у државама чланицама Уније на каква су до сада навикли, мању социјалну заштиту, а предвиђања су да би и миграције становништва у Шкотску могле бити смањене за чак 50%. Са намером да још једном испитају мишљење својих грађана, шкотски званичници су 2021. године најавили нови референдум о стицању независности. Међутим, британске власти су од самог почетка биле против тога, правдајући свој став тиме да све снаге треба усмерити ка опоравку од кризе изазване коронавирусом и сматрајући да нов референдум не би требало бити одржан у наредних двадесетак година. Коначну одлуку је донео Врховни суд Уједињеног Краљевства у новембру 2022. године, својим ставом да Шкотска не може једнострано да распише референдум о независности и да је за то неопходан договор између Лондона и Единбурга. Ипак, то није спречило шкотске званичнике да промовишу независност и раде на стратегијама развоја Шкотске као самосталне земље у ЕУ. У публикацији под називом *Грађење нове Шкотске – Јача економија са независношћу* (енгл. *Building a New Scotland - A stronger economy with independence*), шкотска Влада је указала на високу цену коју земља плаћа што више није чланица ЕУ, јединственог тржишта и царинске уније, а да притом њени грађани то нису изабрали (The Scottish Government, 2022). Наводи се да је и више него очигледно да ће утицај Брегзита на целокупну британску и шкотску економију, трговину, животни стандард и благостање бити негативан и дугорочан. Према шкотским властима, постојећи економски модел УК је неповољан јер се карактерише слабиим растом, ниском продуктивношћу, стагнирајућим зарадама и

---

⁶⁶ Summary of the Implications for Scotland of the EU-UK future relationship agreement <https://www.gov.scot/binaries/content/documents/govscot/publications/factsheet/2020/12/eu-uk-negotiations-outcome-analysis/documents/eu-uk-negotiations-outcome-analysis/eu-uk-negotiations-outcome-analysis/govscot%3Adocument/31%2BDec%2B2020%2BSummary%2Bof%2Bthe%2BImplications%2Bfor%2BScotland%2Bof%2Bthe%2BEU-UK%2BFuture%2BRelationship%2BAgreement%2B%2528004%2529.pdf>

високом неједнакошћу, а политике британске Владе само отежавају тренутну економску ситуацију и доприносе расту нестабилности и несигурности. Јасно се истиче да пут Шкотске ка напретку подразумева независност и самоуправу, наводи се како тај пут транзиције може да изгледа и на који начин Шкотска може искористити своје значајне економске снаге које поседује за постизање бољих привредних и друштвених резултата. У коначном, закључак Владе је да само као независна држава Шкотска може испунити свој пуни потенцијал.

Грађани Велса су, баш као и становници Енглеске, већином били за напуштање ЕУ иако привреда Велса може бити значајно угрожена тим чином. Наиме, велшка економија се у великој мери ослањала на приступ заједничком тржишту ЕУ, посебно сектори производње и пољопривреде, са две трећине извоза који је ишао у ЕУ, при чему је заједничко тржиште било и значајан покретач страних директних инвестиција (European Union Committee, 2017). Из тог разлога велшке власти су се залагале за што „мекши“ Брежит, који би подразумевао останак у оквиру заједничког тржишта ЕУ, царинске уније или бар било коју врсту трговинског споразума који омогућава што отворенији приступ јединственом тржишту. Осим тога, док је УК у целини било нето донатор током чланства у ЕУ, Велс је био нето корисник. Коришћен је значајан део ЕУ фондова, посебно за пољопривреду и структурне програме, па се јавила бојазан да британска Влада неће успети да надомести ова средства. Поједини јавни сектори, попут здравства и образовања, затим сектори производње, као и пољопривреда и туризам, се у великој мери ослањају на радну снагу из осталих земаља ЕУ, па ограничавање слободе кретања и запошљавања након Брежита такође је представљало потенцијални проблем. За разлику од шкотске, велшка Влада није желела посебан третман за Велс, и упркос веровању да је боље остати део ЕУ, поштовала је одлуку својих становника са референдума, уз залагање да интереси Велса буду узети у обзир приликом преговора о будућем односу Краљевства и ЕУ. У ту сврху, Влада Велса је 2017. објавила документ у коме се идентификује шест кључних области за Велс које је требало имати у виду током преговора са ЕУ: јединствено тржиште и међународна трговина, миграције, финансије и инвестиције, уставна питања и питања децентрализације, социјална и еколошка заштита и вредности, и прелазни споразуми (Welsh Government & Plaid Cymru, 2017). Међутим, након што је више од две године преговора протекло без приближавања пожељном решењу, како ни саме британске власти нису могле постићи јединствен и јасан став о томе како будући однос са ЕУ треба изгледати, а Брежит „без договора“ се чинио све извеснији, велшка Влада се почела залагати за останак Уједињеног Краљевства у ЕУ.

Такав став је јавно изражен у документу под називом *Светлија будућност за Велс – Зашто треба да останемо у ЕУ* (енгл. *A brighter future for Wales - Why we should remain in the EU*), а настао је као последица огромне неизвесности, све негативнијих процена ефеката које ће Брегзит имати и изостанка било каквих гаранција британске Владе да интереси Велса неће бити запостављени. У њему се по свакој од претходно споменутих области од важности за Велс наводе основни недостаци у случају изласка из ЕУ без повољног договора и главни разлози за останак у ЕУ, као „докази зашто Влада Велса страствено верује да је останак у ЕУ најбоља опција за Велс и УК као целину“ (Welsh Government, 2019). Међутим, како је Влада УК искључила могућност останка у ЕУ, постало је јасно да је једино што преостаје припремити се за Брегзит на што бољи начин како се не би угрозио просперитет Велса. Уједињено Краљевство је и званично напустило ЕУ јануара 2020. године, а крајњи рок за постизање Споразума је био постављен. Суочени са таквим околностима, званичници Велса су још једном указали да поједине области од значаја, апеловали на британску Владу да уважи снагу њихових аргумената, да сагледа интересе све четири државе Краљевства и указали на то да би њихови представници морали бити укључени у преговоре, као и у Заједнички комитет који ће надгледати спровођење постигнутих споразума (Welsh Government, 2020). За разлику од Шкотске, Влада Велса своје циљеве није могла остварити уз „претње“ о отцепљењу јер подршка идеји независности у Велсу ретко прелази једноцифрене бројке, а већина гласача је и подржала излазак из ЕУ (Keating, 2017).

Северна Ирска је забележила најмању излазност на референдуму 2016. године, а већина њених гласача је желела останак у ЕУ. Међутим, коначни резултат и одлука на нивоу целог Краљевства да се напусти ЕУ су Северну Ирску суочили са великим проблемима. Њен јединствен положај, пре свега услед директне копнене границе са Ирском која је чланица ЕУ и великог дела становништва ирске националности, је питање Бреgzита чинио још комплекснијим. Специфичност овакве позиције и неопходност одговарајућег решења за овај део УК су били препознати и од стране органа ЕУ и од стране британске Владе која је јасно изразила жељу да „се избегне повратак тврде границе између УК и Ирске, да се задржи Заједнички путни простор између две земље, да излазак из ЕУ не нашкоди Републици Ирској“ и препознала своју одговорност за „неугрожавање мира у Северној Ирској и наставак спровођења Споразума из

Белфаста“.⁶⁷ У складу са тим, у току процеса повлачења УК из ЕУ, дефинисан је и посебан *Протокол о Ирској/Северној Ирској* (енгл. *Protocol on Ireland/Northern Ireland*) којим су регулисана миграторна и царинска питања на граници између УК и Републике Ирске, која сада представља границу УК са ЕУ, и трговина робе између Северне Ирске и остатка Краљевства у одређеним случајевима. Годинама уназад, граница између Републике Ирске и УК, која је и једина копнена граница за УК, је била готово непостојећа, без присуства царинских контрола и баријера. С обзиром да су обе земље биле чланице ЕУ, па самим тим и део њеног јединственог тржишта, то је омогућавало слободно кретање људи и робе. Након Бреگزита, граница УК и Ирске је постала граница УК са ЕУ што је посебно отежало позицију Северне Ирске која са остатком свог острва има блиске економске, социолошке и културолошке односе. Из тог разлога Протоколом је предвиђено да се кретање робе између Северне Ирске и Ирске може слободно одвијати, без царинских провера, намета и нове папирологије, док роба која долази из остатка УК тј. из Велике Британије подлеже проверама и контроли на уласку у Северну Ирску, посебно када постоји могућност даљег пласирања на тржиште ЕУ.⁶⁸ Таква решења су заправо значила да се за робу из Северне Ирске, иако званично више није део јединственог тржишта ЕУ, и даље примењују правила ЕУ о слободном кретању робе и царинске уније. Међутим, са остатком УК је на неки начин створена граница у Ирском мору што је изазвало негодовање привредника директно погођених овим мерама, многих политичких структура, па и великог дела јавности. Процењено је да је од почетка 2021. године примена Протокола подигла цене робе довезене из остатка УК у Северну Ирску за око 3% до 8%, а да је Влада УК годишње трошила око 250 милиона £ на његово спровођење (Birnie, 2023). У циљу превазилажења свих потешкоћа изазваних Протоколом, британска Влада и званичници ЕУ су крајем марта 2023. године усвојили *Виндзорски споразум* (енгл. *Windsor Framework*) као нови правни Оквир који би требало да отклони проблеме настале у пракси приликом примене Протокола. Његов највећи значај се огледа у томе да се њиме поново успоставља несметан ток трговине на унутрашњем тржишту УК (HM Government, 2023). Наиме, нови Оквир предвиђа укидање непотребне бирократије и провера за робу која остаје на унутрашњем тржишту

---

⁶⁷ Correspondence Prime Minister's letter to Donald Tusk triggering Article 50, 29 March 2017 <https://www.gov.uk/government/publications/prime-ministers-letter-to-donald-tusk-triggering-article-50/prime-ministers-letter-to-donald-tusk-triggering-article-50>

⁶⁸ Protocol on Ireland/Northern Ireland https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/840230/Revised Protocol to the Withdrawal Agreement.pdf

Краљевства, односно која долази из Велике Британије и намењена је тржишту Северне Ирске, док роба предвиђена за улазак на тржиште Републике Ирске и остатак ЕУ подлеже додатним контролама и проверама у складу са прописима ЕУ. У ту сврху је предвиђено да се роба намењена Северној Ирској транспортује тзв. „зеленом траком“ са знатно поједностављеном процедуром и минималном папирологијом, док је „црвена трака“ предвиђена за производе који путују даље на тржиште ЕУ и који ће бити предмет провере и стандардних ЕУ процедура. Како би се решили свакодневни проблеми настали након Брегзита у бројним областима попут безбедности хране, снабдевања лековима и царинској регулативи везаној за алкохол, неће се примењивати ЕУ закони већ ће се поново поштовати регулатива УК. Новим Оквиром УК је такође повратило велики део својих овлашћења и умањило примену правила ЕУ у Северној Ирској. Према претходном Протоколу велики део закона ЕУ везан за унутрашње тржиште робе се примењивао у Северној Ирској, а да притом њене власти нису могле утицати на измену или примену наметнутих правила. Недавним Споразумом је значајно смањен део ЕУ регулативе који ће се спроводити у Северној Ирској, а новитет је и тзв. „кочница Стормонта“ која предвиђа да гласање у Парламенту Северне Ирске може да доведе до вета УК на нова или измену постојећих прописа ЕУ који ће се примењивати у Северној Ирској. То ће резултирати применом ЕУ закона искључиво где је то неопходно за обезбеђивање привилегованог приступа ЕУ тржишту „под новим правним оквиром демократске сагласности и контроле“ (HM Government, 2023).

Уједињено Краљевство је једна од држава са највећим регионалним диспаратима међу развијеним светом. Дугогодишње и дубоко укорене економске и социјалне разлике су присутне не само између региона већ и у оквиру њих, посебно када се упореде зоне највећих градова са осталим деловима (John, 2004). Велики део слабије развијених области УК је током чланства у ЕУ добијао средства из европских фондова за различите намене, која су у коначном требала да потпомогну њихов развој. Из тих разлога, Брегзит је за многе регије значио велику финансијску неизвесност јер су се за обезбеђивање тих средстава сада морале ослонити на буџет Краљевства. Влада Велса, као нето корисник ЕУ буџета, је захтевала обећање британске Владе да ће средства бити надокнађена након изласка из ЕУ док је Влада Шкотске, упркос напуштању Уније, тражила наставак суделовања у њеним програмима и пројектима.

Препознавши потребе за ублажавањем регионалних разлика и подстицањем напретка мање развијених области, Влада УК је 2022. године усвојила нову, свеобухватну стратегију регионалног развоја под називом *Стратегија равномерног*

раста Уједињеног Краљевства (енгл. *Levelling Up the United Kingdom*). У оквиру ње, представљена је мисија за период до 2030. године која подразумева (HM Government, 2022, xvii-xviii):

- повећање продуктивности, зарада, радних места и животног стандарда, развојем приватног сектора, посебно у оним местима која заостају;
- ширење могућности и побољшање јавних услуга, посебно у оним местима где су најслабије;
- повратак осећаја заједништва, локалног поноса и припадности, посебно на оним местима где су изгубљени и
- оснаживање локалних лидера и заједница, посебно на оним местима где недостаје локална агенција.

Према овом плану 12 региона у Шкотској ће примити 1,5 милијарди £ за развој, при чему ће накнадно у првој рунди финансирања бити подржано осам пројеката са 172 милиона £ инвестиција, док ће шкотска Влада добијати додатних 4,6 милијарди средстава годишње до 2025. године за улагање у здравство, образовање и социјалну негу. Улагање британске Владе у четири региона Велса ће износити 790 милиона £, док ће инфраструктурни пројекти бити подржани са 121 милион, а додатна средства која ће велшка Влада добијати годишње, поред годишњег основног финансирања, ће износити 2,5 милијарде £. Градови широм Северне Ирске ће добити 617 милиона £ за улагање у развој, 49 милиона ће бити уложено у 11 инфраструктурних пројеката, док ће Влада Северне Ирске добити и додатних 1,6 милијарди £ за улагање у здравствени сектор, социјалну заштиту и образовање. Мимо тога, 730 милиона £ је предвиђено за нови *Мир плус* програм (енгл. *Peace plus*) којим се подржава економска стабилност и мир у Северној Ирској, док је 400 милиона издвојено за помоћ у пословању привредних субјеката након изласка из ЕУ. На овај начин, власти УК су дале јасан план за подршку и развој свих конститутивних делова Краљевства и региона у оквиру њих, ублажавање последица Брегзита и позвале Владе Велса, Шкотске и Северне Ирске на међусобну сарадњу.

II ДЕО: КЉУЧНИ ЕКОНОМСКИ АСПЕКТИ БРЕГЗИТА ИЗ УГЛА УЈЕДИЊЕНОГ КРАЉЕВСТВА

Иако је Уједињено Краљевство по много чему имало другачији положај од осталих чланица и скоро увек успевало да добије посебан третман иступањем из оних сегмената заједничке политике и мера које нису биле у његовом интересу, показало се да то није довољно за останак у ЕУ. Прича о повратку потпуног државног суверенитета и независности у међународним односима које је некада имало је за већину Британаца била привлачнија. Међутим, оно што су многи од њих занемарили јесте чињеница да нити свет, а још мање Европска унија, нису исти као шездесетих година прошлог века када је њихова земља последњи пут деловала самостално. У данашњем свету је постало готово незамисливо опстати без сарадње и интегрисања, а Европска унија се временом развила у једног од најутицајнијих учесника на глобалној политичкој и економској сцени. Бити део савремене европске заједнице пружа знатно више предности него што је некада, па самим тим и бити изван ње носи значајније потенцијалне губитке него што је било остајање по страни у моменту њеног оснивања и током прве деценије функционисања.

Чланство у ЕУ је подразумевало одрицање од дела свог националног суверенитета и прихватање наднационалности у међународним односима, одређено прилагођавање заједничким циљевима и регулативи, издвајање средстава за финансирање заједничког буџета и бројне друге обавезе. Међутим, економска предност остварена неограниченим приступом европском тржишту робе и услуга, несметаним протоком капитала и слободним кретањем радне снаге, као и заједничким деловањем у међународним економским односима је неоспорна. Иако није једноставно квантификовати економске ефекте чланства у ЕУ, и упркос израженим разликама међу чланицама услед бројних фактора које треба узети у обзир, постоје чврсти докази о позитивним нето ефектима чланства у ЕУ на привредни раст који су трајни (Badinger, 2005; Cuaresma, Ritzberger-Grünwald & Silgoner, 2008). На примеру Уједињеног Краљевства, процене су да је чланство у ЕУ резултирало растом БДП-а по глави становника за око 4,8% у првих пет година од приступања Унији, 8,6% након 10 година чланства и чак 23,7% за посматрани период до 2008. године, у односу на то да је земља остала ван ЕУ (Campos, Coricelli & Moretti, 2019). Осим повећања БДП-а, утврђено је да је продуктивност такође забележила значајан раст који се може приписати чланству. Као

једна од економски и политички најснажнијих чланица, Уједињено Краљевство је имало велики утицај на дефинисање заједничких политика и односа са трећим земљама, али је истовремено износ средстава издвајан за буџет ЕУ био велики, сразмерно нивоу привредне развијености.

Иако се очекује да излазак из ЕУ резултира значајним уштедама у државној каси, повратком државног суверенитета и самосталношћу у одлучивању, положај Британије на европском и светском тржишту, као и у политичким односима, доведен је у питање. После више од четири деценије чланства у интеграцији, било је јасно да економске и политичке везе са остатком Европе није могуће раскинути тек тако и да ће процес одвајања бити прилично комплексан и неизванстан. Од момента изгласавања изласка покренуте су бројне дебате о будућем односу са земљама ЕУ који је укључивао многобројне опције од тзв. *меког* до *тврдог* Брежита. Области које су заокупирале највише пажње и биле од највеће важности јесу трговинска размена, миграције становништва, инвестиције и финансијски сектор. И док су за многа питања интереси обе стране усаглашавани без већих потешкоћа, регулисање прекограничног кретања робе и људи је било предмет бројних неслагања. Дуги и исцрпни преговори су резултирали *Споразумом о трговини и сарадњи између Уједињеног Краљевства и Европске уније* (енгл. *The EU–UK Trade and Cooperation Agreement*) који је, након транзиционог периода, званично почео да се примењује од јануара 2021. године. Овај документ представља почетак једне нове етапе у међусобним односима некадашњих партнера и нема сумње да ће се током година мењати и унапређивати, у складу са економским и политичким интересима обе стране, у циљу превазилажења ограничења и недостатака којих ће сигурно бити.

Проценити целокупне ефекте Брежита на привреду УК представља доста комплексан задатак. Поред мултидимензионалности самог питања, догађаји који су задесили свет, попут пандемије COVID-19 и ратног сукоба између Русије и Украјине, значајно отежавају анализу ефеката изазваних искључиво изласком УК из ЕУ. У таквим околностима, на које готово ниједна држава није остала имуна, а које су се преклопиле са почетним периодом самосталног политичког и економског наступања УК у међународним односима, тешко је јасно издвојити ефекте самог Брежита од осталих фактора и са прецизношћу их квантификовати.

1. Положај Уједињеног Краљевства у међународним трговинским односима и могући исходи напуштања Европске уније

Светска трговина бележи експанзију последњих неколико деценија са све интензивнијим процесом глобализације. Обим светске трговине је, према подацима Светске трговинске организације, око 45 пута већи у односу на ниво из 1950. године, док је вредност светске трговине увећана готово 400 пута⁶⁹. Иако су развијене земље остале најутицајније у светским трговинским токовима, трговинска размена је бележила значајан раст не само између њих, већ и између њих и земаља у развоју. Развој глобалних ланаца снабдевања, подржан напретком међународне логистике и информационо-комуникационих технологија, који је омогућио измештање производње у земље са нижим трошковима радне снаге, допринео је знатно бржем укључивању држава нижег степена развоја у међународне трговинске односе. Осим тога, све чешће су се појединачни сегменти процеса развоја, производње и продаје производа раздвајали и обављали у различитим државама, док је учешће услужног сектора постајало све веће. Такве околности су довеле до значајних промена у светској привреди и изнедриле нове играче. Земље у развоју (укључујући Кину), које су почетком седамдесетих учествовале са мање од 20% у укупном светском извозу и увозу робе, су већ у протеклој деценији имале готово дупло већи удео, да би у 2023. години достигле учешће од око 44% у светском извозу и око 40% у светском увозу.⁷⁰ Иако развијене економије још увек имају доминантно учешће када је у питању услужна размена, земље у развоју и у овом сектору бележе повећање удела у последње две деценије.⁷¹

Док су земље у развоју попут Кине и Индије бележиле снажан економски раст од деведесетих година прошлог века, европска привреда је успоравала, као и привреде других развијених држава, посебно након светске економске кризе 2008. године. Доминантни продор је остварила Кина која је, уз снажан привредни развој и отварање своје привреде, потпуно променила светско тржиште и свој положај у међународним економским односима. Искоришћавајући максимално своје производне потенцијале, најпре у радно-интезивним гранама, а временом све више у производњи високо

---

⁶⁹ Evolution of trade under the WTO: handy statistics

https://www.wto.org/english/res_e/statistics_e/trade_evolution_e/evolution_trade_wto_e.htm#fnt-1

⁷⁰ UNCTAD Data centre – International merchandise trade – Trade value and volumes - Merchandise: Total trade and share, annual <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.TradeMerchTotal>

⁷¹ UNCTAD Data centre - International trade in services - Services (BPM6): Exports and imports by service-category, trade-partner World, annual <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.TradeServCatTotal>

технолошких производа, значај Кине за глобалну производњу се константно повећавао последњих деценија, а тиме и њена улога као лидера у извозу и светској трговини. За то време, удео Европске уније у светским трговинским токовима је углавном стагнирао, а од 2010. се нашао у благом паду. Услед таквих кретања на међународној сцени, међу Британцима је заживело размишљање да ЕУ не успева да одржи темпо са глобалним трендовима, а да заједничко тржиште може деловати донекле ограничавајуће на привреду УК. Томе је допринела и чињеница да је британска трговинска размена са остатком света расла знатно брже него трговина са земљама ЕУ, па се јавило питање да ли је остатак у ЕУ и даље у најбољем интересу Британаца.

Према последњим подацима СТО за 2022. годину, Кина је лидер у светском извозу робе, са уделом од 17,6%, док је учешће извоза ЕУ као групације према остатку света (искључујући извоз унутар ЕУ) износило 13,2%, а Сједињених Америчких Држава 10,1% (WTO, 2023). Уједињено Краљевство је претходне деценије забележило пад учешћа у светској трговини, па је 2020. године по први пут након много година напустило друштво водећих десет извозника робе, а 2022. се нашло на 11. месту са уделом од 2,6%. У светском увозу робе водећа три учесника су такође Кина, ЕУ и САД, само по нешто измењеном редоследу. Наиме, највећи светски увозник су САД са учешћем од 15,8%, следи ЕУ са увозом из остатка света који чини око 14,8% вредности укупног светског увоза, а затим Кина са 12,7% удела. Уједињено Краљевство се налази на 5. месту, са остварених 3,9% вредности светског увоза робе. Када је реч о међународном тржишту комерцијалних услуга, ситуација је нешто другачија, са ЕУ на водећој позицији како у погледу оствареног извоза тако и увоза из остатка света. Иза ЕУ са забележених 23,9% учешћа у извозу услуга, налазе се САД са уделом од 15,6%, док је Уједињено Краљевство на 3. месту са 8,6%, а затим следи Кина са 7,3%. Доминантно учешће увоза услуга Уније у укупном светском увозу је износило 23%, док су САД оствариле знатно мањи удео са 12,6%, а следи их Кина са 8,7%. Уједињено Краљевство заузима 4. позицију са учешћем од 5,9% у вредности увезених услуга. Овакви подаци јасно демонстрирају степен развијености и значај британског услужног сектора за развој читаве привреде, у коме УК остварује високу конкурентску предност у глобалним размерама.

Уједињено Краљевство је одувек важило за веома отворену економију, а трговина и инвестиције за главне покретаче развоја. Вредност укупне спољне трговине УК-а са остатком света је у 2016. години чинила више од половине британског БДП-а, са извозом и увозом који су били еквивалентни око 30% БДП-а (ДИТ, 2017). За тако малу

и отворену привреду, потенцијални губици изласка из ЕУ су били огромни, па је обезбеђивање континуитета у међународним трговинским односима, како са земљама ЕУ, тако и са осталим државама, био један од приоритета британских власти. Приликом дефинисања самосталне трговинске политике кренуло се у правцу обезбеђивања што слободније размене са ЕУ након изласка из блока и интензивирања трговине са прекоокеанским партнерима, као и ка даљој либерализацији трговине услугама. Бројне анализе ефекта Брежита показују да је трговина сегмент који ће претрпети највеће промене и бити главни канал кроз који ће се економски губици Брежита реализовати.

1.1. Значај заједничког тржишта ЕУ за спољну трговину Уједињеног Краљевства

Док се глобална трговина ширила, Европа је постајала регионални трговински центар, где се преко три петине робне трговинске размене земаља чланица ЕУ одвијало између њих самих (Springford et al., 2016). Јединствено царинско подручје ослобођено царина и слобода пословања широм Уније неминовно стимулишу међусобну размену. Трговина чланица ЕУ је значајно олакшана и одсуством бројних нецаринских баријера, у виду различитих прописа и регулативе, правила о пореклу производа, квота, царинских процедура и администрације. То је од изузетне важности с обзиром да се процењује да нецаринске мере у многим случајевима изазивају веће трошкове од царина, па се последњих година у оквиру међународних трговинских споразума првенствено ради на њиховом ублажавању и смањењу (UNCTAD, 2013). Поред тога, земље ЕУ су и природно упућене највише једне на друге услед географске близине. С обзиром на то да унутрашња трговина земаља ЕУ генерално бележи раст претходних деценија, стиче се утисак да потенцијали јединственог тржишта још увек нису у потпуности искоришћени. Истовремено, положај који ЕУ има на светском тржишту и у међународним економским односима је одувек пружао могућности за даље ширење и унапређење трговинских односа са остатком света. Међутим, упркос томе, врло често се приликом анализе европских интеграција наводи да чланство у ЕУ у одређеној мери доводи до ефекта скретања трговине. Из тог разлога се поставља питање да ли је и колико чланство у ЕУ онемогућило УК да оствари присније економске односе са трећим земљама.

Иако без сумње најзначајније за британску робу и услуге, тржиште ЕУ је током година имало све мање учешће како у извозу, тако и у укупном британском увозу. Такав тренд је за присталице Брежита био један од основних аргумената да Европска унија губи значај за трговину УК, истовремено га спутавајући да оствари боље односе са

остатком света. Анализирајући податке Канцеларије за националну статистику Уједињеног Краљевства (енгл. Office for National Statistics – ONS) о трговини робом и услугама, може се утврдити да се у последњих 20 година чланства вредност трговинске размене УК са ЕУ генерално кретала узлазном путањом (Табела 3). Два интервала када је забележен значајнији пад у вредности извоза и увоза је 2009. година, период након светске финансијске кризе, и 2020. година када је цео свет стао, а светска привреда претрпела незапамћене губитке, услед пандемије COVID-19. Осим тога, 2007. године вредност трговине са ЕУ је такође била у паду, мада се то може приписати несвакидашње великој трговинској размени оствареној у 2006. години, која се у 2007. вратила на „нормалнији“ ниво (Ward & Webb, 2023).

Табела 3: Трговина УК са ЕУ, 2000-2020. (роба и услуге)

година	Извоз		Увоз	
	милијарде £	% учешће	милијарде £	% учешће
2000.	149,9	53,1%	157,1	53,1%
2001.	157,5	53,8%	173,1	55,4%
2002.	158,5	54,3%	186	58,1%
2003.	159,3	52,6%	190,9	57,9%
2004.	163,9	51,5%	197,7	56,7%
2005.	179,9	50,9%	215,4	56,2%
2006.	218,1	53,9%	244,9	56,6%
2007.	197,5	50,1%	231	54,5%
2008.	216,4	49,4%	245,9	52,9%
2009.	198,8	47,7%	227,1	52,1%
2010.	219	47,2%	249,4	51%
2011.	246,7	47,3%	269,1	50,3%
2012.	237,8	45,3%	274,5	50,7%
2013.	239,8	44,4%	289,4	51,2%
2014.	236,9	44,5%	295	51,9%
2015.	226,1	42,4%	296,2	52,7%
2016.	247	42,9%	323,1	52,7%
2017.	282,3	43,9%	352,2	52,5%
2018.	300,6	44,2%	375,2	52,9%
2019.	299	42,3%	379,1	51,4%
2020.	258,5	41,4%	304,7	50%

Извор: ONS⁷²; приказ аутора

⁷² ONS – UK total trade: all countries, seasonally adjusted, October to December 2023 <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/datasets/ukttotaltradeallcountriesseasonallyadjusted>

Док је извоз на тржиште ЕУ бележио мањи пад и током 2012., 2014. и 2015. године, вредност увоза из остатка ЕУ је константно расла. Међутим, када се погледа удео трговинске размене са осталим земљама ЕУ у укупно оствареној спољној трговини Уједињеног Краљевства добија се нешто другачија слика, с обзиром да се учешће тржишта ЕУ скоро константно смањивало. Тај пад је израженији у извозу британске робе и услуга на заједничко тржиште Уније, који је од 53,1% учешћа у укупном британском извозу 2000. године, достигао удео од 41,4% 2020. године. С друге стране, увоз из земаља ЕУ, је забележио знатно мањи пад током истог периода, од 53,1% колико је износио 2000. године до 50% у 2020. Највећа трговинска размена са остатком ЕУ у посматраном периоду је била остварена 2002. године, када је тржиште ЕУ имало већинско учешће како за британски извоз, тако и увоз.

Иако УК тргује са свим земљама ЕУ, када се говори о трговини са Унијом треба имати на уму да немају све чланице подједнак значај. Далеко најважнији спољнотрговински партнери УК међу земљама ЕУ су Немачка, Холандија, Француска, Ирска и Белгија. Трговина са ових пет земаља је чинила око 70% укупне трговине УК са ЕУ од почетка 21. века.⁷³ Традиционално највећи део трговинске размене је оствариван са Немачком, из које је потицало око 20% вредности британског увоза и која је била увозник скоро исто толико вредности британских производа и услуга. Француска је дуго била други најзначајнији спољнотрговински партнер за УК, али је од 2008. године Холандија заузела то место у британском извозу, а од 2012. и у британском увозу из ЕУ. Последњих неколико година чланства, ирско тржиште је бележило све веће учешће у британском извозу, одмах након немачког и холандског. Приликом тумачења ових података треба узети у обзир и тзв. „ротердамски ефекат“, који подразумева да је трговинска размена са Холандијом (па самим тим и ЕУ) због луке у Ротердаму вештачки увећана. То указује да је заправо за значајан део робе која се извози у Холандију коначна дестинација тржиште трећих земаља, баш као и за увозне производе из Холандије, који оригинално потичу из неке друге државе ван ЕУ. Овакве околности несумњиво искривљују податке о трговинским односима УК са ЕУ и земљама ван ње, али је изузетно тешко утврдити о коликој дисторзији се ради. Уколико би се претпоставило да је целокупна трговинска размена са Холандијом усмерена ка или потиче од трећих

---

⁷³ ONS - UK Balance of Payments, The Pink Book: 2022 - Geographical breakdown of the current account [Dataset] - <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/datasets/9geographicalbreakdownofthecurrentaccountthepinkbook2016>

земаља изван ЕУ, извоз и увоз са ЕУ би био просечно мањи за око 8%, али је то далеко од стварности. Много реалнија јесте претпоставка да је највише половина трговине са Холандијом предмет даљег извоза, односно да је преко ротердамске луке заправо увезена из неке треће земље.⁷⁴

Значај извоза за БДП Уједињеног Краљевства је велики. Према процени групе аутора, његов допринос британском БДП-у је износио око 23% у 2011. години, при чему је извоз за тржиште ЕУ чинио око 8,8% (Springford et al., 2016). Не треба занемарити ни утицај чланства и европских ланаца снабдевања, којима се може приписати још око 1% британског БДП-а, па је укупан утицај трговине са ЕУ за БДП земље био нешто мањи од 10%, што је било више од доприноса већине региона УК. Осим тога, утицај ЕУ на британски БДП је био вишеструко већи од осталих спољнотрговинских партнера што и не чуди с обзиром да регион ЕУ генерише највећу потражњу за британским производима и услугама. Међутим, с обзиром да су чланице ЕУ такође и најближи суседи Уједињеног Краљевства, поставља се питање да ли је висока трговинска размена са њима била последица чланства или би блиски трговински односи свакако постојали. С обзиром на то да географска удаљеност несумњиво представља веома битан фактор у међународној трговини и да земље готово увек највише тргују са суседним државама и онима у близини, тешко је утврдити директан утицај и ефекте чланства на то. Поред тога, врло често се наводи да чланство у ЕУ усмерава чланице на међусобну трговинску сарадњу чак и када није економски најисплативија односно да долази до скретања трговине са трећих земаља. Како би се утврдили ови ефекти у случају УК, Центар за европске реформе (енгл. Centre for European Reform - CER) је уз помоћ гравитационог модела покушао да квантификује утицај чланства на трговину између Уједињеног Краљевства, Европске уније и 30 највећих трговинских партнера УК изван Уније. Иако модел није обухватао трговину услугама и целокупни временски период чланства, већ само између 1992. и 2010. године, резултати су били и више него јасни. Наиме, процене су показале да је трговинска размена УК са осталим земљама ЕУ већа за 55% него што би то било очекивано с обзиром на њихову близину, развијеност и остале факторе (Springford et al., 2016). Овај резултат имплицира да би се око 65% постојеће трговинске размене са ЕУ одвијало и да не постоји заједничко тржиште, односно да би се око 35% постојеће трговине УК са ЕУ могло приписати чланству. Додатно, истраживање је показало да

---

⁷⁴ ONS - UK Trade in Goods estimates and the 'Rotterdam Effect'
<https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20160106003022/http://www.ons.gov.uk/ons/rel/uktrade/uk-trade/december-2014/sty-trade-rotterdam-effect-.html>

није дошло до преусмеравања трговине са осталих партнера на чланице ЕУ, већ да је чланство у ЕУ донекле могло допринети расту трговине са њима, додуше занемарљиво. С обзиром да модел није укључивао услужни сектор, који је од огромног значаја за британску привреду уопште, а поготово када се говори о трговинским односима са ЕУ, овај процењени ефекат чланства је сигурно мањи од стварног.

Оно што треба имати на уму је и то да трговина УК са свим државама није иста и иако позитивно утуче на националну привреду, ефекти могу зачајно варирати. Трговина са земљама ЕУ је значајнија за Британију него трговина са нпр. земљама Комонвелта јер утиче на продуктивност (Campos, 2019). Док се трговинска размена са земљама Комонвелта углавном базира на конкурентским предностима и користима оствареним од специјализације и обима производње, трговина са земљама ЕУ је већим делом у оквиру индустрија и доводи до побољшања продуктивности која је вођена јаком конкуренцијом и технолошким иновацијама. Посебно треба обратити пажњу на услужни сектор који чини значајни део британског БДП-а и који је већински усмерен ка земљама Уније. Када се посматра трговинска размена са ЕУ по секторима, према подацима Канцеларије за националну статистику УК, може се закључити да су најзаступљенији индустријски производи⁷⁵. Традиционално највећи извоз у остатак ЕУ је оствариван у категорији моторних возила, приколица и полуприколица, хемикалија и хемијских производа, фармацеутских производа и препарата, рачунарских, електронских и оптичких производа, као и машина и опреме. Укупна вредност извоза моторних возила и њихових делова се у периоду од 2000. до 2020. године кретала између 11 и чак 19,6 милијарди £ годишње, хемикалија и хемијских производа од 11,5 до преко 17,5 милијарди £, фармацеутских производа и препарата од 4 до чак 13 милијарди £, вредност машина и опреме између 8 и 14,5 милијарде £, а компјутерских, електронских и оптичких производа у вредности између 10,5 и рекордних 42,3 милијарди £, колико је остварено у 2016. години. Када се ради о увозу из ЕУ, структура је прилично слична осим што је редослед нешто другачији, а за разлику од извоза, у увозу високу вредност бележе прехранбени производи. Доминантно учешће у увезеним производима из остатка ЕУ је годинама имала група моторних возила, приколица и полуприколица, чија се вредност кретала између 20 до чак 49 милијарди £ у посматраном периоду, затим прехранбени производи, са вредношћу од 7 до 24,7 милијарди £, рачунарски,

---

⁷⁵ ONS - Trade in goods: CPA (08) exports and imports, release date:10 May 2024
<https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/datasets/publicationtablesuktradecpa08>

електронски и оптички производи у вредности између 22 и 24 милијарде £, хемикалије и хемијски производи у распону од око 10 до преко 22 милијарде £, потом машине и опрема са укупном вредношћу од 8 до 21,5 милијарди £ и фармацеутски производи и препарати у вредности од око 5 до 22 милијарде £. Оно што је очигледно јесте да је УК по правилу остваривало велики трговински дефицит у трговини са ЕУ као целином у готово свим категоријама. Када је реч о услугама ситуација је доста другачија. С обзиром да је услужни сектор Краљевства значајно развијен и интегрисан у светско тржиште, заједничко тржиште ЕУ је одувек било од огромне важности за британску трговину услугама, у којој је оствариван трговински суфицит.⁷⁶ Последњих двадесет година чланства вредност пружених услуга на тржишту ЕУ се кретала узлазном путањом од непуних 40 милијарди £ у 2000. години, до скоро 127 милијарди £ у 2019. години. Иако је истовремено расла и вредност увезених услуга из земаља ЕУ, била је на знатно нижем нивоу, од 38 милијарди £ у 2000. до преко 109 милијарди у 2019. години. Тржиште ЕУ је посебно значајно за сектор финансијских услуга, што доказује и чињеница да је у 2019. години 40% извоза ове врсте услуга било усмерено ка ЕУ (Shalchi, 2021).

Издазак из ЕУ за Уједињено Краљевство није значио само губитак слободног приступа заједничког тржишту већ и претњу да га учини мање привлачним, ефикасним и утицајним учесником у међународним трговинским односима (Hatzigeorgiou & Lodefalk, 2016). Најпре, постојала је могућност губитка приступа тржиштима трећих земаља са којима ЕУ већ има споразуме о слободној трговини, али и сасвим сигураностанак изван будућих трговинских споразума ЕУ, што потенцијалне губитке чини још већим. Осим тога, позиција и утицај УК у светској трговини се не може мерити са положајем који има ЕУ, па је за очекивати да Британија самостално неће имати исти капацитет за склапање трговинских споразума са трећим земљама, нити ће британско тржиште бити привлачно као док је било део европског. Приступ целокупном тржишту ЕУ које је омогућавало чланство је, на крају крајева, био кључни фактор британског положаја у глобалним економским односима. С обзиром на то да је ЕУ најзначајнији спољнотрговински партнер УК услед географске близине, али и велике економске моћи, наћи замену која би била еквивалент томе је практично немогуће (Dhingra, 2019).

---

⁷⁶ Извор под бројем 72

1.2. Алтернативни сценарији дефинисања будућег односа са Европском унијом као предмет преговора и њихове импликације

Од момента када је постало јасно да Уједињено Краљевство не жели да остане пуноправна чланица ЕУ, почело се спекулисати о будућем односу два суседа и начину на који ће он бити уређен. С обзиром на јаку међусобну повезаност и економску зависност која је временом створена, у интересу обе стране је било да се блиска сарадња настави. Најчешће је спомињано неколико алтернатива за уређење спољнотрговинских односа између ЕУ и УК: останак у Европском економском простору (тзв. Норвешки модел), скуп билатералних споразума (тзв. Швајцарски модел), останак у царинској унији (однос какав ЕУ има са Турском) и класичан споразум о слободној трговини (НМ Government, 2016). Са друге стране, није се искључивала ни могућност да се не постигне никакав споразум и да се даљи трговински односи наставе према правилима Светске трговинске организације. Свака од ових опција је са собом носила различити ниво обавеза и права, па самим тим су и предности и недостаци сваке од њих били другачији.

Норвешки модел је подразумевао чланство у Европском економском простору који обухвата земље ЕУ и три земље Европског удружења слободне трговине: Норвешку, Исланд и Лихенштајн. Практично, овом опцијом УК би већим делом задржало приступ јединственом тржишту ЕУ и слободу кретања робе, услуга, капитала и људи. Пољопривредни производи и производи рибарства би били предмет царина, а Британија више не би имала користи од спољнотрговинских споразума ЕУ са осталим земљама, као што их ни до сада нису имале државе ЕЕП. Осим тога, на производе ових земаља се примењују многе нецаринске мере, попут захтева о пореклу производа и антидампинг мере, са којима се чланице ЕУ не суочавају. Међутим, ове земље не учествују у заједничкој спољнотрговинској политици ЕУ, што им омогућава да воде самосталну политику, а то и јесте једна од ствари за коју су се британске власти залагале. Ипак, с обзиром на приступ заједничком тржишту, државе чланице ЕЕП морају поштовати регулативу ЕУ везану за производне стандарде, заштиту потрошача, запошљавање, као и политику конкуренције и животне средине. Притом оне немају директно учешће у дефинисању ових прописа, па је ова опција значила да би УК било у обавези да се придржава европских прописа, али без могућности да на њих утиче. Такође, овакав споразум не би значио потпуно одсуство финансијских обавеза према ЕУ с обзиром да и ове земље издвајају значајна финансијска средства за европски буџет по два основа: за регионалну политику ЕУ, у циљу ублажавања економских и социјалних

диспаритета, и за ЕУ програме у којима учествују и који су део споразума о ЕЕП. У случају Норвешке поједине процене су да је тај износ ишао чак и до 83% висине финансијских издатака које је имало УК као чланица (House of Commons, 2013). Поред тога, Норвешка, као и остале чланице, су у обавези да омогуће потпуну слободу кретања људи из свих држава које припадају ЕЕП. Како су неки од основних разлога за излазак из ЕУ управо биле миграције становништва, европска регулатива и финансијске обавезе према ЕУ, било је јасно да ова алтернатива није превише допадљива. Такође, овакав однос са ЕУ би захтевао да УК поново постане чланица Европског удружења слободне трговине, а затим и Европског економског простора, за шта је потребна сагласност свих држава чланица.

Швајцарски модел се базира на Споразуму о слободној трговини из 1972. године и серији билатералних споразума које ова земља има са ЕУ. Овакав вид односа омогућава Швајцарској да, кроз појединачне споразуме, учествује само у одређеним политикама и програмима ЕУ у којима жели. Швајцарска је чланица Европског удружења слободне трговине, али њени грађани нису желели да буду део Европског економског простора, па је њен однос са ЕУ формиран на другачији начин, али тако да јој омогућава приснији однос са ЕУ него било којој другој земљи ван ЕЕП-а. Наиме, Швајцарска има слободан приступ европском тржишту робе, који је ослобођен царинских мера и квота, са изузетком неких пољопривредних производа. Међутим, за разлику од држава ЕЕП, Швајцарска има доста ограничен положај када је промет услуга у питању, посебно када се узму у обзир финансијске услуге. Такође, она није део сарадње коју ЕУ има са трећим земљама, па нема користи од таквих трговинских споразума. С друге стране, слободно и самостално води своју спољнотрговинску политику, без утицаја Брисела. Један од основних стубова међусобне сарадње ЕУ и Швајцарске јесте слобода кретања људи, која подразумева да се становници земаља ЕУ и Швајцарске могу несметано кретати и радити. Слично као и Норвешка, Швајцарска такође поштује регулативу ЕУ везану за заједничко тржиште, као и законодавство ЕУ везано за друге области у које је укључена, попут заштите животне средине и енергетике. Ни ова земља нема утицај на дефинисање регулативе ЕУ, али за разлику од земаља ЕЕП нема обавезу да своје законе усклађује са законима ЕУ иако то најчешће јесте неопходно како не би изгубила приступ заједничком тржишту. Швајцарска такође издваја значајна финансијска средства за буџет ЕУ, односно за смањење социјалних и економских диспаритета, и за учешће у различитим програмима ЕУ. Међутим, упркос значајној економској и социјалној интеграцији и више од 120 међусобних споразума, не постоје

општа правила која регулишу учешће Швајцарске на унутрашњем тржишту ЕУ, у виду заједничких одредби које обезбеђују једнаке услове и правилно решавање спорова између два партнера (ЕУ, 2021). Управо то је један од главних циљева Споразума о институционалном оквиру око кога су започети преговори још 2014. године и даље се воде. Иако је представљан као једна од могућности, ни овај вид односа са ЕУ није био у складу са британским интересима јер упркос томе што је у овом случају утицај Брисела на национално законодавство мањи, тржиште услуга ЕУ је од огромне важности за УК, па овако ограничен приступ чинио се неприхватљивим.

Формирање **царинске уније** са ЕУ је још један од предлога који је био присутан у анализама и предвиђањима будућег односа УК са ЕУ након Брексита. Као пример оваквог односа се најчешће наводила тренутна сарадња какву ЕУ има са Турском, земљом која је кандидат за чланство у ЕУ већ више од 20 година. Царинска унија ЕУ са Турском покрива све индустријске производе и поједине прерађене пољопривредне производе, док остатак пољопривредног сектора, услуге и јавне набавке нису обухваћене. Она подразумева заједничку царинску тарифу према трећим земљама за производе који су укључени и такође предвиђа да Турска усклади своје законодавство са европским у области царинске регулативе, да елиминише техничке баријере у трговини и усклађује своје стандарде и законе о заштити интелектуалне и индустријске својине, као и правила о конкуренцији са правом ЕУ. Турска не може утицати на спољнотрговинску политику ЕУ, али мора поштовати трговинске споразуме које ЕУ има са трећим земљама. Током година, јавила се иницијатива за проширење трговинских односа и сарадње и на друге области које су од међусобног значаја. У случају УК-а, останак у царинској унији са ЕУ је значио да већина британских производа и даље не би била подложна царинама, царинским контролама и додатним трошковима прекограничног прелаза. Међутим, оно што Британцима није одговарало јесте губитак слободног приступа тржишту услуга, као и обавеза да поштују трговинску политику ЕУ и заједничке царинске стопе према трећим земљама, па самим тим и немогућност да потпуно самостално воде своју спољнотрговинску политику. За разлику од претходне две опције, у случају царинске уније УК не би било у обавези да издваја финансијска средства за буџет ЕУ, нити да примењује правила о слободи кретања људи.

Постизање **Споразума о слободној трговини** са ЕУ се од почетка наметнуло као опција са највише изгледа да буде остварена узимајући у обзир жељу УК да се ослободи утицаја Брисела, регулативе ЕУ и финансијских издатака. Карактеристике оваквог односа УК са ЕУ су зависиле пре свега од ширине оваквог споразума. Као пример често

се наводио споразум какав ЕУ има са Канадом. Свеобухватни економски и трговински споразум Канаде и Европске уније (енгл. Comprehensive Economic and Trade Agreement – СЕТА) осим трговинских односа обухвата и питања везана за инвестирање, запошљавање, јавне набавке, радно право, заштиту животне средине и одрживи развој⁷⁷. Слободан приступ робном тржишту је омогућен уз елиминисање већине царина, царинских процедура и других нецаринских баријера, док се промет услуга обавља са већим ограничењима, посебно у сектору финансијских услуга. Канађани морају поштовати прописе ЕУ везану за оне делове тржишта који су обухваћени споразумом, као што су производни стандарди и технички захтеви, без утицаја на њих и било који други сегмент европске регулативе. Као и генерално код свих споразума о слободној трговини, ни у овом случају, Канада нема користи од споразума које ЕУ има са трећим земљама, нити је на било који начин везана за спољнотрговинску политику ЕУ. Међутим, овакав споразум је за УК, баш као и за Канаду, значио одсуство било каквих финансијских обавеза према буџету ЕУ.

У случају да УК и ЕУ нису били у могућности да постигну никакав вид споразума о будућим трговинским односима, на међусобну трговинску размену две земље би се примењивала **правила Светске трговинске организације**. Ова опција се у литератури најчешће наводила као „тврди“ Брегзит, узимајући у обзир негативне ефекте које би произвела. Наиме, у овом случају не би постојале никакве олакшице, царине би се примењивале на британску робу у складу са принципом недискриминације и најповлашћеније нације, а нецаринске баријере би биле значајно веће што би резултирало неупоредиво вишим трошковима трговине за УК. У оваквим условима британска роба би на тржишту ЕУ изгубила конкурентност не само у односу на робу из земаља чланица већ и из других земаља са којима ЕУ има трговинске споразуме. Иако Британија не би морала да своју регулативу прилагођава оној у ЕУ, британски извозници би свакако били у обавези да поштују производне и сигурносне стандарде, као и оне везане за животну средину, које предвиђа заједничко тржиште ЕУ. Осим тога, приступ тржишту услуга ЕУ би био знатно ограничен јер правила СТО предвиђају доста нижи степен либерализације трговине у услужном сектору. Без икаквог споразума, кретање и запошљавање становништва би такође било доведено у питање с обзиром да правила СТО не обухватају ову област. Највећу предност ове опције је представљало то што би

---

⁷⁷ Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA) between Canada, of the one part, and the European Union and its Member States, of the other part OJ L 11, 14.1.2017 https://eur-lex.europa.eu/eli/agree_internation/2017/37/oj

УК било у позицији да поврати потпуни политички суверенитет, самостално дефинише своју економску политику и не буде у обавези да усваја европску регулативу и захтеве Брисела, као ни да доприноси буџету ЕУ на било који начин. Међутим, овакав положај чини се да је са собом носио превелику цену.

Наведене опције будућег односа УК и ЕУ су услед различитих карактеристика имале и различите потенцијалне ефекте на трговину и опште благостање Уједињеног Краљевства. Упркос најавама присталица Брежита да би самостално УК било у могућности да оствари бољи положај и значајно унапреди своје трговинске односе са остатком света, истраживања су показала да ниједна од ових алтернатива не може надокнадити предности које је чланство у ЕУ имало за УК. Чак и у случају „оптимистичког“ сценарија који је подразумевао чланство у ЕЕП (Норвешки модел) предвиђени пад укупног британског извоза је износио 5% у кратком року и готово двоструко више на дужи рок (око 9%), док је укупан британски увоз могао бити мањи за 6% до 8% у зависности од периода посматрања (Dhingra et al., 2017). Сасвим логично, највећи губици су били прогнозирани у трговинској размени са земљама ЕУ при чему су процене указивале на то да би пад извоза на тржиште ЕУ могао бити око 14% у кратком року и чак 25% у дужем, а пад увоза из ЕУ 13% и 22% у истим временским раздобљима. У „песимистичком“ сценарију, односно у случају непостизања икаквог споразума, бројке су биле још алармантније. Процењено је да би укупан извоз и увоз УК у том случају могао пасти за око 14% у кратком року, док би у дужем периоду бројке биле нешто веће, око 16%. Међутим, трговински односи са земљама ЕУ би били значајно угрожени што доказују и процене да би у овом случају извоз могао пасти за 36%, увоз за 34% у кратком року, а у периоду након 10 година тај пад би могао ићи чак и до 43% у извозу и 38% у увозу.

1.3. Нови Споразум о трговини и сарадњи између Уједињеног Краљевства и Европске уније и процењени ефекти његове примене

Уједињено Краљевство је званично напустило Европску унију 31. јануара 2020. године када је започео транзициони период који је трајао до краја године. Током тог временског интервала британске власти више нису имале право учешћа у доношењу одлука у оквиру ЕУ, али је УК и даље било део заједничког тржишта и царинске уније и настављало је да примењује регулативу ЕУ. По завршетку транзиционог периода, 30. децембра 2020. године је потписан *Споразум о трговини и сарадњи између УК и ЕУ*

(енгл. *The UK- EU Trade and Cooperation Agreement*), који се почео примењивати од 1. јануара 2021. године, а званично је ступио на снагу 1. маја исте године. Њиме је постављена нова основа будућих трговинских односа и сарадње између УК и ЕУ. Осим Споразума о слободној трговини, који поред трговине робом и услугама покрива и широки аспект других питања везаних за конкуренцију, улагање, државну помоћ, транспорт, енергију, одрживост, рибарство, заштиту података и социјално осигурање, овим документом се дефинише и успоставља партнерство за безбедност грађана, као и свеобухватни оквир управљања.⁷⁸ Међутим, договором нису обухваћене многе области везане за заједничко тржиште ЕУ, попут финансијских услуга, регулативе УК која се тиче санитарних и фитосанитарних мера, британски режим заштите података, као ни слобода кретања људи, спољна политика, нити сарадња у области спољне безбедности и одбране. Док бројна питања захтевају даљу конкретизацију, одређени недостаци усвојених мера или онога што је пропуштено овим Споразумом ће се временом указати па је сасвим извесно да ће се међусобни однос УК са ЕУ и даље развијати, уз потенцијалну могућност дубље интеграције у појединим областима од заједничког интереса.

Иако је Споразумом предвиђена слободна трговинска размена, ослобођена царина и квота, приступ заједничком тржишту је доста смањен и са знатно више трошкова у односу на период када је УК било чланица ЕУ. Они укључују трошкове који се тичу граничних процедура, техничких баријера, санитарних и фитосанитарних мера, правила о пореклу производа и осталих трошкова усаглашавања са стандардима и регулативом земље, док ће британски извозници услуга сада морати да се придржавају посебних националних захтева приликом пружања услуга, који могу варирати међу чланицама ЕУ (van Tongeren et al., 2021). Споразумом је установљено да се обе стране држе међународног система стандардизације како би се њихови национални производни стандарди, техничка регулатива, акредитација и означавање базирали на истој основи. За поједине области које су строго регулисане, попут хемикалија, фармацеутских и органских производа, усвојени су заједнички прописи, али за шире индустријске производе произвођачи морају потврдити усклађеност са захтевима сваког подручја на које извозе с обзиром да не постоји договор о међусобном признавању. Споразум такође предвиђа да обе стране могу потпуно независно дефинисати сопствене прописе у

---

⁷⁸ Trade and Cooperation Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community, of the one part, and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, of the other part [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22021A0430\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22021A0430(01))

области санитарне и фитосанитарне безбедности и инсистирати да увозна роба буде у складу са њима, што доводи до нових контрола и провера. Да би производи уопште били ослобођени царина и квота треба доказати и њихово порекло, што се чини на основу усвојеног сета правила о пореклу робе. Док се за поједине пољопривредне производе захтева да буду у потпуности добијени у УК односно у ЕУ, за индустријске производе се удео дозвољеног страног садржаја најчешће креће око 50%. Споразум такође укључује одређене мере које имају за циљ поједностављење царинских поступака како би прекогранични прелаз робе био олакшан, попут међусобне примене шеме тзв. „поузданог трговца“ (енгл. trusted trader scheme). Треба напоменути и неравнотежу када је реч о граничним контролама. Наиме, од првог дана 2021. године, момента када је УК и званично напустило ЕУ, оно се почело третирати као трећа земља у међусобним односима са државама ЕУ. У складу са тим су се почеле примењивати граничне контроле и остале нецаринске мере на робу која је долазила из Краљевства. С друге стране, УК је више пута одлагало увођење пуне прекограничне контроле робе увезене из ЕУ пре свега како би се избегла кашњења и додатни трошкови што је створило асиметрију у имплементацији нових мера.

Када је реч о услужном сектору, ту је доста мање слободе за британске пословне субјекте него што је било омогућено чланством у ЕУ. Сада, приликом пружања услуга корисницима из неке од држава ЕУ, у обавези су да поштују и ускладе своје пословање са посебним захтевима сваке чланице који могу варирати. Споразумом је такође предвиђено да локалне фирме које су у власништву држављана друге стране могу наставити да пружају услуге, али њихово пословање може бити условљено прописима који се примењују на стране директне инвестиције. Највећа промена је у сектору финансијских услуга с обзиром да су британске фирме изгубиле тзв. „финансијски пасош“ односно право да слободно пружају своје услуге широм држава ЕУ и у њима успостављају своје подружнице. Осим тога, договор не предвиђа аутоматско признавање професионалних квалификација, већ се о томе одлучује у складу са националним законодавством, што у случају професионалаца из УК значи да морају имати признате квалификације у свакој држави чланици када је то потребно како би пружали своје услуге у тој земљи.

Преклапање појаве пандемије коронавируса и Брегзита чини анализу ефеката примене новог Споразума доста отежаном јер је тешко разграничити и одвојити последице пандемије од последица изласка УК из ЕУ. Након првобитног шока који је цела светска, па и европска привреда доживела 2020. године услед наглог ширења

болести COVID-19, уследио је период опоравка који је био доста отежан и успорен новим таласима пандемије. Британска трговинска размена са ЕУ је, баш као и читава светска трговина, била у паду и бележила флукуације које се не могу приписати ефектима напуштања ЕУ. Иако је у 2021. години вредност британског извоза и увоза на и са тржишта ЕУ порасла, то није било довољно како би се достигао ниво из 2019. године, пре пандемије. Али како се тренд раста наставио, већ 2022. године су не само достигнуте него и превазиђене пред-пандемијске вредности спољнотрговинске размене са ЕУ. Наиме, британски извоз на тржиште Уније је након пада на 258,5 милијарди у 2020. години, најпре достигао вредност од 277,7 милијарди £ у 2021., док је у 2022. години забележена вредност од 344,5 милијарди £, што је чинило 41,1% укупног британског извоза.⁷⁹ С друге стране, вредност увезених производа и услуга из ЕУ је након пада на 305,7 милијарди £ у 2020. години, остварила раст на више од 316 милијарди £ у 2021. години, а затим и на преко 427 милијарди £ у 2022., што је било 47,2% укупног увоза. Последњи подаци за 2023. годину такође наводе на то да спољнотрговинска размена са ЕУ, бар за сада, није угрожена Бреگزитом, с обзиром да је достигла рекордно високе вредности. Остварени извоз на тржиште ЕУ је износио 357,2 милијарде £, док је увоз из ЕУ бележио вредност близу 466 милијарди £, што указује и да учешће ЕУ у спољној трговини УК није смањено већ напротив, бележи повећање у односу на претходне године. Оно се највећим делом може приписати паду спољнотрговинске размене са остатком света, великим делом због дезинтеграције из европских ланаца снабдевања и захлађења у трговинским односима са Кином од 2021. године (UK in a Changing Europe, 2024). Међутим, када се из међусобне трговине искључе племенити метали, добија се потпуно друга слика. Након наглог пада у 2020. години који се наставио и у 2021., британски извоз робе на тржиште ЕУ у 2022. години јесте забележио раст, али је и упркос томе његова вредност била далеко испод нивоа у последњих пар година пре пандемије, а у 2023. је додатно опала.⁸⁰ У случају увоза ситуација је нешто другачија с обзиром да након пада у 2020. години и првој години примене новог Споразума, вредност увезене робе из ЕУ је порасла и у 2022. години и престигла вредности из 2019., да би у 2023. био забележен пад.⁸¹

---

⁷⁹ Извор под бројем 72

⁸⁰ ONS - Trade in Goods less precious metals (inc non monetary gold) (TlessPM): EU: Exports: BOP: CVM: SA, release date:12 June 2024
<https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/timeseries/jim8/mret>

⁸¹ ONS - Trade in Goods less precious metals (inc non monetary gold) (TlessPM): EU: Imports: BOP: CVM: SA, release date:12 June 2024
<https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/timeseries/jim7/mret>

Како нови Споразум предвиђа да је трговинска размена између УК и ЕУ ослобођена царина, на будућа кретања трговинских токова највећи утицај имају нецаринске баријере. Процењује се да је почетак примене овог Споразума већ у првој половини 2021. године довео до мањег британског извоза за 22% и увоза за 26% у поређењу са тим да је УК остало део ЕУ, а ови ефекти се могу приписати управо дејству нецаринских мера (Du & Shepotylo, 2022). Највећи утицај на британски извоз на тржиште ЕУ су имале санитарне и фитосанитарне мере и техничке баријере. Користећи еквивалентну вредност царина за нецаринске мере, истраживање је показало да увођење санитарних и фитосанитарних мера које би одговарало повећању од свега 1% царина резултира смањењем извоза за 13% до 15%, док је у случају техничких баријера тај утицај слабији и доводи до пада извоза за 2% до 3%. Процене су да је појава ове врсте мера и ограничења у трговини са ЕУ довела до пада британског извоза у вредности од 12,4 милијарди фунти у првих шест месеци примене новог Споразума и проузроковала око 71% укупног смањења извоза у ЕУ. Група санитарних и фитосанитарних мера је највише погодила секторе хране и пића, хемикалија и дрвне индустрије, док су техничке баријере највише утицале на сектор остале робе, транспорт, опрему, метал, машине и текстилне производе. Увоз робе из ЕУ је био знатно мање под утицајем ових мера пре свега услед одлагања примене прекограничних мера и поступака у случају уласка робе из ЕУ од стране УК. Даља кретања у првом делу 2022. године су показала да се разлика у извозу између реалне, тренутне ситуације где се УК налази ван ЕУ и тога да је остало чланица повећава, и да је извоз мањи за око 22,9% него што би био, док је негативни утицај Споразума на британски увоз јењавао (Du, Satoglu & Shepotylo, 2022). Оно што такође изазива озбиљну забринутост за будући извоз и продуктивност на дужи рок јесте то да је након првих 15 месеци примене новог Споразума значајно смањен трговински капацитет у смислу различитих врста робе које се извозе у ЕУ, уз процењени губитак од 42% варијитета производа.

Приликом анализе података о трговинској размени УК са ЕУ треба узети у обзир и промене у начину њиховог прикупљања. Док је било део ЕУ, подаци о трговини Уједињеног Краљевства су добијани преко Интрастат-а (енгл. Intrastat), система ЕУ за прикупљање података о трговинској размени робе између земаља чланица. Од јануара 2021. када је завршен транзициони период, подаци о британском извозу у ЕУ су се почели бележити преко британског државног органа задуженог за приходе и царине (енгл. HM Revenue and Customs – HMRC), док су се подаци о увозу из ЕУ на исти начин почели користити од почетка 2022. године. Притом, подаци о трговинској размени

Северне Ирске са ЕУ су и даље остали део Интрастата. Промене у методу прикупљања података и у царинској политици након напуштања заједничког тржишта ЕУ су довеле до појаве одређених грешака и дисконтинуитета у подацима о робном извозу и увозу од 2021. и 2022. године на даље. Иако се у оквиру британске Канцеларије за националну статистику константно ради на усклађивању података и отклањању пропуста, како би се обезбедила веродостојност и континуираност серија података, потребан је додатан опрез приликом њиховог тумачења

Разна истраживања о новом Споразуму о слободној трговини и сарадњи између УК и ЕУ су спроведена како би се утврдили досадашњи и наслутили даљи ефекти његове примене. Студија Организације за економску сарадњу и развој (енгл. Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) је показала да ће примена споразума попут овог у међусобним односима УК и ЕУ резултирати падом укупног извоза производа и услуга УК за око 7,3%, а увоза за око 9,6% у средњем року у поређењу са ситуацијом да је држава остала чланица ЕУ (van Tongeren et al., 2021). Уколико би се постојећи Споразум унапредио даљом либерализацијом сектора услуга, овај пад у спољнотрговинској размени би био доста мањи - око 4,7% у случају извоза и 5,8% у увозу. Међутим, ти губици значајно варирају међу појединим секторима. Највеће губитке у извозу ће претрпети сектор моторних возила, делова и транспортне опреме (око 16%), као и текстилна индустрија (око 13%), док ће од услуга најрањивије бити финансијске и услуге осигурања и остале пословне услуге са падом од нешто више од 10%. Услужни сектор ће знатно више бити погођен када је реч о увозу према добијеним резултатима. Највећи пад је предвиђен у сектору финансијских и осигуравајућих услуга, транспорта и изградње (око и више од 15%), док ће највеће губитке у производним гранама сносити сектор моторних возила, делова и транспортне опреме (око 11%) и хемијски, фармацеутски и пољопривредни сектор (нешто више од 10%).

1.4. Трговински односи Уједињеног Краљевства са трећим земљама пре и након Брегзита

Иако су земље ЕУ једне од најзначајнијих спољнотрговинских партнера за УК, последњих пар деценија удео трговине са ЕУ се смањивао док је трговинска размена са остатком света расла. Такав тренд је додатно подстицао евроскептичне ставове у УК, а слобода дефинисања националне спољнотрговинске политике се истицала као једна од битних предности изласка из ЕУ. Поред бројних погодности које чланство у ЕУ пружа

земљама у светским трговинским односима, истовремено може ограничавати испуњење сопствених тежњи које се не морају увек нужно поклапати са интересима целине, па су и споразуми о слободној трговини које ЕУ склапа више или мање по мери сваке од њих. Из тих разлога, врло често се као једна од предности Брегзита истицало то да ће као независна држава у међународним економским односима, УК моћи да самостално уређује своје спољнотрговинске односе и отвори своје тржиште колико и према коме жели. Међутим, треба имати на уму да је ЕУ имала бројне трговинске споразуме са другим земљама захваљујући којима је трговинска размена већ била значајно либерализована, па је постало упитно у којој мери би УК самостално било у могућности да постигне још повољније услове у том домену.

За разлику од трговине са ЕУ где УК традиционално остварује велики трговински дефицит, земље изван Уније су годинама биле знатно важније као извозно тржиште за британске производе и услуге него партнери од којих се увози. Такав тренд је посебно уочљив од 2007. године од када је вредност извезених производа и услуга константно бележила већу вредност од увоза (Табела 4). Посматрајући период од 2000. до 2023. године, може се уочити да је вредност извоза ка земљама ван ЕУ, готово четвороструко већа у 2023. години него почетком овог века, док је увоз забележио троструки раст. Раст вредности трговинске размене је пратио и раст учешћа у укупној трговини Уједињеног Краљевства па је извоз ка земљама ван ЕУ са скоро 47% у 2000. години достигао више од 58% удела последњих неколико година. Осим благог пада у 2002., 2009. и 2014. години, вредност извоза између УК и трећих земаља је континуирано расла у протекле две деценије све до 2020. године, када је услед дисрупција светског тржишта изазваних пандемијом коронавируса доживела значајни пад. Међутим, већ наредне године забележен је раст, док је вредност из 2022. године надмашила пред-пандемијски ниво, а у 2023. години вредност извоза је била за чак 100 милијарди £ већа него у 2019. С друге стране, вредност увоза из земаља ван ЕУ је варијирала, са периодима раста, стагнације и пада, као и учешће које се кретало између 41,9% и 53,5%. Највећи пад је забележен у 2020. години, али су већ у 2021. пред-пандемијске вредности превазиђене. Раст се наставио и у наредној години, док је у 2023. години дошло до пада увоза из држава ван ЕУ.

Табела 4: Трговина УК са земљама изван ЕУ, 2000-2023. (роба и услуге)

година	Извоз		Увоз	
	милијарде £	% учешће	милијарде £	% учешће
2000.	132,6	46,9%	138,6	46,9%
2001.	135,3	46,2%	139,5	44,6%
2002.	133,6	45,7%	134,1	41,9%
2003.	143,5	47,4%	138,6	42,1%
2004.	154,5	48,5%	151,2	43,3%
2005.	173,5	49,1%	168	43,8%
2006.	186,9	46,1%	187,9	43,4%
2007.	196,6	49,9%	193	45,5%
2008.	221,9	50,6%	219,3	47,1%
2009.	217,6	52,3%	208,5	47,9%
2010.	245,2	52,8%	239,9	49%
2011.	275,2	52,7%	265,9	49,7%
2012.	286,9	54,7%	267,1	49,3%
2013.	299,8	55,6%	275,5	48,8%
2014.	295,3	55,5%	273,4	48,1%
2015.	307,5	57,6%	266,4	47,3%
2016.	328,5	57,1%	290,3	47,3%
2017.	361	56,1%	319,1	47,5%
2018.	379,1	55,8%	334,2	47,1%
2019.	407,7	57,7%	358,7	48,6%
2020.	366,3	58,6%	306,3	50%
2021.	398,3	58,9%	363,2	53,5%
2022.	493,3	58,9%	477,3	52,8%
2023.	507,4	58,7%	432	48,1%

Извор: ONS⁸²; приказ аутора

Када се спољнотрговинска размена са остатком света разложи на робну и услужну, осцилације и блага стагнација су уочљиве у домену трговине робом, док услужна размена бележи константан раст. Наиме, у периоду од 2000. године, вредност извезене робе се кретала од око 76 милијарди £ до 228,7 милијарди колико је износила у 2022. години, да би у 2023. вредност робног извоза забележила пад на 208,7 милијарди £. Вредност пружених услуга из УК ка трећим земљама у истом временском интервалу је расла од 56,5 милијарди £ до преко 298 милијарди £ у 2023. години. Вредност извоза услужног сектора је последњих десет година била константно виша од вредности извезене робе. Када је реч о увозу, остварене вредности увезене робе су се кретале од преко 107 милијарди £ у 2000. години до готово 335 милијарди £ у 2022. години, док је

⁸² Извор под бројем 72

у 2023. остварен пад на 262,5 милијарди £. С друге стране, вредност увезених услуга је вишеструко расла, од близу 31 милијарде £ до чак 169,5 милијарди у 2023. години.

Анализом структуре спољне трговине са земаљама ван ЕУ, може се видети да доминантно учешће чине индустријски производи.⁸³ У извозу на тржишта трећих земаља већински део су годинама чинили транспортна опрема, моторна возила, приколице и полуприколице, машине и машинска опрема, рачунарски, електронски и оптички производи, фармацеутски производи и препарати, док се од 2019. нагло повећао извоз основних метала, који су у 2022. години били далеко највреднија категорија производа у британском извозу, са вредношћу од око 46 милијарди £. Када је реч о увозу из држава изван Уније, најзначајније учешће имају производи рударства, при чему је доминантан удео сирове нафте и гаса, чија је вредност забележила највећи раст у посматраном периоду. Од индустријских производа константно високо учешће током година су бележили рачунарски, електронски и оптички производи, остала транспортна опрема, машине и машинска опрема, затим електронска опрема, као и моторна возила, приколице и полуприколице.

Далеко најзначајнији спољнотрговински партнер Уједињеног Краљевства изван ЕУ јесу Сједињене Америчке Државе.⁸⁴ У извозу британских производа, са знатно мањим учешћем следе тржишта Кине, Швајцарске, Хонг Конга, Уједињених Арапских Емирата, а последње године и Индије. Према доступним подацима Канцеларије за националну статистику, вредност извезене робе у САД је у претходној години износила 61,8 милијарди £, у Кину 21,4 милијарди, у Швајцарску близу 13 милијарди, а на сва остала тржишта мање од 10 милијарди £. У пореклу увезених производа на британско тржиште, примат је преузела Кина од 2012. године, из које је од тог периода остваривана највећа вредност увезене робе све до 2022. године када је достигла скоро 71 милијарду £. Међутим, у 2023. години се бележи нагли пад увоза из Кине, па су САД биле најзначајнији увозни партнер УК, са остварених 57,8 милијарди £. Потом је следила Норвешка са 27,3 милијарди £, па Турска, Швајцарска и Индија са вредностима извезене робе на британско тржиште између 9,3 и 11,3 милијарди £. Када је реч о сектору услуга, распоред је доста сличан с тим што САД држе неприкосновено прво место као најзначајнији партнер, са којим је вредност оствареног извоза и увоза услуга многоструко већа од било које друге земље појединачно. Далеко иза САД, годинама

---

⁸³ Извор под бројем 75

⁸⁴ Извор под бројем 72

уназад швајцарско тржиште је било друго најважније за извоз британских услуга, док се у увозу позиција Швајцарске последњих година смењивала са Индијом. Кина као и Судијска Арабија, Јапан и Канада су такође једне од важнијих земаља спољнотрговинских партнера када се ради о извозу британских услуга, али је њихов удео далеко мањи. Поређења ради у 2023. години, вредност пружених услуга за тржиште САД је износила близу 130 милијарди £, док је за Швајцарску као другу та бројка била тек непуних 18,3 милијарди £, а за Кину нешто више од 10 милијарди. Увоз услуга из САД, у вредности од око 61,5 милијарди £, је такође био далеко изнад свих осталих партнера, попут Индије (13,5 милијарди £), Швајцарске (преко 10,3 милијарди £), Уједињених Арапских Емирата (око 6,3 милијарде £) и Јапана (нешто мање од 6,1 милијарде £).

На основу званичних статистичких података о спољној трговини Уједињеног Краљевства може се закључити да, супротно очекивањима, спољнотрговинска размена са земљама изван ЕУ након Брежита стагнира, бележећи благи пад у учешћу извоза, а нешто већи када је реч о увозу. Иако је УК сада у могућности да самостало преговара са оним државама са којима жели и максимално штити своје националне интересе, што није увек било могуће у оквиру ЕУ, треба имати у виду да је и преговарачка позиција УК сада доста другачија и знатно слабија од оне коју је имало као део ЕУ. То може резултирати и мање повољним условима у међусобним преговорима, посебно када се ради о великим глобалним „играчима“ попут САД, Кине или Јапана. Историјске везе Уједињеног Краљевства са већином земаља Комонвелта нација за многе, а посебно присталице Брежита, су представљале шансу за остваривање веће интегрисаности економија ових земаља, па чак и формирање неког вида интеграције као алтернативе ЕУ. Трговинска размена УК са остатком Комонвелта је од почетка 21. века генерално у порасту, са изузетком 2009. и 2020. године када је, услед глобалне финансијске кризе и кризе изазване пандемијом COVID-19, забележен пад. Оно што је такође карактеристично за трговинске односе са овим државама је и то да УК са Комонвелтом као целином већ годинама уназад остварује трговински суфицит, посебно захваљујући услужном сектору. Притом, највећи део британске трговинске размене у оквиру Комонвелта је сконцентрисан на свега пет земаља (Индија, Канада, Сингапур, Аустралија и Јужна Африка) које учествују у преко 70% британског извоза и више од 60% британског увоза из Комонвелта (Ward, 2023). Упркос позитивном тренду које УК бележи у трговини са остатком Комонвелта, удео остварене трговине са њима у укупној спољнотрговинској размени је у благом паду последњих десетак година. Осим тога, када се ови трговински односи погледају у контексту целокупне спољне трговине УК-а, може

се видети да иако обухвата дупло већи број чланица од ЕУ, Комонвелт нација је од далеко мањег значаја за спољнотрговинску размену Краљевства, како у односу на ЕУ (четвороструко и више) тако и у односу на САД, које су најзначајније појединачно тржиште за британску трговину. О односима УК са земљама Комонвелта ће знатно више речи бити у трећем делу.

Према подацима британске Владе, Уједињено Краљевство као самостална држава тренутно има преко 70 споразума о слободној трговини који се примењују, три постигнута споразума која још увек нису ступила на снагу, неколико нових споразума око којих се воде преговори и још два потенцијална споразума за која су отворене јавне консултације, као припрема пре почетка преговора.⁸⁵ Од напуштања ЕУ, Уједињено Краљевство је самостално постигло неколико Споразума о слободној трговини: са Аустралијом, Новим Зеландом и са Норвешком, Лихенштајном и Исландом. Осим тога, потписан је и Споразум о економском партнерству са Јапаном, а потом и Споразум о придруживању постојећем Свеобухватном и прогресивном споразуму за Транс-пацифичко партнерство, економском блоку од 11 земаља. Поред тога, Краљевство је потписало и два дигитална трговинска споразума - са Сингапуром и Украјином. Преговори о слободној трговини који су у овом тренутку приоритет за државу јесу они са Индијом, Канадом, Мексиком, Израелом, Швајцарском и Саветом за сарадњу у заливу. Са Канадом, Мексиком, Израелом и Швајцарском већ постоје споразуми о спољној трговини, који практично представљају реплике оних које ЕУ има са овим земљама, док се преговори воде како би се побољшали и постигли нови (Webb, 2023). Управо из тог разлога многи од ових споразума неће донети значајније промене с обзиром да је УК и до сада већ остваривало спољнотрговинску размену на основу њихове примене као чланица ЕУ. Поједине анализе указују на то да економски добици од споразума о слободној трговини са осталим земљама неће бити довољни да се у потпуности надокнаде трговински губици изазвани Бегзитом (Brakman, Garretsen & Kohl, 2023).

Како би се одвојили ефекти Брегзита на трговину од последица пандемије и добила бар приближна слика њиховог дејства, може се извршити упоредна анализа трговинских перформанси УК са земљама сличног нивоа развијености. С обзиром да није било земље која се није суочила са разарајућим последицама болести COVID-19 и

---

⁸⁵ The UK's trade agreements <https://www.gov.uk/government/collections/the-uks-trade-agreements> приступљено 01.07.2024. године

великим привредним поремећајима, разлика између њих и УК би могла оквирно квантификовати ефекте Брежита. Иако су све напредне економије доживеле огроман пад у трговини, извештај британске Канцеларије за буџетску одговорност (енгл. Office for Budget Responsibility – OBR) показује да је обим трговине у УК током трећег квартала 2022. године био за око 3% испод нивоа из 2019. године, док су остале земље из групе Г7 оствариле просечно повећање од 5,5% (OBR, 2023a). Такође, интензитет трговине у УК је у истом периоду за 2,6% нижи у односу на ниво пре пандемије, док је у остатку земаља групе Г7 већи за 3,6%. Овакви подаци недвосмислено показују да се негативна кретања у британским трговинским токовима не могу приписати искључиво последицама пандемије и да је Брежит имао знатно већи утицај. Осим досадашњих ефеката, процене Канцеларије су и да ће обим британског увоза и извоза бити појединачно мањи за око 15% на дужи рок у односу на ситуацију да је Краљевство остало чланица ЕУ, што ће водити и паду продуктивности британске привреде за око 4%. До сличних резултата су дошле и друге студије. Анализа кретања месечног извоза и увоза робе УК и остатка ЕУ, Групе 7 и Групе 20 најразвијених земаља током 2019., 2020. и 2021. године је показала да су све државе забележиле значајни пад у спољној трговини током 2020. и 2021. године, али да је он био израженији у случају УК, чији је опоравак такође био спорији (Brakman, Garretsen & Kohl, 2023). Наиме, у односу на земље ЕУ, годишња вредност оствареног извоза УК је била за додатних 3,1% мања, а увоза за 11,3%, док су у поређењу са земљама Г7 и Г20 ти заостаци нешто мањи. У односу на групу Г7 земаља, увоз је био за 0,3% нижи, а извоз за 5,4%, а када се посматра Г20 група те вредности су биле за додатних 0,4% и 5,7% мање за увоз и извоз редом. Највећи део пада у спољној трговини Краљевства је био последица смањења робне трговине, посебно након напуштања заједничког тржишта ЕУ и почетка примене новог Споразума. Иако вредност робне размене УК у 2022. години јесте престигла пред-пандемијске вредности из 2019. године, треба узети у обзир и то да је велики део раста у 2022. години остварен захваљујући извозу племенитих метала у Кину, Хонг Конг, Швајцарску и Уједињене Арапске Емирате, а када се он изузме извоз робе је заправо 5,7% испод нивоа од пре примене новог Споразума (Hale & Fry, 2023). Док је робна размена бележила далеко ниже вредности од економија сличног нивоа развијености, услужна размена је у 2023. години остварила раст од 10% у односу на претходну годину и надмашила просек земаља групе Г7 још од 2021. године (UK in a Changing Europe, 2024).

Да ли ће нови спољнотрговински односи Глобалне Британије допринети довољно да се надокнаде губици настали напуштањем заједничког тржишта ЕУ и пружити прилику за развој спољне трговине УК, остаје да се види. За то ће свакако бити потребно време како због стабилизације привредних кретања и светске економије након потреса који су обележили последње године, тако и због потпуне реализације спољнотрговинских споразума и испољавања њихових ефеката.

2. Потенцијални ефекти изласка из Европске уније на кретање капитала

Док је у анализама и проценама ефеката Брегзита на привреду УК пажња у највећој мери усмеравана ка трговини и миграцији становништва, чини се да је област инвестиција помало занемарена. За разлику од највећег дела досадашње литературе која се бавила ефектима дубље економске интегрисаности земаља на стране директне инвестиције (СДИ), Брегзит представља до сада јединствени случај економске дезинтеграције, па самим тим и прилику за утврђивање супротног ефекта. Страна директна улагања су од великог значаја за привреду сваке земље. Иако њихов механизам деловања може бити доста комплексан и широк, њихов утицај на привреду земље домаћина је генерално позитиван. У зависности од тога о каквом облику улагања се ради СДИ могу дати различите ефекте. Најчешће омогућавају повећање продуктивности, што води ка расту производње, повећању зарада и запослености домаћег становништва, трансфер нових технологија и знања, па самим тим и повећање конкурентности домаће привреде. Поред тога, такође се олакшава укључивање домаћих предузећа у међународне ланце снабдевања и улазак на инострана тржишта. Све то у коначном води ка бржем привредном развоју земље и расту бруто домаћег производа.

Уједињено Краљевство је земља која је годинама привлачила значајан обим страних директних инвестиција, како из остатка ЕУ, тако и из остатка света, а посебно из САД, више него била која друга чланица ЕУ (Springford et al. 2016). Као отворена економија енглеског говорног подручја, са добро развијеним тржиштем капитала, адекватном регулативом и поузданим правним системом, важила је за омиљену дестинацију инвеститора. Томе је доприносило и развијено тржиште рада, водећи светски универзитети који пружају високо квалификовану радну снагу, као и значајни иновациони капацитет. Пословна клима у УК је одувек била врло погодна за СДИ о чему говори и Извештај Светске банке из 2020. године који рангира државе анализирајући

услове пословања као што су неопходне процедуре, време и трошкови за покретање посла, услови кредитирања, пореска политика, флексибилност регулативе о запошљавању и др. по коме је УК позицирано на 8. месту, при чему је једина европска земља боље позиционирана од њега Данска, на 4. месту (World Bank, 2020). Иако многе од ових карактеристика немају везе са чланством у ЕУ, тешко је очекивати да ће атрактивност Краљевства за улагање остати на истом нивоу и након Брексита. Главни разлог лежи у чињеници да је за СДИ један од веома битних фактора управо величина тржишта. Наиме, постоје четири основна мотива за страна директна улагања: приступ природним ресурсима, повећање ефикасности, ширење тржишта и стратешки разлози (Dunning & Lundan, 2008). Неминовно је да, упркос бројним предностима које као држава нуди, велики број компанија из трећих земаља је сматрао УК идеалном базом за пословање на европском тржишту управо због чланства у ЕУ. Заједничко тржиште ЕУ, услед своје величине, повезаности и јединствене регулативе је најчешћи мотив улагања инвеститора из осталих земаља. Приступ оваквом тржишту је првенствено омогућавао пласирање производа ослобођено свих царинских и нецаринских баријера, једноставније управљање ланцима снабдевања уз мање трошкове услед јединствених прописа и слободног трансфера запослених широм ЕУ. Слободан приступ и пружање услуга на финансијском тржишту ЕУ су биле додатне предности за привлачење страних улагања у финансијски сектор који је уз остатак услужног сектора од огромне важности за британску привреду. Чланство у ЕУ је истовремено било кључно и за привлачење СДИ из остатка Европске уније, с обзиром да су и европске компаније могле да рачунају на већу сигурност и олакшано прекогранично пословање са знатно нижим трансакционим трошковима. Напуштањем Уније и заједничког тржишта УК губи ове предности, а тиме се доводи у питање и његов положај као једног од, ако не и најзначајнијег, инвестиционог и финансијског центра Европе.

Међутим, све промене у међусобним односима УК са ЕУ које Брегзит носи, неће имати утицај само на прилив страног капитала у УК већ и на улагања британских фирми и њихово пословање широм ЕУ у будућности. Земље ЕУ су биле најчешћи избор за улагање и годинама пре Брексита, при чему је вредност СДИ пласираних у ЕУ чинила око 50% укупних улагања британских компанија у иностранству⁸⁶. Тешко је претпоставити да би тај ниво СДИ у ЕУ био остварен и без чланства. Све предности које

---

⁸⁶ ONS - Foreign direct investment involving UK companies (directional): outward, release date: 23 January 2023 <https://www.ons.gov.uk/businessindustryandtrade/business/businessinnovation/datasets/foreigndirectinvestmentinvolvingukcompaniesoutwardtables>

је заједничко тржиште пружало су биле значајни покретач нових пројеката и ширења постојећег пословања на остатак ЕУ у циљу максимизације ефикасности, успостављањем појединих делова производног процеса и ланаца снабдевања. Томе је значајно доприносила заједничка регулатива ЕУ која је омогућавала минималне трошкове управљања и реализације пословања. С обзиром да је један од битних мотива британских власти за изаlazак из ЕУ био да се ослободи утицаја Брисела, треба имати на уму да што се више УК буде одаљавало од европских прописа и стандарда то ће трошкови координације пословних јединица широм ЕУ бити већи па самим тим и трошкови целокупног пословања, што може дестимулисати даља улагања. С друге стране, суочавање са баријерама пословања у ЕУ може дати импулс за улагања и ширење на остатак света. Ипак, ту се поставља питање колико је реално очекивати битније промене у односима са трећим земаљама и да ли би ефекти таквих промена успели да надоместе губитке на релацији Уједињено Краљевство – Европска унија.

График 2: Токови СДИ од 1990. до 2022. године (милиони \$)

Извор: UNCTAD⁸⁷; приказ аутора

Посматрајући тренд у улазним и излазним СДИ за период од 30 година уназад може се уочити да је у последњој деценији 20. века и све до 2005. године вредност излазних токова страних директних улагања била већа од улазних (График 2). Након

⁸⁷ UNCTAD, FDI Database on flows and stocks <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.FdiFlowsStock>

рекордне вредности излазних СДИ у 2007. години од више од 330 милијарди \$, њихова вредност је бележила пад наредних 10 година, са негативном вредношћу у 2014. години. Последњих десетак година УК је бележило готово константно већи прилив СДИ од излазних токова. Највећи прилив СДИ је забележен у 2016. години, што је делом било резултат депресијације фунте након референдума која је учинила улагање у УК јефтинијим за инвеститоре из иностранства. Након тога је уследио пад вредности улазних СДИ који је кулминирао 2021. године, када су по први пут забележене негативне вредности.

Како би сачувала свој положај и делимично ублажила последице Брегзита на постојеће и будуће СДИ британска Влада ће вероватно приступити примени одговарајућих мера. Од велике помоћи могу бити мере интервенционистичке политике које ће бити усмерене директно ка привлачењу и задржавању СДИ, као што су разне врсте подстицаја. Такве мере, заједно са флексибилним тржиштем рада какво има УК, су се показале као високо делотворне у прошлости, а сада када није везано правилима ЕУ о државној помоћи Краљевство је у могућности да понуди и повољније подстицаје (Driffield & Karoglou, 2019). Ипак, не сме се заборавити да ће те мере бити предузете у оквирима постигнутог Споразума са ЕУ.

2.1. Утицај чланства на инвестиције и могуће промене након осамостаљивања

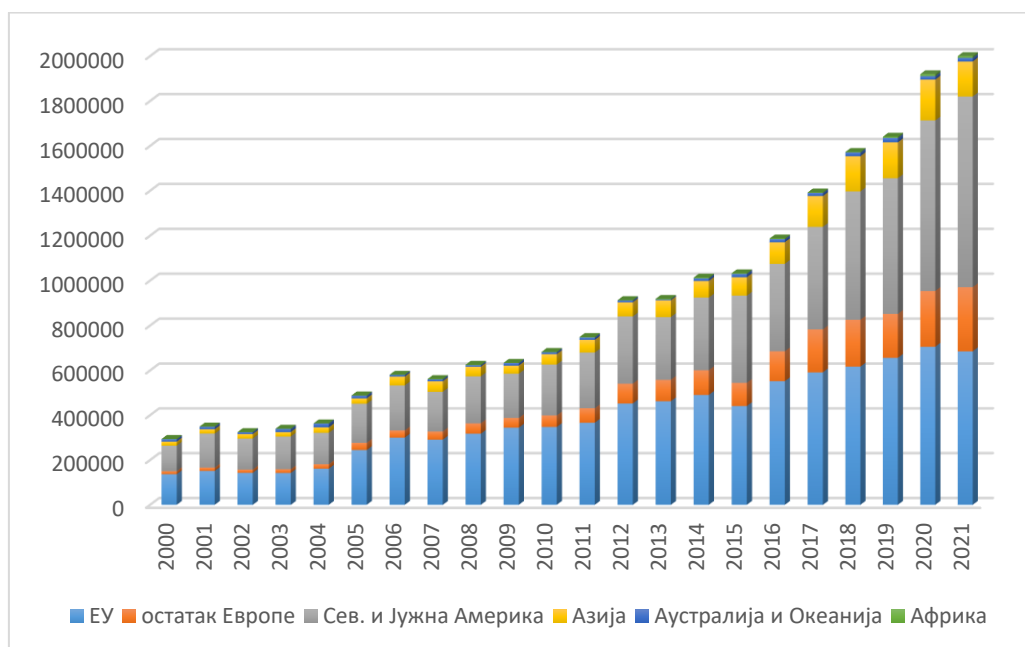
Уједињено Краљевство се од 1990. године налази међу првих пет држава на свету по вредности нивоа улазних СДИ, при чему је током деведесетих година заузимало позиције између 3. и 5. места, док се у 21. веку налази на 2. или 3. позицији, након САД које су кроз читав овај период на првом месту (UNCTAD)⁸⁸. Снажан раст СДИ је оствариван чак и у годинама глобалне стагнације и пада. Само у 2014. години, упркос смањењу од 11% у укупним светским токовима СДИ и од 16% у европским, УК је забележило раст нето прилива СДИ за чак више од 50%, у вредности од 44 милијарде £ што је представљало једну трећину укупних прилива СДИ у ЕУ, а укупан ниво улазних СДИ је по први пут превазишао вредност од 1 билиона £ (UK Trade & Investment, 2015). Острво је тиме потврдило своју лидерску позицију у Европи када су у питању СДИ и то кроз сва три мерила: финансијску вредност прилива СДИ, вредност нивоа СДИ и броја

---

⁸⁸ Извор под бројем 87

појединачних инвестиционих одлука тј. пројеката. Само у тој години број нових послова захваљујући страним улагањима је достигао рекордну бројку од преко 84.000.

Такав узлазни тренд се наставио и наредних година, са још бржим растом СДИ тако да је њихова вредност 2021. године по први пут превазишла 2 билиона £. Подаци Канцеларије за националну статистику о пореклу СДИ од почетка 21. века показују да су земље ЕУ уз САД биле најзначајнији инвеститор у УК (График 3). Вредност СДИ из ЕУ је у протеклом периоду готово константно расла, изузев 2002., 2003. и 2007. године када је забележен мањи пад и 2015. године, када је дошло до већег пада, као и 2021. године. Улагања из ЕУ су чинила већински удео у укупном нивоу СДИ све до 2020. године, када је вредност СДИ пореклом из Северне и Јужне Америке надмашила ове вредности, највећим делом захваљујући улагању из САД.

График 3: Вредност улазних СДИ према пореклу од 2012. до 2021. (милиони £)

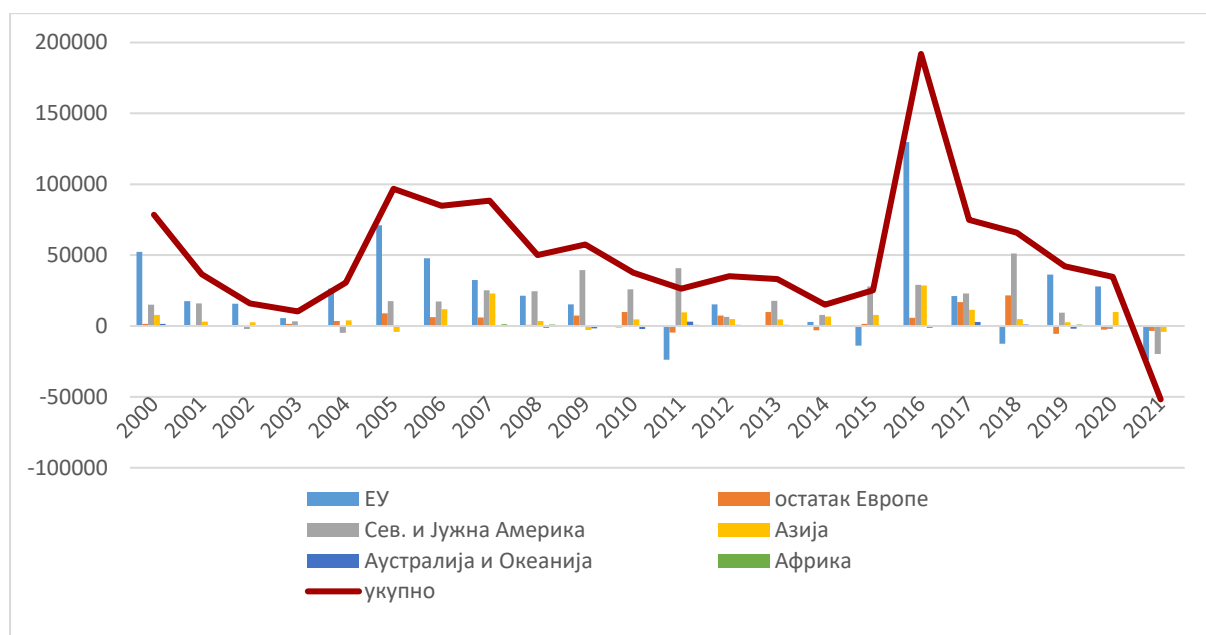
Извор: ONS⁸⁹; приказ аутора

Највеће учешће СДИ из остатка ЕУ је забележено 2009. године када је чинило 54% укупног стока СДИ у УК, док је 2018. по први пут пало испод 40%, а 2021. достигло најнижи удео. Од укупне вредности СДИ у 2021. години 34,2% је било пореклом из ЕУ (преко 685 милијарди £), а 65,8% из остатка света. Од тога највећи део од 33,7% (преко

⁸⁹ ONS - Inward foreign direct investment involving UK companies: historical data, release date: 28 March 2023 <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/datasets/inwardforeigndirectinvestmentinvolvingukcompanieshistoricaldata>

675 милијарди £) су представљала страна директна улагања из САД, које су као појединачна држава највећи инвеститор у УК. Вредност остварених СДИ из САД је достигла највеће учешће почетком посматраног периода, са рекордним уделом од 39% у 2001. години, да би између 2006. и 2020. њихово учешће било између 24% и 30%, уз повећање у последњој години. Вредност страних директних улагања из остатка Европе и Азије је такође бележила готово константан пораст, достижући вредности од преко 285 милијарди £ и 155 милијарди £ у 2021. респективно.

Међутим, када се посматрају токови СДИ, ситуација је нешто другачија и показује да је 2021. година била прва када је забележена негативна вредност улазних токова СДИ (График 4). Уколико се посматрају према пореклу, може се уочити да су негативни токови забележни са свим континентима, осим са Африком. Поред тога, из САД је такође остварен прилив СДИ иако у знатно мањем обиму него претходних година. Заправо, 2021. година представља кулминацију негативног тренда који је присутан од 2016. године од када долази до константног опадања.

График 4: Улазни токови СДИ према пореклу од 2012. до 2021. (милиони £)

Извор: ONS⁹⁰; приказ аутора

Улазни токови СДИ из ЕУ су током посматраног периода значајно варирали. Након година прилива, у интервалу од 2010. до 2015. су бележени негативни токови

⁹⁰ Извор под бројем 89

током четири године да би у 2016. години био забележен рекордни прилив из ЕУ. Наиме, од укупних СДИ остварених у 2016. години у вредности од преко 190 милијарди £, близу 130 милијарди £ је било пореклом из ЕУ. Овакав скок је остварен пре свега као резултат неколико мерџера и аквизиција веома високе вредности који су реализовани у тој години, а делимично и услед депресијације британске фунте.⁹¹ У 2017. години су забележени прилично уједначени приливи из готово свих делова света, док је у 2018. години остварен негативни ток са земљама ЕУ, али истовремено и рекордан прилив из остатка Европе и Северне и Јужне Америке, односно из САД. Током 2019. и 2020. године поново долази до значајног раста токова СДИ из ЕУ, који су чинили чак више од 85% и 80% укупних прилива.

Како би се разумела кретања СДИ треба узети у обзир и саму природу одлука везаних за страна улагања. Наиме, страна улагања су се у УК одвијала са око две до три године разлике између доношења одлуке и стварног улагања, како за проширење или реинвестирање, тако и у случају нових инвестиција (Driffield & Munday, 2000). И даље висок ниво СДИ може бити делом последица раније донесених одлука, па ће ефекти изласка из ЕУ вероватно бити израженији тек у годинама које долазе. Посматрајући утицај Бреgzита на токове СДИ из ЕУ не може се још увек извући јасан закључак с обзиром да су значајно варирали током претходних година. Ни негативна кретања укупних токова забележена 2021. године се не могу приписати искључиво Бреgzиту занемарујући разарајуће последице пандемије COVID-19 по светску економију, па и британску. Најновији извештај британског Одељења за пословање и трговину (енгл. Department for Business and Trade) о улазним инвестицијама упућује на опоравак сектора СДИ од глобалне кризе, с обзиром да је у последње две године дошло до благог пораста укупног броја пројеката страних директних улагања у УК, посебно оних који укључују нове инвестиције (DBT, 2023а).

Сектор услуга је сегмент привреде који традиционално привлачи највише СДИ у УК. У оквиру њега се посебно издваја сектор финансијских услуга, у коме је вредност страних улагања у 2021. години износила скоро 600 милијарди £, односно око 30% укупних СДИ.⁹² Сектор професионалних, научних и техничких услуга и осталих услуга су забележили учешће од близу 14% и 10% респективно у укупном нивоу СДИ, док је

---

⁹¹ ONS - UK foreign direct investment, trends and analysis: January 2018 <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/articles/ukforeigndirectinvestmenttrendsandanalysis/january2018>

⁹² Извор под бројем 89

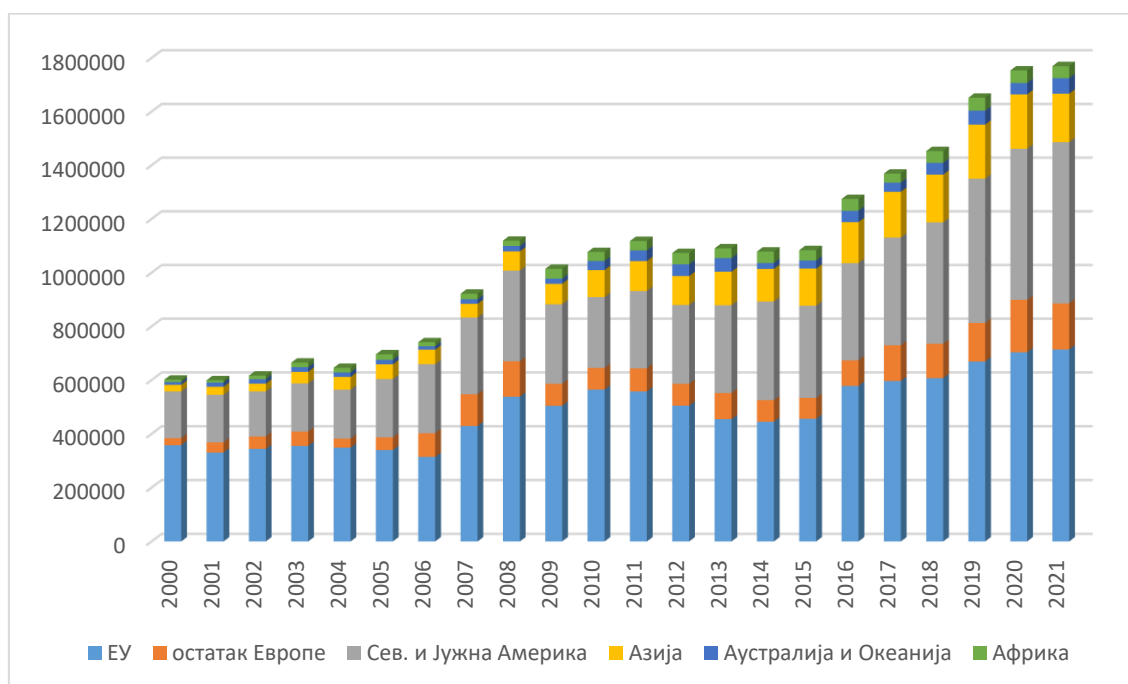
вредност иностраног улагања у информационе и комуникационе услуге била око 6% укупних СДИ. Губитак слободног приступа заједничком тржишту услуга не само да доводи до ризика од повлачења страних улагања из овог сектора, већ може имати далеко веће потенцијалне губитке у будућности како се европско тржиште услуга буде још више либерализовало. Велика Британија је током свог чланства у ЕУ била чланица која је можда и највише „профитирала“ од слободе пружања услуга и кретања капитала, с обзиром на развијеност овог сектора и огроман прилив СДИ поготово из САД. У оквиру производње, највише СДИ је годинама привлачила аутомобилска индустрија, која је у 2021. бележила вредност од скоро 170 милијарди £ страних улагања, што је представљало око 8,5% укупних СДИ. Индустрија прехранбених производа, пића и дуванских производа, као и вађење руда су гране у којима су такође годинама биле заступљене СДИ, али у далеко мањем обиму.

Осим што је годинама у самом врху по вредности привучених СДИ из иностранства, УК је такође земља која је једна од водећих у улагању. Од 1990. године до данас, УК је увек заузимало позицију од 2. до 5. места по вредности СДИ у иностранству. Најбоље рангирано је било у периоду од 2000. до 2013. године када је заузимало друго место, одмах након САД, а најслабије у 2021. години, на петом месту.⁹³ Међутим, анализирајући кретање излазних СДИ од 2000. до 2021. године може се видети да је њихова вредност последњих неколико година значајно расла, достижући највећу вредност од скоро 1,8 билиона £ управо у 2021. години (График 5). Највећи део СДИ је био усмерен ка остатку ЕУ током читавог периода, с тим што је њихов удео временом опадао. Вредност пласираних инвестиција у земље ЕУ од скоро 358 милијарди £ у 2000. години је чинила 59% укупних улагања у иностранству, док је последњих пар година, иако дуплирана, чинила свега 40%. Северна и Јужна Америка су током читавог периода биле друга најзначајнија локација за страна директна улагања, са просечним учешћем од 25-35%, највећим делом захваљујући САД, које су појединачно гледано држава у којој је највећи сток британских СДИ. У 2021. години, укупна вредност СДИ у земљама Северне и Јужне Америке је била нешто виша од 600 милијарди £, што је чинило 34% укупних улагања у иностранству. Од 2016. године, ниво СДИ у осталим европским земљама ван ЕУ и у САД је бележио највећи раст, па су њихове вредности биле скоро дуплиране за само пет година, достижући 171 милијарду и 461 милијарду £ редом на крају посматраног периода. Највећи раст вредности излазних СДИ од почетка 21. века

---

⁹³ Извор под бројем 87

до сада, према континенту, је остварен у Азији, више него седмоструко увећан, са вредношћу која се последње три године кретала између 180 и 200 милијарди £.

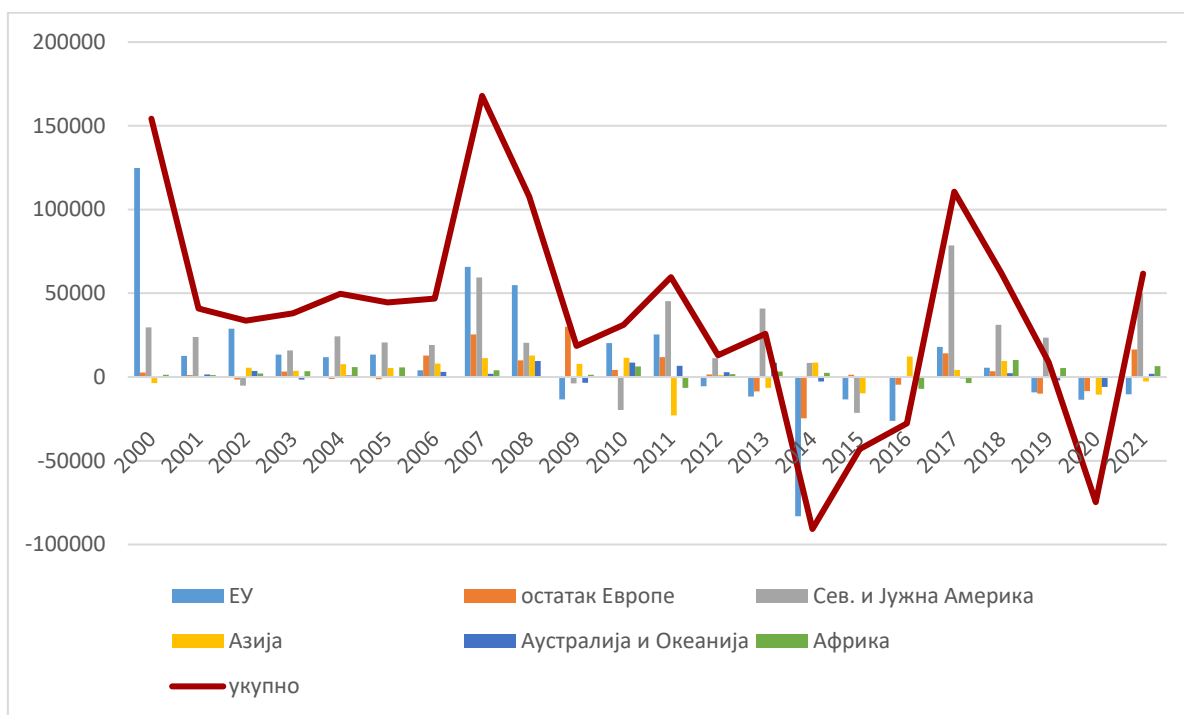
График 5: Вредност излазних СДИ према пореклу од 2012. до 2021. (милиони £)

Извор: ONS⁹⁴; приказ аутора

Анализом токова излазних СДИ може се уочити да су вредности током читавог периода доста варирале, од највећег улагања оствареног у 2007. години од близу 168 милијарди £, до негативних вредности забележених у периоду 2014-2016. и 2020. године (График 6). Након година раста СДИ у остале земље ЕУ, 2009. је први пут забележено дезинвестирање, да би потом уследио период од пет година негативних инвестиционих токова, од 2012. до 2016. године. Две године након референдума је обележио раст улагања у земље ЕУ што је делом последица жеље да се задржи приступ заједничком тржишту успостављањем и ширењем пословања у државама чланицама, али је последње три године посматраног периода поново забележено нето негативан ток улагања у ЕУ, који је износио нешто више од 10 милијарди £ у 2021. години. Највеће дезинвестирање је остварено у 2020. години када су према свим континентима забележени негативни токови СДИ. У 2021. години већински део излазних токова страних улагања је био

⁹⁴ ONS - Outward foreign direct investment involving UK companies: historical data, Release date: 28 March 2023
<https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/datasets/outwardforeigndirectinvestmentinvolvingukcompanieshistoricaldata>

усмерен ка Северној и Јужној Америци, односно ка САД, у вредности од скоро 50 милијарди £ што је чинило готово 80% укупних СДИ у иностранству, највише од 2017. године када је пласиран рекордан ниво СДИ у САД, у вредности од преко 72 милијарде £. Последње године је такође забележен раст СДИ у земље Европе које нису део ЕУ од 16,5 милијарди £, као и на афрички континент, у вредности од око 6,6 миијарди £. Оваква кретања последњих година указују на све веће инвестирање у државе ван ЕУ, посебно на амерички континент, који постаје све значајнији за британске СДИ.

График 6: Излазни токови СДИ према пореклу од 2012. до 2021. (милиони £)

Извор: ONS⁹⁵, приказ аутора

Као и код улазних инвестиција, услуге су сектор у који и највећи део британских СДИ одлази. Посебно се издваја сектор финансијских услуга у коме је дошло до највећег раста вредности СДИ последњих година, а нарочито у 2021. години када је достигла више од 530 милијарди £, што је чинило 30% укупног нивоа СДИ у иностранству (ONS)⁹⁶. Информационе и комуникационе услуге су такође бележиле константно високе вредности нивоа СДИ током година, али је њихово учешће је у 2021. години било далеко мање, око 6,5%. Поред услуга, највећа вредност СДИ у иностранству је током година

⁹⁵ Извор под бројем 94

⁹⁶ Исто

остваривана у секторима нафте, хемикалија, фармацеутских производа, производа од гуме и пластике, рударства и прехранбених производа, пића и дуванских производа. У 2021. години ниво СДИ у области нафте, хемикалија, фармацеутских производа, производа од гуме и пластике је износио скоро 166 милијарди £, односно нешто више од 9% укупне вредности СДИ у иностранству, а у сектору рударства и вађења камена преко 111 милијарди £.

Треба имати на уму да је вредност СДИ доста подложна променама услед валуација у извештајима пословних субјеката које могу варирати, као и флукуације девизног курса. То додатно отежава праћење и анализу стварног кретања СДИ с обзиром да би могло доћи до промене у њиховој вредности у одређеном периоду чак и без нових улагања. Такође, приликом анализе званичних података британске Канцеларије за националну статистику о СДИ треба узети у обзир и измене у методологији прикупљања података које су спроведене 2020. године, па са опрезом треба тумачити и поредити вредности пре и након 2020. године.

Уједињено Краљевство је несумњиво годинама било лидер када је реч о СДИ, па се поставља питање у којој мери је такав положај на светском тржишту био резултат чланства у ЕУ. Резултати бројних студија потврђују да регионалне интеграције имају позитиван утицај на токове и ниво СДИ. Иако величина ефеката може варирати овакви регионални споразуми могу повећати ниво СДИ за око 27% (Levy, Stein & Daude, 2003). С обзиром да ЕУ представља групацију која се налази на највишем степену економске и политичке интегрисаности у свету, чланство у ЕУ пружа далеко значајније предности од класичних регионалних споразума. Посебно ако се узме у обзир да смањење регулаторних разлика и баријера значајно може допринети расту СДИ (Fournier, 2015), а заједничко тржиште ЕУ управо то и пружа. Примери земаља чланица су такође показали да улазак у ЕУ доводи до значајног повећања прилива СДИ, па чак и сам процес приступања (Baldwin et al., 1996; Bajo-Rubio & Torres, 2001; Clausing & Dorobantu, 2005). Опсег процењеног утицаја чланства у ЕУ на раст СДИ је доста широк, а улазак у ЕУ не само да доприноси расту СДИ између самих чланица, већ утиче и на прилив страног капитала из остатка света. Генерално, процењени ефекти чланства у ЕУ на прилив СДИ се крећу између 14% и 38%, у зависности од коришћених метода прорачуна, у просеку око 28% (Bruno et al., 2016). Када се раздвоје према пореклу, процене су да чланство може допринети расту улазних СДИ за око 28% из осталих земаља ЕУ и за око 14% из остатка света (Straathof et al., 2008), док новије анализе предвиђају да тај раст може ићи

чак и до 50% из других чланица и више од 60% из трећих земаља, више него у било ком другом економски интегрисаном подручју (Bruno, Ferreira Campos & Estrin, 2021). Међутим, треба напоменути да ови ефекти могу драстично варирати од државе до државе, али и у зависности од сектора. Иако је генерално утицај чланства у просеку позитиван, ако се испитају остварени резултати појединачних земаља чланица, приметне су значајне разлике. То и не изненађује превише с обзиром да и сама ЕУ није хомогена целина, већ је састављена од великог броја земаља које се битно разликују по многим економским, друштвеним и политичким карактеристикама. Самим тим и мотиви, као и могућности за улагање у великој мери варирају. Поређење групе старијих чланица, које су своје чланство у ЕУ стекле пре 2004. године (ЕУ15), и оних које су се придружиле 2004. и након тога (земље Централне и Источне Европе) јасно одражава ове разлике. Када су обе земље чланице ЕУ, долази до повећања у билатералном нивоу страних директних улагања за око 90%, али раздвајање ових ефеката према групама указује да они могу знатно одступати, од 83% до 115% (Meinhart, 2023).

Када се говори о могућим ефектима Брежита на СДИ, процене су такође различите, али је закључак јединствен – излазак из ЕУ ће се сасвим извесно негативно одразити на прилив СДИ у УК и водити његовом паду. С обзиром да до сада није било случајева да једна пуноправна чланица напусти ЕУ, ни ефекти таквог поступка на кретања СДИ до сад нису утврђивани, за разлику од ефеката чланства. Иако се не може претпоставити да ће у случају напуштања ЕУ бити забележен исти утицај на СДИ као и приликом уласка у ЕУ само у супротном, негативном смеру, прогнозе су показале да би ефекти могли бити сличне магнитуде. Према истраживачима Центра за економске перформансе (енгл. Centre for Economic Performance – CEP) Брежит би могао довести до пада СДИ за око 22% у првих десет година, што би проузроковало пад реалних прихода од око 3,4% односно око 2.200£ БДП-а по домаћинству (Dhingra et al., 2016a). Иако је УК наставило да бележи добре резултате у СДИ, прве процене су показале да је у поређењу са ситуацијом без Брежита, укупни број пројеката страних улагања у УК био за 16-20% мањи у првим годинама након референдума, док је у сектору услуга тај губитак још већи – око 25% (Serwicka & Tamberi, 2018). Велика несигурност је негативно утицала на одлуке иностраних компанија да инвестирају у УК са циљем даљег извоза на тржиште ЕУ већ након референдума, па су пре бирале неку другу државу чланицу ЕУ за нова улагања (Tamberi, 2024). Ризик од непостизања никаквог споразума за ЕУ, и самим тим знатно већих трошкова за приступ заједничком тржишту, је значајно умањио улазак иностраних корпорација у британски производни сектор, а с обзиром на то да нови

Споразум повећава трошкове извоза на тржиште ЕУ за очекивати је да ће одвратити инвеститоре од нових улагања, вероватно у корист друге чланице ЕУ. Период после референдума је указао на успоравање токова СДИ и из четири највеће европске економије, као и на пад нових *greenfield* инвестиционих пројеката најављених од стране земаља ЕУ и САД (Almeida et al., 2019). Како сугеришу резултати појединих студија, неизвесност након референдума је најозбиљније утицала на СДИ у УК, чак толико да су приливи СДИ у 2022. години могли бити двоструко већи (Milas, Panagiotidis & Rarapanagiotou, 2023). Као основни узроци мањег прилива СДИ у УК су се издвојили неизвесност у економској политици, раст десетогодишње каматне стопе и ап्रेसијација девизног курса, док је већи раст БДП-а стимулисао прилив СДИ. Релативно ниже стопе пореза на добит у односу на остатак света могу донекле ублажити негативне ефекте, али како би се остварили додатни приливи СДИ нужно је умањити неизвесност у економској политици.

Посматрање кретања СДИ британских пословних субјеката у иностранству у годинама након референдума је показало да је дошло до већег броја инвестиционих трансакција у земље ЕУ за 17% него што би било очекивано у случају да није било Бреgzита (Breinlich et al., 2020). Оваква кретања су јасно одражавала тежњу британских фирми да задрже приступ зајдничком тржишту. Највећи део ових улагања је био забележен у сектору услуга, посебно у пословним и финансијским, што и не чуди с обзиром на његов значај, али и то да се управо овај сегмент привреде суочава са знатно већим ограничењима након изласка УК из ЕУ. Иако би било очекивано да су и субјекти из ЕУ у жељи да задрже приступ тржишту УК учинили исто, истраживање је показало да до тога није дошло, већ се десило супротно. Број пројеката СДИ из ЕУ у УК је опао, што је резултирало мањим улагањем за око 9%.

Улагање пословног сектора у УК је последњих година такође забележило пад. Најпре Бреgzит, а потом и пандемија коронавируса су проузроковали велику несигурност и стрепњу. За разлику од пандемије и сличних неочекиваних догађаја који изазивају нагли раст неизвесности која се релативно брзо смањи како време одмиче, а околности стабилизују, Бреgzит је изазвао невиђено дуги период неизвесности који је трајао неколико година. Тако висока неизвесност, уз пад тражње услед Бреgzита и пандемије, су били главни узроци смањеног инвестирања пословних субјеката претходних неколико година (Bunn et al., 2021). Раст пословних инвестиција је заустављен након референдума и уследио је период стагнације, тако да су у периоду пре избијања пандемије оне већ биле на знатно нижем нивоу, чак 16% испод званичних

прогноза пре референдума (OBR, 2023a). Пандемија и раст цена енергената који су уследили су само додатно отежали инвестирање. Процене показују да су улагања пословних субјеката у 2022. години била нижа за 10% (Haskel & Martin, 2023) док је обим укупних инвестиција у УК до другог квартала био нижи за 11% него што би се могло очекивати да до Брексита није дошло (Springford, 2022).

Извештај о позицији Уједињеног Краљевства у привлачењу СДИ показује да се током последњих година атрактивност УК за СДИ смањила (EY, 2023a). Краљевство је лидерску позицију по броју пројеката СДИ у Европи држало дуги низ година, све до 2019. када је Француска преузела, а следеће три године и додатно учврстила вођство. Иако је укупан број пројеката СДИ у Европи забележио раст у 2022. години у односу на претходну, инвестиционе активности још увек нису биле на пред-пандемијском нивоу. Осим мањег броја пројеката СДИ у УК, приметан је био и пад тржишног учешћа у Европи који бележи негативан тренд још од 2015. године. Ипак, упркос мањем броју пројеката, УК је било на првом месту према њиховој вредности и броју нових радних места која су њима створена. Такође, УК је у претходне четири године било на првом месту према броју „нових“ инвестиција у Европи, од стране инвеститора који први пут долазе. Истраживање је показало и да је атрактивност УК за СДИ међу инвеститорима такође опала у односу на претходне године, па се у 2022. години нашло на трећем месту, иза Француске и Немачке. Као основни разлози за такав положај наведени су повећање регулаторних оптерећења, раст трошкова, смањење величине тржишта и политичка нестабилност. Међутим, и упркос томе, чак 65% испитаних инвеститора је намеравало да успостави или прошири своје пословање у УК у 2023. години, а скоро 49% њих је сматрало да ће се атрактивност УК за улагања у следеће три године повећати. Најновији извештај *Ernst & Young* то и потврђује. Наиме, и поред тога што је у 2023. години дошло до пада броја инвестиционих пројеката у Европи за 4% у односу на претходну годину, УК је за разлику од Европе као целине и својих главних ривала, Француске и Немачке, остварило раст у броју пројеката СДИ за 6% и повећање учешћа у европским пројектима (EY, 2024). Велико регулаторно оптерећење, политичка нестабилност, пре свега услед неизвесности везане за европске изборе и растућих друштвених тензија, као и осцилације у цени енергије и проблеми у снабдевању идентификовани су као главни фактори који неповољно утичу на атрактивност Европе у привлачењу СДИ. С друге стране, успех УК у привлачењу инвестиционих пројеката можда лежи управо у томе што се изласком из ЕУ у значајној мери ослободило европске регулативе и утицаја Брисела, а политичка збивања везана за Европски парламент такође нису нешто што директно

утиче на британско инвестиционо окружење. Међутим, оно што квари утисак јесте чињеница да упркос расту броја пројеката још увек није достигнут пред-пандемијски ниво из 2019. године. Највећи број инвестиционих пројеката у 2023. години је био остварен у области дигиталних технологија, у којој је УК било лидер у Европи са више од четвртине укупних технолошких пројеката (26,7%), у сектору финансијских услуга, а потом и у сектору пословних услуга.⁹⁷ Иако је УК наставило да буде европска земља са највише нових инвестиционих подухвата пету годину за редом, истраживање мишљења глобалних инвеститора је показало да већина њих УК ставља на треће место по атрактивности улагања – иза Француске и Немачке. Ипак, 69% њих планира да инвестира у УК ове године, док више од половине очекује да се положај УК за улагање побољша у наредне три године.

2.2. Реакције финансијског тржишта и будући положај Лондона као досадашњег финансијског центра Европе

Уједињено Краљевство је држава која је позната по конкурентској предности у сектору финансијских услуга, који је главни покретач британске привреде. Та предност се годинама заснивала на јаком финансијском сектору са развијеном инфраструктуром, високо квалификованој радној снази, регулативи која подржава пословање и иновације и слободном приступу тржишту ЕУ. Дерегулација банкарског сектора током осамдесетих година у УК, а потом и успостављање заједничког тржишта ЕУ деценију касније, су стимулисали значајан прилив СДИ у финансијски сектор УК-а, посебно из САД, али и остатка света. Чланство у ЕУ је обезбеђивало потпуну финансијску интеграцију кроз тзв. „систем јединственог пасоша“ који омогућава финансијским институцијама регистрованим у некој од држава чланица да неометано послују на територији целе ЕУ. Након референдума финансијски сектор се суочио са огромном неизвесношћу јер није било познато да ли ће права која је систем јединственог пасоша подразумевао бити задржана и након изласка из ЕУ. Како су она остала искључена из Споразума о трговини и сарадњи између УК и ЕУ, за британске пословне субјекте је постало нужно обезбедити дозволу за обављање финансијских послова на тлу ЕУ и отворити подружницу у некој од земаља чланица да би се пословање наставило. За

---

⁹⁷ Ernst & Young, Press release 2 May 2024 - Foreign Direct Investment: UK's project total grows as Europe's falls https://www.ey.com/en_uk/news/2024/05/uk-foreign-direct-investment-project-total-grows

глобалне финансијске институције из остатка света, које су своје подружнице у УК користиле за пословање широм ЕУ, било је неопходно да преместе своје пословање у неку од држава чланица како би задржале ова права. Такође, постало је јасно да ће приступ заједничком тржишту ЕУ за британске фирме и приступ европским фирмама тржишту УК бити регулисан одлукама о еквивалентности. Ове одлуке се не доносе билатералним преговорима, већ свака страна самостално одлучује колики приступ свом тржишту ће дозволити и не пружају трајан, нити приближно једнак, приступ какав је омогућавао систем јединственог пасоша. У међусобном односу, Брисел је заузео знатно рестриктивнији став одобравајући свега пар одлука како би се избегли већи поремећаји прекограничне услужне размене између две стране, док је УК у жељи да либерализује трговину услугама, применило еквивалентност у низу области, чак 28 (Hall, 2022). Тиме је приступ ЕУ тржишту финансијских услуга за УК постао знатно више ограничен него за остале светске финансијске центре.

Промене настале изласком из ЕУ су представљале велики ризик за британски сектор финансијских услуга с обзиром на његов значај, водећу улогу и повезаност не само са остатком Европе већ и света. Финансијски сектор УК-а је чинио скоро четвртину (24%) свих прихода од финансијских услуга у ЕУ, више него било које друге чланице, и 40% извоза финансијских услуга ЕУ у 2014. години (Bank of England, 2015). То и не чуди када се узме у обзир да је Краљевство водећи глобални финансијски центар у бројним сегментима. Заправо, према подацима Националне банке, УК је имало највећи глобални удео у прекограничним банкарским позајмицама, трговини девизама и ОТС (енгл. over the counter - OTC) дериватима са каматним стопама, трећи највећи сектор осигурања и другу по величини индустрију управљања имовином у свету, највећи број страних банака које послују на његовој територији, више него у било којој другој земљи, а половина светских финансијских фирми је своје европско седиште имала баш у УК. Банкарски сектор у УК је био око четири пута већи од његовог БДП-а, небанкарски финансијски сектор сличне величине, а финансијске услуге су чиниле више од 8% БДП-а и 3,5% запослености у 2012. години. У УК је остваривано нешто мање од 41% укупног глобалног промета на девизном тржишту при чему је евро чинио веома важан део трговине девизама са прометом који је представљао око 44% укупне светске трговине деноминираних у еврима и дупло више евра од свих осталих земаља чланица заједно (ICAEW, 2016). ЕУ је била најважније тржиште за пружање финансијских услуга, и на њему је остваривана трећина укупног трговинског суфицита у овом сектору.

Сам исход референдума је био изненађење за финансијско тржиште и имао је моментални негативан ефекат на тржиште валута и берзанске индексе (Tabeshian, 2018). Показало се да је утицај Бреgzита био неповољан, и то значајно више по британску фунту него на евро, али и на британске и европске берзанске индексе. Тржишту валута је требало више времена за опоравак и враћање на тренд какав је постојао пре Бреgzита, док се стање на берзи знатно брже вратило на старо. Истраживање је такође показало да је, услед велике неизвесности, волатилност приноса за оба берзанска индекса била повећана пре Бреgzита, а након тога опала. Иако се тржиште акција након великих губитака у првих пар дана након референдума убрзо вратило на свој пређашњи ниво, опоравак није био једнак за све компаније и забележене су огромне разлике у зависности од степена у коме су пословне активности компанија биле глобализоване (Davies & Studnicka, 2018). Што су глобални ланци вредности (снабдевања) компанија били сложенији и више везани за УК и ЕУ утолико су били већи ризици да ће Бреgzит угрозити њихово функционисање, па су такве компаније трпеле веће губитке. Такође, компаније које су се у већој мери ослањале на увоз сировина или компоненти су имале лошије резултате услед депресијације вредности фунте, али је то делимично било ублажено интерном трговином.

Иако је један део активности финансијског сектора био пребачен у друге европске градове, посебно Франкфурт, Амстердам, Париз и Даблин, када је постало јасно да УК неће задржати права предвиђена системом заједничког пасоша, чини се да је тај обим далеко мањи него што је претходно било очекивано. Велики број компанија је у годинама након Бреgzита најављивао премештај одређених операција и кадрова у земље ЕУ, али подаци из 2022. године указују да је дошло до губитка нешто више од свега 7000 послова у сектору финансијских услуга из УК у ЕУ.⁹⁸ Како укупан број запослених у овом сектору достиже више од милион, евидентно је да се ради о прилично занемарљивом делу. Утицај Бреgzита је двосмеран, па губитак права које је носило чланство није утицало само на УК већ и на пословне ентитете из ЕУ. С обзиром на значај и развијеност британског сектора финансијских услуга и његову повезаност са остатком Европе, било је сасвим очекивано да је и за институције из ЕУ од велике важности да задрже свој положај на британском финансијском тржишту. Информације до којих је дошла једна од водећих консултантских кућа за финансијску регулативу у априлу 2021.

---

⁹⁸ EY Financial Services Brexit Tracker: Movement within UK financial services sector stabilises five years on from Article 50 trigger https://www.ey.com/en_uk/news/2022/03/ey-financial-services-brexit-tracker-movement-within-uk-financial-services-sector-stabilises-five-years-on-from-article-50-trigger

године показују да је до тада већ око 1.500 фирми са седиштем у ЕУ користило режим привремених дозвола који им је омогућавао да наставе своје пословање у УК, а око 1.000 је по први пут отворило своје канцеларије на подручју Британије.⁹⁹ Највећи број њих био је из Ирске, а потом из Француске.

Постоје назнаке да се удео ЕУ у укупној трговини финансијских услуга УК смањује, али је још увек рано раздвојити ефекте Брегзита од утицаја пандемије коронавируса (House of Lords, 2022). Након готово константног раста вредности извоза финансијских услуга у земље ЕУ од 2016. до половине 2018. године, уследио је период нестабилног кретања.¹⁰⁰ Висока вредност пружених финансијских услуга на тржишту ЕУ је остварена у првом кварталу 2020. године, када је износила више од 7 милијарди £, да би након тога био евидентан пад у другој половини године. Наредне две године су обележиле блаже осцилације, а тек на почетку 2023. године је остварен значајан раст и вредност која је била близу пред-пандемијског нивоа. Према последњим подацима за 2023. годину, у последњем кварталу је остварена рекордно висока вредност пружених финансијских услуга у ЕУ од 7,2 милијарде £, чиме је превазиђен ниво са почетка 2020. пре појаве пандемије. Иако целокупна глобална ситуација изазвана пандемијом COVID-19 свакако јесте имала утицаја, за очекивати је да би такве последице биле подједнако изражене и када је у питању пружање финансијских услуга у остатку света, а не само у ЕУ. Међутим, када се погледају подаци о извозу ове групе услуга у остале земље, који последњих година бележи стабилније вредности, јасно је да је ограничен приступ ЕУ тржишту којим је резултирао Брегзит ипак проузроковао јаче ефекте. Пад вредности финансијских услуга пласираних на тржишта трећих земаља који је био забележен током 2020. године, већ на почетку 2021. је био надокнађен, када је не само достигнут, већ и превазиђен ниво пре пандемије (График 7). Остварена вредност извоза од тог момента је бележила више од 12 милијарди £ током готово свих квартала у посматраном периоду. Највећи раст је забележен у последњем кварталу 2022. године, када је вредност извезених услуга превазишла 13,4 милијарди £, да би након тога једино средином 2023. године дошло до нешто већег пада. Таква кретања су допринела и расту укупне

---

⁹⁹ Bovill Newgate UK & Europe – Insights: Almost 90 Paris-based firms apply to open in UK <https://www.bovill.com/uk-europe/almost-90-paris-based-financial-firms-apply-to-open-a-uk-office-post-brexite/>

¹⁰⁰ ONS - UK trade in services: service type by partner country, non-seasonally adjusted, release date: 26 April 2024 <https://www.ons.gov.uk/businessindustryandtrade/internationaltrade/datasets/uktradeinservicesservicetypebypartnercountrynonseasonallyadjusted>

вредности извоза финансијских услуга крајем 2022., која је у првој четвртини 2023. године достигла више од 20 милијарди £ и превазишла пред-пандемијске вредности.

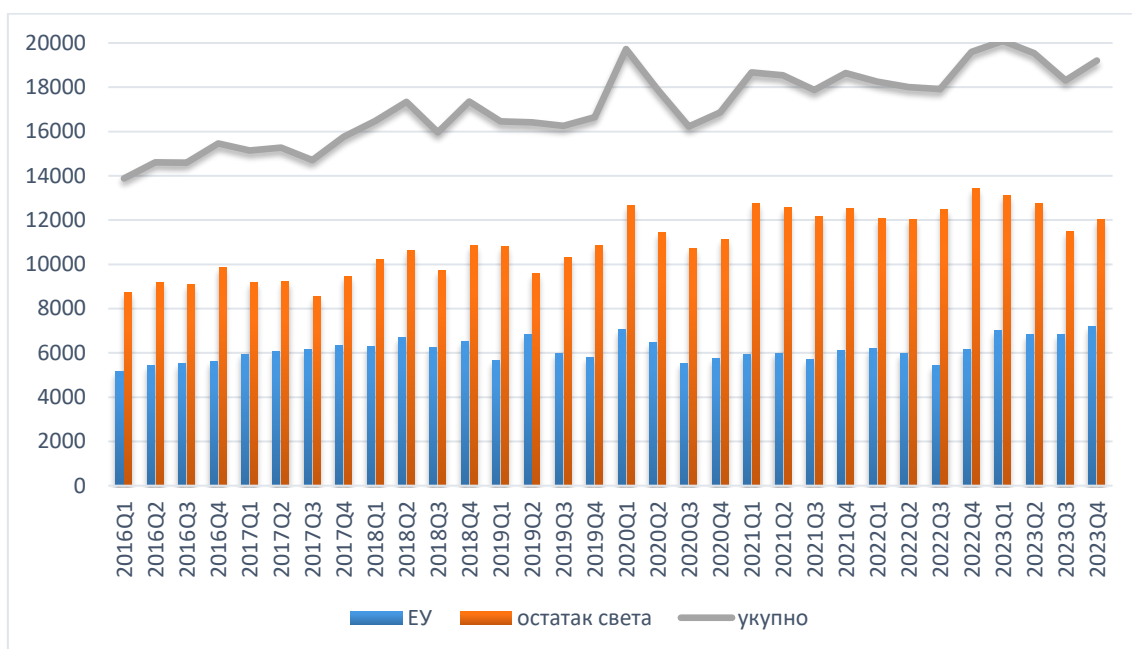

График 7: Извоз финансијских услуга по кварталима 2016Q1-2023Q4 (милиони £)

Извор: ONS¹⁰¹, приказ аутора

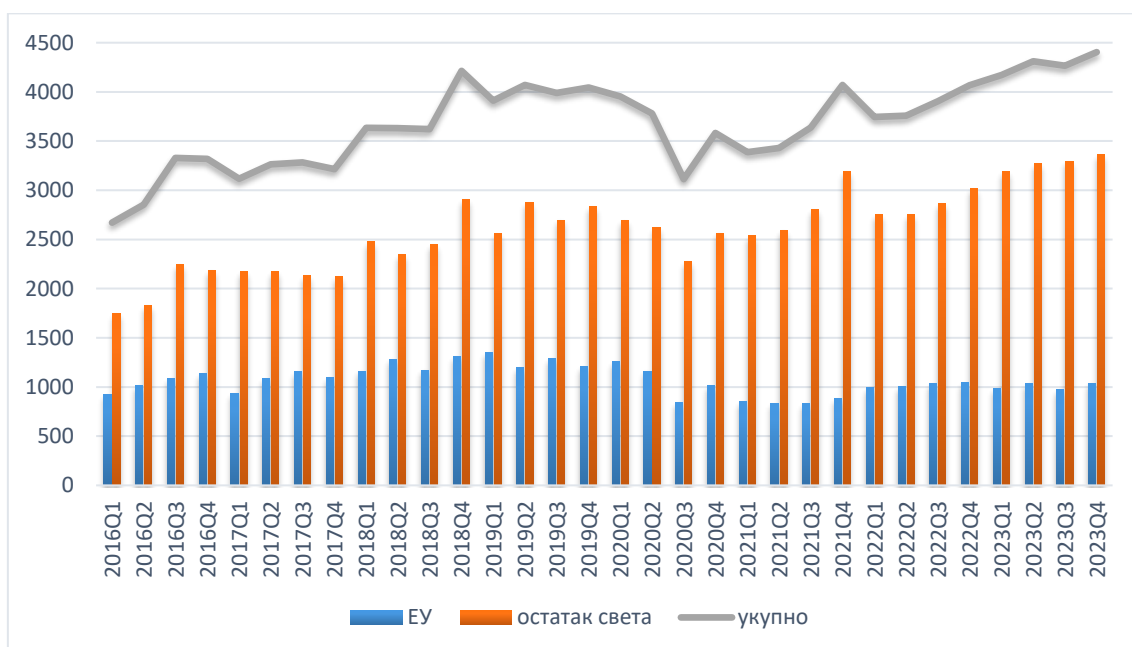

График 8: Увоз финансијских услуга по кварталима 2016Q1-2023Q4 (милиони £)

Извор: ONS¹⁰²; приказ аутора

¹⁰¹ Извор под бројем 100

¹⁰² Исто

Подаци о увозу финансијских услуга такође указују на све веће већи значај земаља изван ЕУ и мање учешћа ЕУ у последње три године. Након пада вредности увоза средином 2020. године, у наредним кварталима је оствариван раст, вођен порастом увоза из остатка света док је вредност увоза из ЕУ стагнирала (График 8). Приметан скок је забележен у последњем кварталу 2021. године, услед наглог раста увоза из трећих земаља, након чега је уследио пад у првој половини 2022. године. Међутим, већ од половине године је дошло до поновног раста који се наставио и у 2023. години. Последњи квартал 2023. године су обележиле рекордне вредности укупног увоза финансијских услуга и из остатка света, у износима од 4,4 милијарде и 3,4 милијарде £ редом. Вредност увоза поменутих услуга из земаља ЕУ се током 2023. године кретала око 1 милијарде £, што је представљало око једне четвртине укупног увоза.

У јуну 2023. године је потписан *Меморандум о разумевању* (енгл. *Memorandum of Understanding*) којим се успоставља оквир за регулаторну сарадњу у области финансијских услуга између Европске уније и Уједињеног Краљевства. Са циљем очувања финансијске стабилности, интегритета тржишта и заштите инвеститора и потрошача, очекује се остваривање побољшане сарадње и координације, унапређење транспарентности и дијалога у процесу усвајања, суспензије и повлачења одлука о еквивалентности, као и билатерална размена мишљења и анализа у вези са развојем регулативе, развојем тржишта, финансијском стабилношћу и другим питањима од заједничког интереса.¹⁰³ Састанци две стране у виду Форума су предвиђени као механизам којим би се усаглашавали ставови, створило међусобно поверење и спречило да регулаторне промене доведу до фрагментације или баријера на тржишту. С обзиром да је у другој половини 2023. године дошло до раста извоза финансијских услуга на тржиште ЕУ, за сад делује да је овакав поступак дао позитиван импулс британским извозницима. Међутим, упркос уложеним напорима у спровођењу промена и обезбеђивању правилног функционисања финансијског тржишта са ЕУ, Влада УК је јасно ставила до знања да ће искористити предности слободе коју пружа излазак из ЕУ, заузети приступ који одговара потребама домаћег тржишта и ослањајући се на своје снаге обновити позицију Краљевства као „еминентног светског финансијског центра“ (Sunak, 2021). Са тим циљем власти су идентификовале главне сегменте сектора

---

¹⁰³ Memorandum of Understanding establishing a framework for financial services regulatory cooperation between the European Union and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland https://assets.publishing.service.gov.uk/media/649ae4782caa3e00133e5f4b/20210326_EU-UK_MoU_ISC_Final_June_2023_FINAL_002.pdf

финансијских услуга који ће бити у фокусу и најавиле да ће тежити ка ближој сарадњи са другим сличним финансијским центрима широм света. У складу са тим, дат је и предлог новог *Закона о финансијским услугама и тржиштима* (енгл. *Financial Services and Markets Bill*) од ког се очекују широке промене у регулацији финансијских услуга. Њиме ће се пре свега преобликовати регулатива и законодавство УК као државе независне од ЕУ, како би се подстицало даље унапређење конкурентности УК и ојачао водећи положај на глобалном финансијском тржишту, искористиле могућности иновативних технологија и пружила заштита потрошачима.¹⁰⁴ Овим поступцима, упућена је јасна порука да ће за УК приоритет бити самосталност, већа регулаторна слобода и ближа сарадња са тржиштима ван ЕУ, пре него већи приступ заједничком тржишту финансијских услуга.

У складу са тим, у децембру 2023. године УК је, након две године преговора, потписало *Споразум о међусобном признавању у финансијским услугама* (енгл. *Agreement on Mutual Recognition in Financial Services*) са Швајцарском. Њиме се између осталог уклањају баријере за пружање финансијских услуга у обухваћеним секторима, обезбеђује финансијска стабилност, заштита инвеститора и потрошача, успоставља институционални оквир за унапређење сарадње у регулативи и надзору, промовише стабилан однос између страна и пружа основа за ширење Споразума у будућности.¹⁰⁵ Тиме је омогућен реципрочан приступ тржишту финансијским институцијама из обе земље како би се стимулисала даља трговина, а међусобним признавањем правила и надзора смањили трошкови усаглашавања са регулативом. Како је сектор финансијских услуга привредни сегмент који је од кључне важности за конкурентност и развој обе државе, потенцијалне користи овог Споразума су велике, посебно ако се сарадња буде продубљивала у будућности. УК је две године раније, у јуну 2021. године, потписало и *Меморандум о размевању у регулаторној сарадњи у области финансијских услуга* са Сингапуром (енгл. *Memorandum of Understanding between the HM Treasury and the Monetary Authority of Singapore on Financial Services Regulatory Cooperation*) који је један од водећих спољнотрговинских партнера УК на тлу Азије. Овим Споразумом две државе су успоставиле регулаторни оквир за финансијске услуге са циљем да ојачају своје

---

¹⁰⁴ Financial Services and Markets Bill HL Bill 80 of 2022–23 <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/LLN-2022-0058/2022-0058-Financial-Services-and-Markets-Bill-Largeprint.pdf>

¹⁰⁵ Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Swiss Confederation on Mutual Recognition in Financial Services https://assets.publishing.service.gov.uk/media/658172b7fc07f3000d8d444d/UK-Switzerland_FS_MRA.pdf

финансијске системе и њихову стабилност, пруже адекватну заштиту свим учесницима на тржишту, фер услове и конкурентност, унапреде ефикасност и додатно подстакну међусобну трговинску размену и инвестиције у финансијском сектору.¹⁰⁶ У 2023. години сарадња између две земље је прерасла у Стратешко партнерство.

Иако је Брегзит донео бројне изазове за финансијски сектор, за сада делује да је Лондон успео да задржи своју позицију финансијског центра Европе и једног од најважнијих у свету, показујући висок степен отпорности на економску и политичку неизвесност и потресе које је доживело не само УК већ и цео свет последњих година. О томе најбоље говори Индекс глобалних финансијских центара (енгл. Global Financial Centres Index - GFCI) према коме се британска престоница налази на другом месту већ дуго низ година, одмах након Њујорка, што није промењено ни након Бреgzита (Wardle & Mainelli, 2023). Подаци показују да је УК и даље једно од водећих светских међународних центара за финансијске и сродне професионалне услуге, са централном улогом Лондона. Наиме, УК је задржало водећи удео на бројним финансијским тржиштима у 2022. години, са 45,5% укупног светског промета ОТЦ деривата, 38% укупног глобалног девизног промета, око 15% учешћа у укупном прекограничном банкарском кредитирању и са сектором осигурања који је највећи у Европи и трећи у свету (TheCityUK, 2024). Осим тога, такође представља једну од водећих светских локација за професионалне услуге које подржавају финансијски сектор, попут пословног консалтинга, правних услуга и рачуноводства. У 2023. години сам сектор финансијских услуга је остварио 209 милијарди £ додате вредности, што је уз остале сродне професионалне услуге (85 милијарди £) чинило укупно 294 милијарде £, односно око 13% БДП-а, запошљавао је око милион људи, допринео државном буџету са близу 100 милијарди £ пореза и био један од најпродуктивнијих сектора (City of London, 2024a). Притом, сам град Лондон је генерисао нешто мање од једне трећине укупне вредности и запошљавао близу једне петине укупног броја запослених у финансијском сектору. Лондон и даље има водеће глобално учешће у трговању на многим међународним тржиштима, укључујући прекограничне банкарске кредите, међународно осигурање, трговину страним валутама и трговину ОТЦ дериватима, при чему је такође и главни

---

¹⁰⁶ Memorandum of Understanding between the HM Treasury and the Monetary Authority of Singapore on Financial Services Regulatory Cooperation
https://assets.publishing.service.gov.uk/media/60dc298d8fa8f50abf416ee3/UK_Singapore_Regulatory_Cooperation_MoU.pdf

европски центар за хед фондове и фондове приватног капитала (TheCityUK, 2023). Иако има далеко најважнију и лидерску улогу, осим Лондона постоји још неколико значајних центара за различите финансијске и професионалне услуге широм УК. После британске престонице, Бирмингем је највећи центар за финансијске и друге сродне услуге, Манчестер за правне услуге, Глазгов и Кардиф за сектор осигурања, Единбург за управљање фондовима, док је регија града Лидс једна од главних за банкарство. Скорашња студија о кључним димензијама конкурентности која је укључила водеће светске финансијске центре – Њујорк, Лондон, Париз, Хонг Конг, Синагапур, Франкфурт и Токио – је показала да је укупан резултат Лондона бољи у поређењу са осталим градовима и да је то једини финансијски центар који је заузео једну од прве две позиције у свакој од посматраних пет димензија: иновативни екосистем, финансијска активност, регулаторни оквир, пословна инфраструктура и приступ талентима и вештинама (City of London, 2024b).

УК је и даље најатрактивнија дестинација у Европи када су у питању улагања у финансијски сектор, с обзиром да је у 2022. години остварило највећи број СДИ пројеката у сектору финансијских услуга, више него била која друга европска земља и више него претходне године (ЕУ, 2023b). Тиме је повећало своје учешће у укупним СДИ оствареним у сектору финансијских услуга у Европи на 26%, при чему је Лондон остао водећи европски град у привлачењу ове врсте инвестиција. Оно што је такође охрабрујуће за УК јесу резултати истраживања ставова инвеститора који показују да чак 80% њих сматра да ће УК задржати или побољшати своју атрактивност у области финансијских услуга у наредне три године, а Лондон остаје најважнија локација за улагање у овај сектор. Томе ће вероватно допринети и развој нових специјализованих сегмената финансијског сектора у којима УК има значајну улогу и глобалну конкурентску предност, попут зелених финансија, исламских финансија, иновативних *start-up* фирми (FinTech) и поморских финансијских услуга, који пружају огроман потенцијал за даљи развој. Подаци за 2023. годину само потврђују водећу улогу Лондона у привлачењу СДИ у области технологије и финансијских услуга, стављајући га на лидерску позицију по укупном броју инвестиционих пројеката у Европи.¹⁰⁷

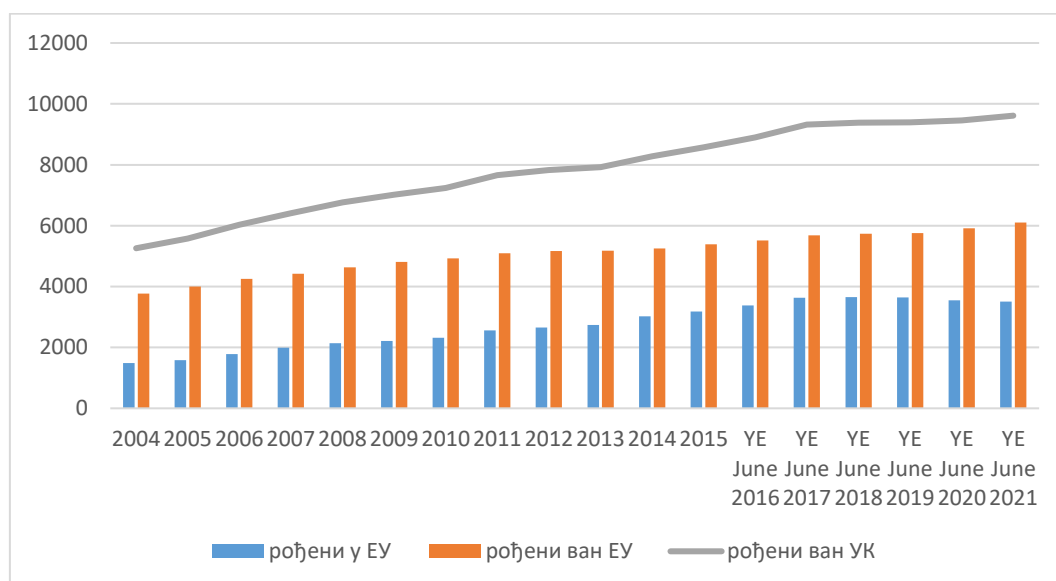
¹⁰⁷ Извор под бројем 97

3. Адаптација миграционе политике и њен утицај на привреду Уједињеног Краљевства

Миграција становништва и њен утицај на британско тржиште рада и привреду је годинама било једно од најважнијих питања за Британце, а незадовољство постојећом политиком један од главних узрока Брежита. Широко распрострањено је било схватање да је постојећа миграциона политика, а посебно слобода кретања људи коју предвиђа чланство у ЕУ, довела до тога да део послова буде преузет од домаћег становништва, до нижих зарада, нарочито на нискоквалификованим пословима и до пада продуктивности. Поред тога, мигрантима се „стављао на терет“ и пораст цена некретнина и кирија услед раста тражње за стамбеним простором, а неретко и оптерећење социјалног система и државног буџета. Разлог таквог става лежи у томе да је претходне две деценије обележио константан раст броја миграната у УК. Заправо, Уједињено Краљевство је од земље која је остваривала нето негативне миграције становништва деведесетих година прошлог века дошло до тога да буде крајње одредиште за живот и рад огромном броју људи, тако да је број досељених годинама био далеко већи од броја емиграната. Таква кретања су довела до значајног раста радне снаге у УК, па се учешће миграната на тржишту рада УК више него дуплирало у периоду између деведесетих година и референдума. На то су велики утицај имале промене имиграционе политике у УК крајем деведесетих година, а затим и у оквиру ЕУ која се драстично проширила у првој деценији новог века. Досељавању становништва рођеног ван ЕУ је највише допринела већа употреба радних дозвола, али и промене везане за правила о досељавању породица, а делимично и могућност добијања азила. Масовније миграције из земаља ЕУ је највише охрабривала слобода кретања у оквиру ЕУ која је подразумевала и отварање тржишта рада за нове чланице. Удео популације рођене ван УК је од око 9% (5,3 милиона људи) у 2004. години, достигао 14,5% (преко 9,5 милиона људи) у 2021. години, и упркос успоравању раста услед пандемије COVID-19 и већем броју одласка становништва националности ЕУ, миграциони салдо је остао позитиван (Rienzo & Vargas-Silva, 2022). Међутим, учешће популације из остатка ЕУ је упркос постојању слободе кретања било знатно ниже од грађана пореклом из осталих земаља, што указује да се узрок повећаних имиграционих токова не може искључиво приписати чланству у ЕУ (График 9). Иако становништво пореклом из држава ЕУ јесте расло брже, са 1,5 милиона на 3,5 милиона, у односу на популацију пореклом из других земаља чији се број кретао од 3,8 милиона

до 6,1 милион у јуну 2021. године, његово учешће је било далеко мање током читавог посматраног периода.

График 9: Популација рођена ван УК према земљи рођења 2004-2021. (у хиљадама)

Извор: ONS¹⁰⁸; приказ аутора

Укупан број дугорочно досељених у 2022. години је забележио раст у односу на претходну годину, са проценом на око 1,2 милиона, док је број емигриралог становништва нешто мањи од 560.000 људи, остављајући миграциони биланс позитивним, са више од 600.000 становника (ONS, 2022). Оваквом кретању су највише допринели становници пореклом изван држава ЕУ који су чинили 80% досељеника, великим делом у потрази за послом, али и за азилом и пресељењем услед ратног сукоба између Русије и Украјине, као и посебне имиграционе руте за носиоце статуса британских држављана у иностранству и њихове породице у Хонг Конгу коју је УК покренуло почетком 2021. године. Подаци за 2023. годину показују да се овакав тренд наставио, при чему су процене да је нето миграција била још већа, око 685 хиљада, у највећој мери захваљујући огромном броју имиграната из земаља изван ЕУ (Sumption, Walsh & Brindle, 2024).

¹⁰⁸ ONS – Annual Population Survey, Estimates of the EU- and non-EU-born resident population of the UK by country of birth, 2004 to year ending June 2021 <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/ukpopulationbycountryofbirthandnationality/yearendingjune2021>

Иако обим миграција може имати одређени утицај на економију једне земље, досадашња искуства су показала да је структура много важнија и од знатно већег значаја него саме бројке. Имигрантска популација у УК је већинским делом млађе доби и радно способна, старости од 26 до 64 година, а најчешћа земља њиховог порекла је Индија, која је последњих година преузела примат од Пољске, док је Пакистан био на трећем месту у 2021. години (Rienzo & Vargas-Silva, 2022). И док имигранти пореклом из трећих земаља у УК долазе највише због трајног пресељења, становништво ЕУ је у УК углавном због посла. Из тог разлога, кључно питање у годинама које су претходиле референдуму је било какав је положај просечног британског радника услед повећаних миграција, бољи или гори. Коначни ефекти највише зависе од тога да ли се мигрантско становништво такмичи са домаћим на тржишту рада или је комплементарно са њим (Migration Advisory Committee, 2014). Када се ради о мигрантима и домаћој радној снази која је међусобно комплементарна у својим способностима и компетенцијама, може доћи до значајног раста продуктивности у држави домаћину јер ће страно становништво радити послове које домаћа популација не жели или за које нема потребна знања и вештине, омогућавајући тиме њој да се специјализује у жељеним областима, а може и додатно допринети својом иновативношћу. У том случају би зараде и Британаца и миграната расле, као и продуктивност. С друге стране, уколико су мигранти конкуренти домаћем становништву на тржишту рада, то би могло довести до погоршања њиховог положаја, у овом случају Британаца. До тога најчешће долази услед смањења зарада, када мигранти потичу из држава нижег степена развијености са далеко мањим дохоцима, спремни да раде за значајно ниже зараде од домаћег становништва, што најчешће и јесте био случај са мигрантима из држава Централно-источне Европе. У пракси се најчешће дешава и једно и друго, што значи да ће бити и добитника и губитника међу радницима у различитим областима и групама. Стога је поред општих ефекта миграција на тржиште рада потребно сагледати и утицај на одређене секторе и категорије становништва посебно, јер он може значајно варирати.

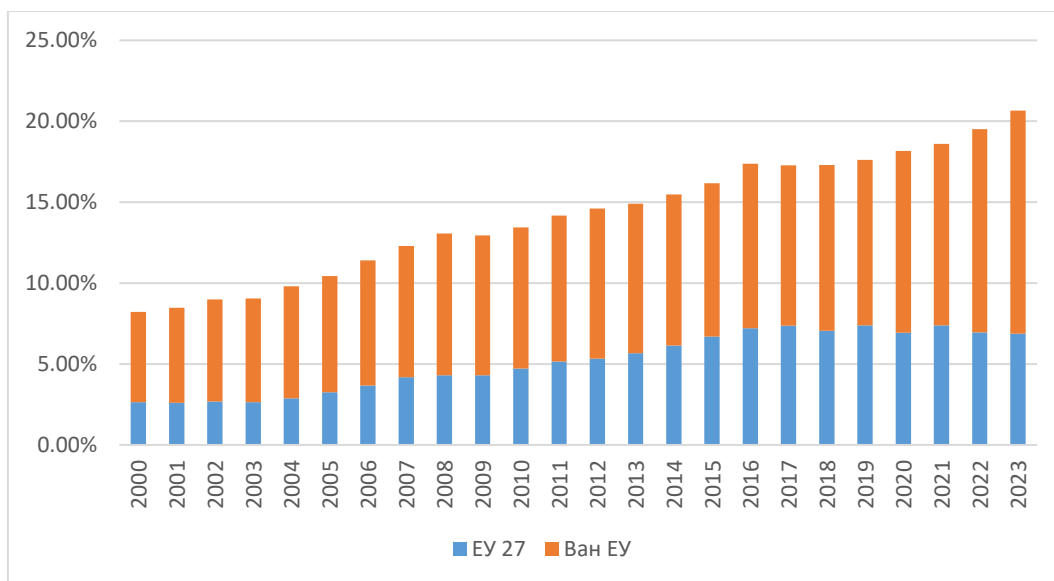
Приликом разматрања података треба узети у обзир чињеницу да је у 2020. години, услед пандемије болести COVID-19, уобичајени начин прикупљања података о миграцији становништва кроз Међународну анкету путника (енгл. International Passenger Survey – IPS) био привремено обустављен. Исте године из британске Канцелрије за националну статистику је најављено да ће се почети са применом новог приступа процене миграторних токова који ће се пре свега ослањати на административне податке. То је довело до прекида у континуитету и немогућности поређења појединих серија

података везаних за популацију од 2021. године на даље са претходним годинама. С обзиром да оваква промена захтева одређен период транзиције у коме ће се нови методи прилагодити, новији подаци ће потенцијално имати и већи степен непоузданости.

3.1. Досадашње дејство слободног кретања људи на британско тржиште рада и буџет

Као чланица Европске уније, УК је своје границе и тржиште рада држало отвореним за држављане ЕУ, без могућности примене селективних мера. Услед тога, грађани других земаља чланица су чинили значајан део британске радне снаге у разним секторима, различитог степена квалификованости, али најзаступљенији су били у пословима ниже стручности, поготово након уласка источноевропских и централноевропских држава у ЕУ. Истовремено, знатно стриктнија правила су важила за држављане трећих земаља којима су радне визе одобраване на основу понуде за посао који би био плаћен више од просечне зараде и за релативно високо квалификована занимања. Као последица такве политике, имигранти из земаља изван ЕУ су чешће обављали боље плаћене послове, били вишег степена образовања и продуктивнији него држављани ЕУ (Nam & Portes, 2023). Почетком двехиљадитих година број имиграната у УК је био у благом порасту, да би се након највећег проширења ЕУ такав тренд нагло убрзао, а затим и наставио уласком Бугарске и Румуније три године касније. Стицање чланства за државе Централне и Источне Европе је било од посебног значаја, између осталог управо због могућности рада у Западној Европи, која је као знатно развијенија пружала много боље услове и могућности зараде. Међутим, обим миграција је био далеко већи од очекиваних. То је довело до покретања бројних дебата око утицаја миграната, не само на тржиште рада већ и остатак привредног и друштвеног система уопште.

Анализом британског тржишта рада у последње две деценије може се уочити да је удео запослених који су рођени ван УК био у сталном порасту, посебно од 2004. године (График 10). Првих неколико година овог миленијума учешће радне снаге која је рођена ван УК у укупној запослености се кретало између 8% и 9% (2,3 до 2,8 милиона запослених) да би на крају 2023. године та бројка била и више него дуплирана, преко 20%, односно 6,6 милиона запослених. Таквом тренду је допринело како становништво пореклом из ЕУ, тако и из других земаља.

График 10: Учешће запослених миграната у укупној запослености у УК, према земљи рођења (ЕУ и ван ЕУ)¹⁰⁹

Извор: ONS¹¹⁰, прорачун аутора

Иако је током посматраног периода број миграната из земаља ЕУ у укупном броју запослених УК бележио стабилан раст, њихово учешће је увек било далеко ниже од миграната из остатка света, при чему су и једна и друга група повећале своје учешће више него дупло у односу на почетак 21. века. Почетком двехиљадитих година број запослених пореклом из ЕУ се кретао између 700 и 800 хиљада, што је чинило 2,6% радне снаге, док је крајем 2023. тај број био око 2,3 милиона, односно 6,9% запослених. У истом периоду, број запослених миграната из остатка света у УК је порастао са око 1,5-1,9 милиона, односно 5,6% учешћа у укупном броју запослених на 13,8% укупне радне снаге што је представљало око 4,6 милиона запослених.

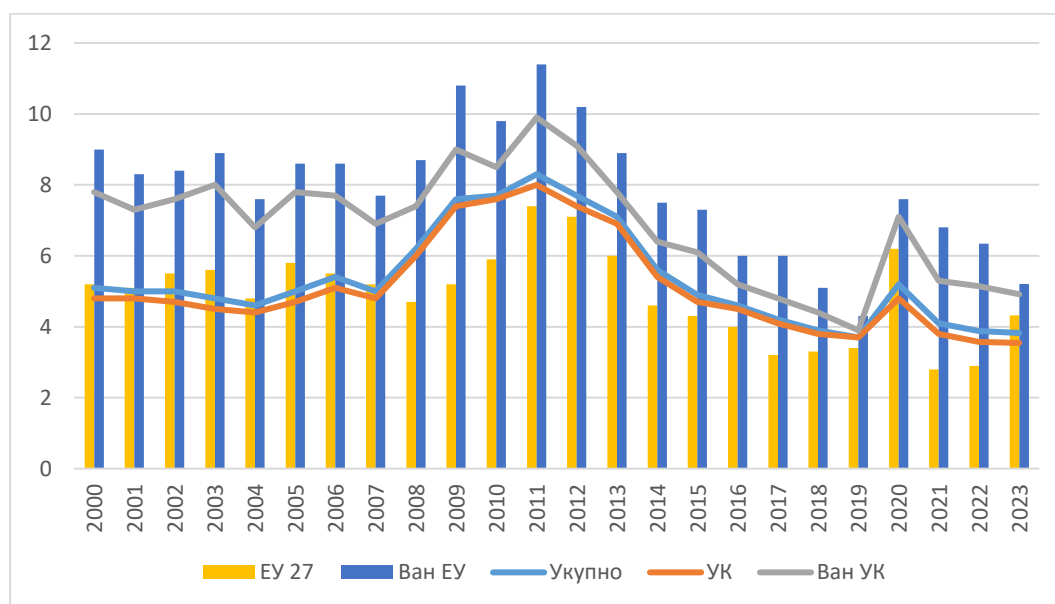
Стопе незапослености су у претходном периоду бележиле идентично кретање, било да се радило о британском становништву или имигрантима. Након великог раста незапослености у годинама које је обележила појава и преливање финансијске кризе на читав свет, дошло је до готово константног опадања и рекордно ниске вредности у последњем кварталу 2019. године (График 11). Већ у следећој години уследио је обрт и значајан раст који је кулминирао крајем 2020., највећим делом проузрокован

¹⁰⁹ Приказани подаци се односе на последње квартале у години (октобар – децембар)

¹¹⁰ ONS - A12: Employment, unemployment and economic inactivity by nationality and country of birth, release date: 14 May 2024

<https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/datasets/a12employmentunemploymentandeconomicinactivitybynationalityandcountryofbirth>

последницама изазваним пандемијом COVID-19. Наредних година је уследио пад незапослености код свих група становништва, а највише код оних пореклом из ЕУ.

График 11: Стопа незапослености становништва у УК према земљи порекла (%)¹¹¹

Извор: ONS¹¹²; приказ аутора

Према подацима Канцеларије за националну статистику, укупна стопа незапослености се у последњем кварталу 2019. године кретала око 3,7%, при чему је незапосленост домаће популације бележила идентичну вредност, а незапосленост становништва рођеног изван УК била нешто виша, 3,9%. Са највећом незапосленошћу се суочила група миграната пореклом изван земаља ЕУ, од чак 4,3%, а најнижа стопа незапослености је била присутна међу становништвом из остатка ЕУ - 3,4%. Исто временско раздобље 2020. године је карактерисао пораст незапослености у свим категоријама становништва, без обзира на њихово порекло. Од половине 2021. године, незапосленост се почела смањивати код свих категорија становништва према земљи рођења. У последњем тромесечју 2023. стопа незапослености домаће популације је била не само испод пред-пандемијског нивоа, већ на историјском минимуму од почетка 21. века и износила је 3,5%. Укупна стопа незапослености је такође бележила једну од најнижих вредности, док је незапосленост целокупног мигрантског становништва и

¹¹¹ Приказани подаци се односе на последње квартали у години (октобар – децембар)

¹¹² Извор под бројем 110

даље била виша него у периоду пре пандемије. Оно што је евидентно и изненађујуће је пораст стопе незапослености међу становницима ЕУ у последњој години.

Када је реч о стручним компетенцијама миграната, поједина истраживања имплицирају да су запослени пореклом из земаља ЕУ чешће били преквалификовани за послове које су обављали у УК, при чему они који потичу из Источне Европе знатно више од грађана Западне Европе (Johnston, Khattab & Manley, 2014). Такав исход може бити резултат бројних фактора, почевши од културолошких разлика и слабог знања енглеског језика до непризнавања стручних квалификација или недостатка одређених вештина, али и могуће дискриминације од стране послодаваца. Резултати показују да су источни Европљани увек били мање плаћени за свој рад од других на сличним пословима и са сличним квалификацијама, док је за мигранте из држава Западне Европе важило супротно. Они су најчешће били плаћени више него што је предвиђено за одређени посао, а у великом броју случајева више и од домаћег становништва. Осим тога, показало се да су мигранти из старих земаља чланица ЕУ (чланице пре 2004. године), као и из САД, Аустралије, Новог Зеланда и Индије највећим делом били у оним занимањима која захтевају високу и средње-високу квалификованост, попут учитеља, доктора, ИТ стручњака и менаџера, док је за мигранте из нових чланица ЕУ била знатно већа вероватноћа да су запослени на пословима предвиђеним за ниско и средње-ниско квалификовану радну снагу попут оних у трговини, производњи, транспорту, као и на пословима конобара, чистача и сл. (Fernández-Reino & Rienzo, 2022). У складу са тим, групе миграната запослене у секторима који захтевају висок степен образовања и вештина су остваривали знатно веће зараде од оних на пословима нижег степена квалификованости.

Честе дискусије су се водиле око тога какав утицај на могућност запошљавања и зараде домаћег становништва има велики прилив радне снаге из нових земаља чланица која је сматрана јефтином. Иако је у јавности владало мишљење да мигранти значајно повећавају незапосленост и смањују зараде међу домаћом популацијом, већина студија је утврдила да су такви ефекти веома мали, ако их уопште и има, и да се испољавају само на одређене категорије запослених. Резултати су углавном сугерисали да је имиграција у коначном доводила до нешто шире дистрибуције зарада на домаћем тржишту рада, вршећи негативан притисак на најниже зараде, а истовремено повећавајући високе. Наиме, посматрајући имиграционе токове у периоду од 1994. до 2016. године утврђено је да су они утицали на смањење зарада домаћег становништва које се налази на 5. и 10. перцентилу за 0,47 и 0,64 пенија респективно, док су допринели повећању зарада

домаћих запослених на 90. перцентилу за око 1,68 пенија (Dustmann, Kastis & Preston, 2022). Иста студија је указала и на то да је неједнакост у зарадама међу мигрантима знатно већа него међу домаћим становништвом, али и да је укупни ефекат досељавања на неједнакост зарада у УК био веома мали. Истраживање које је узимало у обзир варијације зарада и имиграција између различитих региона, занимања и временског периода је показало да је занимање релативно важна димензија у оквиру које се може посматрати ефекат миграција (Nickell & Saleheen, 2015). Тај ефекат је највећи у сектору услуга у коме је запослена већином полуквалификована или неквалификована радна снага, где је повећање удела миграната од 1 процентног поена повезано са смањењем зарада за 0,2%. Додатно, резултати су показали да утицај миграција на зараде углавном зависи од укупног броја имиграната, док је порекло миграната, и то да ли долазе из земаља ЕУ или ван ЕУ, од секундарног и минималног значаја. Укупни ефекти миграција из 12 нових чланица ЕУ на британско тржиште рада би се чак могли сматрати позитивним за већину Британаца јер су многи од њих прешли на занимања са вишим друштвено-економским статусом, док су мигранти почели обављати послове нижег статуса (Becker & Fetzer, 2018). У складу са тим су и закључци који имплицирају да су ефекти имиграција на зараде највећи код постојећих запослених који су и сами мигранти, при чему је њихова осетљивост на нове приливе имиграната знатно већа у почетку, са незнатним утицајем на зараде радника пореклом из УК (Manacorda, Manning & Wadsworth, 2012). Мигрантско становништво је у просеку образованије од домаћих запослених и чешће је спремно да ради више сати, а забележена је и позитивна веза између учешћа имиграната у одређеним секторима и продуктивности рада (Rolfe et al., 2013).

Осим утицаја на домаће тржиште рада, често се у британској јавности могло чути и то да мигранти, посебно из економски слабије развијених чланица ЕУ, оптерећују државни буџет, стварајући превелики притисак на јавна добра и услуге, користећи одређене бенефиције и у коначном проузрокујући веће издатке него допринос. Међутим, већина економских истраживања је показала да је такав став често неоправдан и недовољно поткрепљен чињеницама. Генерално, утицај миграната на фискални систем УК није велики, али значајно варира у зависности од бројних фактора, попут земље порекла, запослености, година старости и дужине боравка у УК. Оно у чему се већина досадашњих студија слаже јесте да је утицај недавних миграција и миграната пореклом из земаља Европског економског простора на државне финансије позитивнији од оног који стварају мигранти из остатка света и миграције у целини (Vargas-Silva, Sumption &

Walsh, 2022). Иако је незадовољство Британаца у највећој мери изазивало досељавање из остатка ЕУ и политика слободног кретања коју ЕУ заступа, управо је мигрантска популација пореклом из земаља ЕЕП-а та која је највише доприносила државном буџету УК, односно плаћала веће износе кроз порезе и друге врсте доприноса од онога што је користила у виду бенефиција и других примања. Процене су да је становништво пореклом из ових земаља између 1995. и 2011. године остварило нето допринос државној каси од око 8,8 милијарди £ (еквивалентно вредности у 2011. години), односно да је 4% више платило од оног колико је добило, док је домаће становништво у истом периоду остварило фискални трошак у нето износу од око 604,5 милијарди £ тј. плаћања која је извршило према државном буџету су била око 93% примљених средстава (Dustmann & Frattini, 2013). Имигранти из осталих земаља, ван ЕЕП-а су такође представљали трошак за фискални систем Краљевства у датом периоду. Међутим, када су анализирани ефекти миграција у периоду од 2000. до 2011. године утврђено је да су обе групе имиграната имале позитиван утицај на јавне финансије, који је укупно износио око 25 милијарди £ за посматран временски период. Од тога, нешто више од 22 милијарде £ нето доприноса је остварила популација пореклом из земаља ЕЕП-а, која је забележила 34% више давања за државни буџет од потрошених средстава, док се остатак од нешто мање од 3 милијарде £ нето доприноса може приписати мигрантима из осталих држава, који су извршили плаћања за око 2% више од тога колико су коштали систем. Ипак, постоје и потпуно супротни ставови и тумачења ових резултата. Према мишљењу независне истраживачке организације Migration Watch UK (2016), позитивни фискални ефекти имиграција које су претходни аутори установили су заправо били више резултат снажног економског раста привреде УК у посматраном периоду, пре светске финансијске кризе, и нису одржани у годинама које су уследиле након тога. Резултати истраживања ове организације такође указују да нето ефекат значајно варира између различитих група миграната, али да је укупан ефекат свакако негативан без обзира да ли се ради о миграцијама након 2000. године или ранијим. Испитујући фискалне ефекте имиграције у 2014/2015. години, утврђено је да имигрантска популација представља значајан фискални издатак за УК, од око 16,8 милијарди £, при чему су досељеници из земаља ЕЕП коштали буџет око 1,2 милијарди £, а остали око 15,6 милијарди. У истом периоду домаће становништво је такође произвело негативне фискалне ефекте од скоро 88 милијарди £. Када су у питању скорије миграције, нето допринос миграната из старих чланица ЕУ и Норвешке, Исланда и Швајцарске је анулиран негативним фискалним ефектима које је произвела друга група из остатка ЕЕП-а, док су имигранти из земаља

ван ЕЕП-а додатно оптеретили буџет са око 6,2 милијарди £. Пар година касније, процењено је да су мигранти остварили нешто већи нето допринос од домаћих становника у периоду 2016/2017. за око 440£ у просеку. Притом појединачни доприноси миграната пореклом из ЕЕП-а су били за око 2.300£ већи него просечног одраслог Британца, док су мигранти из осталих земаља просечно доприносили за око 800£ мање од домаћег становника, остварујући нето негативан утицај на буџет (Oxford Economics, 2018). Када су у питању фискални расходи, утврђено је да су у посматраном интервалу мигранти чинили већи удео у трошковима образовања од домаће популације, док су просечни трошкови здравствене заштите били већи за домаће становништво. Мигранти пореклом из земаља ван ЕЕП-а су у просеку примали више бенефиција и пореских олакшица од домаћих становника. У коначном, ако се узме у обзир дужи временски период и целокупни животни циклус миграната, општи закључак истраживача из Оксфордског економског центра (Oxford Economics, 2018) је да мигранти остварују позитиван нето допринос јавним финансијама током свог живота. Примарни разлог за то је што већина миграната проведе први део свог живота у матичној земљи, који предвиђа значајне трошкове школовања и издржавања у детињству, а враћа се у своје домовине током позних година које гледано са аспекта фискалног система такође проузрокују значајне трошкове. Стога, у просеку „они представљају фискалну имовину за државну благајну по доласку на територију Уједињеног Краљевства, која ће исплаћивати дивиденде годинама у будућности“ (Oxford Economics, 2018, стр.37). С друге стране, останак миграната у УК на дужи период најчешће резултира формирањем породица и растом броја деце, што води до повећане тражње за стамбеним простором и раста трошкова школовања. Британско Министарство становања, заједница и локалне самоуправе је у својој анализи фактора цена кућа, на основу раста броја домаћинстава услед миграција у периоду од 1991. до 2016. године и процене да 1% тог раста доводи до повећања цена кућа за 2%, донело закључак да је повећана потражња стамбеног простора услед миграција проузроковала раст цена кућа за 20% (Ministry of Housing, Communities and Local Government, 2018). Ипак, ова анализа има бројне ограничавајуће претпоставке. Супротно њој, најобухватнија студија утицаја миграција на цене стамбеног простора, спроведена на основу података о имиграцији и ценама некретнина за 170 локалних самоуправа у Енглеској и Велсу, је показала да повећање имигрантске популације које доводи до раста локалног становништва за 1% изазива смањење цене кућа за 1,7% на локалном нивоу (Sá, 2014). Овакав ефекат настаје као одговор домаћег становништва на досељавање странаца, које се расељава на друге локације смањујући

тима потребу за стамбеним објектима у тим подручјима. Такав тренд показује да се утицај имиграција може прелити на друге територије и заправо изазвати повећање цена у тим подручјима у која се досељавају домаћи становници, али такви ефекти нису забележени на регионалном нивоу. Утицај миграција на цене стамбеног простора и најамнине у многоме зависи од политика и мера локалне и државне власти које се тичу брзине и могућности изградње стамбених јединица на одређеном подручју. Званични подаци показују да када је реч о бенефицијама за становање, које обухватају изнајмљивање станова по знатно нижим и приступачнијим ценама и шеме за куповину стамбеног простора, домаћи становници и мигранти су имали приближно исти ниво учешћа, од око 16% и 17% респективно (Fernández-Reino & Vargas-Silva, 2022). Мигранти из земаља ЕУ су ређе захтевали тзв. бенефиције за незапослене (енгл. out-of-work benefits), попут накнада за тражење посла или за неспособност, али су у већој мери користили пореске олакшице или кредите (енгл. tax credits) од Британаца (Sumption & Altorjai, 2016).

Када је реч о јавним услугама, попут школовања или здравствене заштите, изузетно је тешко утврдити колики притисак мигрантско становништво представља на ове секторе с обзиром да не постоји систем који прати употребу јавних услуга од стране имиграната. Нагли пораст становништва у појединим регионима је сасвим сигурно повећао потражњу за овим услугама која је у неким моментима превазилазила постојеће капацитете. Међутим, имигранти истовремено значајно доприносе повећању ових капацитета, за шта је одличан пример британски здравствени систем који се у огромној мери ослања управо на радну снагу из других земаља.

Најобухватнија анализа резултата бројних студија и истраживања везаних за миграције становништва из земаља Европског економског простора и њихов утицај на привреду УК, спроведена од стране британског Саветодавног комитета за миграције (Migration Advisory Committee, 2018) је пружила неколико важних закључака:

- мигранти имају веома мало или нимало утицаја на укупну запосленост и незапосленост британске радне снаге, који варира од групе до групе, при чему су негативни ефекти чешћи у групи запослених ниже квалификованости, а позитивни у групи запослених вишег нивоа стручности; слични закључци су изведени и када су зараде у питању, при чему поједини подаци указују да се ниско квалификована радна снага може суочити са негативним ефектима по зараде, док високо квалификовани могу искусити одређене бенефите, али су генерално ти ефекти занемарљиви; ако се посматрају конкретно запослени

рођени у УК, нема доказа да су миграције из земаља ЕЕП у просеку умањиле могућност запошљавања или зараде домаћих радника;

- када је реч о продуктивности, студија је имплицирала да постоји позитиван утицај, посебно када се ради о висококвалификованим мигрантима, али су резултати прилично непоуздани, док је њихов утицај на ниво иновација и број доступних обука домаћој радној снази позитиван;
- утицај миграција на потрошачке цене и цене некретнина је различит – док су досељеници, посебно из нових држава чланица ЕУ и из земаља ван ЕЕП, допринели смањењу цена персоналних услуга које захтевају ниже и средње квалификовану радну снагу, притисак на тржиште некретнина је резултирао већим ценама; ипак, такве последице по цене стамбеног простора се не могу посматрати изоловано, без узимања у обзир ефеката постојећих политика и мера државе јер је уочено да је утицај миграната био најизраженији у оним деловима где услед ограничавајућих планова и стратегија изградње није могуће одговорити на повећану потражњу за стамбеним простором;
- када су у питању јавне финансије, утврђено је да мигранти пореклом из земаља ЕЕП остварују позитиван нето допринос, који доста варира у односу на ниво зарада, старост и остале социо-демографске карактеристике, при чему је већи код миграната из држава које су биле чланице ЕЕП-а пре великог проширења ЕУ 2004. године него код миграната из нових чланица укључених 2004. и касније;
- утицај миграната на јавне услуге такође није негативан - мигранти из ЕЕП-а знатно више доприносе здравственој заштити и нези кроз финансијска издвајања и рад у здравственом сектору и сектору социјалне заштите где чине велики део радне снаге; нема доказа да миграције негативно утичу на образовни систем УК у смислу било каквог ограничавања избора образовне установе или нивоа образовања за британску децу и родитеље, док све већи удео закупца простора пореклом из чланица Централно-источног европског блока јесте довео до донекле негативног утицаја на остале потенцијалне кориснике социјалних станова с обзиром да је њихова изградња знатно мања од потребне;
- коначно, када је реч о општем утицају на заједницу нема доказа да су миграције умањиле просечан ниво личног благостања домаћих становника у УК и на било који начин допринеле повећању злочина и криминалних радњи.

3.2. Измене у контроли миграција европског становништва након Брегзита и последице по економију

Издазак из ЕУ је за Уједињено Краљевство значио могућност увођења имиграционог система који би пружио знатно већу контролу над миграцијама, омогућавајући британским властима да регулишу досељавање, посебно оних миграната са најнижим приходима и за најслабије плаћене послове. Новоуведени систем је донео до сада вероватно највеће промене у миграторној политици. Престанак важења слободе кретања за становнике ЕУ, односно права на неограничене посете, студирање, рад и живот без виза или било каквих ограничења, уз увођење новог система миграција након Брегзита, може означити почетак значајних структурних промена на британском тржишту рада. Поједини сектори су посебно погођени услед великог недостатка запослених, посебно они у којима је већим делом заступљена ниже квалификована радна снага и на оним пословима за које домаће становништво није заинтересовано. Велика неизвесност и даље остаје присутна када су у питању дугорочна кретања и ефекти миграција на тржиште рада и продуктивност.

Безвизни режим за краткорочна путовања и посете становника УК Европској унији и обрнуто се и даље примењује, с тим што посетиоци могу бити подвргнути пасошкој контроли и провери испуњења услова потребних за ову врсту боравка на граничним прелазима. Нови Споразум о трговини и сарадњи између УК и ЕУ предвиђа поједине олакшице и слободу у кретању кад су у питању краткотрајна службена путовања, трансфери унутар компанија, службени доласци са циљем оснивања предузећа, пружаоци услуга по уговору и независни професионалци, уз постојање бројних изузетака. Као резултат тога, британски држављани који желе да раде у некој од држава ЕУ од 2021. године морају поштовати националне прописе о имиграцији, радним дозволама и запошљавању, док држављани чланица ЕУ подлежу захтевима за визу који се прописују имиграционом политиком УК. Једина држава ЕУ која је изузета од нових правила је Ирска са којом је наставио да се примењује споразум о Заједничком путном простору, па су и захтеви везани за миграције становништва УК и ове земље остали непромењени.

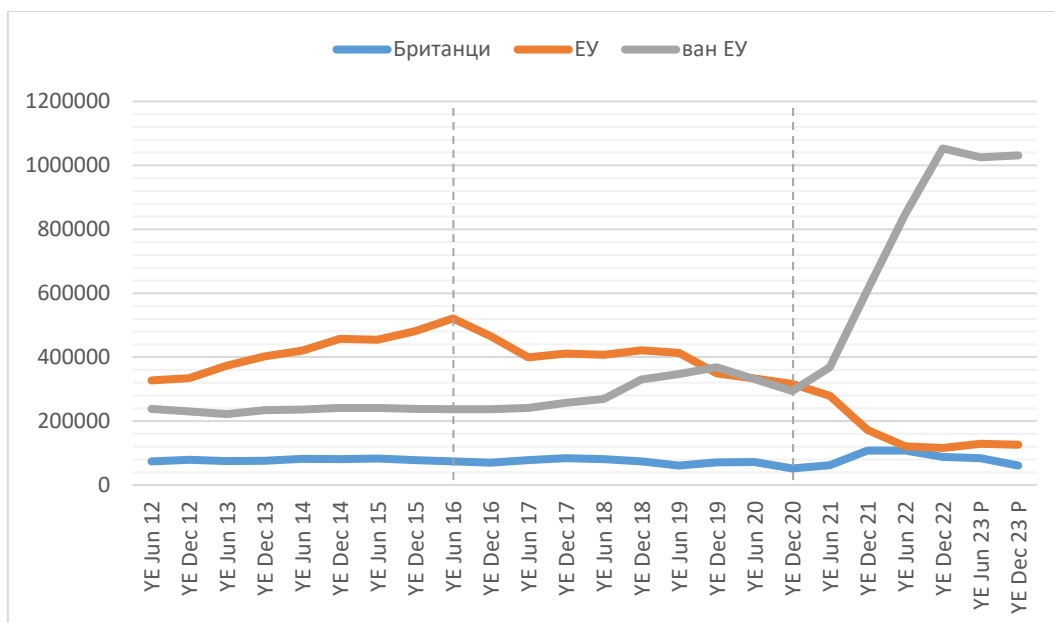
Нови имиграциони систем УК предвиђа да се радне визе за држављане ЕУ сада одобравају слично као што су пре Брегзита за држављане трећих земаља, на основу критеријума као што су ниво квалификованости, висина зараде коју морају имати, а у неким случајевима и на основу конкретног занимања. За запошљавање миграната који

немају дозволу за стални боравак или рад у УК, британски послодавци и остале организације морају испуњавати предвиђене услове како би стекли одговарајуће дозволе тј. лиценце којима се прописују одређене обавезе и дужности, а које се разликују у односу на категорију радника која се запошљава (Home Office, 2022). На тај начин постају регистровани као „спонзори“ (енгл. sponsor) који могу запошљавати раднике из иностранства. Новим правилима се прописује да је неопходно да мигранти имају понуду за посао од овлашћеног послодавца са зарадом од најмање 25.600£ годишње у већини случајева (енгл. *Skilled Worker visa*), осим за дефицитарна занимања, док послови који нису класификовани као „стручни“ (енгл. skilled) се најчешће сматрају неприхватљивим (UK in a Changing Europe, 2023a). За област здравства су уведене посебне визе (енгл. *Health and Care Visa*) 2020. године, за које су у 2022. години услови значајно либерализовани услед великог недостатка радне снаге у овом сектору, док је посебна шема за запошљавање сезонских радника на пољопривредним пословима (период до 6 месеци) такође проширена. Нови имиграциони систем обухвата и радне визе за послове који нису гарантовани од стране лиценцираних послодаваца и који се могу обављати са било којим нивоом квалификација, али само на одређени временски период. Осим тога, за појединце са високим потенцијалом који поседују знање стечено на неком од за то признатих међународних универзитета (енгл. *High Potential Individual route*) и дипломце који су већ у УК као студенти неког нивоа студија са студентском визом (енгл. *Graduate route*) се примењују посебни визни режими који омогућавају стицање виза на период од 2 до 3 године за рад у УК и могу се користити за било који посао. Додатно, постоји и Шема мобилности младих (енгл. *Youth Mobility Scheme*) са оним државама са којима постоје реципрочни споразуми, а која обухвата визе до две године за младе од 18 до 30-35 година старости који желе да живе и раде у УК. Поред наведених, постоји још неколико различитих виза за привремени рад, за рад у УК за иностраног послодавца, за покретање посла и бројне друге радне визе и дозволе. Овакав систем је дизајниран пре свега са циљем да се смањи прилив неквалификованих и слабо плаћених радника, а стимулише долазак високо стручних и образованих. Заједничко за готово све ове типове радних виза јесте то да оне носиоцима не омогућавају право на коришћење већине јавних фондова, бенефиција и олакшица, нити на државну пензију.

Споразум о изласку из ЕУ је садржао одређене одредбе о правима грађана које су се тичале положаја грађана ЕУ који живе у УК и држављана УК који живе у некој од земаља чланица ЕУ. Ове одредбе су имплементирани у оквиру *Шеме насељавања* (енгл. *EU Settlement Scheme – EUSS*) која је предвиђала да грађани ЕУ који желе да наставе да

живе у УК и чланови њихове породице, путем пријаве за то, имају могућност да задрже своја права и стекну одговарајући статус боравка у УК у зависности од испуњености услова. Наиме, у складу са Споразумом о повлачењу, држављани земаља ЕУ који имају пет година непрекидног боравка у УК имају право на стални боравак, у виду статуса *насељеног* (енгл. *settled status*), док они који тек треба да стекну пет година непрекидног боравка имају право на подношење захтева за *пред-насељен* статус (енгл. *pre-settled status*) који им омогућава да остану у УК још 5 година и након испуњења потребних услова такође добију стални боравак (Macdonald & Wilkins, 2020). Слични споразуми постоје и са осталим земљама ЕЕП-а и Швајцарском, па се ова Шема примењује и на њихове држављане. С друге стране, британски држављани који живе у некој од земаља ЕУ такође имају право да остану у тој земљи и добију одобрен трајни боравак у складу са националним прописима или према европској Директиви о дугорочном боравку за држављане земаља које нису чланице ЕУ. Та права се односе само на државу у којој бораве, док се право на слободно кретање кроз остатак ЕУ не примењује на њих, већ подлежу примени истог визног режима као и остали грађани Уједињеног Краљевства.

За разлику од држављана ЕУ, за које су критеријуми за живот и рад у УК сада знатно поопштени у односу на период када је важила слобода кретања, за држављане из остатка света нови услови су либералнији него раније, како по питању минималне зараде, тако и по основу листе занимања која су погодна за добијање спонзорисане радне визе. На тај начин, примена новог система имиграција ће сасвим извесно додатно допринети повећању мигрантске популације пореклом из земаља изван ЕУ на британском тржишту рада која је већ у порасту последњих година (График 12). Након пада у току 2020. године, нагли прилив миграната из земаља ван ЕУ започиње од средине 2021. године, да би у току 2022. и 2023. године достигао рекордне вредности од преко милион. Такве бројке су значајним делом последица огромног броја Украјинаца који су у Британију долазили посебним рутама, великог броја долазака из Хонг Конга и иностраних студената. С друге стране, број имиграната из ЕУ, који је био у паду још од референдума о Бреگزиту 2016. године, достигао је свој минимум током 2022. године. До незнатног пораста је дошло у 2023. години, када је број досељених из држава ЕУ износио 126 хиљада.

График 12: Имиграција становништва према земљи порекла (2012 – 2023)

Извор: ONS¹¹³; приказ аутора

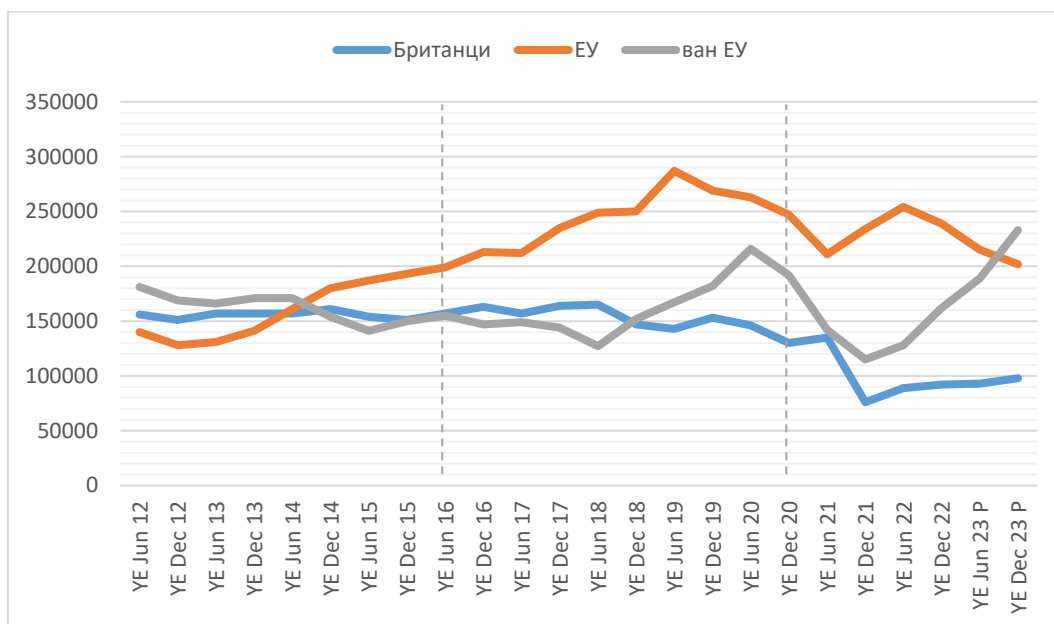
Иако је мањи прилив миграната из земаља ЕУ био надокнађен доласком становника из осталих држава у све већем броју, на тржишту радне снаге је забележен значајан недостатак последњих година, посебно у појединим секторима. Након укидања против-пандемијских мера, које су у 2020. години изазвале велике промене у пословању и на тржишту рада, нагли пораст привредних активности је у 2021. години довео до недостатка великог броја запослених у УК. Мањак радне снаге је био проузрокован како одливом миграната током првог таласа пандемије, који су се вратили у своје матичне земље, тако и повећаним уделом неактивног становништва, које је у међувремену пензионисано или није било у могућности да настави са радом.

Емиграција становништва ЕУ је годинама након референдума о Брегзиту била у значајном порасту, са врхунцем у 2019. години када је у периоду од средине 2018. до јуна 2019. године УК напустило 287 хиљада грађана ЕУ (График 13). Током пандемије 2020. године број емиграната пореклом из ЕУ је био у мањем паду, да би од средине наредне године и у првој половини 2022. поново доживео раст. Међутим у последње две године чини се да све мање држављана ЕУ напушта УК. С друге стране, становништво пореклом из осталих земаља је у највећем броју напустило УК током пандемије 2020.

¹¹³ ONS - Long-term international immigration, emigration and net migration flows, provisional - Year ending December 2023 edition, release date:23 May 2024
<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/datasets/longterminternationalimmigrationemigrationandnetmigrationflowsprovisional>

године, да би након тога одлив био у значајном паду све до 2022. године. Подаци за 2022. годину и процене у 2023. указују да долази до великог пораста емиграната из земаља изван ЕУ, који је достигао рекордни број од 233 хиљада у 2023. години, и по први пут превазишао ниво емигрираног становништва ЕУ. С обзиром на број имиграната који прелази милион у последње две године, не чуди да је дошло и до повећања оних који одлазе, иако је тај раст далеко мањи.

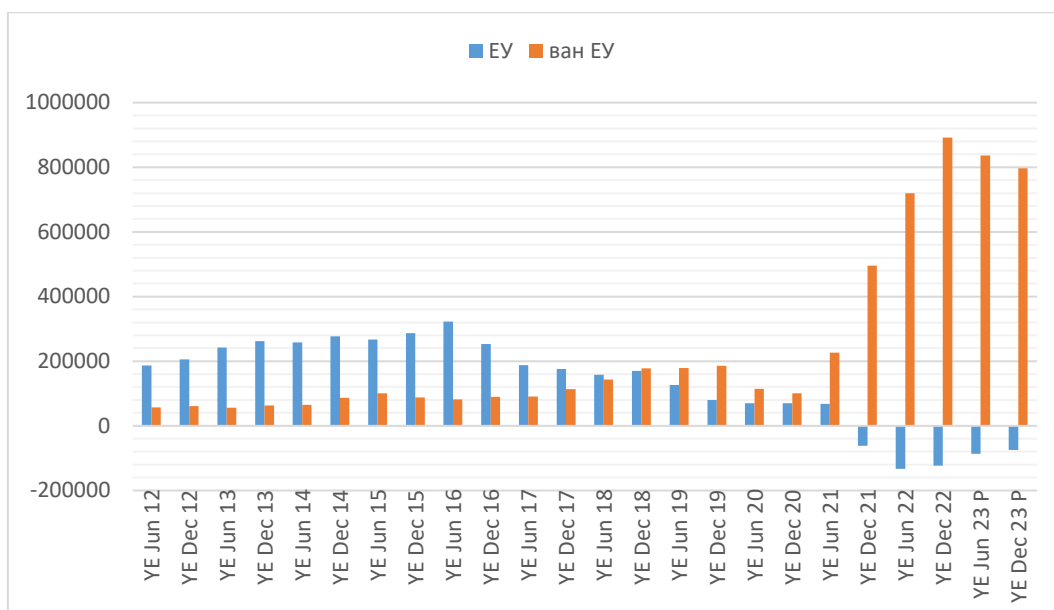

График 13: Емиграција становништва према земљи порекла (2012 – 2023)

Извор: ONS¹¹⁴; приказ аутора

Оваква кретања становништва неколико година уназад су довела до појаве нето одлива миграната пореклом из ЕУ у 2021. години, који се наставио, па чак и повећао, у наредне две године (График 14). У 2022. око 123 хиљада људи пореклом из ЕУ више је напустило УК него што се доселило, док је у 2023. години та разлика била доста мања, око 75 хиљада. Истовремено, миграциони биланс становништва рођеног у остатку света је бележио рекордно високе позитивне вредности, посебно у 2022. када је разлика између дугорочно насељене мигрантске популације и оних који су напустили УК била више од 890 хиљада. Услед већ поменутог нешто већег броја одлазака у 2023. години, дошло је и до благог пада у миграционом салду ове групе становника, али је он и даље на веома виоском нивоу, близу 800 хиљада.

¹¹⁴ Извор под бројем 113

График 14: Миграциони салдо становништва према земљи порекла (2012 – 2023)

Извор: ONS¹¹⁵; приказ аутора

У покушају да утврде у којој мери су оваква кретања последица Брегзита и до каквих промена на британском тржишту рада је довео нови имиграциони систем, поједини аутори су дефинисали потенцијални сценарио који би важио да није било Брегзита, узимајући у обзир постојећи тренд на тржишту радне снаге, у миграцијама и запослености пре пандемије, и упоредили га са стварном ситуацијом. Истраживање је показало да је број радника пореклом из ЕУ мањи за око 460.000 него што би било очекивано, док је број запослених из осталих земаља за око 130.000 већи (Portes & Springford, 2023). Највећи недостаци радне снаге су забележени у сектору транспорта и складиштења, око 128.000 или 8,45% укупне запослености сектора, затим у veleпродаји, малопродаји и ремонту моторних возила око 103.000 тј. 2,79%, у производњи 47.000 или 2,79% и сектору угоститељства од око 67.000 односно 4,08% (Табела 5). У тим областима број запослених пореклом из ЕУ је значајно испод очекиваног, док је и запослених из осталих земаља такође у недовољном броју, али су разлике у односу на потенцијални сценарио доста мање код ове групе миграната.

¹¹⁵ Извор под бројем 113

Табела 5: Добитак/губитак запослених пореклом из ЕУ и изван ЕУ услед увођења новог миграционог система, по секторима

Сектор		добитак/губитак запослених услед увођења новог система	добитак/губитак као % укупне запослености у сектору
Транспорт и складиштење	ЕУ	-128.000	-8,45%
	ван ЕУ	-3.100	-0,20%
Велепродаја, малопродаја и ремонт моторних возила	ЕУ	-103.000	-2,79%
	ван ЕУ	-17.000	-0,46%
Производња	ЕУ	-47.000	-1,73%
	ван ЕУ	-7.900	-0,29%
Смештај и храна	ЕУ	-67.000	-4,08%
	ван ЕУ	-31.000	-1,86%
Грађевина	ЕУ	-46.000	-2,17%
	ван ЕУ	-6.600	-0,31%
Администрација и подршка	ЕУ	-32.000	-2,26%
	ван ЕУ	-22.000	-1,56%
Финансије и осигурање	ЕУ	-12.000	-0,84%
	ван ЕУ	-5.500	-0,39%
Стручне, научне и техничке услуге	ЕУ	-48.000	-1,79%
	ван ЕУ	23.000	0,85%
Информације и комуникације	ЕУ	-9.000	-0,55%
	ван ЕУ	20.000	1,22%
Јавна администрација и одбрана	ЕУ	-5.800	-0,23%
	ван ЕУ	25.000	0,99%
Здравствени и социјални рад	ЕУ	-1.700	-0,04%
	ван ЕУ	74.000	1,65%
Образовање	ЕУ	42.000	1,20%
	ван ЕУ	58.000	1,68%

Извор: Portes & Springford (2023); прилагођено од стране аутора

У осталим секторима, посебно оним где је високо квалификована радна снага, ситуација је нешто другачија. У сектору комуникационо-информационих технологија недостатак запослених пореклом из ЕУ је надокнађен повећаним бројем радника из остатка света, у сектору финансијских услуга је мање запослених из обе групе, док је у области професионалних услуга огроман мањак у запосленима из ЕУ половично надомештен повећаним бројем запослених из осталих држава. Сектор образовања је један од ретких у коме је забележен знатно већи број запослених из обе категорије. Недостатак радне снаге у здравственом сектору који се јавио током пандемије, а који је делом проузрокован и мањком запослених из ЕУ, је успешно надокнађен огромним

бројем радника из осталих земаља. Истраживање је показало и да број издатих радних виза према новом систему у секторима у којима доминантно учешће има ниже квалификована радна снага, као што су производња, угоститељство, велепродаја и малопродаја, није довољан да надокнади мањак радника из ЕУ. То указује да нови систем не олакшава миграције у вези са послом у значајној мери, за разлику од периода пре Брегзита. Када су у питању сектори са висококвалификованом радном снагом, показало се да нови визни режим пружа бољу подршку и омогућава приближан ниво отворености као раније, посебно у области финансија и осигурања и стручним, научним и техничким делатностима, док нешто слабије у образовању и информационо-комуникационом сектору.

Укупан број издатих виза, а посебно радних, је достигао рекордне вредности у протекле две године године. Према последњим подацима британског Министарства унутрашњих послова (Home Office), број виза издатих за дугорочне боравке у УК је чак двоструко већи од броја из периода пре пандемије (Табела 6). Такав раст је углавном резултат великог повећања радних виза и виза за студирање које су већ 2021. године премашиле пред-пандемијске нивое и наставиле да расту у наредној години. Број издатих радних виза у 2022. години је био нешто већи од 421 хиљаде, да би у 2023. години превазишао 616 хиљада, што је и троструко више у односу на ниво из 2019. Број студентских виза је достигао свој врхунац у 2022. години са преко 623 хиљада, чинећи готово 44% укупног броја издатих виза, док подаци из 2023. године указују на то да се долазак међународних студената након три године раста успорава. Број дозвола који је дат становницима ЕУ, Швајцарске, Норвешке, Исланда и Лихенштајна кроз ЕУ Шему насељавања се постепено повећавао од 2019. до 2021. године, у којој је за већину и био коначан рок за пријаву. У тој години више од 55 хиљада грађана је стекло дозволу боравка у УК по овој Шеми, да би се након тога овај број значајно смањио, па је у 2023. години нешто мање од 18 хиљада људи стекло право насељења по овом основу. Изузетно велики број имиграната забезен последњих година је делимично био и последица посебне руте за британске држављане из Хонг Конга (енгл. British Nationals (Overseas) – BN(O)) и њихове породице уведене 2021. године, као и посебних Шема визне подршке за украјинске држављане, које су успостављене 2022. године, што је довело до преко 263 хиљада одобрених виза само у 2022. години. Завршетком великог таласа имиграната из Украјине, број виза у оквиру хуманитарних рута је значајно опао у 2023. години, па се њихов број и број виза издатих британским држављанима из ХК заједно кретао око 70

хиљада. Такви трендови су довели до преко 1,4 милиона издатих виза у претходне две године, што је рекордно висок број.

Табела 6: Број издатих виза према типу, искључујући визе за посетиоце (2018-2023)

Тип визе	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Радне визе	175.812	192.559	114.528	239.193	421.565	616.371
Студентске визе	354.878	404.410	250.121	435.110	623.698	605.504
Визе за издржавана лица која се придружују или прате	6.673	9.403	7.342	8.921	5.007	4.437
Породичне визе	43.620	55.643	37.087	42.182	47.119	81.203
Визе за британске држ. из ХК и за држављане Украјине (хуманитарне руте)	-	-	-	75.579	263.400	70.070
Дозволе преко ЕУ Шеме насељавања	-	6.600	19.015	55.275	32.209	17.795
Остале	81.373	89.563	32.955	41.708	34.537	45.231
Укупно	662.356	758.178	461.048	897.968	1.427.535	1.440.611

Извор: Home Office¹¹⁶; приказ аутора

Ипак, ни овако велики број радних виза чини се да није био довољан да подмири све потребе британског тржишта рада. Студија објављена јуна 2023. године која је истраживала утицај укидања слободе кретања на четири сектора која су се највише ослањала на радну снагу из остатка ЕУ – транспорт и логистика, производња, пољопривреда и угоститељство – је показала да су се све организације обухваћене истраживањем суочиле са недостатком радне снаге (Migration Advisory Committee, 2023). Осим престанка важења слободе кретања у јануару 2021. године, последице изазване пандемијом COVID-19 које су већ увелико биле присутне у свим сферама друштва и привреде, су идентификоване као главни узроци потешкоћа у привлачењу и

¹¹⁶ Home Office - Immigration system statistics data table - Entry clearance visas granted outside the - UK Entry clearance visa applications and outcomes detailed datasets, year ending March 2024, Vis_D02: Outcomes of entry clearance visa applications, by nationality, visa type, and outcome <https://www.gov.uk/government/statistical-data-sets/immigration-system-statistics-data-tables#entry-clearance-visas-granted-outside-the-uk>

задржавању радне снаге. Организације су најчешће морале да примењују нове начине за проналазак одговарајућих радника док су поједине теже успевale да задрже већ постојеће запослене. Велики део послодаваца се преоријентисао на домаћу радну снагу, а у циљу да привуку нове запослене и оне пореклом из ЕУ замене домаћим, најчешће су се трудили да побољшају услове рада, док је значајније повећање зарада изостало.

Како се сам Брегзит и увођење новог имиграционог система одиграо у специфичним околностима, најпре услед појаве пандемије, а потом и ратног сукоба који је захватио исток Европе, а које у великој мери утичу на кретање становништва, врло је тешко изоловати и прецизно утврдити ефекте новог система, издвојене од утицаја других фактора. Иако су постојала очекивања да ће нова миграциона политика и мере смањити укупан број имиграната, то се није десило. Како је у новим условима дошло до значајног пада једино у приливу миграната из ЕУ, док је број досељених из остатка света и већи од претходно очекиваног, јасно је да је укидање слободе кретања која је постојала ипак имало већи утицај него промене настале услед пандемије. Међутим, чини се да нови систем ипак испуњава свој основни циљ, а то је смањење прилива нискоквалификоване радне снаге и привлачење високообразованих и стручних радника. Ипак, таква политика је створила значајни недостатак запослених у појединим секторима, управо у оним где је већином заступљена ниже-квалификована радна снага која је раније највећим делом била из земаља ЕУ, а која сада тешко испуњава услове радне визе. Поред тога, многи послодавци се не прилагођавају довољно брзо све већим изазовима на тржишту рада и упркос немогућности проналаска одговарајуће радне снаге, мали део њих, свега 15%, је почео користити нови систем имиграција и запошљавати странце (CIPD, 2023). Као основни разлози за то се наводе време, администрација и трошкови који су потребни за запошљавање путем новог система спонзорства, као и недостатак капацитета и знања у организацији за такав процес.

У коначном, иако је сасвим извесно да је престанак важења слободе кретања допринео недостатку радне снаге на тржишту рада Уједињеног Краљевства, не може се рећи да је једини узрок. О томе сведоче искуства других развијених економија које су се суочиле са сличним проблемима без битних промена у имиграционој политици (Daval et al., 2022). Осим тога, и ефекти значајно варирају па су поједини привредни сектори и географска подручја знатно више погођена овом променом од других. Док ће мањак радне снаге у многим случајевима бити пролазног карактера и решити се сам од себе, укидање слободе кретања за држављане ЕУ може имати далекосежне последице код

оних послодаваца и у оним деловима земље, посебно руралним подручјима, који су се у великој мери ослањали на запослене из ЕУ, а где није могуће смањити своје потребе за радном снагом путем алтернатива попут аутоматизације или изменити читаве индустрије (Sumption et al., 2022).

Поред ефеката на тржиште рада који су свакако најизраженији, поготово у кратком року, промене у имиграционој политици ће тек испољити свој утицај на остатак привреде у годинама које долазе. Већина студија која је до сада разматрала ефекте престанка важења слободе кретања је предвиђала да ће смањени прилив миграната из ЕУ, који ће делом надоместити повећани број имиграната из осталих земаља, довести до пада британског БДП-а, али су пројекције значајно варирале. У зависности од обима миграција обе групе који буду остварени у наредном периоду, процене су да ће британски БДП бити мањи између 0,2% и 1,9% у првих неколико година након Брексита (HM Government, 2018; UK in a Changing Europe, 2019; Portes, 2019). Међутим, већина ових студија не узима у обзир шири утицај миграција на продуктивност, који се према већем броју аутора оцењује као позитиван. Додатно, с обзиром да је прилив миграната из земаља ван ЕУ превазишао сва очекивања, уз скоро 3 милиона грађана британске националности из Хонг Конга и њихових породица и знатно велики броја избеглица из Украјине које нико није могао предвидети, претходно прогнозирани ефекти ће сасвим сигурно значајно осцилирати. Осим тога, зависиће и од резултата новог сета мера које је британска Влада, како би се изборила са огромним бројем имиграната, усвојила крајем 2023. године, а које предвиђају нове, поштрене захтеве за добијање виза. Ове мере које су постепено ступале на снагу у првој половини 2024. године, између осталог, укључују¹¹⁷:

- повећање захтеване минималне зараде за квалификоване раднике за чак 48%, са 26.200£ на 38.700£;
- повећање прописаног минималног прихода за спонзорисање некога за породичну визу од чак 55%, са 18.600£ на 29.000£, уз даље повећање до краја године до 38.700£;
- забрану иностраним студентима да доводе чланове породице (осим појединих група), као и регулисање и поштравање услова за одобравање студентских виза;

---

¹¹⁷ Home Office - Reducing Net Migration Factsheet – May 2024
<https://homeofficemedia.blog.gov.uk/2024/05/23/reducing-net-migration-factsheet-december-2023/>

- забрану здравственим радницима из иностранства да доводе друга лица која издржавају;
- замену постојеће Листе дефицитарних занимања новом Имиграционом платном листом и укидање умањења од 20%, тако да послодавци више неће моћи да плаћају имигранте мање од домаћих запослених у дефицитарним занимањима.

Усвојене мере су у складу са новим Планом британске Владе за помоћ и приоритет у запошљавању домаће радне снаге под називом *Повратак на посао* (енгл. *Back to Work Plan*). План за који је издвојено више од 7 милијарди £ се заснива на амбициозном пакету мера запошљавања који предвиђа помоћ за више од 1,1 милион људи са дуготрајним здравственим проблемима, инвалидитетом или дуготрајно незапослених, како би пронашли запослење и остали на послу.¹¹⁸

У зависности од ефеката нових мера и тога колико потражња за радном снагом буде већа (или мања) након стабилизације свих ових неочекиваних миграторних токова и трендова на тржишту рада из последњих година, биће могући различити исходи: већа запосленост домаћих радника, веће зараде и продуктивност или пак пад производње (Portes, 2022). С обзиром да се структура и бројност популације током година мења и развија, као и њен допринос државној каси и потрошњи јавних добара и услуга, од круцијалног је значаја посматрати дугорочни утицај. Из тог разлога, за креаторе националних политика најзначајније питање треба бити да ли доприноси имигрантског становништва током целокупног животног циклуса проведеног у УК у просеку превазилазе њихове трошкове или не. Оно што је за сада јасно јесте то да излазак из ЕУ није решио проблем миграција за Британце, који је већи него икад.

4. Фискална политика и економско благостање након напуштања Уније

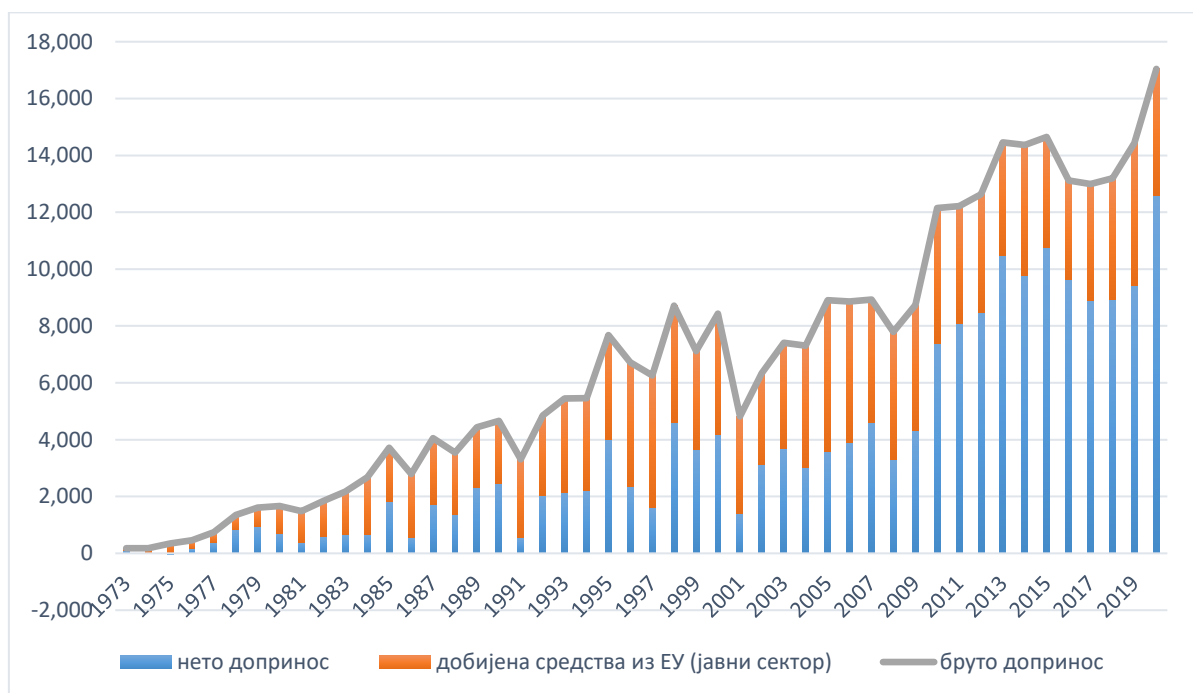
Током кампање о Брегзиту, питање фискалних издатака које чланство доноси и уштеда који би УК остваривало изван ЕУ је поново постало актуелно. Уједињено Краљевство је земља која је традиционално значајно доприносила европској каси, много

¹¹⁸ Home Office - Employment support launched for over a million people <https://www.gov.uk/government/news/employment-support-launched-for-over-a-million-people#:~:text=The%20Back%20to%20Work%20Plan,mental%20health%2C%20musculoskeletal%20conditions%20and>

више од средстава ЕУ које је користила, што је годинама изазивало незадовољство Британаца. Оно је делимично ублажено умањењем за плаћање ЕУ буџету које им је одобрено 1985. године, међутим никада није у потпуности ишчезло. Кориговање финансијских обавеза према буџету ЕУ у корист УК је спроведено јер је Краљевство пружало релативно висок нето допринос ЕУ буџету у односу на остале чланице, с обзиром да је највећи део буџета у то време одлазио на пољопривреду, а УК је имало мали аграрни сектор (D'Alfonso, 2016). Током свог чланства у ЕУ, УК је као једна од најразвијенијих чланица увек било нето финансијер.

Допринос буџету ЕУ које државе чланице плаћају није фиксан годишњи износ, већ варира јер зависи од фактора као што су бруто национални доходак чланица, приход остварен на основу пореза на додату вредност и на основу царина и других намета. Тако добијени износ, на основу прорачуна који је важио за све чланице, је био умањиван за проценат рабата који је УК одобрено. Допринос буџету ЕУ се током чланства годинама увећавао, што се може видети и на основу званичних података за период између 1973. и 2020. године (График 15) (HM Treasury, 2021).

График 15: Допринос ЕУ буџету 1973-2020. године (милиони £)

Извор: HM Treasury (2021) и претходна издања; приказ аутора

Током осамдесетих и деведесетих година и све до 2010. УК је најчешће око и више од 50% уплаћених средстава у буџет ЕУ добијало назад. Међутим, од 2010. године

приметан је пораст како бруто, тако и нето доприноса јер се удео средстава добијених назад смањивао. То је делом и резултат корекција у рачунању рабата које су спроведене 2009. године, услед нове расподеле средстава и финансирања трошкова проширења насталог 2004. и 2007. године. Током последње деценије свог чланства, УК је за ЕУ касу издвајало између 12,2 и 17,1 милијарди £, док се вредност примљених средстава из ЕУ кретала између 3,5 и 5 милијарди £, па је нето допринос ЕУ буџету износио између 8 и 12,6 милијарди £. Иако је напустило ЕУ 31. јануара 2020. године, УК је наставило да плаћа средства за буџет ЕУ током транзиционог периода, у складу са договором о финансијском поравнању. Процењени буто допринос ЕУ буџету је у 2020. години износио око 17 милијарди £, док је вредност средстава добијених из ЕУ била нешто мања од 4,5 милијарди £, па је нето допринос УК европској каси износио око 12,5 милијарди £.

Међутим, стваран нето допринос је још мањи јер званични статистички подаци УК узимају у обзир само средства из ЕУ која су алоцирана на јавни сектор, али не обухватају средства која је примио приватни сектор. Наиме, највећи део средстава из европског буџета је коришћен кроз Европске структурне и инвестиционе фондове (енгл. European Structural and Investment Funds) и Европски гарантни фонд за пољопривреду (енгл. European Agricultural Guarantee Fund) и то су средства која се додељују државним органима земаља чланица па су и регистрована у званичним статистикама. Осим њих, постоје разни други фондови и програми ЕУ из којих учесници директно добијају средства, без посредовања Владе. С обзиром да су субјекти из УК били значајни корисници ових фондова, процене су да је приватни сектор примао у просеку 1-2 милијарде £ додатних средстава годишње у периоду од 2010. до 2018. године (HM Government, 2016; Vrien, 2020a). Према подацима Европске комисије, који укључују све облике средстава која су била искоришћена од стране УК у целини, просечан годишњи нето допринос Уједињеног Краљевства буџету ЕУ за период 2014-2018. године се кретао око 7,8 милијарди £¹¹⁹, што је мање од просека добијеног на основу приказаних података британског Министарства привреде и финансија, који износи 9,6 милијарди £ за исти временски период.

---

¹¹⁹ Прорачун Националне канцеларије за статистику (ONS) на основу података Европске комисије - The UK contribution to the EU budget <https://www.ons.gov.uk/economy/governmentpublicsectorandtaxes/publicsectorfinance/articles/theukcontributiontotheebudget/2017-10-31>

Иако УК у целини јесте било нето финансијер када је у питању буџет ЕУ, то се не може рећи и за све саставне делове Краљевства. Посматрано према појединачним државама, Енглеска и Шкотска су више средстава давале за буџет ЕУ него што су користиле док су Северна Ирска и Велс били нето корисници (Springford et al., 2016). Наиме, за период 2014-2020. године, УК као целина је доприносило са око 0,5% свог БДП-а, односно 117£ по глави становника, док је нето допринос Енглеске био већи од тога, у просеку 140£ по глави становника, а Шкотске око 64£. С друге стране, Велс и Северна Ирска су у просеку примали по 90£ и 94£ по глави становника редом (Табела 7). Овакве разлике су биле присутне пре свега због знатно већег обима средстава европских структурних фондова и Заједничке аграрне политике која су далеко више користили Велс и Северна Ирска. С обзиром да су у значајној мери зависили од европских фондова, Брегзит је утолико више угрожавао ове регионе, па је за британску Владу велики изазов био не само надоместити неопходна средства, већ и уважити разлике и потребе појединачних делова Краљевства кроз одговарајућу регионалну политику.

Табела 7: Годишњи нето доприноси ЕУ буџету по државама УК у милионима £ (2014-2020)

	УК	Енглеска	Шкотска	Северна Ирска	Велс
Бруто допринос	£16,907	£14,582	£1,417	£340	£567
- умањење	-£3,844	-£3,271	-£299	-£102	-£172
- добијена средства из ЕУ	-£5,078	-£3,217	-£781	-£409	-£670
Нето допринос	£7,985	£8,094	£337	-£171	-£276
Нето допринос по глави становника	£117	£140	£64	-£94	-£90

Извор: Springford et al. (2016)

Међутим, финансијске користи од чланства се не завршавају ту. Поред поменутих фондова који проистичу директно из заједничког буџета ЕУ, УК је током свог чланства такође користило средства других институција ЕУ која се обезбеђују изван њега и која не улазе у ове бројке. Најзначајнија међу њима је Европска инвестициона банка (енгл. European Investment Bank - ЕИВ) која је имала значајну улогу у подршци неких од највећих инфраструктурних пројеката УК попут изградње

Енглеског канала, тунела *Tideway* на Темзи, моста на реци Северн између Енглеске и Велса, надоградње лондонског метроа и бројних других. Подаци Банке показују да су укупна позајмљена средства УК за период његовог чланства износила скоро 119 милијарди евра¹²⁰. Осим Европске инвестиционе банке, УК је такође било корисник Европског инвестиционог фонда (енгл. European Investment Fund – EIF), чија су средства намењена сектору малих и средњих предузећа. Активности и учешће обе институције у финансирању пројеката УК су драстично биле успорене већ од референдума 2016. године (Vriens, 2020b). Иако излазак из ЕУ није значио потпуни прекид односа са овим институцијама, јер и државе изван ЕУ такође могу користити њихова средства под одређеним условима, свакако се више није могло рачунати ни на приближно исти третман. То је значило да ће УК морати да обезбеди средства из других и сопствених извора за бројне области које су некада биле финансиране средствима ЕУ и њених институција.

Од самог почетка разматрања Бреگزита било је јасно да напуштање ЕУ свакако неће значити аутоматску уштеду од око 0,4-0,5% бруто домаћег производа и престанак свих фискалних обавеза јер свака врста дубљег споразума са ЕУ долази по одређеној цени. Што је већи приступ заједничком тржишту и могућност коришћења фондова и програма ЕУ, то се више „плаћа“ заједничкој каси. То показује и пример земаља *EFTA* које нису чланице Уније, али финансијски доприносе функционисању ЕУ и остваривању њених циљева. Од 1994. године ове државе доприносе на два начина: обезбеђујући средства за ублажавање економских и социјалних диспаратитета у складу са циљевима регионалне политике ЕУ и издвајањем средстава за програме у којима и саме учествују. Осим тога, Норвешка и додатно доприноси својим грантовима, па је она држава изван ЕУ која даје највећи износ средстава. Подаци за 2011. показују да је Норвешка укупно допринела са 524 милиона £, односно 106£ по глави становника, док је Швајцарска годишње просечно издвајала око 420 милиона £, што је 53£ по глави становника, за разлику од УК чији је износ нето доприноса по глави становника у истом периоду био око 128£ (House of Commons Library, 2013). Овакав однос доприноса према ЕУ у том моменту је показивао да би УК могло имати за око 17% ниже трошкове када би постигло

---

¹²⁰ EIB - Financed projects – United Kingdom
<https://www.eib.org/en/projects/loans/index.htm?q=&sortColumn=loanParts.loanPartStatus.statusDate&sortDir=desc&pageNumber=0&itemPerPage=25&pageable=true&language=EN&defaultLanguage=EN&loanPartYearFrom=1959&loanPartYearTo=2023&countries.region=united-kingdom&orCountries.region=true&orCountries=true&orSectors=true>

споразум са ЕУ попут оног који има Норвешка, док је швајцарска опција подразумевала чак до 60% мање издатке за ЕУ.

4.1. Измене у буџету и расположивим средствима након престанка пуноправног чланства

Иако је УК напустило Европску унију званично 31. јануара 2020. године, његове обавезе према ЕУ нису престале. У оквиру Споразума о повлачењу, две стране су постигле финансијско поравнање (енгл. *financial settlement*) којим се идентификују преостале међусобне финансијске обавезе које треба измирити, дефинише методологија прорачуна и рокови измирења. Оно обухвата три сегмента (Кеер, 2021):

- [1] *Транзициони период* – током транзиционог периода, до краја 2020. године, УК је наставило да плаћа свој допринос ЕУ буџету као да је чланица, али је такође наставило и да учествује у програмима ЕУ и користи заједничка средства различитих ЕУ фондова, предвиђена текућим буџетским планом, као и до тада;
- [2] *Неизмирене обавезе из буџета* (франц. *reste à liquider - RAL*) – годишњим буџетима ЕУ се предвиђа будућа потрошња при чему се средства не исплаћују примаоцима у исто време, па ће одређене обавезе постати исплате у будућности. УК је учествовало у неизмиреним обавезама ЕУ до краја 2020. године и оним предвиђеним буџетом за ту годину. Примаоци у УК такође добијају средства за неизмирене обавезе према њима;
- [3] *Финансирање обавеза ЕУ и добијање назад имовине* – УК је учествовало у измирењу одређених обавеза ЕУ до краја 2020. године и добило је назад један део имовине; најзначајније обавезе УК према ЕУ су пензије запослених из ЕУ, док је највреднији део имовине капитал УК из Европске инвестиционе банке, али и из Европске централне банке, Европске заједнице за угљ и челик и Европског инвестиционог фонда који ће бити враћени.

Поред наведених категорија, постоје и друге врсте обавеза и плаћања која проистичу из других програма и фондова који су повезани са политикама ЕУ и под управом њених институција, али су далеко мањег обима. Немогуће је утврдити тачан износ финансијских средстава који ће обе стране платити и добити јер ће се исплате вршити у моменту доспећа, у зависности од стварно доспелих обавеза, прорачуна, девизног курса па износи нису фиксни и унапред одређени (НМ Treasury, 2021). Према

процени државне Канцеларије за буџетску одговорност, УК ће извршити нето плаћање по основу постигнутог поравнања у укупном износу од око 34 милијарде £ (OBR, 2021). Највећи део тог износа од чак 75% ће, како је предвиђено, бити исплаћен до краја 2024. године, али ће се одређене исплате наставити све до средине шездесетих година, највише на рачун обавеза за пензије. Своју процену износа финансијског поравнања са ЕУ је дало и британско Министарство привреде и финансија. Прве прогнозе крајем 2017. године након што је постигнута нагодба су показивале да ће се тај износ кретати између 35 милијарди и 39 милијарди £, да би према последњим проценама тај износ био прецизиран на 37,9 милијарди £ (Табела 8) (HM Treasury, 2023). Ове разлике у финансијским прогнозама две институције су последица коришћења различитих начина прорачуна одређених ставки, различитих извора и обима података, девизног курса и времена исплате обавеза.

Табела 8: Поређење процењених трошкова финансијског поравнања по категоријама (милијарде)

компонента нагодбе	Канцеларија за буџетску одговорност (OBR)	Минист. привреде и финансија (HM Treasury)	
		2017.	2023.
Нето буџетски допринос до краја 2020.год.	10,1 £	17-18 €	17,9 €
RAL нето од краја 2020.год.	18,9 £	21-23 €	23,6 €
Остале нето обавезе	5,1 £	2-4 €	1,7 €
		40-45 €	43,2 €
Укупно	34,1 £	35-39 £	37,9 £

Извор: OBR (2021), HM Treasury (2023); приказ аутора

Поред финансијских обавеза према ЕУ које треба измирити у наредним годинама, Брегзит је донео још један изазов, а то је надокнада средстава добијаних из разних европских извора. Највећу празнину је за собом оставила Европска инвестициона банка, преко које је УК годинама добијало значајна средства за финансирање неких од највећих инфраструктурних пројеката. Како би се надоместио или бар ублажио тај недостатак, британске власти су основале три нове банке - *Развојну банку Велса* (енгл. *Development Bank of Wales*), *Шкотску националну инвестициону банку* (енгл. *Scottish National Investment Bank*) и *Инфраструктурну банку Уједињеног Краљевства* (енгл. *UK Infrastructure Bank*) - и прошириле једну већ постојећу – *Британску пословну банку* (енгл.

British Business Bank). Инфраструктурна банка УК је предвиђена као главна замена за ЕИБ, са циљем финансирања главних инфраструктурних пројеката и подстицања локалног и регионалног развоја. За разлику од остале три банке, она једина није ограничена износом који добија од државне Владе, већ може прибављати знатно веће суме средстава на тржиштима капитала. Међутим, уз помоћ поменутих банака, последњих година је надокнађен тек мали део досадашњег нивоа јавних инвестиција. У 2022. години, која је од Брегзита била најуспешнија по вредности улагања, инвестиције све четири банке Уједињеног Краљевства су износиле око 2,4 милијарде £, што је тек нешто више од једне трећине укупних годишњих инвестиција оствариваних преко Европске инвестиционе банке, које су се кретале просечно око 6,4 милијарди £ годишње у периоду од 2009. до 2016. године, и тек осми део када је у питању инфраструктура (UK in a Changing Europe, 2023b). С друге стране, средства Европског инвестиционог фонда за сектор малих и средњих предузећа не само да су успешно компензована, већ је обим улагања Британске пословне банке последњих пар година превазишао ове износе, достижући ниво од скоро 1,2 милијарде £ у 2022. години.

УК је током свог чланства у ЕУ примало значајна средства из европских структурних фондова – Европског фонда за регионални развој (енгл. European Regional Development Fund), Европског социјалног фонда (енгл. European Social Fund), Европског пољопривредног фонда за рурални развој (енгл. European Agricultural Fund for Rural Development) и Европског фонда за морепловство и рибарство (енгл. European Maritime and Fisheries Fund). У просеку је годишње око 2 милијарде £ ових средстава било коришћено за подршку регионалног економског развоја, кроз улагања у пољопривреду, пословање предузећа и запошљавање (Brien, 2022). Како би се наставило даље финансирање, Влада УК је формирала неколико фондова. Најпре привремени *Фонд за обнову заједнице* (енгл. *Community Renewal Fund*), покренут 2021. године како би се премостио јаз између престанка финансирања из ЕУ и почетка рада новог *Заједничког фонда за просперитет* (енгл. *Shared Prosperity Fund*) који је био предвиђен за 2022. годину, а као главна замена за европске фондове. Заједнички фонд за просперитет од 2,6 милијарди £ (до 2025. године) је формиран у складу са планом Владе о смањењу регионалних диспаратета, са циљем инвестирања у три приоритетна сегмента - заједнице и места, локална предузећа и људе и вештине – широм Енглеске, Шкотске,

Северне Ирске и Велса¹²¹. Средства се додељују локалним областима на основу формуле која углавном одржава исти однос алокације средстава као из европских фондова у претходном периоду, уз одређена прилагођавања на основу конкретних потреба региона. Поред њега, нешто раније је основан и *Градски фонд* (енгл. *Towns Fund*) са 3,6 милијарде £ расположивих средстава која се највећим делом усмеравају на обнову градских центара и главних улица, и решавање проблема попут старења становништва, недовољних економских могућности и недостатка инвестиција (Ward & Brien, 2021). Улагање у локалне пројекте унапређења инфраструктуре, јавних услуга и обнове културног наслеђа ће се одвијати и преко *Фонда за равномерни развој* (енгл. *Levelling Up Fund*) који је основан са циљем да допринесе развоју слабије развијених локалних заједница и у ту сврху је издвојено 4,8 милијарди £ за период од 2021-2025. године (Ministry of Housing, Communities and Local Government, Department for Transport, 2021).

Издазак из ЕУ није значио и потпуно повлачење из свих ЕУ програма. Наиме, Споразум о трговини и сарадњи предвиђа генерална правила за учешће УК у програмима ЕУ, али је учешће у конкретним програмима и услове потребно дефинисати у одвојеном Протоколу. Првенствено је било планирано да УК остане део четири програма која организује ЕУ и то: програма за истраживање и иновације *Horizon Europe*, сателитског система за праћење Земље у оквиру *Copernicus* програма, једног од програма везаних за свемир, затим део програма истраживања и обуке Европске заједнице за атомску енергију *Euratom*, и део европског сегмента *Међународног термонуклеарног експерименталног реактора* (енгл. *International Thermonuclear Experimental Reactor - ITER*) и развоја фузионе енергије. Међутим, услед појединих неразрешених проблема и несуласица, усвајање Протокола је одлагано више од две године. Тек септембра 2023. године Европска комисија и Влада УК су закључиле преговоре и постигле начелни договор о придруживању УК *Horizon Europe* и *Copernicus* програму¹²², али не и за преостала два. Од 1. јануара 2024. године УК је поново постало део ових програма као придружена земља, што даје могућност да учествује скоро на истој основи као и државе чланице, уз одређене изузетке. Да би било укључено у ове програме, Краљевство издваја одређена финансијска средства и то по основу две компоненте: оперативног доприноса,

---

¹²¹ UK Government, Department for Levelling Up, Housing and Communities - UK Shared Prosperity Fund: prospectus, Updated 1 August 2022 <https://www.gov.uk/government/publications/uk-shared-prosperity-fund-prospectus/uk-shared-prosperity-fund-prospectus>

¹²² EC - Joint Statement by the European Commission and the UK Government on the UK's association to Horizon Europe and Copernicus, 7 September 2023. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_23_4375

који је намењен буџету ЕУ за тај конкретни програм, обрачунат применом односа британског БДП-а и БДП-а Европске уније на буџет ЕУ за сваки програм у којем учествује, и накнаде за учешће која се израчунава као проценат (2-4%) тог оперативног доприноса за сваки програм, а која расте годишње (Fella, Keep & Rough, 2023).

4.2. Тренутни и очекивани дугорочни ефекти Брежита на животни стандард становништва

Још сама најавна референдумска изјава о изласку УК из ЕУ, а посебно његов исход, су покренули лавину истраживања и предвиђања ефеката овакве одлуке. Иако су они веома комплексни, на крају је увек остајало питање да ли ће у коначном Брежит довести до раста економске развијености УК и благостања његовог становништва, што би и требало да буде основни разлог овакве одлуке. Како првобитно није било познато да ли ће уопште и какав договор УК постићи са ЕУ, процене су углавном формиране на основу различитих алтернатива чланству које су постојале као потенцијалне опције, па су креирани *оптимистички* и *песимистички* сценарији, о чему је већ било речи. *Оптимистички* сценарио је најчешће подразумевао такав споразум при коме неће доћи до увођења царина, већ само до повећања нецаринских мера, али и мање уштеде у буџету, док се *песимистички* сценарио углавном односио на трговину према правилима СТО, односно непостизање договора о будућим економским односима, али и већу фискалну уштеду с обзиром на прекид свих веза са ЕУ. Оно што је заједничко готово свим студијама је да су резултати указивали на негативне ефекте Брежита, било да је реч о кратком или дугом року. С обзиром да је између УК и ЕУ постигнут Споразум, који по својим карактеристикама у највећем броју анализа спада у оптимистичке сценарије, или сценарије са споразумом о слободној трговини, можемо занемарити процене које су се односиле на напуштање ЕУ без договора.

Једно од првих истраживања утицаја Брежита на животни стандард британског становништва је показало да је излазак из ЕУ опасан потез за УК и да би могао резултирати нижим БДП-ом од 1,13% до 2,2%, када се узму у обзир динамички ефекти, у сценарију који је приближан тренутном Споразуму (Ottaviano et al., 2014). Нешто касније, ажурирана верзија студије је пружила детаљније резултате. Све је указивало на то да би се и у најбољем случају, када би УК имало статус попут Норвешке, могао очекивати пад за око 1,3% у приходу по глави становника, односно да би Брежит у просеку годишње могао коштати британско домаћинство 850£ (Dhingra et al., 2016b).

Међутим, када се узму у обзир динамички ефекти и утицај трговине на продуктивност, могући губици на дужи рок су вишеструко већи, између 6,3% и 9,5% односно између 4.200£ и 6.400£ годишње по домаћинству. С обзиром да УК није остало део ЕЕП као што је Норвешка, то значи да је потенцијална штета још већа. На нешто умереније губитке је указивала и друга студија са могућим проценама да би БДП по глави становника 2030. године могао бити за 0,6% мањи него да је УК остало чланица ЕУ, али да би ти негативни ефекти могли били далеко већи (за додатних 1% до 5%) ако се узму у обзир губици по основу будућих трговинских споразума са трећим земљама које би ЕУ остварила (Aichele & Felbermayr, 2015). Бројне професионалне организације и институције су такође дале своје процене ефеката Бреگزита. Једна од водећих светских консултантских кућа PwC (PwC, 2016) је у својој студији највеће губитке БДП-а предвидела у кратком року, с обзиром на висок степен неизвесности. У случају Споразума о слободној трговини овај губитак је износио око 3%, док је за 2030. годину предвиђен БДП мањи за око 1,2% у односу на то да је УК остало у ЕУ. Истраживачи из Организације за економску сарадњу и развој су имали нешто другачије прогнозе. Наиме, њихова анализа је показала да би се у дужем року, могао очекивати већи губитак БДП-а, услед значајних структурних промена у привреди, па би у 2030. години он био највероватније за око 5% мањи него у случају да је УК остало део ЕУ, што је представљало губитак од око 3200£ за просечно британско домаћинство, док је у краћем року тај губитак био око 3,3% БДП-а, односно 2200£ по домаћинству изражено у тадашњим ценама (Kierzenkowski et al., 2016). Група економиста из организације *Oxford Economics* (Oxford Economics, 2016) је у својим предвиђањима истакла да ни најгори могући сценарио неће бити катастрофичан, али да ће свакако изазвати значајне дугорочне трошкове за британску привреду. У зависности од будућих односа УК са ЕУ њихове процене су указивале да се може очекивати нижи БДП за 0,1% до 4% у 2030. години, односно губитак у приходу по глави становника од највише 1027£. Једну од најобухватнијих анализа дугорочних ефеката Бреگزита је дало и британско Министарство за економију и финансије (HM Treasury, 2016) које је процењивало промене у БДП-у 15 година након напуштања ЕУ, када би нови модел односа са ЕУ и остатком света већ увелико функционисао, а привреда већ била потпуно прилагођена новим условима. Према овим прогнозама, у случају какав је најприближнији тренутном односу УК са ЕУ, може се очекивати нижи БДП у распону од 4,6% до 7,8%, односно губитак од 1,300£ до 2,200£ по глави становника, или 3,200-5,400£ по домаћинству у односу на то да до Бреگزита није дошло.

Један од првих ефеката Брегзита и пре самог изласка из ЕУ је била готово моментална депресијација британске фунте након одржаног референдума. Пад вредности домаће валуте (око 10%) је довео до раста цена увоза што је повећало потрошачке цене за 2,9% до јуна 2018. године и довело до пада у расту реалних зарада (Breinlich et al., 2022). Додатно, повећање цена је резултирало повећањем трошкова живота просечног британског домаћинства за око 870£ годишње, што је више од 23 милијарде £ годишње за цело УК. С друге стране, иако би се у условима депресијације могло очекивати да дође до потенцијално веће ценовне конкурентности британских извозника и до пораста извоза, такви ефекти су изостали. То се показало као делимична последица високе укључености УК у међународне ланце вредности, ниске ценовне еластичности тражње за британским производима, а делом и услед значајног пораста неизвесности у трговинској политици до које су довели резултати референдума (Ayele & Winters, 2020). Званично напуштање тржишта ЕУ након транзиционог периода је довело до даљег раста цена. Иако се последњих година цео свет суочио са јаким инфлаторним притисцима, ниво цена појединих група производа у УК је знатно виши него у случају да није било Брегзита, чак 30% код прехранбених производа (Bakker et al., 2023). Истраживање показује и да се овај ефекат може у потпуности приписати Брегзиту с обзиром да је тако висок ниво цена забележен искључиво код производа који се увозе из ЕУ од јануара 2021. године, као последица високих нецаринских баријера. Такво кретање само цена хране је проузроковало додатни трошак за просечно британско домаћинство од 250£ од краја 2019. године, односно укупно скоро 7 милијарди £. Да се Британци суочавају са потенцијално највећим падом животног стандарда у новијој историји сведоче и последње прогнозе Канцеларије за буџетску одговорност. Оне показују да ће животно стандард, мерен реалним расположивим приходом домаћинства по особи бити за око 3,5% мањи у 2024-25. години од нивоа који је имао пре пандемије, што је највећи пад животног стандарда још од педесетих година када су се почели бележити подаци (OBR, 2023b). Предвиђа се да ће пред-пандемијска вредност бити достигнута тек у периоду 2027-28. године.

Скорашње процене ефеката Брегзита уз помоћ тзв. модела „двојника“ (нем. *doppelgänger*) такође показују да британска економија значајно заостаје и да је њен БДП био за око 5,5% или 33 милијарди £ мањи половином 2022. године у односу на случај да до њега није дошло (Springford, 2022). Иако су неке од последица већ очигледне, бројна предвиђања имплицирају да ће се ефекти Брегзита у потпуности материјализовати тек након једне и више деценија. Заправо, поједини резултати указују да ће негативан утицај

Брегзита на БДП и друге макроекономске варијабле бити све већи током година. Наиме, процене Националног института за економска и социјална истраживања (енгл. National Institute of Economic and Social Research – NIESR, 2023) показују да је британски БДП био за 2,5% мањи у 2023. години у односу на случај да је УК остало чланица ЕУ, али да ће тај заостатак у привредном расту бити чак и двоструко већи за неких десетак година, око 5,7% у 2035. години (Табела 9). Поред БДП-а, очекивања су да ће негативан утицај на продуктивност, приходе и потрошњу такође током времена бити све јачи, док се за пословно инвестирање прогнозира да је врхунац тог ефекта сада, у периоду 2023/24. године и да ће у будућности бити слабији.

Табела 9: Утицај Бреgzита на макроекономске варијабле од 2016. до 2035. године (% разлике)¹²³

	2016	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2030	2035
БДП	-0,4	-0,9	-1,2	-1,8	-2,5	-3,0	-3,2	-4,4	-5,7
продуктивност	0	-0,7	-1,3	-1,9	-2,4	-2,7	-2,9	-4,2	-5,5
посл.инвестирање	-2,4	-2,8	-4,9	-9,3	-12,4	-12,5	-10,3	-7,5	-7,6
приход	-1,4	-2,4	-2,1	-2,7	-3,5	-3,8	-3,8	-4,4	-5,2
потрошња	-1,6	-4,8	-4,9	-5,3	-5,8	-6,2	-6,4	-7,3	-8,2

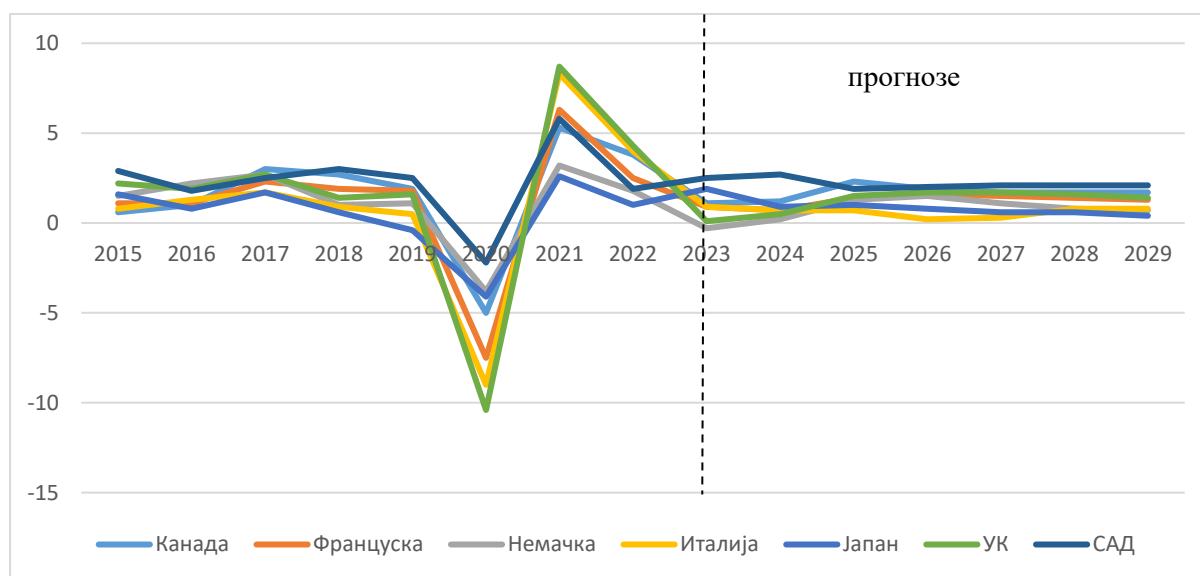
Извор: NIESR (2023)

Међутим, од самог почетка најаве могућности изласка из ЕУ постојао је део стручне јавности који се залагао за напуштање Уније, верујући да ће британска привреда бити знатно успешнија изван интеграције. Најзапаженија је била група Економиста за Бреgzит (енгл. Economists for Brexit), касније преименована у Економисти за слободну трговину (енгл. Economists for Free Trade) која је тврдила да је за УК најбоље да напусти заједничко тржиште и царинску унију ЕУ, поврати контролу над својим границама, законима и регулативом, ослободи се утицаја европских институција и успостави самосталне трговинске односе са остатком света. Према њиховим проценама такав Бреgzит би пружио дугорочне предности у виду повећања конкуренције и пада цена на домаћем тржишту након елиминисања протекционистичких мера ЕУ, и последично повећање продуктивности, смањење трошкова пословања услед ослобађања од ЕУ

¹²³ У односу на очекиване вредности у случају да је УК остало чланица ЕУ

регултивне, смањење јавних трошкова које нискоквалификовани имигранти изазивају, и ослобађање од плаћања буџету ЕУ што би довело до већег БДП-а за 7% у периоду од 15 година, односно до просечног повећања стопе раста од око 0,5% годишње (Minford, 2019). Овако значајан резултат је био последица крајње оптимистичних, али и прилично нетачних претпоставки. Истраживања, као и пракса, су доказали да је нереално очекивати потпуну елиминацију царина и дерегулацију тржишта, као и то да имигранти у целини не представљају значајан терет државном буџету, нити да ће излазак из ЕУ нужно смањити њихов број, што се и показало, а такође да се не може очекивати ни престанак свих фискалних обавеза према ЕУ. Нешто реалније прогнозе је дала група аутора под окриљем организације Отворена Европа (енгл. Open Europe) чије су процене указивале да би у одређеним сценаријима Брежит могао довести до већег БДП-а у 2030. години у односу на то да је УК остало у ЕУ. Наиме, у том тренутку предвиђања су била да би најприхватљивије опције могле резултирати нижим БДП-ом за 0,8% или вишим за 0,6% у зависности од тога колико слободну трговину са остатком света би УК имало, уз споразум о слободној трговини са ЕУ, док би у најбољем случају то повећање могло бити 1,6% када би дошло до потпуне дерегулације, што се чинило као мање вероватно решење (Booth et al., 2015). Данас, више од 4 године након званичног престанка чланства у ЕУ и више од 3 године од напуштања заједничког тржишта, такође постоје опречна мишљења. Иако већи део научне и стручне заједнице сматра да се Брежит већ показао као лоша одлука, а да ће у дужем року негативни ефекти бити још већи и интензивнији, постоје аутори који сматрају да су негативне економске последице Брежита занемарљиве и тренутне. Свој став базирају на тврдњи да досадашњи подаци још увек не пружају довољно доказа да је Брежит имао позитиван утицај на привреду УК, али да нема доказа ни о значајнијој штети, јер је привреда УК у рангу са другим развијеним земљама, а да су процене негативних ефеката често претеране и засноване на методама и моделима који нису одговарајући (Gudgin, Jessop & Western, 2022; Gudgin & Lu, 2023). Код појединих аутора се јавља сумња да је уопште могуће прецизно одвојити ефекте самог Брежита од осталих шокова који су се дешавали истовремено и утврдити да ли они нису случајност. Њихови резултати истраживања показују да су негативни ефекти на БДП, увоз и извоз прилично мали и само привремени, настали услед поремећаја изазваних успостављањем нових услова трговине између УК и ЕУ под новим Споразумом, а да би дугорочне користи од слободне трговине, регулаторне реформе и новог миграционог система требале бити далеко значајније (Minford & Zhu, 2023).

Приликом тумачења анализа Брегзита, треба имати на уму да многе студије, врло често из политичких разлога, прецењују ефекте Брегзита, било да се ради о позитивним или негативним. Многа првобитна предвиђања и драматичне последице које су најављиване се нису оствариле, а неочекиване глобалне промене и догађаји су учинили да многе прогнозе постану у потпуности ирелевантне. Најновији подаци Међународног монетарног фонда (IMF, 2024) показују да је УК међу земљама групе Г7 бележило један од најслабијих резултата када је у питању привредни раст претходне године, а ни прогнозе за текућу 2024. нису охрабрујуће (График 16).

График 16: Стопа раста БДП-а у земљама групе Г7 (2015-2029. година)

Извор: IMF (2024), приказ аутора

Од посматране групе најразвијенијих земаља, привреда УК је доживела највећи пад у 2020. години од чак 10,4%, што би могло указивати на негативне ефекте Брегзита поред утицаја пандемије COVID-19. Након тако значајног пада, УК је забележило и највеће стопе раста у наредне две године од 8,7% и 4,3% редом. Међутим, подаци о оствареном привредном расту земаља током пандемије коронавируса нису поуздани за међусобно поређење, а овако драстичне разлике у стопама раста УК могу бити последица разлика у начину на који су национални статистички центри бележили вредности у појединим секторима, посебно здравству и образовању.¹²⁴ Остварени раст у

¹²⁴ ONS - International comparisons of GDP during the coronavirus (COVID-19) pandemic, release date: 1 February 2021
<https://www.ons.gov.uk/economy/grossdomesticproductgdp/articles/internationalcomparisonsofgdpduringthecoronaviruscovid19pandemic/2021-02-01>

2023. години је већ знатно скромнији и износио је свега 0,1% што је други најлошији резултат, одмах након Немачке. Прогнозе за текућу годину предвиђају да ће британска привреда напредовати за 0,5%, што је такође ставља на шесто место по величини раста. Тек од 2025. године прогнозе делују оптимистичније, са предвиђеним стопама раста од и преко 1,5%. Најновије процене Организације за економску сарадњу и развој показују да ће британски БДП у 2024. години забележити раст од 0,4%, док се у 2025. години очекује да буде око 1% (OECD, 2024). Међутим, БДП по глави становника је од 2010. до 2023. године растао у просеку свега 0,9%, док је између последњег квартала 2019. године и првог квартала 2024. пао за кумулативних 1,2% што се највећим делом може приписати доста ниској продуктивности рада (Fry, Pittaway & Thwaites, 2024).

Потешкоће у адекватном мерењу и изражавању вредности током пандемије, сама чињеница да је УК било једна од држава најтеже погођених пандемијом COVID-19, незапамћено велики број имиграната, енергетска криза и потреси изазвани ратним сукобом између Русије и Украјине 2022. године, чине немогућим да се јасно издвоје и процене ефекти Брегзита на привредни раст и животни стандард становништва у периоду након изласка из ЕУ. Најраније се за 2023. годину може рећи да је била релативно мирна и без већих потреса, а да су последице пандемије великим делом биле превазиђене. Из тих разлога, тек се од наредних година може очекивати да ће пружити први поузданији увид, а од нешто даље будућности да ће дати праву слику о томе да ли је привреди УК и британском становништву боље изван ЕУ или не.

III ДЕО: МЕЂУНАРОДНИ ЕКОНОМСКИ ОДНОСИ И ЕВРОПСКО ТРЖИШТЕ НАКОН БРЕГЗИТА

Иако ће излазак из ЕУ без сумње највише утицати управо на само Краљевство, неминовно је да ће изазвати велике промене и у економским и геополитичким односима широм Европе и света. О међусобном односу некадашња два партнера се много говорило годинама уназад, од момента када је на референдуму изгласано напуштање интеграције, а у истраживањима могућих ефеката такве одлуке акценат је углавном стављан на економску сферу. У годинама након званичног изласка из ЕУ, економски односи су и даље они који највише интересују јавност и академску заједницу с обзиром да су њихове последице најизраженије, мерљиве и проузрокују директан утицај на привреду и благостање становништва са обе стране Ламанша. У глобалним размерама, Брегзит је чини се више покренуо питања везана за будуће политичке релације, националне интересе, спољну политику и позицију УК у светском политичком миљеу.

Заједничко тржиште ЕУ и царинска унија представљају најдубљу могућу економску интегрисаност једног региона, па самим тим и пружају највеће предности које међусобна сарадња може донети. Свако удаљавање од овако високог степена повезаности, односно сваки вид економске дезинтеграције, води ка одређеним губицима свих учесника. Што је већа економска дезинтегрисаност то су и већи потенцијални губици за обе стране. У случају Брегзита, готово све студије и истраживања су показала да ће ефекти такве одлуке бити далеко већи и неповољнији за УК него за остатак ЕУ. Једноставно, тржиште УК се не може мерити са јединственим тржиштем старог континента, нити је од приближно једнаког значаја за ЕУ као што је њено тржиште за Британце. Иако једна од најјачих економија света, Уједињено Краљевство као самостална држава тешко да ће бити једнако важан и снажан учесник на светском тржишту и у међународним односима као што је то Европска унија која окупља велики број високо развијених економија и генерише 14,5%¹²⁵ светског аутпута.

---

¹²⁵ IMF - GDP based on PPP, share of world (податак за 2023. годину)
<https://www.imf.org/external/datamapper/PPPSH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/EU>

1. Економски ефекти изласка Уједињеног Краљевства из Европске уније на остатак интеграције

Све анализиране области у којима су ефекти Брегзита најјачи за УК су такође канали кроз које се овај утицај највише испољава и на остатак ЕУ, само у другачијем смеру или јачини. То је и очекивано с обзиром да Уједињено Краљевство као држава од 67 милиона становника не може имати значај за ЕУ какав има заједничко тржиште за њу, са око 450 милиона становника и разноликом привредом састављеном од 27 различитих земаља. Осим тога, чини се да је тај значај све мањи с обзиром да се учешће УК у спољној трговини ЕУ током протеклих година смањивало. Вредност извезене робе осталих земаља ЕУ на тржиште УК је бележила готово константан раст од почетка 21. века, са изузетком 2009. и 2020. године, па је од 228,4 милијарде € у 2002. години достигла вредност од 334,6 милијарди у 2023. години.¹²⁶ Међутим, упркос томе, учешће извоза на британско тржиште у укупном извозу робе у истом периоду је драстично опало, са 22,8% у 2002. на 13,1% у 2023. години. Готово идентичан тренд је забележен и када је увоз робе у питању. Вредност робе увезене из УК од стране ЕУ земаља се кретала од 168,4 милијарде € у 2002. години до 217,3 милијарде € у 2022. да би у 2023. забележила пад на 180 милијарди, али је њено учешће у укупно увезеној роби ЕУ остварило значајан пад, са 17,9% у 2002. на 7,1% у 2023. години. Током читавог периода, ЕУ је остваривала значајан суфицит у спољнотрговинској размени са УК. За разлику од робе, значај УК за ЕУ је много већи и константнији када је услужни сектор у питању. Према доступним подацима о услужној размени између ЕУ и УК за период од 2010. до 2023. године, вредност увезених услуга из УК у земље ЕУ је константно расла, од 98,3 милијарди € до нешто више од 211 милијарди, са изузетком 2020. године када је остварен пад.¹²⁷ Исти тренд је забележен и у услугама пруженим из земаља чланица ЕУ на тржиште УК, чија се вредност кретала од 118,6 милијарди € у 2010. години до скоро 265 милијарди у 2023. У односу на укупни екстерни извоз услуга ЕУ, то је чинило 21% у 2010. години, да би се најниже учешће забележило у 2021. и 2022. години, око 18,9%, али је у 2023. повећано на 19,8%. С друге стране, удео УК у укупном увозу услуга се кретао од 20,1% у 2010. до нешто мање од 18% у 2023. години. Ако се посматра период

¹²⁶ Eurostat - Extra-EU trade by partner (ext_lt_maineu) https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ext_lt_maineu_custom_11975273/default/table?lang=en

¹²⁷ Eurostat - International trade in services (since 2010) (BPM6) (bop_its6_det) https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/bop_its6_det_custom_11981167/default/table?lang=en

пре и након Брежита, евидентно је да је у трговини робом дошло до пада учешћа УК за око 2% и 3% у извозу и увозу ЕУ у последње четири године, што може указивати на то да се земље ЕУ окрећу другим партнерима. Знатно стабилнији положај УК у услужној трговини са ЕУ је довео до тога да није било значајнијих промене у односу на пред-пандемијски ниво, при чему је удео УК у увозу услуга ЕУ чак благо повећан.

Иако овакви подаци могу пружити генералну слику о досадашњим ефектима Брежита на трговину, анализа се не може свести само на пуне бројке спољнотрговинске размене јер су европски пословни субјекти веома блиско повезани, и било какав шок или промена у једном делу ланца вредности се преноси и на остатак. Из тог разлога је битно сагледати ефекте Брежита на различите делове ЕУ и појединачне секторе привреде. Сва досадашња истраживања утицаја Брежита на Европску унију као интеграцију су показала да се не могу очекивати једнаки или јединствени ефекти на целокупну ЕУ већ да ће они варирати. С обзиром да је ЕУ састављена од 27 земаља различитих по својој економској моћи, структури, положају и интензитету односа са УК, сасвим је разумљиво да Брежит неће исто погодити сваку од њих. Као најугроженије су се показале мале и отворене привреде које имају блиске трговинске односе са УК, услед свог географског положаја и близине, попут Ирске, Белгије и Холандије, или због високе специјализованости и учешћа сектора финансијских услуга, као што је случај са Луксембургом, као и оне земље које су чланице Комонвелта, попут Кипра и Малте (Bisciari, 2019). Процене су да ће негативне последице Брежита по економску активност ЕУ као целине бити далеко мање него у УК и да ће резултирати са 0,2% до 0,5% мањим БДП-ом, с тим што ће се губици значајно разликовати међу чланицама, чак толико да би се Ирска могла суочити са губитком приближно великим као и само УК (IMF, 2018). Пад додате вредности као проценат БДП-а је процењен на око 0,4% за ЕУ у случају Брежита сличног оном какав је реализован, док је очекивани губитак послова био већи за ЕУ у апсолутним бројкама, али три пута мањи него за УК у погледу релативних промена, са губитком свега 0,15% укупне запослености (Vandenbussche, Connell & Simons, 2017). Студија Организације за економску сарадњу и развој је показала да би свака врста споразума о слободној трговини довела до раста трошкова трговине и смањења међусобне спољнотрговинске размене, као и до пада БДП-а за обе стране, с тим што би негативне последице биле мање уколико се оствари либерализација услужне размене и кретања људи (Van Tongeren et al., 2021). Анализа показује да ће, упркос Споразуму о слободној трговини, уведене граничне процедуре и мере, као и регулаторне разлике, довести до пада БДП-а у ЕУ за 0,4%. Услед укидања слободе кретања становништва

између УК и земаља ЕУ и увођења новог имиграционог система у УК, очекивани губитак се увећава на 0,6% БДП-а. Међутим, либерализација међусобне трговине услугама би могла смањити потенцијалне губитке на 0,5% БДП-а. Губитак аупута ће највећим делом бити остварен као резултат нецаринских баријера у међусобној робној трговини и ограничења у услужној размени. Иако ће се негативни ефекти Брежита протезати широм Уније, неће једнако захватити све чланице већ ће значајно осцилирати у зависности од региона, али и сектора привреде.

1.1. Регионалне и развојне политике и буџет Европске уније без Уједињеног Краљевства

Као једна од економски најразвијених чланица, УК је одувек било један од нето финансијера буџета ЕУ, односно знатно више средстава је давало него што је користило. Као што је већ поменуто, престанком чланства у ЕУ нису моментално завршене и све обавезе УК према заједничкој каси већ су се наставиле према постигнутој финансијској нагодби две стране у оквиру Споразума о повлачењу. Највећи део тих средстава већ јесте и биће исплаћен до краја 2024. године, мада ће се финансијске обавезе УК према ЕУ наставити и у наредним годинама, али у далеко мањем обиму. С друге стране, изласком УК смањиће се и издаци на расходној страни буџета такође јер УК више неће моћи да користи средства разних фондова по основу чланства. За останак у појединим програмима ЕУ, УК ће свакако морати да плати. Међутим, сама чињеница да је Краљевство било нето финансијер европског буџета је указивало да ће у будућности ипак остати мањак за око 10 милијарди евра на годишњем нивоу, који се може надокнадити повећањем националних доприноса држава чланица, смањењем потрошње или комбинацијом оба (Naas & Rubio, 2017). С обзиром да један део земаља ЕУ више даје за буџет него што користи, док постоји група која далеко више средстава добија из буџета ЕУ него што даје, јасно је да се интереси често не поклапају. Ако би доприноси били повећани, државе које су нето финансијери би плаћале још више, па би њима више одговарало смањење потрошње. С друге стране, државе које су нето корисници не би биле значајно погођене овим повећањем као што би то био случај са смањењем планираних расхода, с обзиром да су значајни корисници средстава из буџета, па је сасвим очекивано да не би подржале ову опцију. Један од првих предлога чланова ЕУ Комисије је био да се мањак у буџету настао услед Брежита покрије приступом 50/50, односно 50% додатним приходима, а 50% уштедом у постојећој структури буџета, кроз

смањење средстава у постојећим програмима.¹²⁸ Као основни сегменти буџета у којима је требало да дође до „реза“ означене су Заједничка аграрна политика и Кохезиона политика које су имале и највеће учешће, а које је требало смањити на око 30%. Програми везани за иновације, младе и улагање у будућност, као и тренутни приоритети и изазови са којима се ЕУ суочавала, су биле области које је Комисија означила као најрелевантније. С друге стране, како би се обезбедили додатни приходи, дат је предлог да се повећају доприноси земаља чланица по основу бруто националног дохотка, али и уведу нови извори финансирања.

Највећи део прихода у ЕУ каси, више од 70%, чине доприноси чланица на основу њиховог бруто националног дохотка (БНД). Износ сопствених средстава који се може прикупити од држава чланица по овом основу је ограничен укупним збиром БНД свих држава чланица. Изласком УК укупан БНД Европске уније се смањило што је значило и аутоматски мањи износ прихода уколико се настави са истом стопом обрачуна. Јединствена стопа позива (енгл. the call rate) се примењује на БНД сваке државе чланице у зависности од укупних годишњих прихода који су потребни за финансирање расхода. Да би се покрила „рупа“ у буџету која је остала изласком УК, а задржао исти или приближан ниво потрошње, то је значило да мора доћи до повећања стопе. Међутим, како се Брегзит одвијао у несвакидашњим околностима насталим услед појаве пандемије COVID-19, били су потребни нови инструменти и додатна средства за ублажавање негативних последица и потешкоћа које су настале. У складу са тим, последњи вишегодишњи финансијски оквир за период 2021-2027. године предвиђа укупна средства од 2,018 хиљаде милијарди евра и састоји се од дугорочног буџета (1,2 хиљаде милијарди €) и посебног пакета мера за опоравак од последица пандемије коронавируса (Next Generation EU - NGEU) од 0,8 хиљаде милијарди €. Њиме је утврђено да укупан износ сопствених средстава за покривање годишњих издатака за плаћање у ЕУ буџету не може прећи 1,4% БНД Уније¹²⁹, што је повећање са 1,23% колико је износило у претходном буџетском периоду. Поред тога, како би се финансирао Програм опоравка Европе од последица пандемије, горња граница сопствених средстава је привремено подигнута за додатних 0,6%, па износи 2% БНД ЕУ.¹³⁰ Она не подразумева моментално

---

¹²⁸ G. Oettinger, "A Budget Matching our Ambitions", говор одржан на конференцији "Shaping our Future" (8.1.2018)

https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vkkwqkfbuixg?ctx=vhyzn0ikkwxq&start_tab0=25

¹²⁹ ЕС - National contributions https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/revenue/own-resources/national-contributions_en

¹³⁰ ЕС - Revenue ceilings https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/revenue/revenue-ceilings_en

увећани допринос буџету ЕУ од стране држава чланица, већ функционише само као заједничка гаранција за издавање обвезница од стране Комисије у име ЕУ за Програм опоравка. Ово повећање горње границе сопствених средстава за плаћање је временски ограничено и биће враћено на 1,4% када сви дугови буду отплаћени и обавезе престану да постоје.

Осим директног утицаја на буџетска средства, полемисало се да излазак УК из ЕУ може донети значајне промене у будућој динамици преговора и договора чланица око начина финансирања и коришћења буџета јер је „УК често било глас који је артикулисао оно што су други оклевали да кажу“ (Begg, 2017, стр.3). Уједињено Краљевство је било међу државама које су се залагале за задржавање националних доприноса насупрот увођењу нових ресурса финансирања, а такође је подржавало увођење корекција. Рабат који је првенствено одобрен Краљевству још током осамдесетих година прошлог века је послужио као основа за сличан третман, па су одређене корекције касније биле примењене и на допринос Немачке, Холандије, Шведске, Данске и Аустрије. Изласком УК, остале чланице остају без главног ослонаца за ову врсту привилегија на даље. Још 2014. године ЕУ је основала посебну Групу (енгл. High-level Group on Own Resources) са задатком да испита на који начин би систем финансирања буџета ЕУ могао бити праведнији, једноставнији, транспарентнији и демократски одговорнији. У складу са завршним извештајем Групе, Европска комисија је предложила да се постепено елиминишу све корекције на страни прихода, као део праведног и уравнотеженог буџета, међутим 2020. године земље чланице су се договориле да рабати одобрени овим пет државама остану и у новом плану буџета за период 2021-2027.¹³¹ С друге стране, престанком чланства УК у ЕУ нема ни отплате британског рабата која је падала на терет осталих чланица, па оне више неће имати издатака по том основу.

Последњих година се радило на увођењу нових извора прихода, посебно након пандемије која је довела до великих издатака у буџету које нико није могао предвидети. Како би се помогло у отплати средстава коришћених у оквиру Програма опоравка, боље ускладили извори прихода буџета ЕУ са приоритетима и циљевима интеграције, али и смањили притисак на сопствена средства базирана на БНД у заједничком буџету ЕУ, кренуло се са увођењем нових начина финансирања. Нови допринос који се заснива на

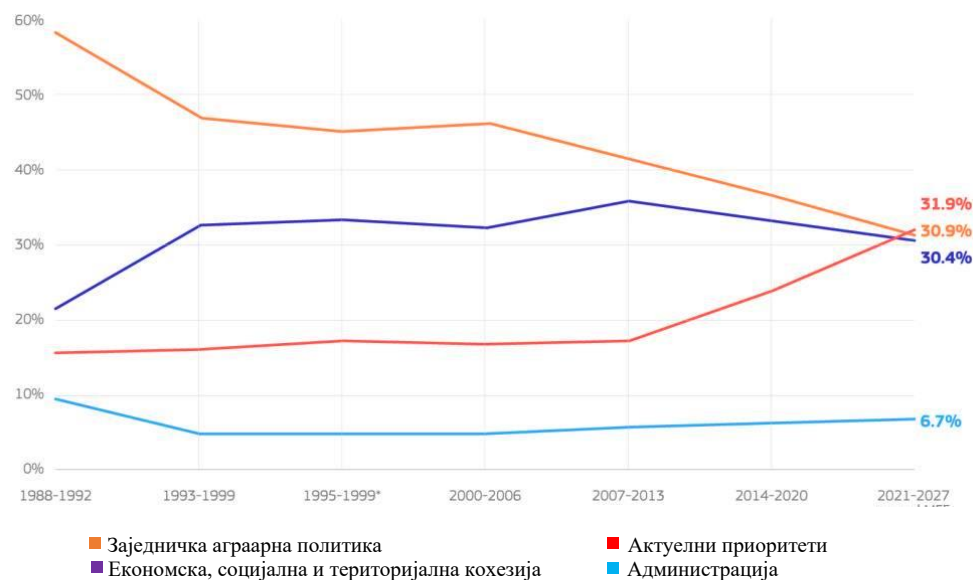
---

¹³¹ EC - Rebates: correction mechanisms https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/revenue/rebates_en

нерециклираном отпаду од пластичне амбалаже, уведен је почетком 2021.године, а у децембру исте године Комисија је предложила још три нова сопствена извора финансирања за које је средином 2023. године комплетиран и званично представљен Предлог. Ради се о доприносима по основу *Система трговања емисијама* (енгл. *EU Emissions Trading System – ETS*), *Механизма за прилагођавање границе угљеника* (енгл. *Carbon border adjustment mechanism - CBAM*) и *корпоративног профита* (ЕС, 2023). Сопствени ресурси по основу *Система за трговину емисијама* представљају удео прихода од ЕУ система који има за циљ да помогне у смањењу нето емисија гасова стаклене баште у ЕУ. Нови Предлог предвиђа да 30% прихода од трговине емисијама у ЕУ буде усмерено ка заједничкој каси, што би од 2024. године генерисало око 7 милијарди евра годишње, а од 2028. године 19 милијарди евра за буџет ЕУ. Сопствени ресурси по основу *Механизма за прилагођавање границе угљеника* се исплаћују на основу удела у приходима од механизма који се примењује на било који производ увезен из земље изван ЕУ која нема систем цене угљеника као што је европски систем трговања емисијама. Он има за циљ да прилагоди цену увезене робе као да је произведена у ЕУ и обезбеди правичност за европске компаније. Новим Предлогом је прописано да 75% прихода који земље чланице прикупе у оквиру овог Механизма треба да иде у буџет ЕУ, што би у просеку допринело са око 1,5 милијарди евра годишње од 2028. године. Трећи нови извор финансирања је привремен и везује се за остварени *профит компанија*. Ова категорија доприноса би се обрачунавала као 0,5% профита компанија у земљи чланици, за чији прорачун би базу пружао Евростат на основу статистике националних рачуна. Овај вид извора финансирања би требало да обезбеди додатних 16 милијарди евра прихода годишње европској каси.

Актуелни вишегодишњи финансијски оквир ЕУ је доста другачији од претходних јер има попуно нове приоритете и оријентисан је ка повећању додате вредности на нивоу целе ЕУ (ЕС, 2021а). Као резултат тога, по први пут икада доминантно учешће у буџетским средствима нема Заједничка аграрна политика, за коју је традиционално одувек издвајан највећи део. На ЗАП и Кохезиону политику је одлазило и преко 70% укупног буџета ЕУ, мада се њихово учешће смањивало током година (График 17). Према тренутном дугорочном буџету за период 2021-2027. године, највећи део од 31,9% је намењен приоритетним областима, као што су истраживања, иновације, образовање, заштита граница и многе друге, а када се узме у обзир и финансирање из Програма опоравка, удео се повећава на чак 50%. За Заједничку аграрну политику се издваја 30,9%, а део који је намењен за Економску, социјалну и територијалну развојну политику је

нешто мањи и износи 30,4%. Обе ове Политике су значајно модернизоване, како би кроз остварење својих циљева максимално подржале зелену и дигиталну транзицију које су међу приоритетима ЕУ.

График 17: Учешћа главних области политике у вишегодишњим финансијским оквирима ЕУ

Извор: ЕС (2021а)

Излазак УК је осим мањка у буџету довео и до великих промена широм ЕУ које су имале за резултат значајне економске и социјалне потресе, посебно у појединим државама и регионима. Са циљем да ублажи негативне последице настале услед Брежита, ЕУ је крајем 2020. године увела програм *Резерви за прилагођавање Брежиту* (енгл. *Brexit Adjustment Reserve*) којим је издвојено 5-5,4 милијарди евра као подршка земљама чланицама у периоду након изласка УК из ЕУ. С обзиром да су поједини региони, сектори и земље више изложени негативним ефектима од других, програм је осмишљен тако да финансијски подржи све земље чланице, али са фокусом на оне најугроженије Брежитом. Стога, износ финансијских средстава који ће свака чланица добити ће зависити управо од њене повезаности са УК и изложености последицама Брежита. Максимални износ је био предвиђен за исплату у две рунде: најпре, 80% средстава је било додељено земљама чланицама у виду предфинансирања у три рате током 2021., 2022. и 2023. године, док ће преостали износ од око 1,1 милијарде евра бити исплаћен у 2025. години као надокнада прихваћених трошкова које су државе чланице

стварно имале током спровођења мера које испуњавају услов за подршку.¹³² Износ средстава који ће свака чланица ЕУ добити из резерви ће зависити у највећој мери од заступљености трговине са УК, али и од значаја рибарства у искључивој економској зони УК и поморских граничних региона са УК. Додељена средства су предвиђена да покрију у целости или делимично додатне јавне трошкове које су земље чланице имале услед спровођења мера за ублажавање утицаја Брегзита на економску, социјалну и територијалну кохезију, а које могу обухватати (ЕС, 2020а):

- мере за помоћ локалним заједницама и предузећима које су негативно погођена Брегзитом,
- мере за помоћ најтеже погођеним привредним секторима,
- мере за подршку регионима и пословним субјектима који највише зависе од риболова у водама УК,
- мере за подршку запошљавању, укључујући програме скраћеног радног времена, преквалификацију и обуку у угроженим секторима,
- мере за обезбеђивање функционисања граничне, царинске, санитарне и фитосанитарне, безбедносне и рибарске контроле, као и наплату индиректног опорезивања,
- мере за олакшавање сертификације и ауторизације производа, за помоћ у испуњавању услова, за олакшавање обележавања производа у складу са безбедносним, здравственим и еколошким стандардима, као и за помоћ у међусобном признавању,
- мере за информисање и подизање свести грађана и предузећа о променама у њиховим правима и обавезама које настају услед Брегзита.

С обзиром на веома велику повезаност са УК, највећи износ средстава из ових резерви је био предвиђен за Ирску, чак више од 1,1 милијарде евра, док су је следиле Холандија са више од 886 милиона €, Француска са преко 735 милиона €, Немачка са више од 646 милиона € и Белгија са више од 386 милиона € добијене помоћи.¹³³ Ирска, Холандија, Белгија и Француска су право на средства резерви остваривале по основу сва

---

¹³² ЕС – Regional Policy – Funding – Brexit Adjustment Reserve https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/brexit-adjustment-reserve_en

¹³³ Commission Implementing Decision (EU) 2021/1803 of 8 October 2021 setting out the provisional amounts allocated to each Member State from the resources of the Brexit Adjustment Reserve and the minimum amount of support to local and regional coastal communities (notified under document C(2021) 7330) https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_impl/2021/1803/oj

три критеријума, односно заступљености трговине робом и услугама са УК, риболова у ексклузивној економској зони УК и поморских пограничних региона са УК, док је Немачка, као земља која нема приморске регионе који се граниче са УК, највећи део средстава добила услед великог удела трговине са УК и доста мање због риболова. Најмање средстава је било предвиђено за земље попут Словеније, Естоније и Хрватске. Оне су имале далеко мање развијене трговинске односе са УК, па су и делови резерви намењени њима били готово занемарљиви, између 5,3 и 7,2 милиона евра.

1.2. Региони и индустријски сектори Европске уније најугроженији Брежитом

Упркос томе што се негативни ефекти Брежита осећају широм ЕУ, поједине земље и сектори су од самог почетка изложенији негативном утицају услед веће повезаности кроз ланце вредности и већег интензитета спољнотрговинске размене са УК. Иако постигнут Споразум између УК и ЕУ подразумева трговину ослобођену царина и квантитативних ограничења, Брежит је довео до појаве додатних трошкова приликом увоза и извоза са обе стране Ламанша због нецаринских мера које раније нису постојале. С обзиром да је УК напустило заједничко тржиште ЕУ и да више није у обавези да примењује иста правила и прописе које подразумева регулатива ЕУ, међусобне разлике значе додатне трошкове за све пословне субјекте који су укључени у спољнотрговинско пословање, а како више није део ни јединственог царинског простора јављају се и одређени прекогранични трошкови везани за царинске процедуре и прелазе.

Како би се прецизније и хронолошки сагледали, ефекте Брежита је могуће посматрати у три различита периода: кроз фазу након референдума, која је трајала до краја 2019. године, фазу транзиције која је обухватила 2020. годину и фазу након изласка из ЕУ, која се односи на период примене новог Споразума. Резултати једне од скорашњих студија су потврдили да је Брежит негативно утицао на трговину између ЕУ и УК, и то значајно, при чему је у периоду након референдума дошло до пада од око 10%, транзициони период је изазвао додатно смањење међусобне трговинске размене за око 15%, док утицај Споразума, иако такође негативан, није био тако значајне магнитуде (Buigut & Karar, 2023). Међутим, када се ефекти посматрају у оквиру само две временске фазе, пре и након Брежита, резултати показују да је у периоду пре коначног напуштања ЕУ и њеног заједничког тржишта, трговина између две стране већ била смањена за око 13%, а под окриљем новог Споразума тај пад је додатно повећан за 24%. Услед појаве бројних баријера и повећања трошкова трговинске размене са УК, резултати

истраживања су потврдили да су се државе чланице више окренule међусобној трговини. Наиме, утврђено је да је Брегзит имао позитиван утицај на унутрашњу трговину преосталих ЕУ земаља, која је у првој фази након референдума била повећана за 1,5%, да би након дефинитивног изласка УК из ЕУ додатно порасла за 4,5%. Треба напоменути да су ови ефекти забележни узимајући у обзир само робну размену, без сектора услуга.

Истраживање стручњака Организације за економску сарадњу и развој је утврдило да ће, услед појаве нецаринских баријера, највеће трговинске трошкове у ЕУ, у средњем року, претрпити аутомобилска индустрија, пољопривредни и прехранбени сектор и текстилни производи, као и сектор финансијских услуга и услуга осигурања, пословних услуга и транспорта (Van Tongeren et al., 2021). Услед тога, као и додатно негативних ефеката проузрокованих престанком важења слободе кретања становништва, процењено је да би у ЕУ могло доћи до пада увоза за чак 24,8% из УК и извоза на тржиште УК за 19,9%, док би трговина унутар земаља ЕУ и са остатком света остала непромењена. Највећи пад у увозу од 7,6% би могао бити забележен у сектору финансијских услуга и осигурања, као и у сектору осталих пословних услуга, за око 3,3%, и комуникационих услуга, за више од 2%, који су поред повећања трошкова размене посебно погођени и престанком важења слободе кретања становништва између ЕУ и УК. Производни сектори ће се сасвим сигурно суочити са далеко мањим падом увоза, који би могао бити највећи у фармацеутској и аутомобилској и индустрији моторних возила, нешто више од 1%, док би у осталим секторима тај губитак био и мањи од 1%. Када је реч о извозним токовима, очекивани пад укупног извоза ЕУ у средњем року је такође највећи у сектору финансијских и услуга осигурања, скоро 4,5% док је у осталим услужним делатностима до и око 1%. У производним секторима највеће смањење извоза је прогнозирано за текстилну индустрију, око 1,5%, затим за компјутерске и електронске производе, као и осталу производњу, нешто више од 1%, док би у другим областима пад био мањи. Раст трошкова увоза из УК ће повећати цене увезених полупроизвода и компоненти и поскупити процес производње што, уз потенцијални пад тражње за производима ЕУ на британском тржишту, може довести до смањења производње земаља ЕУ у одређеним секторима. Међутим, иако скоро сасвим изванредно, очекивани губитак аутопута у производним гранама није велик. Највећи пад производње у средњем року би могла доживети текстилна, електронска и фармацеутска индустрија, око 1,1%, 1% и 0,9% редом, док су у осталим гранама привреде ти губици знатно мањи. Земље попут Белгије и Ирске би могле да се суоче са већим падом производње аутомобила и моторних возила

од око 4% и 2% респективно, док би велики број земаља чак забележио повећање производње у аутомобилској индустрији.

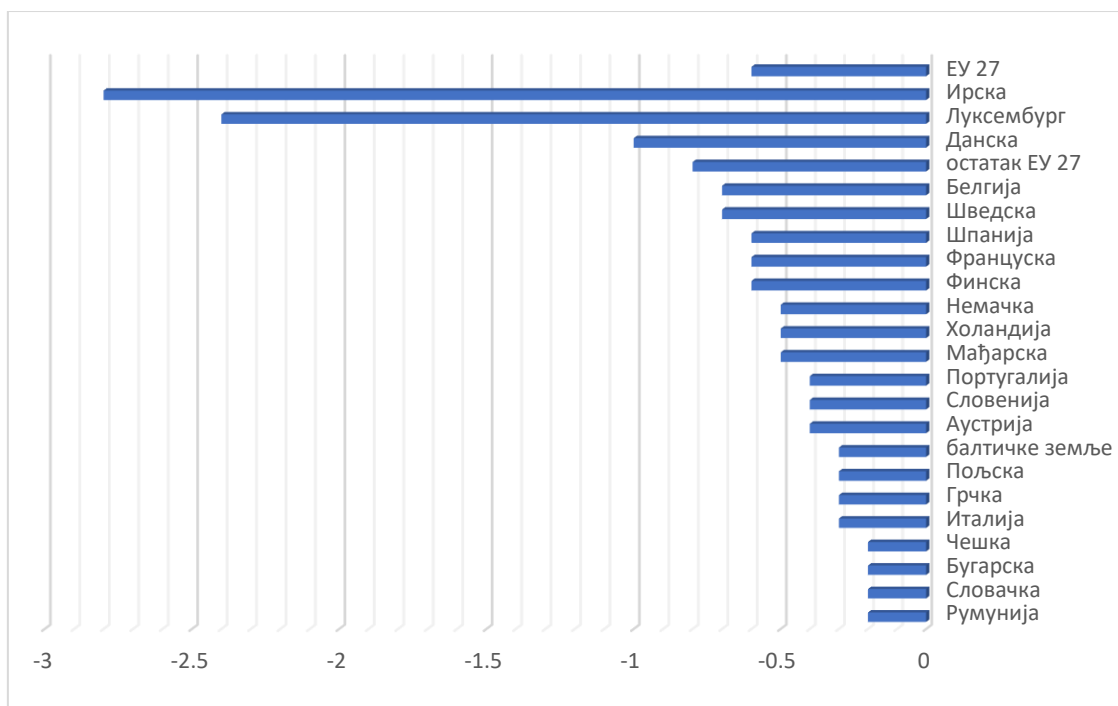
Узимајући у обзир производну специјализацију европских региона, повезаност привредних сектора ЕУ са УК кроз ланце снабдевања и зависност од извоза/увоза на тржиште УК, четири привредна сектора ЕУ су се издвојила као најугроженија Брегзитом: аутомобилска индустрија, производња електронских машина и опреме, индустрија производа од дрвета и намештаја и сектор пољопривредно-прехрамбених производа (Alessandrini et al., 2022). Аутомобилска индустрија је један од кључних привредних сектора ЕУ који се заснива на дубоко интегрисаним регионалним ланцима производње који обухватају велики број земаља широм ЕУ и УК. У 2019. години, 30% извоза моторних возила из ЕУ је било намењено британском тржишту, око 2,2 милиона, што је чинило 81% укупно увезених возила у УК, док је нешто више од 800.000 моторних возила произведених у УК отишло у земље ЕУ, што је представљало 51% укупно извезених возила из УК и 18% увоза у ЕУ (АСЕА, 2020). Осим тога, чак 80% аутомобилских делова увезених у УК је долазило из ЕУ док је 62% британског извоза ових компоненти одлазило у земље ЕУ. Стога, и не чуди што је ово један од Брегзитом најтеже погођених привредних сектора широм ЕУ, а посебно у Немачкој, Шпанији, Француској, Италији, Шведској и Словачкој, које су значајни извозници моторних возила на британско тржиште. Производња машина и опреме је једна од најзначајнијих индустријских грана ЕУ у којој је велики део аутпута такође био усмераван ка тржишту УК. Западни делови Немачке, регион Емилије Ромање на северу Италије, централни и јужни делови Данске, северноисточни делови Француске, неколико региона Белгије и Холандије, источни региони Чешке и западни делови Словачке и Румуније који су високо специјализовани у производњи разних врста машина, уређаја и опреме су региони са највишим степеном изложености утицају Брежита јер је значајни део производње одлазио на британско тржиште. Индустријски сектор базиран на дрвету је високо развијен у ЕУ, обухватајући индустрију обраде дрвета, производњу и прераду целулозе и папира и светски признату и препознатљиву индустрију намештаја. Нордијске и балтичке земље ЕУ, као привреде које се највише ослањају на производњу и прераду дрвета и производа од дрвета су и највећи извозници ових производа у УК, па самим тим и најугроженије услед Брежита, посебно Литванија, Летонија, Шведска и Финска. Уједињено Краљевство је годинама било најзначајније извозно тржиште за пољопривредно-прехрамбене производе из ЕУ, што ову индустрију чини посебно осетљивом на његов излазак. Иако овај сектор, генерално гледано, није значајно

заступљен у трговини ЕУ, он чини важан део привреде појединих земаља чланица, које су велики део својих производа извозиле управо на тржиште УК. Међу њима се посебно истичу Ирска, Шпанија, Грчка, Италија, Француска, Данска, Белгија и Холандија у разним групама производа, почевши од поврћа, воћа, млечних производа, до меса и месних прерађевина. Услед бројних санитарних и фитосанитарних мера, предвиђених стандарда означавања и сертификавања, за ове производе је сада значајно отежан пласман на британско тржиште.

Брегзит и промене које он доноси ће такође имати утицаја на конкурентски положај појединих привредних сектора и региона ЕУ који може доста варирати, али и одступати од генералних ефеката насталих по националну привреду. Поједини географски региони могу остварити извесне конкурентске предности услед Бреgzита у одређеним секторима, док се други могу суочити са негативним ефектима. Региони који би могли да буду конкурентски најрањивији јесу региони Зеланд и Јужна Холандија у Холандији, регион Горње Баварске (Минхен) у Немачкој и региони Јужне и Источне Ирске, док би регион Париза у Француској, Фламмански Брабант (Леувен) у Белгији, Север Португалије (Порто), Штајерска област (Грац) у Аустрији и Каталонија (Барселона) у Шпанији могли да стекну одређене конкурентске предности (Thissen, 2020). Велика изложеност негативним утицајима Бреgzита наведених региона Холандије је проузрокована високом специјализацијом у пољопривреди и хемијској индустрији, али и кроз трговину, док сектор складиштења, телекомуникација и финансијских услуга може искусити бројне позитивне ефекте по своју конкурентност. Аутомобилска, машинска и прехранбена индустрија су сектори Горње Баварске који ће потенцијално претрпети највеће негативне последице по своју конкурентност, док ће истовремено производња гуме и пластике, као и индустрија нафтних деривата остварити предност услед Бреgzита. Прехранбена индустрија ће такође бити најизложенија негативним утицајама у области Даблина, док ће хемијска индустрија повећати своју конкурентност. Позитивни ефекти Бреgzита у региону Париза би могли бити забележни у аутомобилској и машинској индустрији, као и у транспорту и телекомуникационом сектору. У фламанском Брабанту конкурентску предност ће стећи такође сектор телекомуникација и производње хране. У региону Порто, аутомобилска и машинска индустрија ће бити делатности за које се прогнозира да ће имати највише користи од Бреgzита. Грац ће највише предности остварити у сектору производње гуме и пластике, а Барселона у области телекомуникација.

Ирска је земља коју је одувек одликовала најјача повезаност са УК од свих чланица ЕУ. Стога, сасвим очекивано, највећи прогнозирани губитак услед Брежита у оквиру ЕУ, од стране Међународног монетарног фонда, је управо био везан за њу - нешто више од 2,5% БДП-а у случају Споразума који је сличан постојећем, док су за све остале државе чланице предвиђани потенцијални губици мањи од 1% (IMF, 2018). До сличних резултата су долазиле и друге студије, које су прогнозирале да би губитак БДП-а Ирске могао ићи до 2,6% у року од десет година, и то без било каквих рестрикција у миграцијама (Bergin et al., 2019). Сваки део ирске привреде је у великој мери повезан са УК кроз ланце снабдевања и фрагментисане производне процесе, тржиште радне снаге и значајним извозом на британско тржиште. Из тих разлога, свако повећање трошкова спољнотрговинске размене са УК након његовог изласка из ЕУ доводи до поремећаја у ланцима снабдевања, поскупљења сировина и полупроизвода и до потенцијалног пада производње и извоза. Чак више од 50% увезеног репроматеријала и полупроизвода у текстилној индустрији, пољопривреди и прехранбеном сектору, као и природних ресурса је било пореклом из УК у 2014. години, док је у осталим гранама производње, попут хемијске, металне, електронске и аутомобилске индустрије било више од 30% и 40% британског увоза (Van Tongeren et al., 2021). Истовремено, више од 40% укупног извоза пољопривредног и прехранбеног сектора и сектора металургије је било намењено тржишту УК, као и више од 30% извоза ирске текстилне и аутомобилске индустрије. С обзиром да су сектори који су најизложенији негативним утицајима Брежита најзаступљенији у појединим регионима Ирске, посебно у руралним подручјима, Брежит би могао имати снажне регионалне последице по ирску привреду (Arriola et al., 2018).

Најмање изложене утицају Брежита су оне земље ЕУ које немају значајне трговинске односе са УК, попут источноевропских земаља као што су Румунија, Бугарска и Словачка, у којима увоз из УК чини тек око 3% укупног увоза, а извоз на британско тржиште око 4% укупног извоза (Van Tongeren et al., 2021). Управо из тог разлога, и предвиђени губитак БДП-а услед Брежита у овим државама је свега око 0,2% (График 18).

График 18: Процењени губитак БДП-а у земљама ЕУ у средњем року услед Брежита (%)

Извор: Van Tongeren et al. (2021); приказ аутора

Међутим, негативне последице Брежита се не преносе на земље ЕУ само путем раста трошкова спољнотрговинске размене и пада међусобне трговине, већ и због значајног нивоа финансијског капитала које државе ЕУ држе у УК у виду страних директних инвестиција и портфолио инвестиција, као и страних улагања британских субјеката у земље ЕУ. Наиме, укупна финансијска потраживања и обавезе земаља Еврозоне према УК су износила око 55% њиховог БДП-а у 2016. години, док је у погледу нето вредности, Еврозона у УК обезбеђивала финансијски капитал у износу од око 9% свог БДП-а (IMF, 2018). Према резултатима истраживања Међународног монетарног фонда, Ирска, Холандија и Луксембург су имали највеће нивое међусобних страних улагања са УК у односу на свој БДП. Улагања из Холандије и Ирске су чинила највећи део нето СДИ из ЕУ у УК. Ирска је такође, поред Малте, имала и највећи ниво портфолио инвестиција у УК, док је, уз Луксембург, била и највећи прималац прекограничних банкарских зајмова из УК. Ипак, анализе показују да би се након првобитних негативних ефеката Брежита који ће се испољити у кратком року, касније могле остварити и значајне предности широм ЕУ. Иако често сматране најугроженијим, Ирска, Белгија и Холандија би чак могле имати користи од Брежита у будућности,

Немачка и Француска би могле додатно ојачати своју позицију у погледу трговине, док би друге чланице (Луксембург, Кипар) то могле учинити у области страних директних инвестиција (Noja, Cristea & Yüksel, 2021).

1.3. Утицај изласка Уједињеног Краљевства на финансијско тржиште Уније

Изласком УК из ЕУ, Унија је изгубила једног од главних учесника у даљем развоју свог финансијског тржишта, као и део конкурентности коју је британски финансијски сектор, и посебно Лондон као центар те индустрије, пружао Европи на светском тржишту. С друге стране, Британци су се након Брежита оријентисали ка унапређењу своје конкурентске предности у светским финансијским односима, те би уз флексибилније прописе, ефикасније управљање и пореске олакшице УК могло постати један од главних конкурената ЕУ. Ослобођени бриселског утицаја и ЕУ регулативе, УК и град Лондон ће временом настојати да се постепено удаље од ЕУ и развијају свој финансијски сектор кроз ширу и дубљу интеграцију у светско финансијско тржиште. Међутим, то ће истовремено отежавати финансијску сарадњу и пословање у ЕУ која, чини се, више није спремна на компромисе и уступке према УК када су у питању регулатива и обавезе које приступ заједничком тржишту подразумева. С друге стране, Брежит представља и велики потенцијал за развој европског финансијског тржишта. Изласком из ЕУ, УК је изгубило приступ заједничком тржишту, а пружање финансијских услуга у новим условима је знатно више ограничено него раније, па се финансијски учесници пре одлучују за земље ЕУ него за УК када је у питању пословање на европском континенту. Иако су се финансијски односи између УК и ЕУ наставили и након Брежита, готово је извесно да ће трансфер капитала и особља између два суседа бити значајно смањен и ограничен, али и да ће се проширити на остале европске центре, као што су Франкфурт, Париз, Даблин и Амстердам (Fransman & Bakker, 2021).

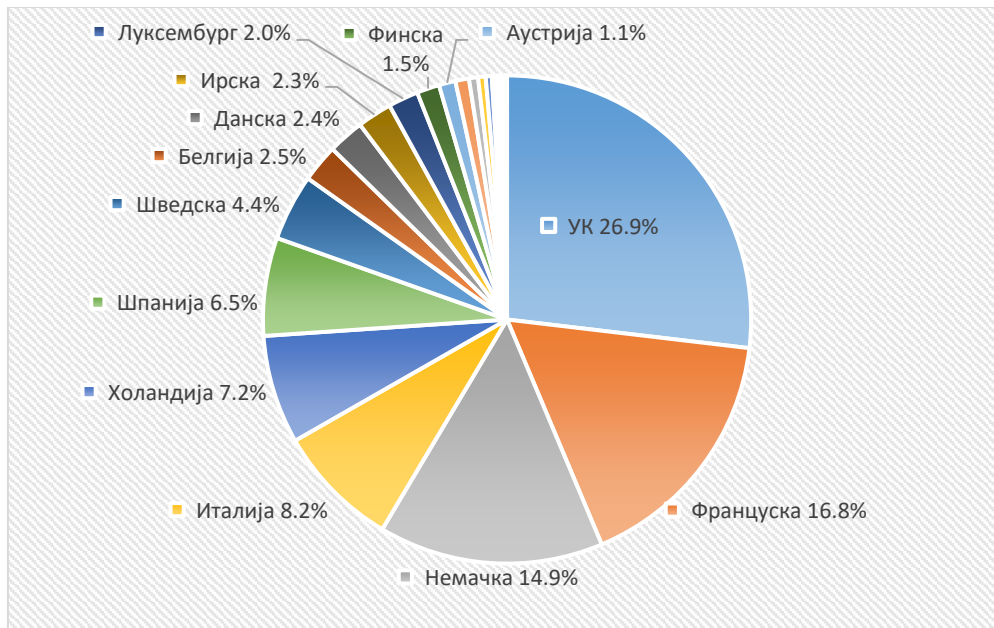
Финансијски систем ЕУ традиционално почива на доминантној улози банака у финансирању привредног сектора, које се најчешће одвија преко кредита, док је тржиште капитала увек било у другом плану. Како би се превазишла таква ограничења, подстакао развој тржишта капитала, боља интегрисаност, а самим тим и већа заступљеност алтернативних извора финансирања, ЕУ је 2015. године покренула иницијативу и акциони план за изградњу *Уније тржишта капитала* (енгл. *Capital Markets Union – CMU*) који је редефинисан 2020. године. Унија тржишта капитала представља план за изградњу јединственог тржишта капитала које би „обезбедило нове

изворе финансирања пословања, више могућности штедишама и учинило економију отпорнијом“ са циљем да „улагања и штедња теку широм ЕУ тако да користе грађанима, инвеститорима и компанијама, без обзира на то где се налазе“ (ЕС, 2021b). То подразумева и сарадњу између различитих институција и органа на националном и регионалном нивоу како би се елиминисале баријере у прекограничном кретању капитала које и даље постоје услед разлика у националним законима, њиховом спровођењу, начину опорезивања и надзору. Органи ЕУ се овим програмом залажу за дефинисање јединственог правилника који би важио за све тржишне учеснике где год да се налазе у оквиру Уније. Новим акционим планом је предвиђено 16 мера како би се остварила 3 кључна циља (ЕС, 2020b):

1. подршка зеленом, дигиталном, инклузивном економском опоравку кроз доступније финансирање европским компанијама,
2. већа сигурност за дугорочну штедњу и инвестирање грађана,
3. интегрисање националних тржишта капитала у истински јединствено тржиште.

ЕУ као заједница се одувек карактерисала великим разликама између држава чланица у погледу развијености финансијског тржишта, капитализације и ликвидности. Генерално, државе чланице западног и северног дела Европе имају далеко ефикаснија и дубља тржишта капитала него источноевропске земље ЕУ, при чему је Лондон био далеко најважнији финансијски центар (ЕСА, 2020). УК је у просеку чинило готово 27% учешћа у укупним активностима тржишта капитала у периоду од три године до 2019., што је за чак 10% више од друге по реду Француске која је имала удео од 16,8%, а затим је следила Немачка са 14,9%, док су остале чланице имале учешће мање од 10% (График 19). Ниједна држава источног дела ЕУ није имала учешће веће од 1%. Највеће тржиште капитала од њих је имала Пољска, са уделом од 0,9% у укупној активности ЕУ, затим је следила Чешка са 0,5%, Грчка са 0,4%, Мађарска и Румунија са 0,2%, Словенија, Хрватска, Бугарска, Словачка, Литванија и Естонија са 0,1%, док су Кипар, Малта и Летонија бележиле учешће мање од 0,1%.

График 19: Величина тржишта капитала по земљи мерено просечним уделом укупне активности у 23 различита сектора од 2016. до 2019. године (%)¹³⁴

Извор: ЕСА (2020); приказ аутора

Услед доминантне улоге какву је Лондон имао у финансијском систему ЕУ, Брегзит представља велики изазов за иницијативу стварања Уније тржишта капитала. Уједињено Краљевство, као држава која има веома развијен финансијски сектор, са Лондоном који је један од светских финансијских центара, је било један од кључних учесника у развоју финансијског тржишта ЕУ. Њиховим напуштањем, финансијско тржиште ЕУ је остало прилично ослабљено, па потреба за Унијом тржишта капитала чини се да никада није била већа. Стварање интегрисаног капиталног тржишта са јединственом регулативом би требало да допринесе стабилнијем финансијском систему који ће омогућити боље услове за привредни раст и развој и учинити ЕУ атрактивнијом за страна улагања. Осим тога, неопходно је обезбедити и одговарајуће људске ресурсе, довољног броја и степена стручности, као и окружење које ће подстицати иновације и технолошки развој у финансијском сектору. Стога, као основни фактори успеха у повећању конкурентности тржишта капитала ЕУ и смањењу зависности од финансијског сектора УК, издвајају се стабилан и поуздан институционални оквир, стручна радна снага и технолошки развој и иновативност (PwC, 2018). Интегрисано,

¹³⁴ Учешће осталих земаља чланица ЕУ је мање од 1%

ликвидније и дубље финансијско тржиште би учинило ЕУ знатно конкурентнијом на глобалном нивоу и омогућило јачу улогу евра.

Према некадашњим проценама, ако би тржиште капитала земаља ЕУ успело да затвори тек половину јаза у дубини која постоји у односу на УК, то би се могло превести у више од 100 милијарди € годишње додатних средстава за финансирање компанија путем власничких или дужничких хартија од вредности. Тржишта акција у ЕУ би могла бити већа за више од 3 билиона €, а 6 билиона € додатног дугорочног капитала би било расположиво за улагања у привреду (Wright & Asimakopoulou, 2017). Скорашњи извештаји показују да иако су европска тржишта капитала расла брзо протеклих година и дубља су него икада, и даље нису развијена колико би требала и могла да буду (Breen, Bierbaum & Wright, 2023). Наиме, корпоративни сектор се још увек у највећој мери ослања на банке као примарни извор финансирања, а разлике у дубини тржишта широм ЕУ су и даље огромне, без значајнијих изгледа да ће се редуковати. Француска и Немачка су након Брегзита постале највећа тржишта капитала по вредности у већини сектора, док је најзначајнији раст дубине тржишта у протеклим годинама остварен у Шведској, која постаје све запаженија на финансијском тржишту ЕУ.

Иако УК никада није било део монетарне уније, Лондон је одувек био водећи финансијски центар у употреби евра на неколико сегмената тржишта. Управо из тог разлога, излазак из ЕУ и губитак права која је чланство гарантовало, а која су се тичала финансијског тржишта, је значило огромне потенцијалне губитке за град Лондон као финансијску престоницу Европе. Банке и други пружаоци финансијских услуга из УК више нису у могућности да послују на територији ЕУ без оснивања подружница, а у оним областима за које су усвојена правила о еквиваленцији, прекограничне финансијске услуге зависе од једностраних одлука ЕУ о еквивалентности. Међутим, бар за сада, делује да Брегзит и сва ограничења и промене које је донео, нису значајно угрозили позицију Лондона који наставља да игра водећу улогу у девизном трговању и међународном банкарству. Наиме, банке из УК и даље имају највеће учешће у прекограничним обавезама и имовини у еврима изван Еврозоне, чак 34% удела у међународним позицијама деноминираним у еврима, што представља тек 2% мање него 2016. године (Rau-Goehring, 2023). Ипак, учешће Лондона у међународним банкарским позицијама у еврима је 2019. године пало испод удела које су земље Еврозоне у целини имале, што је највећим делом била последица преноса клиринга репо трансакција у еврима из Лондона у Париз. Када су у питању каматни и валутни деривати у еврима, финансијско тржиште УК такође и даље има водеће учешће. Иако оно јесте смањено у

односу на 2019. годину, а приближно нивоу из 2016., и даље је и више него двоструко веће од учешћа земаља Еврозоне. У будућности се може очекивати даље премештање клириншких активности деноминираних у еврима у земље чланице, са циљем да се смањи прекомерна зависност и ослањање на учеснике финансијског тржишта који нису из ЕУ и осигура финансијска стабилност, што је једна од кључних детерминанти успешног функционисања Уније тржишта капитала (ЕС, 2022).

Брегзит је такође оставио трага и на само функционисање Европске централне банке (енгл. The European Central Bank – ЕЦБ). Изласком УК из ЕУ, Банка Енглеске (енгл. Bank of England) је напустила Европски систем централних банака, у коме је држала 14,3% уписаног капитала, од чега је 3,75%, односно 58 милиона евра, било уплаћено и који је Европска централна банка исплатила назад у складу са условима Споразума о повлачењу.¹³⁵ Тај удео који је Банка Енглеске имала у уписаном капиталу ЕЦБ је прераспоређен између националних централних банака Еврозоне и изван ње, на основу новог „кључа“ који узима у обзир удео сваке државе чланице у укупном становништву и бруто домаћем производу ЕУ, након што ју је УК напустило. Уплаћени капитал ЕЦБ је остао непромењен у години када је УК изашло из ЕУ јер су преостале централне банке земаља чланица покриле уплаћени капитал Банке Енглеске од 58 милиона евра. С обзиром да се удео националних централних банака Еврозоне у уписаном капиталу повећао, и био исплаћен у потпуности, дошло је до повећања уплаћеног капитала ЕЦБ са 7,7 милијарди евра у 2020. години на 8,8 милијарди евра у 2022. години. Како би се смањили потреси и одржала стабилност финансијског система, постигнут је споразум по коме ће Банка Енглеске вршити позајмице у еврима британским банкама када је то потребно, а централне банке земаља ЕУ ће нудити фунте европским банкама. Осим тога, ЕЦБ је спровела 25 процедура за издавање дозвола банкама које су преселиле своје активности у Еврозону и процене планова 42 банке из Еврозоне које су одлучиле да задрже своје филијале у УК и након Бреگزита.¹³⁶

Међутим, борба за преузимање улоге водећег финансијског центра Европе након Бреگزита се не води само на релацији УК-ЕУ већ и у оквиру саме ЕУ. Одлазак УК је подстакао ривалство међу чланицама у привлачењу послова који су се раније обављали

---

¹³⁵ ЕЦБ - ECB's subscribed capital to remain steady after Bank of England leaves the European System of Central Banks. Press release, 30 January 2020 https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200130_2~59d6ffffe1.en.html

¹³⁶ ЕЦБ - ECB welcomes ratification of agreement on orderly UK withdrawal from European Union. Press release, 30 January 2020 https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200130_1~0e0eb9bef4.en.html

на британском финансијском тржишту. Иако је пренос пословања финансијских институција из УК у ЕУ услед Брегзита био у далеко мањој мери од претходно најављиваног, за очекивати је да ће се структура финансијског система Евроzone променити. Француска и Немачка су најактивније промовисале своје финансијске престонице Париз и Франкфурт као следеће центре европских финансија и стратешки радиле на томе да остваре водећу улогу, док и друге чланице са развијеним финансијским секторима попут Ирске (Даблин), Белгије (Брисел), Холандије (Амстердам) и Луксембурга такође имају потенцијала да унапреде своје позиције, али им недостаје политичка моћ и снага финансијске индустрије какву имају Немачка и Француска (Van Kerckhoven, 2021). Франкфурт и Париз као центри највећих банкарских сектора према укупној активи у ЕУ и велике концентрације активности инвестиционог банкарства разумљиво имају најзначајнију улогу у финансијском систему ЕУ након Брегзита, чему је додатно допринео пренос клиринга финансијских деривата деноминираних у еврима из УК највећим делом у Париз. Међутим, планови одређених банака и других учесника на финансијском тржишту непосредно након Брегзита говоре у прилог томе да би могло доћи до појаве неколико финансијских центара, поред Париза и Франкфурта, у којима би били сконцентрисани одређени облици финансијских активности. Ирска и Луксембург су државе које су привукле највећи број фирми за управљање имовином и осигуравајућих компанија, док се Холандија учинила погодном за берзе, платформе за трговање и компаније које користе најновије технологије у области финансија (Bergbauer et al., 2020). Таква мултицентрична структура финансијског система Евроzone би смањила ризике превелике концентрације у одређеним регионима, али би с друге стране могла водити ка већим трошковима услед фрагментације сектора финансијских услуга и немогућности да се оствари неопходна економија обима. У оваквој структури, од кључног значаја би било спровести политике које би омогућиле ефикасну интеракцију између различитих центара и одговарајућу координацију и контролу. Осим тога, како би се очувао интегритет јединственог тржишта, за европске органе ће од круцијалне важности бити да спрече нефер конкурентску борбу међу својим чланицама на финансијском тржишту и изграде једнаке услове широм ЕУ.

Ишлазак УК из ЕУ ће се у одређеној мери одразити и на будући правац развоја финансијског сектора ЕУ с обзиром да је Уједињено Краљевство, као једна од најјачих економија ЕУ и највећа земља изван Евроzone, имала велики утицај на финансијске политике и управљање финансијским тржиштем. Традиционално, УК се више залагало

за регулативу која је погоднија за тржиште, већу либерализацију и отвореност финансијског тржишта заједно са Ирском, Холандијом, Луксембургом и скандинавским земљама (Howarth & Quaglia, 2017). Након Брежита, губитком најзначајнијег партнера који би заступао заједничке интересе, преостале државе чланице ЕУ које се залажу за овај приступ имају далеко слабији утицај. Стога, може се очекивати да ће финансијска регулатива бити више усмерена ка обликовању тржишта, а тржиште мање отворено ка трећим земљама, за шта се најчешће залагао блок земаља окупљен око Немачке, Француске, Италије и Белгије. Поред тога, УК је било чланица која је одувек пружала велики део техничких и људских ресурса за регулаторну дебату у ЕУ и имала значајну експертизу у вези са питањима везаним за финансије, за коју је сматрано да обезбеђује најсавременију регулативу (Mügge, 2010). Њеним изласком, ЕУ остаје не само без значајног сегмента финансијског тржишта, већ и великог дела стручне и техничке помоћи.

Ефекти Брежита ће вероватно бити хетерогени широм финансијског сектора, у зависности од активности и врсте финансијских учесника. Али ће кретања на финансијском тржишту ЕУ сасвим сигурно зависити и од бројних других фактора. Уколико се спроведу, политике које унапређују атрактивност тржишта капитала ЕУ и повећавају његову интегрисаност ће сасвим сигурно подстицати даљи развој целокупног финансијског сектора, улазак нових учесника и ширење пословања у оквиру ЕУ.

1.4. Последице Брежита по кретање и запосленост европског становништва

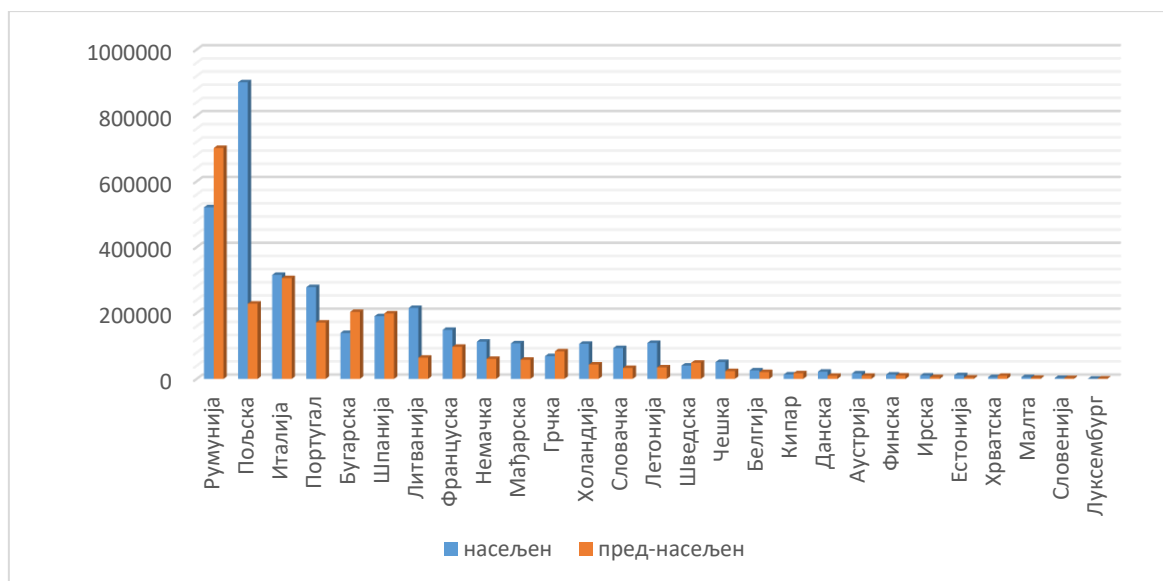
Решеност Британаца да напусте ЕУ је, поред бројних економских шокова, изазвала огромну неизвесност поводом многих социјалних питања, а затим и велике промене у могућностима прекограничног кретања и рада становништва са обе стране Ламанша. Слобода кретања, боравак и запошљавања различитих група становника је Брежитом постала ограничена. Држављани УК више нису и држављани ЕУ, па и не уживају иста права, на грађане ЕУ који се налазе на подручју УК се више не односи регулатива ЕУ већ национални прописи Краљевства, а за оне који долазе из трећих земаља стицање држављанства или дозволе за боравак и рад у некој од држава ЕУ више не даје исте могућности и када је у питању УК (и обрнуто).

Неизвесност око будућих билатералних односа и очекиване негативне економске и друштвене последице су биле једне од главних узрока повећаних миграција у годинама

након референдума на релацији УК-ЕУ и промена у дугорочном насељавању. Одлука о Брегзиту је пробудила велику неизвесност и стрепњу код држављана ЕУ који су већ боравили у УК. Незадовољство британског становништва због огромног броја миграната, које је било присутно годинама, је резултирало негативном атмосфером и ставовима према страним држављанима која је кулминирала у периоду око референдума и била један од главних узрока оваквог исхода. Истраживања о положају ЕУ држављана у УК су показала да су се грађани ЕУ, посебно источни Европљани, и пре референдума суочавали са институционалном дискриминацијом, негативном сликом у медијима и непријатељским политичким ставовима, дискриминацијом и инцидентима мржње на локалном нивоу, док је референдум само додатно повећао њихову рањивост (Benedi Lahuerta & Iusmen, 2020). У таквом окружењу, велика неизвесност око њиховог будућег положаја и права на тлу УК која је уследила након гласања је већини као најсигурније остављала две опције: одлазак из УК или стицање британског држављанства. Иако је било за очекивати да може доћи до већих имиграција грађана ЕУ у жељи да стекну право на легалан боравак у УК пре званичног изласка из ЕУ и престанка важења права која су до тада имали, десило се супротно. Број имигрираних држављана ЕУ се смањивао, а растао је број оних који су напустили УК. Губитак права услед престанка примене ЕУ закона, пораст ксенофобије и осећај непожељности, као и економска криза са којом би се УК могло суочити након Брегзита, су били најчешћи разлози за даљу или повратну миграцију ЕУ становништва из УК (Sredanovic, 2020). Они су довели до тога да рекордно висок број ЕУ држављана напусти УК у периоду пре и након референдума, о чему је већ било речи. То се посебно односило на оне мигранте чији је основни разлог за пресељење у УК био посао и на оне који су долазили из неке од земаља чланица које су чланство стекле 2004. године и касније. Истовремено је забележен и пад у броју грађана ЕУ који су одлазили у УК, такође највише код оних са циљем запошљавања, али је он био готово једнако присутан међу становницима свих држава чланица (Di Iasio & Wahba, 2023). С друге стране, за велики број њих Брегзит је био повод за стицање британског држављанства. С обзиром на права која су им била гарантована јединственом ЕУ регулативом, мали број грађана земаља Уније се раније одлучивао за држављанство УК. Међутим, након референдума 2016. године број ЕУ држављана који су подносили захтев за држављанство УК се нагло и вишеструко повећавао, све до 2020. године, када је почео да опада (Fernández-Reino, Sumption & Jorgensen, 2023).

Како би решили свој положај у будућности и задржали права која су имали, за држављане ЕУ који су у УК стигли до тренутка званичног напуштања Уније, уведена је

Шема насељавања која је предвиђала могућност стицања одговарајућег статуса боравка у УК, у складу са прописаним условима. Као што је већ поменуто, у зависности од дужине боравка у УК грађани ЕУ су могли добити статус насељеног или пред-насељеног лица. Тачан број грађана ЕУ квалификованих за стицање права боравка по овом основу је било тешко утврдити с обзиром да су се првобитне процене националних служби врло брзо показале као нетачне и далеко мање од стварног броја. Иако је ова Шема предвиђала пријаве до половине краја јуна 2021. године, преко 500.000 пријава је примљено након тога, закључно са јуном 2023., а број одбијених пријава се драстично повећао (Sumption & Cuibus, 2023).

График 20: Број закључених пријава према стеченом статусу боравка и националности

Извор: Home Office¹³⁷, приказ аутора

Према последњим доступним подацима британског Министарства унутрашњих послова, до краја 2023. године укупан број пријава држављана из земаља ЕУ је био нешто већи од 7 милиона. Од тога, више од 3,5 милиона је закључено са статусом насељеног, нешто мање од 2,5 милиона са статусом пред-насељеног, више од 580.000 је одбијено, док је велики део преосталих пријава био повучен или неисправан. Убедљиво највећи број пријава су упутили држављани Румуније и Пољске, преко 1,6 милиона и 1,2 милиона редом, затим Италије и Бугарске, па је и највећи број добијених насељених и

¹³⁷ Home Office - EU Settlement Scheme quarterly statistics, December 2023 <https://www.gov.uk/government/collections/eu-settlement-scheme-statistics>

пред-насељених статуса боравка управо у овим групама становништва (График 20). У јулу 2023. године најављене су две велике промене у процедурама које ова Шема предвиђа. Прво, особама са статусом пред-насељених аутоматски ће се продужити статус за две године уколико нису стекли услове за статус насељеног. Друго, почевши од 2024. године, планирано је да се статуси пред-насељених аутоматски преводе у статус насељених када буду квалификовани за то, без потребе за додатном пријавом.

Промене у миграторној политици и правилима која се примењују између УК и ЕУ након Бреgzита су оставиле значајне последице на могућности за рад и запошљавање становника ЕУ. Нови британски систем који предвиђа да се радна виза може добити само за одређени ниво стручних квалификација, на основу већ добијене понуде за посао од овлашћеног послодавца и са минимално прописаном зарадом, за велики број ЕУ држављана представља непремостиву баријеру. Овакви захтеви потпуно онемогућавају раднике одређених занимања и нижег нивоа образовања и стручности да раде и живе у УК на дужи (неограничени) временски период, као раније, већ су им доступне само радне визе које важе одређени број месеци. Право слободе кретања које је важило пре Бреgzита је пружало држављанима ЕУ у УК већину права која има домаће становништво, па су имали могућности да без ограничења мењају послове или буду незапослени, без опасности да угрозе свој боравак у УК, да користе бројне социјалне олакшице и доведу чланове своје породице. Нови систем подразумева знатно већа ограничења по овим питањима. Осим тога, додатне отежавајуће околности јесу и изузетно високи укупни трошкови услед имиграционих такси, које су вишеструко увећане током последње две деценије, тако да су протеклих година износиле и преко 2.000£ по особи (Brindle & Walsh, 2024). Високи трошкови које је нови однос ЕУ и УК изазвао у кретању радника преко Ламанша су један од главних фактора који су довели до погоршања положаја радника. Међутим, утицај промена у миграционим правилима између УК и ЕУ је далеко шири и интезивнији, па негативни ефекти Бреgzита на тржиште рада захватају све, чак и раднике који не мигрирају, и то и у ЕУ и у УК (Sargent, 2023). То указује да би губици које изазивају нова миграторна ограничења могли бити знатно већи од потенцијалне користи, првенствено због могућег повећања незапослености, нижих зарада и губитка свекупног благостања.

Одлука становника УК да њихова земља напусти ЕУ је била праћена порастом миграција британског становништва из УК ка остатку ЕУ за око 24.000 годишње у периоду од 2016. до 2019., што је додатно повећање за око 16%, док је такође забележен драстичан пораст натурализације британског становништва од чак 600% широм ЕУ

(Auer & Tetlow, 2023). Како би избегли опасност од губитка права на боравак, рад, здравствену заштиту и пензије у земљама ЕУ која су имали до тад и осигурали свој положај, велики број држављана УК је улагао напоре да стекне држављанство ЕУ, посебно када је постало јасно да нови Споразум неће омогућавати слободу боравака и кретања каква је постојала раније. Ово јасно показују подаци Евростата за период од 2010. до 2021. године. Наиме, током шест година које су претходиле референдуму (2010-2016) годишње је у просеку 2.710 Британаца стицало држављанство неке од европских земаља, док се у периоду од 2016. године до краја 2021. тај број повећао на чак 16.919, при чему је 2019. година била година са рекордним бројем од чак преко 30.000 додељених држављанстава неке од држава Европе грађанима УК (Vink, 2023). То је резултирало укупним бројем од преко 100.000 британских држављана који су стекли држављанство неке европске земље у периоду од 2016. до краја 2021. године, међу којима се далеко највећи број одлучио за немачки пасош, а потом за француски и шведски. Као ЕУ држављани у УК, и британски држављани који су живели у земљама ЕУ пре Брежита су такође добили право на наставак боравака и рада, у складу са Споразумом о повлачењу. Та права су остваривали након процеса пријаве који је свака земља чланица дефинисала за себе, и у складу са националним шемама боравака.

Процене положаја радника пре и након Брежита показују да би радницима било боље да УК није гласало за излазак из ЕУ, али и да је миграциона политика која минимизира трошкове радника најбољи начин да се одржи опште благостање (Sargent, 2023). Стога, за креаторе политика са обе стране ће од кључне важности бити да одржавају трошкове виза и остале таксе на нивоу који неће дестимулисати и онемогућавати миграторна кретања свих или одређених група радника. Посвећеност заједничким решењима, која би омогућила ефикасно функционисање британског и тржишта рада ЕУ, која су дубоко повезана, је императив за одвијање обострано корисних миграција становништва.

1.5. Економски и геополитички положај Европске уније у међународним односима након Брежита

Европска унија се у претходној деценији суочила са великим турбуленцијама и потресима услед светске финансијске кризе и рецесије, дужничке кризе Евроzone, огромног прилива миграната, великог броја терористичких напада, растућег

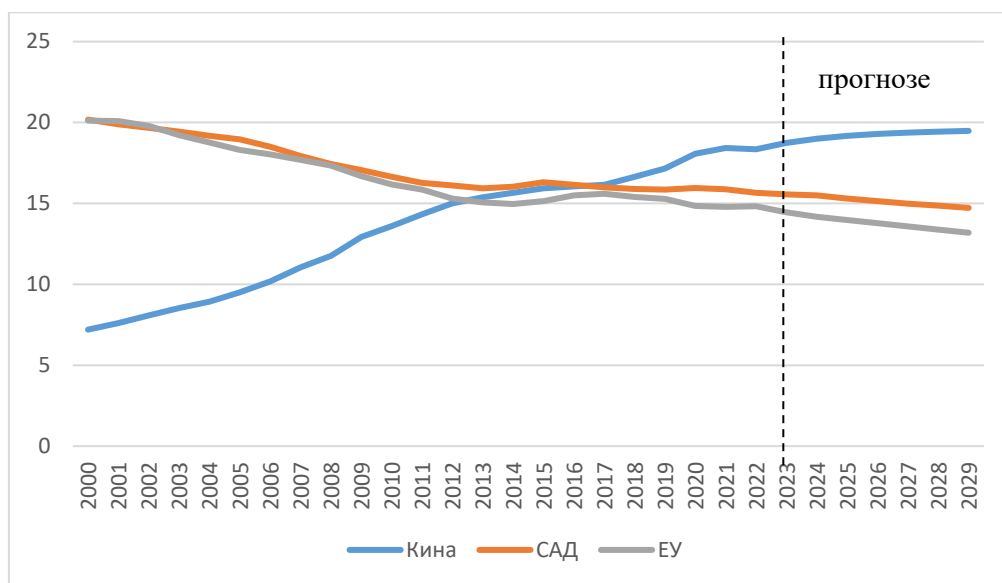
евроскептицизма и сецесионистичких покрета, пандемије коронавируса и сукоба између Русије и Украјине. Усред свега тога, и са изласком једне од најстаријих чланица што је представљало преседан у досадашњем процесу европских интеграција. Економски ефекти Брегзита, иако значајни, нису једини. Он ће сасвим сигурно оставити трага на различите аспекте европских политика, начин управљања, правни систем и спољни имиџ ЕУ у свету. Чињеница да ју је напустила једна од најразвијенијих и економски и политички најснажнијих чланица не може проћи без дугорочних последица по њен идентитет, положај и значај у свету и међународним односима. Брегзит има фундаменталне импликације на развојне политике ЕУ, покреће питања о капацитету ЕУ да одржи кохерентност након губитка УК као координатора и иноватора политике и о облику сарадње са појединим деловима света, представљајући претњу по стабилност у спољним односима ЕУ и њен значај као глобалног учесника (Price, 2019). Истовремено, отвора могућности за промену, позивајући преостале чланице да преиспитају функционисање заједничког тржишта, политика и међусобних односа, и прилагоде односе „нове“ ЕУ, без УК, са другим земљама и институционалним актерима.

Економске последице Брегзита по ЕУ, иако знатно блаже него по УК, ипак нису занемарљиве, посебно за поједине регионе, о чему је већ било речи. УК је било друга значајнија чланица ЕУ по економској снази, након Немачке, чија је привреда чинила нешто више од 15% укупног БДП-а Уније¹³⁸ у моменту изласка и једна од најмногољуднијих чланица, па је било очекивано да њеним напуштањем блока, он остаје осетно ослабљен. Пандемија COVID-19, која се одвијала истовремено кад и Брегзит, као и енергетска криза и сукоб Русије и Украјине који су уследили, само су додатно пољуљали позицију ЕУ као једне од водећих економских сила. Према подацима Међународног монетарног фонда, ЕУ као групација чини треће по реду учешће у оствареном укупном светском БДП-у мерено према паритету куповне моћи, након Кине и САД (IMF, 2024). Удео привреде Европске уније у укупном светском БДП-у већ више од три деценије уназад бележи пад, па је са нешто више од 20% на почетку 21. века, достигао 14,5% у 2023. години, док је привреда САД остварила нешто мањи пад учешћа, са 20,2% на 15,6%, а кинеска економија забележила невероватан раст са свега 7,2% учешћа у 2000. години на 18,7% у 2023. години. Прогнозе за наредне године указују да

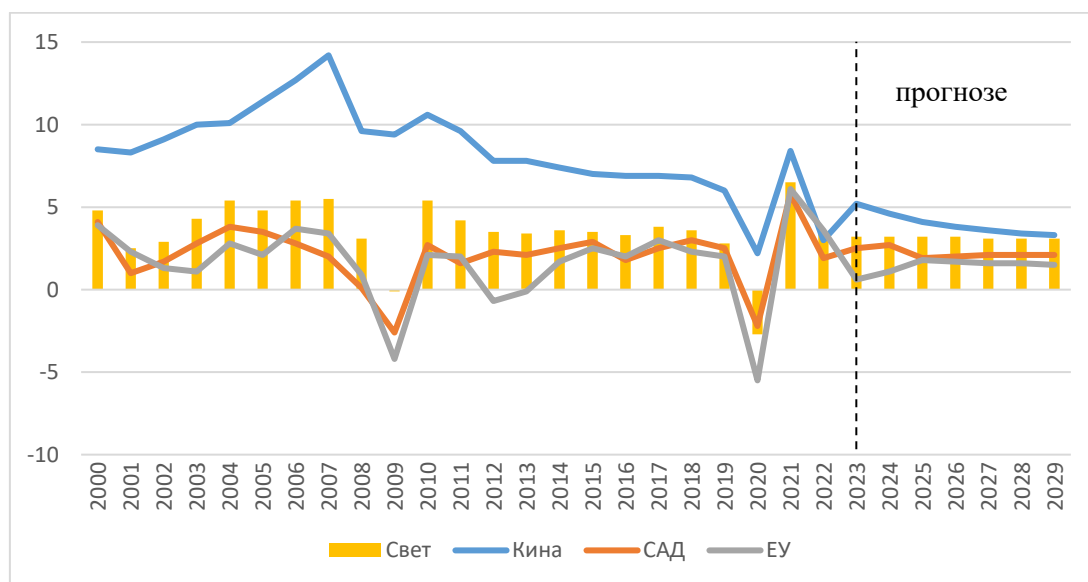
¹³⁸ Eurostat - GDP and main components (output, expenditure and income) (online data code: nama_10_gdp) https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_gdp/default/table?lang=en&category=na10.nama10.na_ma_10_ma

ће доћи до даљег опадања удела европске економије, нешто блажег када је у питању САД, док ће учешће кинеске привреде у светској расти (График 21).

График 21: Учешће ЕУ, САД и Кине у светском БДП-у (према паритету куповне моћи) у %

Извор: IMF (2024); приказ аутора

График 22: Раст реалног БДП-а ЕУ, САД, Кине и света, годишња промена (%)

Извор: IMF (2024); приказ аутора

Привреда ЕУ је последњих година бележила нижи раст од раста светске привреде (изузетак је 2022. година), а у највећем броју година је заостајала и за водећим светским економијама, Кином и САД (График 22). У 2023. години остварени раст укупног БДП-а

земаља ЕУ је био свега 0,6%, што је и више него четвороструко мање од стопе раста америчке привреде (2,5%), више од пет пута мање од раста светске привреде (3,2%), а вишеструко мање од кинеске економије која је забележила стопу раста од чак 5,2% (IMF, 2024). Прогнозе за период од 2024. до 2029. године такође нису нарочито охрабрујуће јер предвиђају раст европске привреде од 1,1% до 1,8%, што представља умањење у односу на претходне пројекције, и мањи раст од очекиваног раста светског, кинеског и америчког БДП-а.

Не само да привреда ЕУ заостаје у расту, већ је и продуктивност на далеко нижем нивоу од продуктивности америчке привреде, као и инвестиције, при чему је укупан број пројеката *greenfield* СДИ у 2022. години у ЕУ опао за 2%, док је истовремено у Северној Америци и Азији забележен раст од 19% и 45% респективно (BusinessEurope, 2024). Осим тога, оно што забрињава је и мишљење привредних организација и унија послодаваца земаља чланица које сматрају да глобалне компаније последњих година ЕУ виде као мање атрактивну локацију за улагање, у поређењу са њеним међународним конкурентима, него раније (BusinessEurope, 2024). Као главни разлог за то се наводи пословно окружење које је угрожено недостатком радне снаге, све јачом глобалном конкуренцијом, високим ценама енергената и значајним регулаторним оптерећењем.

Губитак једне од привредно најразвијених чланица, који се надовезао на већ годинама присутне финансијске проблеме и социјална и политичка превирања, не само што је економски ослабио ЕУ, већ је утицао и на њен положај у геополитичком смислу. Изласком УК, ЕУ је изгубила једну од својих најјачих војних чланица, са сталним чланством у Савету безбедности Уједињених нација и чланицу са блиским дипломатским односима са Сједињеним Америчким Државама и Комонвелтом. Такав губитак војне и економске моћи и ресурса ће сасвим сигурно оставити трага на будући кредибилитет ЕУ и њен капацитет да се носи са новим изазовима. Брегзит није у потпуности прекинуо сарадњу између ЕУ и УК у области спољне политике и безбедности када је реч о борби против тероризма, глобалном миру, заштити људских права, заштити животне средине и сл. где и даље постоје координиране акције, али оне нису формално дефинисане посебним споразумима. Истина је да УК није било посебно ентузијастичан учесник у развоју одбрамбене политике ЕУ последњих година чланства, али његовим изласком ЕУ не само да ће претрпети одређене финансијске губитке, већ и још значајније губитке међународно признатих експерата и високо обучених дипломата, по чему се УК истицало (Whitman, 2016). Можда и најбитније, наратив о ЕУ као актеру мира и интегрисаности који је био кључни елемент њеног имиџа у свету и предуслов

њене „меке“ моћи (Elgström & Chaban, 2015) ће бити доведен у питање. Уколико пројекат европских интеграција, уместо као модел за успех и напредак, константно буде обележен економским, друштвеним и политичким кризама, то ће сасвим сигурно умањити значај и интегритет ЕУ у свету.

Нека од најопсежнијих истраживања указују да ће спољна слика ЕУ у контексту Брегзита зависити од перцепције оних који посматрају и места одакле се посматра, обликована дејством егзогених, ендогених и глобалних фактора у кратком, средњем и дужем року (Speyer, Chaban & Niemann, 2020). Наиме, иако ће ставови варирати међу различитим земљама, може постојати сличност међу онима које припадају истом региону и деле заједничке геополитичке интересе, док ће и у оквиру једне државе различите групе и структуре друштва често имати другачији поглед на имиџ ЕУ и промене које Брегзит изазива. Осим тога, перцепција о ЕУ ће бити под утицајем бројних фактора из различитих домена. Пре свега то су унутрашњи услови унутар саме земље, који се тичу одлука и поступака националне Владе и њених односа и ставова према ЕУ. Затим, поступци ЕУ који могу директно укључивати другу земљу или одлуке унутар интеграције које утичу на став те земље према ЕУ. Поред тога, то могу бити и одређене промене на глобалном нивоу које немају везе са њом и нису под контролом нити ЕУ нити конкретне земље, али такође утичу на спољну слику ЕУ. Коначно, када се узму у обзир сви ови фактори, треба имати на уму да они међусобно могу деловати и обликовати имиџ ЕУ у остатку света на различит начин у зависности од временске димензије у којој се посматрају. Стога, готово је немогуће дати генерални закључак о ефектима Брегзита и његовом утицају на положај ЕУ у међународним односима. Истраживање је довело до неколико битних закључака (Chaban, Niemann & Speyer, 2020):

- Брегзит није имао велики утицај на имиџ ЕУ као глобалног актера, али је појачао негативан утисак о слици ЕУ у свету која је већ била нарушена бројним кризама коју су је погађале већ 10 година;
- азијске земље су и након Брегзита наставиле да посматрају ЕУ као економски моћну, а неке од њих (Индија, Кина, Јужна Кореја) су Брегзит виделе и као шансу која повећава њихов утицај у преговорима са УК и ЕУ;
- за земље са колонијалним везама са УК и суседе ЕУ на југу и истоку важнија је била улога ЕУ као политичког актера након Брегзита, док у земљама Блиског истока и Северне Африке, Украјини, Мексику и Јужној Африци Брегзит није изазвао већу промену у схватању политичке моћи ЕУ, а у Аустралији, Новом

Зеланду, Турској и Русији је негативно утицао на легитимитет ЕУ и перцепцију њеног глобалног политичког положаја;

- најшире распрострањена је била забринутост да би губитак чланице која се залаже за либералну економију и слободну трговину, попут УК, могао повећати протекционизам.

За УК је генерално важило да има посебан однос са САД, да представља амерички глас у ЕУ, који су САД користиле како би штитиле своје интересе. А имајући у виду да су се власти САД и УК одувек „слагале по готово сваком спољном, економском и безбедносном питању, природно је да би Вашингтон желео УК у оквиру ЕУ како би утицао на доношење одлука у ЕУ и учинио је економски либералнијом, атлантистичком и оријентисаном ка НАТО-у“ (Gardner, 2020, стр. 88). Брежит умањује могућности САД да врши утицај како на унутрашње политике и процесе ЕУ, тако и на њену спољну политику. Чланство УК у ЕУ је за САД било економски значајно између осталог јер је УК служило као улаз на тржиште ЕУ највећем делу америчких компанија, посебно из финансијског сектора, и омогућавало да се кроз разне механизме деловања испољи амерички утицај у трговинским преговорима, подстиче отвореност заједничког тржишта и конкурентност. Излазак УК би могао резултирати јачањем положаја оних страна које ће штитити интересе националних и европских компанија и јачати протекционистички став у међународним односима. Осим тога, Брежит доводи до одређених промена у структури и балансу моћи у оквиру ЕУ, пре свега до јачања немачког утицаја, које неће бити у интересу Америке. Излазак УК из ЕУ може такође ослабити заступљеност америчких интереса у војним и одбрамбеним операцијама с обзиром да је УК било кључна карика у одбрамбеној сарадњи између ЕУ и САД и у јачању утицаја НАТО-а на европском тлу. С друге стране, слабљење одбрамбеног потенцијала и војних капацитета ЕУ услед Брежита у одређеној мери додатно ојачава положај САД у међународним војним операцијама и конкурентност у индустрији наоружања. Ипак, иако утиче на америчке интересе у више сфера, чини се да Брежит неће битно пољуљати позицију САД у Европи, нити пореметити функционисање западног светског поретка, па не треба ни прецењивати његов значај за трансатлантске односе (Prikhodko, 2022).

С друге стране, односи ЕУ са Кином, као најзначајнијим спољнотрговинским партнером поред САД, су доста комплексни последњих година. Иако су обе стране заинтересоване за унапређење економског партнерства, велике разлике у ставовима поводом појединих питања чине да међусобни односи никада нису без тензија. Обе

стране су заједнички усвојиле *Стратешку агенду за сарадњу* (енгл. *EU-China 2020 Strategic Agenda for Cooperation*) 2020. године која је обухватила четири значајне области: мир и безбедност, просперитет, одрживи развој и људску размену.¹³⁹ Међутим, иако је деловало да ће међусобни односи ићи узлазном путањом, за сада реализација каска за постављеним циљевима. Несугласице по питању регулације тржишта, државних интервенција, заштите интелектуалне својине, људских права и посебно различити политички ставови су главне препреке. Испитивање мишљења кинеске академске заједнице је показало да су Кинези све песимистичнији када су у питању европске интеграције, а да ЕУ виде као ослабљеног актера на светској сцени, али истовремено и као економског гиганта у потрази за политичким статусом (Zhang & Li, 2023). Однос ЕУ и Кине сматрају веома подложним променама, америчком утицају и растућој конкуренцији. Ипак, већина има оптимистичан став по питању будућих односа Кине и ЕУ, позива на блиску сарадњу, али и упозорава да треба рачунати на конзервативнију ЕУ након Брежита (Yang, 2020).

Поред директних импликација по спољашњу слику ЕУ у свету, Брежит је покренуо и унутрашње промене које могу утицати на њен положај у будућности. Иако је Краљевство било чланица која се често опирала бриселским захтевима и није увек делила исту визију европских интеграција, имало је битну улогу у балансирању утицаја и неутралисању моћи Немачке и Француске. Његовим изласком долази до дугорочне промене односа снага у ЕУ на штету мањих држава чланица које остају у све већем ризику од француско-немачке „кооперативне хегемоније“ (Bishop & Clegg, 2018). Њихов положај ће све више зависити од међусобне сарадње и снаге, као и од спремности институција ЕУ да наставе да подједнако уважавају и штите интересе свих чланица. С друге стране, без УК долази до промена у начину организовања и доношења одлука у појединим институцијама, попут Савета ЕУ, у којима важи правило квалификоване или двоструке већине. С обзиром да је УК земља са великим бројем становника, њеним напуштањем Уније дошло је до промена у структури одлучивања и повећања значаја оних чланица са бројнијом популацијом. То би могло довести до нових подела између држава чланица и већег утицаја чланица са већим бројем становника које би заједно могле стопирати или иницирати доношење одлука у Савету иако су мањина (Kondarev, 2021).

---

¹³⁹ EU-China 2020 Strategic Agenda for Cooperation
<https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/20131123.pdf>

Осим тога, Брегзит је покренуо бројна питања везана за опстанак и будућност ЕУ и процеса европских интеграција. Као један од значајнијих се издвојио проблем диференцијације и врло често се доводила у питање њена оправданост, као и границе. Упркос томе што је УК било чланица са највише изузетака из европских политика, ни то није било довољно да остане део интеграције. Диференцијација свакако јесте потребна и, на крају крајева, она је и омогућила брже ширење и дубљу интегрисаност земаља Уније, али с друге стране такође ствара повољно тло за већу одвојеност и нижи степен јединства међу чланицама, и води ка поткопавању њених основних принципа. Одређени степен флексибилности је неопходан, али би ЕУ требало да избегава замагљивање разлика између чланица и оних који то нису на начин који доводи у неравнотежу права и обавезе (Wachowiak & Zuleeg, 2021). Није једноставно усагласити интересе више од 20 различитих земаља које, иако имају заједничке циљеве, такође теже ка остварењу националних интереса који понекад могу бити и међусобно супротни. Из тог разлога диференцијација је неопходна у многим областима политике ЕУ где униформност није остварива. За даљи развој и процес европских интеграција биће од кључне важности утврдити који облик и степен диференцијације је прихватљив, у складу са принципима и основним начелима ЕУ, оправдан и потребан за ефикасније функционисање интеграције, већу отпорност и лакше суочавање са изазовима, али без нарушавања заједништва и кохезије европског друштва.

Сам Брегзит би могао (и требало) да послужи као повод за дубљу анализу разлога који су до тога довели, која би представљала добру основу за унапређење управљања Европском унијом. Највеће напоре би требало усмерити ка процени капацитета за даље ширење и брзину европских интеграција, као и ка питању неопходне и одрживе централизације власти на европском нивоу на рачун националних државних органа и прерасподеле овлашћења. Поред тога, драстичне промене у међународним односима у 21. веку захтевају од ЕУ да рedefинише свој положај и пронађе свој „*modus vivendi* који ће обезбедити брзи опоравак и достојно место у геополитичким односима у свету“ (Todorović & Marković, 2020, стр.185).

2. Утицај Брегзита на остатак света и будуће економске релације са Уједињеним Краљевством

Иако ће Брегзит далеко највише трага оставити на међусобни однос УК и ЕУ, несумњиво ће испољити свој утицај и на остатак међународних економских односа, као и геополитичку светску сцену, у већој или мањој мери. Британско тржиште је годинама било атрактивно за страна улагања и пословање субјеката пореклом из трећих земаља, представљајући базу за улазак на заједничко тржиште ЕУ. Иако се његова предност заснивала на бројним факторима који нису имали везе са самим чланством у ЕУ, коначни циљ у многим случајевима, или бар један од битних стимуланса за пословање у УК, је свакако била близина ЕУ и отворен приступ тржишту са више од 400 милиона људи. У неким сегментима економије регулатива ЕУ коју је и УК примењивало је подразумевала одређена ограничења. У том погледу, излазак из ЕУ и ослобађање од бриселских правила може донекле омогућити већу либерализацију, која ће олакшати односе са осталим партнерима, али губитак статуса чланице значајно умањује његов значај за пословање на тлу Европске уније.

Осим тога, као једна од економски и политички најснажнијих и најутицајнијих економија, УК свакако представља важног учесника на светском тржишту и у политичком миљеу, али се његова улога и утицај битно мења након изласка из ЕУ. Као самостални актер УК је у могућности да уз већу слободу штити своје интересе и делује у складу са њима, за разлику од периода када је било део ЕУ. Излазак из ЕУ ће, без сумње, обликовати британску спољну политику у годинама које долазе. Међутим, Брегзит представља изазов који превазилази границе Европе и европских интеграција и захвата многе поре међународног поретка. Када су у питању будући геополитички односи и очекивања, присутна су различита тумачења широм света, од којих су многа у супротности, што показује да то како се Брегзит схвата зависи не само од тога ко сте већ и одакле то посматрате (Adler-Nissen, Galpin & Rosamond, 2017). Оно што је сигурно јесте да Брегзит представља велики изазов за дипломатске односе УК, и захтева потпуно нове билатералне и мултилатералне споразуме са иностраним партнерима било да се ради о економским, геополитичким или другим интересима.

2.1. Економски и геополитички односи најразвијенијих економија света са Уједињеним Краљевством након изласка из Европске уније

Одлука о изласку УК из ЕУ је била велико изненађење не само на европском већ и осталим континентима. Исход референдума и сам Бреگزит који се одиграо неколико година касније су представљали историјски тренутак за ЕУ, чији се утицај пружао далеко даље од Европе, са значајним ефектима на ширу глобалну заједницу. Иако представља једну од најснажнијих економија света, Уједињено Краљевство самостално тешко да може имати значај у међународним односима какав је имало као део ЕУ. Његова „тежина“ као спољног партнера у економским или геополитичким односима се свакако не може мерити са положајем који има ЕУ на глобалној сцени, посебно када су у питању односи са светским силама. Међутим, излазак из ЕУ даје слободу УК да успостави односе са остатком света у складу са сопственим интересима. Губитак моћи и утицаја услед престанка чланства у ЕУ може бити повод и за чвршће повезивање, посебно са водећим економијама или привредама у успону, ради искоришћавања економских потенцијала, за остваривање синергије у разним сферама или јачање геополитичког положаја. Већ након референдума, када је постало јасно да ће УК заиста напустити ЕУ, британска Влада је почела радити на стратегији Глобалне Британије која би развијала односе са остатком света и јачала своје присуство и утицај на глобалном нивоу.

Реакције великих сила на Бреگزит су биле различите. Иако је већина подржавала останак УК у ЕУ, свако га је посматрао кроз призму сопствених интереса. Сједињене Америчке Државе су указивале на значај мултилатерализма који подупиरे либерални међународни поредак заснован на заједничким вредностима и интересима, Кина је наглашавала значај који ЕУ има у мултиполарном свету и њену улогу у одржавању равнотеже и разноликости у међународним односима, у којима доминирају САД, док је Јапан истицао да ће Бреگزит утицати на међународну заједницу у целини и изразио жељу за наставком сарадње у циљу одржавања глобалног поретка заснованог на правилима (Adler-Nissen, Galpin & Rosamond, 2017).

Уједињено Краљевство се у међународним односима често сматра најзначајнијим савезником САД. Велика блискост две државе је одувек присутна, што због културолошких сличности и заједничких историјских веза, тако и због блиских економских и дипломатских односа. Тај посебан однос са САД се може сматрати темељем британске спољне политике од 1940. године, мада у различитом степену и са

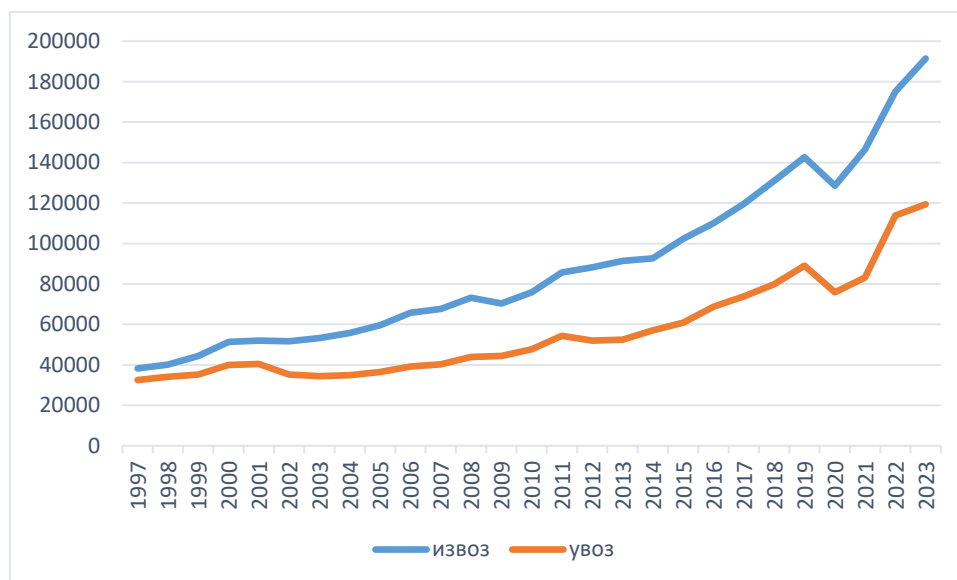
повременим успонима и падовима (Mih, 2021). Ово партнерство је врло често значајно доприносило јачању глобалног утицаја обе државе, међународног кредибилитета њихових политика и иницијатива, и остварењу заједничких интереса у међународним телима и институцијама. Сједињене Америчке Државе нису на Брегзит гледале благонаклоно и сматрале су да није у њиховом интересу. Основни разлог за такав став лежи у чињеници да је УК било главни канал америчког гласа у Бриселу, а његов излазак је значио и прекид ове везе и губитак утицаја који су САД до тада индиректно имале на одлуке и акције ЕУ. Осим тога, УК је далеко најзначајнији европски савезник када су у питању одбрана и подршка у оквиру НАТО-а. Две земље деценијама уназад остварују међусобну војну сарадњу и сарадњу у одбрамбеној индустрији, кроз производњу војне опреме, развој нуклеарног оружја и технологија. Осим тога, размена обавештајних података и особља се обавља непрестано, као и заједничка борба против тероризма. САД и УК су поред успешне билатералне сарадње такође и део партнерства под називом *Пет очију* (енгл. *Five Eyes*), заједно са Канадом, Аустралијом и Новим Зеландом, које представља мултилатералну мрежу за размену обавештајних података различитих националних агенција ових пет држава. Заједно са САД и Аустралијом, Краљевство је 2021. године формирало и трилатерално безбедносно партнерство за регион Индо-Пацифика. Њиме је предвиђена помоћ Аустралији у набавци подморница на нуклеарни погон, као и сарадња у областима попут развоја подводних капацитета, квантних технологија, вештачке интелигенције, напредних дигиталних механизма, иновација и размене информација.¹⁴⁰ Да ће УК бити посебно посвећено односу са Сједињеним Америчким Државама након Бреgzита показало је и у оквиру свог стратешког оквира за спољну политику и националну безбедност, где се наводи да ће САД остати најважнији британски билатерални трговински партнер, инвеститор и савезник у кључним групама попут НАТО-а, и да ће се радити на јачању међусобне сарадње у бројним областима политике и заједничког утицаја (HM Government, 2021).

У економском смислу САД су најважнији партнер УК као појединачна земља, како у спољној трговини, тако и у страним директним улагањима. Брегзит, бар за сада, чини се да није пореметио ништа у међусобном односу ове две земље. Вредност извоза из УК у САД је последњих година бележила константан раст, изузев 2020. године, достигавши више од 191 милијарде £ у 2023. години, што је превазилазило 22% укупног

---

¹⁴⁰ FACT SHEET: Implementation of the Australia – United Kingdom – United States Partnership (AUKUS) <https://web.archive.org/web/20220405233228/https://www.pm.gov.au/sites/default/files/media/aukus-fact-sheet.pdf>

британског извоза (График 23). Идентично кретање је остварила и вредност увоза из САД у УК која је у 2023. години износила 119,4 милијарди £, односно нешто више од 13% укупног британског увоза.

График 23: Трговинска размена УК са САД (милиони £)

Извор: ONS¹⁴¹; приказ аутора

Иако САД остварују већу трговинску размену са својим суседима, ЕУ и Кином, УК је значајан трговински партнер посебно у сектору услуга. Осим тога, две државе представљају и међусобно најважније инвестиционе partnere једна другој. У 2022. години, ниво британских директних инвестиција у САД је износио 663,4 милијарде \$, док је вредност укупних страних директних улагања САД у УК била око 1,1 билион \$, при чему је највећи део привукао небанкарски сектор и сектор финансија и осигурања (Akhtar, 2023). Услед велике повезаности, амерички корпоративни сектор није остао потпуно имун на намеру УК да напусти ЕУ. Наиме, истраживање утицаја референдума о Брегзиту на америчке пословне субјекте је показало да су компаније повезане са привредом УК врло често као одговор на исход референдума морале променити велики број својих пословних политика и своје пословање у погледу улагања, дезинвестирања, истраживања и развоја, запошљавања и штедње (Campello et al., 2020). Резултати студије су указали да није дошло до пада очекиване профитабилности ових фирми, већ до повећања расподеле профита, као и да је забележено повећано улагање у истраживање и

¹⁴¹ Извор под бројем 72

развој, али и успоравање раста радне снаге и отварања нових радних места. Посебно је значајно то што се губитак послова и пад инвестирања ових фирми јавио у пословању унутар САД. Најзначајније смањење броја радних места су забележили сектори са ниже квалификованом радном снагом, док су улагање највише смањиле фирме са мање расположивог капитала и високом зависношћу инпута од *offshoring*-а. Такође, одлука о Брегзиту је стимулисала фирме повезане са УК да акумулирају више готовине, а мање залиха осталог обртног капитала, и довела до одређених промена у стратегијама и политикама пословања.

Како би се даље унапредили трговински односи и сарадња, власти САД и УК су 2022. године покренуле билатерални дијалог под називом *Будућност атлантске трговине* (енгл. *Future of Atlantic Trade*), који се фокусира на међусобну сарадњу и заједничке приоритете у међународној трговини, промовишући иновације и питања која се тичу права радника и пословања малих и средњих предузећа са обе стране Атлантика. У јуну 2023. године две државе су издале *Атлантску декларацију за економско партнерство САД и УК двадесет првог века* (енгл. *Atlantic Declaration for a Twenty-First Century U.S.-UK Economic Partnership*) како би се осигурало да њихов савез буде унапређен, ојачан и прилагођен новим изазовима. Пратећим Акционим планом је предвиђена међусобна сарадња и координисане акције у оквиру пет стубова:¹⁴²

1. обезбеђивање лидерства САД и УК у критичним и новим технологијама,
2. подстицање све ближе сарадње у области економске безбедности, заштите технологије и ланцима снабдевања,
3. партнерство у инклузивној и одговорној дигиталној трансформацији,
4. изградња економије чисте енергије будућности, и
5. даље јачање савеза у области одбране, здравствене заштите и свемира.

Излазак из ЕУ је од стране Британаца виђен као шанса за склапање трговинског споразума са САД. Међутим, иако обострана намера постоји, а међусобни преговори су започети, за сада таквог договора још увек нема. У одређеним секторима је успостављена регулаторна сарадња, али је наставак преговора за споразум о слободној трговини изостао. Међусобна сарадња је настављена у смеру заједничких трговинских иницијатива и дијалога.

---

¹⁴² The Atlantic Declaration: A Framework for a Twenty-First Century U.S.-UK Economic Partnership https://assets.publishing.service.gov.uk/media/648210d75f7bb700127fa73a/THE_ATLANTIC_DECLARATION.pdf

Читава Европска унија, укључујући УК, је одувек била један од главних трговинских партнера и подручја за инвестирање азијских земаља. Из тих разлога, Брегзит је за азијски континент представљао велику опасност од настанка дисрупција у пословању и међусобним трговинским односима са ЕУ и УК. Регион за који се предвиђало да ће бити под прилично јаким утицајем Бреgzита јесте Источна Азија, посебно Јапан, Кина и Јужна Кореја, као земље које су имале веома блиске економске односе са УК (Kim, 2020). Осим тога, британска Влада је регион Индо-Пацифика јасно означила као један од кључних за своје ангажовање и најавила већу укљученост кроз успостављање чвршћих дипломатских и трговинских односа, како билатералних тако и кроз интеграције попут Удружења нација Југоисточне Азије (ASEAN) и Свеобухватног и прогресивног споразума о Транс-пацифичком партнерству (СРТРР). Последњих година приметно је приближавање УК Азији и покушај ширења британског утицаја ка азијском континенту. Излазак из ЕУ, који је УК омогућуио самостални наступ у међународним политичким и економским односима, је убрзо био праћен приступањем Свеобухватном и прогресивном споразуму о Транс-пацифичком партнерству, трилатералном безбедносном партнерству заједно са САД и Аустралијом (АUKUS) и недавно склопљеним историјским споразумом о одбрани и безбедности са Јапаном (енгл. Reciprocal Access Agreement). Уједињено Краљевство је одувек било један од најважнијих европских партнера за Јапан. За многе јапанске компаније УК је представљало базу за пословање и капију за улазак на заједничко тржиште ЕУ, па је Брегзит значио и угрожавање економских интереса. Али осим економског, положај и улога УК је за Јапан имала и војни и политички значај, а потенцијалне промене услед Бреgzита су носиле и одређене одбрамбене и политичке импликације. О томе колика је била забринутост Јапана о могућим ефектима Бреgzита можда најбоље говори то да је Јапан 2016. године јавно упутио поруку Уједињеном Краљевству и Европској унији у којој се наводи значај који за Јапан има партнерство са њима у области економије, политике и безбедности и жеља да се сарадња настави, уз очекивања да ће се целокупни процес спровести без већих потреса, уз неопходне мере да се избегну негативни ефекти, максимално задржи постојеће пословно окружење и уз то јасно упућене захтеве.¹⁴³ У документу се посебно наглашава да је УК чланица у којој је сконцентрисан огроман број јапанских фирми и скоро половина укупних страних директних улагања намењена ЕУ и

---

¹⁴³ Japan's Message to the United Kingdom and the European Union <https://www.mofa.go.jp/files/000185466.pdf>

да је од велике важности да УК и ЕУ задрже међусобне односе који ће омогућити слободну трговину, неометано инвестирање и финансијске трансакције.

Јапанске власти су међународне трговинске споразуме виделе као одлично решење да се оживи стагнирајућа економија и подстакну домаће реформе, а одлука о Брегзиту и повлачење САД из преговора о Транс-пацифичком партнерству су додатно истакли значај и убрзали преговоре Јапана са ЕУ и постизање *Споразума о економском партнерству* (енгл. *EU-Japan Economic Partnership Agreement - EPA*) који су се већ годинама одвијали без великог успеха (Solis & Urata, 2018). Како би се задржале предности у међусобним економским односима са УК које су биле омогућене овим Споразумом док је било део ЕУ, Јапан и УК су 2020. године постигли *Свеобухватни споразум о економском партнерству* (енгл. *Comprehensive Economic Partnership Agreement - CЕРА*) који је укључивао одређена побољшања у односу на споразум са ЕУ у областима које су биле од обостраног интереса. На овај начин, међусобна економска сарадња УК и Јапана је наставила да се одвија неометано, што је било од велике важности за обе стране. Укупна вредност трговинске размене између УК и Јапана је 2019. године била близу 30 милијарди £, што је чинило око 4% укупне трговине УК.¹⁴⁴ У истој години, вредност јапанских СДИ у УК је износила нешто више од 90 милијарди £, што је стављало Јапан на 5. место највећих инвеститора у УК.¹⁴⁵ Исту позицију по вредности својих улагања је имало и УК у Јапану, која се кретала око 23 милијарди \$.¹⁴⁶ Нови Споразум о економском партнерству укључује додатно умањење царина и укидање или смањење нецаринских баријера у међусобној трговини, као и бројних регулаторних ограничења у услужној размени, и подстиче економску сарадњу између две земље пружајући већу сигурност пословним субјектима и инвеститорима. Процењује се да би овај Споразум, дугорочно гледано, могао резултирати (DIT, 2021a):

- повећањем извоза УК у Јапан за 17,2% или 2,6 милијарди £ и увоза из Јапана за 79,9% или 13 милијарди £, односно растом укупне билатералне трговине између УК и Јапана за 50% или 15,7 милијарди £, у поређењу са вредностима из 2019. године;

---

¹⁴⁴ Извор под бројем 72

¹⁴⁵ ONS - Foreign direct investment (FDI) totals for inward and outward flows, positions and earnings: 2019 and 2020 <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/adhocs/14239foreigndirectinvestmentsfditotalsforinwardandoutwardflowspositionsandearnings2019and2020>

¹⁴⁶ Japan External Trade Organisation, FDI stock (Based on International Investment Position, net), Japan's Total Inward FDI by Country/Region <https://www.jetro.go.jp/en/reports/statistics/>

- повећањем укупног извоза и увоза УК од 0,5% или 7,8 милијарди £ у поређењу са нивоима из 2019. године;
- смањењем годишњих царина на извоз УК у Јапан за скоро 35 милиона £, док би умањење годишњих царина на британски увоз из Јапана могло бити чак 137 милиона £;
- повећањем британског БДП-а за 0,07%, односно за око 1,5 милијарди £, у односу на вредност из 2019. године и
- у коначном повећањем реалних зарада радника у УК од око 0,09%, односно за 0,8 милијарди £, узимајући у обзир вредности из 2019. године.

Међутим, примена овог Споразума још увек није резултирала жељеним ефектима. Супротно очекивањима, вредност трговинске размене са Јапаном је смањена последњих година и није достигла пред-пандемијске вредности. Остаје да се види да ли ће на дужи рок предвиђени резултати бити реални или недостижни.

Осим економске сарадње, УК је додатно учврстило своје дипломатске односе са Јапаном кроз *Споразум о одбрани* (енгл. *UK-Japan defence agreement; Reciprocal Access Agreement*) потписан 2023. године, што је у складу са претходно најављеним планом британске Владе да појача свој утицај у региону Индо-Пацифика. Јапан је издвојен као „најблискији безбедносни партнер у Азији“, а као један од циљева за ову деценију је постављен даљи развој међусобне сарадње одбрамбених и оружаних снага УК и Јапана „у правцу слободног и отвореног Индо-Пацифика“ (Ministry of Defence, 2021, стр. 33). За Споразум о реципрочном приступу између Јапана и УК се наводи да ће омогућити странама да распореде своје војне снаге једна у другој, значајно убрзати сарадњу у области одбране и безбедности, дозволити војним снагама обе земље да изводе веће и сложеније вежбе, и додатно учврстити посвећеност УК безбедности Индо-Пацифика.¹⁴⁷ Уједињено Краљевство је прва европска земља која има ову врсту Споразума са Јапаном и тек трећа у свету, с обзиром да Јапан сличне Споразуме има само са САД и Аустралијом. Неколико недеља пре потписивања овог Споразума, Владе УК и Јапана су, заједно са Италијом, покренуле сарадњу у оквиру новог Програма (енгл. *Global Combat Air Programme*) за развој најновије генерације борбених авиона. Од њега се очекује да унапреди војне способности и технолошку предност партнера, продуби међусобну

---

¹⁴⁷ Prime Minister's Office - Prime Minister hosts Japanese PM and agrees historic defence agreement <https://www.gov.uk/government/news/prime-minister-hosts-japanese-pm-and-agrees-historic-defence-agreement>

сарадњу у области одбране, науке и технологија, као и интегрисане ланце снабдевања и додатно ојача одбрамбену индустријску базу све три земље.¹⁴⁸

Трговинска размена између ЕУ и Јужне Кореје (ЈК) се годинама увећавала захваљујући Споразуму о слободној трговини из 2011. године, а УК је било једно од најважнијих извозних тржишта за Јужну Кореју у оквиру ЕУ. Како би се добри трговински односи задржали и након Брегзита, две земље су већ 2019. постигле међусобни Споразум о слободној трговини који се почео примењивати након званичног изласка УК из ЕУ, а који је био реплика Споразума са ЕУ. Он обухвата одредбе о преференцијалним царинама, царинским квотама, правилима о пореклу производа, санитарним и фитосанитарним мерама, о трговини услугама, о јавним набавкама и о интелектуалној својини, укључујући ознаке географског порекла.¹⁴⁹ Вредност извоза УК у ЈК је од око 4 милијарде £ у 2011. години достигла чак 11,3 милијарде у 2022. години, док је увоз из ЈК забележио раст са 3,3 милијарде на скоро 8 милијарди у истом периоду што показује да се међусобна трговинска размена и више него дуплирала.¹⁵⁰ Међутим, у 2023. години је дошло до благог пада у међусобној трговини два партнера. Када су у питању инвестиције, улазни сток СДИ из ЈК у УК је у 2021. години износио 1,9 милијарди £, док се ниво СДИ у ЈК пореклом из УК кретао у вредности од око 4,8 милијарди.¹⁵¹ У 2023. години су уследили нови преговори како би се побољшао и проширио постојећи Споразум. Нови Споразум би требало да додатно унапреди трговинске односе, пре свега у области услуга и дигиталне трговине, умањи ограничења када су у питању страна директна улагања, стимулише иновативне активности, омогући бољу заштиту интелектуалне својине и пружи подршку пословним субјектима укљученим у међусобну трговину, подржи већу запосленост и промовише заштиту животне средине (DBT, 2023b).

---

¹⁴⁸ Prime Minister's Office - Joint Statement from Prime Ministers of UK, Italy and Japan: 9 December 2022 <https://www.gov.uk/government/publications/joint-leaders-statement-uk-italy-japan-9-december-2022/joint-statement-from-prime-ministers-of-uk-italy-and-japan-9-december-2022>

¹⁴⁹ Free Trade Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Republic of Korea https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5d80bfefe5274a27c8ba89da/UK_Korea_Free_Trade_Agreement_v1.pt1.pdf

¹⁵⁰ Извор под бројем 72

¹⁵¹ ONS - Foreign direct investment (FDI) totals for inward and outward flows, positions and earnings: 2020 and 2021 <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/adhocs/15470foreigndirectinvestmentfditotalsforinwardandoutwardflowspositionsandearnings2020and2021>

Оријентисаност УК на исток је исказана и кроз намеру стварања чвршћих економских односа са арапским земљама у Персијском заливу, путем склапања Споразума о слободној трговини са Саветом за сарадњу арапских држава залива, познатим и као Савет за сарадњу у заливу (GCC). Састављен од шест земаља високог дохотка, са којима УК већ остварује значајану трговинску размену и инвестициону сарадњу, Савет је препознат од стране британских власти као партнер са великим потенцијалима за даљу економску сарадњу, посебно у области дигиталне трговине, услуга, обновљивих енергија и развоја нових технологија. С обзиром на постојеће трговинске и инвестиционе баријере у међусобним односима, очекивања су да би Споразум за Саветом могао резултирати значајним економским ефектима, допринети специјализацији земаља у комплементарним областима и подизању продуктивности унутар индустрија. Процене су да би Споразум о слободној трговини за земљама Савета за сарадњу у заливу могао довести до додатног повећања британског БДП-а између 1,6 и 3,1 милијарди £ до 2035. године, док би укупна трговинска размена са овим земљама могла бити већа за 16% до чак 30%, при чему би раст британског извоза био далеко већи од увоза (DIT, 2022a). То је врло значајно ако се узме у обзир да је укупан извоз у земље Савета 2023. године бележио вредност од око 36,5 милијарди £, што је троструко више од вредности оствариване само петнаестак година раније.¹⁵² Сличну магнитуду раста је забележио и увоз, који је у 2023. години износио нешто мање од 21 милијарде £. Предвиђа се да ће Споразум имати и бројне друге позитивне ефекте кроз шири утицај на привреду свих укључених земаља, али и животну средину. УК је последњих деценија своју позицију и утицај у Персијском заливу ширило кроз војно присуство, посебно у Уједињеним Арапским Емиратима. Успостављање чвршћих билатералних односа са земљама Залива и сарадње у области одбране и заштите су и пре Брегзита наговештавали тежњу УК за већим регионалним присуством. Таква политика је често наилазила на бројне критике због опасности да УК буде увучено у ратне сукобе и немире у региону, због ауторитативних режима земаља Залива и озбиљног кршења људских права које такви режими често дозвољавају и спроводе, као и услед могуће умешаности ових земаља у терористичке и екстремистичке исламске покрете. Међутим, чини се да ништа од тога не угрожава британске интересе и да ће се спољна политика заснивати на успостављању што уноснијих инвестиционих и трговинских односа, одржавању дипломатског утицаја и војних упоришта (Vagneur-Jones, 2017).

---

¹⁵² Извор под бројем 72

Осим земаља Залива, УК је усмерено и ка побољшању економске сарадње са Израелом. Тренутни трговински односи између две земље су регулисани Споразумом који је реплика оног какав Израел има са ЕУ и који омогућава готово потпуно слободну трговину производима. Међутим, овакав Споразум не подржава савремена привредна кретања и иновативно окружење какво је присутно у обе земље, што значајно умањује искоришћеност потенцијала, пре свега у сектору услуга и дигиталне трговине. Из тог разлога, од новог Споразума се очекује да одговори на нове изазове и могућности модерног доба и представљаће допуну и конкретизацију економске сарадње предвиђене већ постојећим Меморандумом о разумевању из 2021. године и касније дефинисаним *Планом за билатералне односе између УК и Израела 2030* (енгл. *2030 roadmap for UK-Israel bilateral relations*). Осим трговине и инвестиција, овај стратешки План до 2030. године обухвата и многе друге области које су од заједничког интереса, попут одбране, климатских промена, образовања, иновација, науке и технолошког развоја.¹⁵³

Поред ширења утицаја и продубљивања односа са земљама истока и супротне стране Атлантика, УК настоји да унапреди своју сарадњу и са земљама Европског економског простора, које нису део ЕУ. Трговински односи са Норвешком, Исландом и Лихенштајном, као и Швајцарском (која није део ЕЕП), су се након Брегзита одвијали према одредбама Споразума какав је постојао са ЕУ. У жељи да се постојећи односи унапреде и прошири трговинска сарадња, УК је 2021. године постигло нови, амбициознији Споразум о трговини са Норвешком, Исландом и Лихенштајном (енгл. *Free Trade Agreement between Iceland, the Principality of Liechtenstein and the Kingdom of Norway and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*).¹⁵⁴ Поред тога што је обезбедио већи тржишни приступ пољопривредним производима и услугама, овај Споразум обухвата и додатне сегменте попут телекомуникација, мобилности људи, дигиталне трговине, интелектуалне својине и јавних набавки (DIT, 2021b). Земље ЕЕП, а највећим делом Норвешка, су важан увозни партнер за УК годинама уназад, највише услед велике зависности УК од норвешке нафте и гаса. Укупан увоз из ових земаља је 2022. године достигао рекордну вредност од преко 47 милијарди £, док је у 2023. години уследио пад на нешто више од 31 милијарде £.¹⁵⁵ Извоз је бележио далеко мање

---

¹⁵³ 2030 roadmap for UK-Israel bilateral relations <https://www.gov.uk/government/publications/2030-roadmap-for-uk-israel-bilateral-relations/2030-roadmap-for-uk-israel-bilateral-relations>

¹⁵⁴ Free Trade Agreement between Iceland, the Principality of Liechtenstein and the Kingdom of Norway and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland https://assets.publishing.service.gov.uk/media/60f176eb8fa8f50c7f08aeae/Free_trade_agreement_between_UK-Northern_Ireland_and_Liechtenstein_Iceland_and_Norway_volume_1.pdf

¹⁵⁵ Извор под бројем 72

вредности, које су се последњих неколико година најчешће кретале између 8 и 10,5 милијарди £. Чвршћи односи са Швајцарском ће бити успостављени на основу новог Споразума који је у процесу преговора, а од којег се очекује да обезбеди додатне предности за обе стране које ће превазилазити слободну трговину. Такве предности ће произићи из ближе сарадње у оквиру услужног сектора, дигиталне трговине и олакшаног прекограничног инвестирања, као и од промовисања одрживе међународне трговинске политике, посебно у областима од заједничког интереса као што су нове и зелене технологије и одрживе финансије (DBT, 2023c). Укупна трговинска размена са Швајцарском је последње две године прелазила вредност од 50 милијарди £, при чему је оствариван значајан трговински суфицит.¹⁵⁶ Он је првенствено био резултат услужне размене која је чинила већи део британског извоза на швајцарско тржиште. Управо из тог разлога, највећи добици од новог Споразума ће бити остварени на основу додатне либерализације и побољшане сарадње у оквиру услужног сектора.

Тренутно можда и најзначајнији споразум за УК, који се очекује да ступи на снагу у другој половини 2024. године, јесте већ поменути Свеобухватни и прогресивни споразум о Транс-пацифичком партнерству. Иако видно мање снаге након изласка САД, ово Партнерство од 11 чланица ипак представља један од највећих трговинских блокова са значајним потенцијалом за даље ширење. Спајајући земље Азије са земљама Северне и Јужне Америке, од којих су многе препознате као динамичне привреде које очекује велики раст у будућности, овај Споразум омогућава отварање нових тржишта за УК, ширење трговинских односа, обезбеђивање више могућности за слободну трговину и улагања. Као неке од кључних предности овог Партнерства за УК издвајају се: нове извозне могућности уз ниже царине, отварање тржишта за британске услуге, диверзификација ланаца снабдевања, већи приступ квалитетнијим увозним производима, развој дигиталне трговине, али и по први пут трговински споразуми са појединим земљама попут Малезије и Брунеја.¹⁵⁷ Овакав аранжман је значајан посебно узимајући у обзир да је укупна вредност британског извоза у земље овог Партнерства износила преко 71 милијарде £ у 2023. години, од чега су више од половине чиниле услуге, а увоза скоро 50 милијарди £.¹⁵⁸ Осим тога, државе обухваћене овим Споразумом су значајни инвестициони партнери Краљевства, о чему говори и податак да је ниво улагања из ових земаља имао вредност од преко 180 милијарди £ у 2021. години, што је

---

¹⁵⁶ Исто

¹⁵⁷ CPTPP: benefits for the UK <https://www.gov.uk/government/publications/cptpp-benefits-for-the-uk>

¹⁵⁸ Извор под бројем 72

чинио скоро 10% укупних улазних инвестиција УК.¹⁵⁹ Даље унапређење услова за међусобно инвестирање кроз заједничко Партнерство ће додатно стимулисати прекогранична улагања, па самим тим допринети развоју сарадње у бројним секторима, размени технологије, подстицању иновација и стварању нових радних места. Међутим, ово Партнерство за УК превазилази економски значај. С обзиром да обухвата државе са обе стране Пацифика, успостављање ближих економских и дипломатских односа и веће сарадње са њима за УК представља додатну прилику за ширење утицаја и присуства у региону Индо-Пацифика, што је означено као један од стратешких циљева Глобалне Британије.

2.2. Дејство Брегзита на будуће економске и геополитичке односе земаља у развоју са Уједињеним Краљевством

Иако поменуте развијене економије, уз државе ЕУ, представљају најзначајније спољне партнере, УК као самостални учесник у међународним економским односима након Брегзита настоји да унапреди сарадњу и са бројним земљама нижег и средњег дохотка. Са већином од њих УК базира своје односе на споразумима какви су већ постојали са ЕУ, који су омогућили да се одржи континуитет у трговинској сарадњи. Међутим, већина тих споразума је настала доста раније и често не узима у обзир савремене тенденције у међународној економији и технолошке промене, па делује ограничавајуће и онемогућава искоришћавање пуног потенцијала међусобних односа. Како би изградило и унапредило већ постојеће економске односе са земљама у развоју, УК је 2023. године увело *Трговинску шему за земље у развоју* (енгл. *Developing Countries Trading Scheme*) која представља један од најобухватнијих сетова трговинских преференција на свету. Ова Шема представља британску верзију Система општег преференцијала какав има ЕУ и нуди преференцијалне царинске стопе за 65 земаља груписаних у три сегмента, са различитим бенефитима: *свеобухватне преференције за најмање развијене земље* (енгл. *Comprehensive Preferences for Least Developed Countries - LDCs*), *побољшани режим* (енгл. *Enhanced Regime*) и *стандардне преференције* (енгл. *Standard Preferences*).¹⁶⁰ Она омогућава земљама у развоју, посебно оним са најнижим дохотком, да извозе на тржиште УК уз знатно мање трошкове, пре свега услед смањених

---

¹⁵⁹ Извор под бројем 151

¹⁶⁰ Preference tiers under the Developing Countries Trading Scheme <https://www.gov.uk/guidance/preference-tiers-under-the-developing-countries-trading-scheme>

царинских стопа, али и других поједностављених услова који смањују бирократију и олакшавају приступ. С друге стране, британска предузећа и потрошачи на овај начин добијају бројне производе из ових земаља по нижим ценама.

Већина земаља обухваћена овом Шемом су државе афричког континента. Међутим, осим ње УК своје трговинске односе са појединим јужноисточним афричким земљама остварује и по основу посебног Споразума. Наиме, још пре званичног изласка из ЕУ, британске власти су са Маурицијусом, Мадагаскаром, Коморима, Сејшелима, Зимбабвеом и Замбијом постигле *Споразум о економском партнерству* (енгл. *Agreement establishing an Economic Partnership Agreement between the Eastern and Southern Africa States and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*) који, између осталог, има за циљ да допринесе смањењу сиромаштва кроз јачање трговинског и развојног партнерства, промовише регионалне интеграције и економску сарадњу, помогне интегрисање ових земаља у светску економију, подстиче структурно прилагођавање привреда ових земаља и побољшање њиховог трговинског капацитета, као и успостављање и спровођење регулаторног оквира за трговину и инвестиције у њима.¹⁶¹ За сада, овај Споразум се не примењује у потпуности већ само у односима са Маурицијусом, Сејшелима и Зимбабвеом. Мадагаскар и Комори су потписнице Споразума, али он није ступио на снагу, док Замбија још увек није потписала заједнички Споразум.

Са циљем унапређења постојећих трговинских односа са Украјином, који се базирају на *Споразуму о политичком, трговинском и стратешком партнерству* (енгл. *Political, Free Trade and Strategic Partnership Agreement*) из 2020. године, УК је 2022. постигло *Споразум о дигиталној трговини* (енгл. *Digital Trade Agreement between UK and Ukraine*). Иако постојећи Споразум о партнерству обухвата трговинске односе између две земље, акценат је стављен на политичка питања, посебно на ангажовање у решавању сукоба са Русијом и сарадњу у међународним односима која би подржала политику непризнавања руских активности под окриљем промовисања мира и стабилности у региону, сарадње у области безбедности и одбране.¹⁶² То је јасно изражено и кроз подржавање реформи које би омогућиле и убрзале њен пут ка чланству

---

¹⁶¹ Agreement establishing an Economic Partnership Agreement between the Eastern and Southern Africa States and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5c59a450e5274a3184bac61e/MS_4.2019_ESA_v1_pt1.pdf

¹⁶² Political, Free Trade and Strategic Partnership Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and Ukraine https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5fad3feed3bf7f037c19fbd9/CS_Ukraine_1.2020_UK_Ukraine_Political_Free_Trade_Strat_Partner_Agreement.pdf

у ЕУ и НАТО-у. Новим Споразумом, који још увек није ступио на снагу, стране настоје да се фокусирају на искоришћавање свих предности које пружају дигитална тржишта. У складу са тим, посебна важност се придаје елиминисању свих сувишних баријера у дигиталној трговини и усвајању оквира који ће је олакшати, узимањем у обзир нових технологија и уважавањем интереса потрошача и осталих учесника.

Још једна од земаља у развоју која је идентификована као неко са ким УК дели заједничке интересе јесте Мексико. Тежње да се унапреде односи са читавим америчким континентом и успостави шира и дубља економска сарадња, између осталог, је резултирала и отварањем преговора о новом Споразуму о слободној трговини са Мексиком. Од њега се очекује да допуни трговинске односе УК са САД и Канадом, али и да подржи британске циљеве у региону Латинске Америке. Мексико је такође једна од земаља оснивача Свеобухватног и прогресивног споразума о Транс-пацифичком партнерству, па унапређење билатералне сарадње са Мексиком додатно учвршћује положај Краљевства у региону Индо-Пацифика. Нови Споразум би требало да омогући додатну либерализацију трговине робом, не само кроз елиминисање царина већ и поједностављивање осталих мера и процедура, али пре свега да олакша услужну размену која постојећим споразумом није обухваћена у значајној мери, као и прекогранично инвестирање. Посебно се наглашава значај унапређења сарадње између малих и средњих предузећа две државе и искоришћавање могућности који ће овај Споразум пружити пословном сектору. Између осталог, дигитална трговина, иновације и заштита животне средине су препознати као неки од кључних сегмената у којима постоји простор за побољшање заједничког деловања. Процене британског Министарства за спољну трговину показују да би нови Споразум услед укидања преосталих царина на извоз у Мексико могао резултирати смањењем годишњих трошкова за око 4,7 милиона £, док би укидање увозних царина могло смањити годишње издатке за око 0,4 милиона £ (DIT, 2022b). Највеће предности би, како се предвиђа, биле остварене у услужном сектору јер се услужна размена тренутно одвија према условима СТО. Дубљи споразум о слободној трговини са Мексиком који елиминише и умањује баријере за трговину услугама би могао повећати британски извоз услуга осигурања за чак 41%, а финансијских услуга за око 22%. С обзиром да је вредност услужне размене између УК и Мексика чинила готово половину укупног билатералног британског извоза и већину британског увоза у 2023.

години, који су бележили готово идентичне вредности од 3,3 милијарде £¹⁶³, либерализација услужне размене би била од значаја за британску привреду.

Вероватно најкомплекснији спољни односи УК су односи са Кином, који годинама представљају велики изазов, како за ЕУ тако и за УК. Политика према Кини се током година мењала. Иако је УК традиционално у врло блиским односима са САД, британски став према Кини је чини се ближи европском него америчком, с обзиром да се ставови и интереси према Кини са две стране Атлантика разликују (Grant, 2023). Док су САД више забринуте због моћи коју Кина има и политичког утицаја у источној Азији, ЕУ је више окренута ка економској сфери, њеном понашању у вези са отвореношћу тржишта, фер конкуренцијом, поштовањем права интелектуалне својине, што је и разумљиво с обзиром да је ЕУ у много већој мери зависна од кинеског тржишта, инвестирања и технологије. Европске државе су, након почетног ентузијазма и међусобне сарадње у оквиру кинеске иницијативе *Појас и пут* (енгл. *Belt and Road Initiative*) покренуте 2013. године, временом све више захлађивале односе са Кином, нарочито државе Западне Европе у којима је став према Кини постао изразито негативан. Европски парламент, као и бројне националне институције држава чланица, су биле све гласније у критикама кинеског режима, његове трговинске праксе и недостатка реципроцитета, уз примедбу да је Пекинг ограничио стране инвестиције на свом тржишту у скоро свим секторима, што је европска предузећа суочавало са значајним потешкоћама при уласку на кинеско тржиште, док су домаће компаније често добијале помоћ Владе кроз субвенције или једноставније процедуре (Casarini, 2024). Инвеститори из држава ЕУ су били изложени великим регулаторним и административним оптерећењима, док се од европских компанија, посебно од оних са високо развијеним технологијама, све више захтевало да омогуће приступ свом интелектуалном капиталу и пре самог уласка на тржиште. Након неколико година преговора, државе ЕУ су крајем 2020. године са Кином постигле *Свеобухватни споразум о инвестирању* (енгл. *The EU-China Comprehensive Agreement on Investment - CAI*), али он није прошао ратификацију у Европском парламенту због бројних контраверзи, између осталог и због санкција које је ЕУ заједно са САД, УК и Канадом увела кинеским званичницима у том периоду, што је водило и контра-санкцијама од стране Кине.

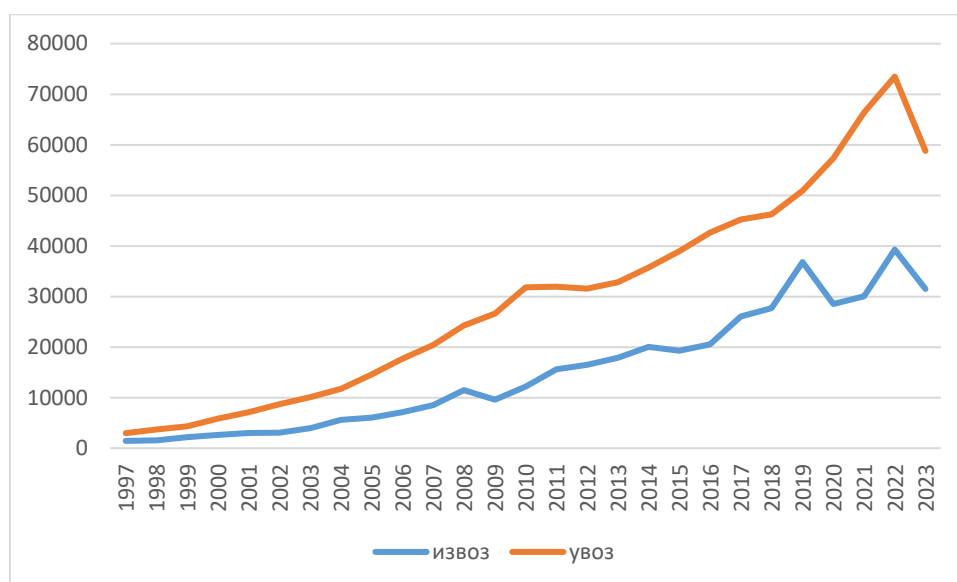
С друге стране, огромно тржиште попут кинеског и све бржи технолошки развој земље пружају значајне прилике. Кина као један од највећих светских произвођача и

---

¹⁶³ Извор под бројем 72

значајан сегмент глобалног тржишта, представља незаобилазног учесника у међународној трговини. Она је такође годинама била један од најважнијих увозних партнера за УК. Међутим, након година константног раста, вредност британског увоза из Кине је у 2023. години значајно опала, на око 58,8 милијарди £, што је чинило око 6,5% укупног увоза УК (График 24).

График 24: Вредност трговинске размене са Кином (милиони £)

Извор: ONS¹⁶⁴; приказ аутора

Вредност извоза на кинеско тржиште је такође забележила пад у односу на претходну годину, и са остварених 31,5 милијарди £, представљала 3,7% укупног извоза УК. Иако би трговински споразум са Кином потенцијално могао резултирати повећањем британског извоза, поставља се питање у којој мери би британски производи заправо били конкурентни на кинеском тржишту и да ли би користи остварене тиме биле довољне да надмаше евентуалне губитке које би изазвало отварање тржишта УК кинеским произвођачима. Укидање царина и нецаринских баријера би могло довести до праве поплаве британског тржишта кинеским производима, али не и обрнуто, па је упитно да ли за УК уопште има економског смисла успостављати трговински споразум са Кином (Wu, 2020). У британском интересу ће свакако бити да одржава што боље економске односе са азијским дивом, укључујући трговинске везе, и посебно да тежи ка стварању повољне инвестиционе климе. Међутим, готово је извесно да ће се УК суочити

¹⁶⁴ Извор под бројем 72

са истим потешкоћама као и ЕУ, а услед далеко мање економске снаге за очекивати је да неће имати исту моћ у међусобним преговорима са гигантом каква је Кина. Од кључне важности ће бити да заштити своје тржиште од далеко повољнијих кинеских производа, али и да ојача отпорност ланаца снабдевања и смањи зависност колико је могуће, као и да пружи сигурност и заштиту домаћим фирмама од тржишних услова и конкуренције који се често сматрају нефер, а са којима би се могли суочити у пословању на тлу Кине.

Економски односи са Кином ће свакако бити у сенци политичких односа. Све јачи међународни положај Кине је препознат као далеко најзначајнији геополитички фактор у данашњем свету, са великим утицајем како на облик и структуру међународног поретка, тако и на британске интересе, али чињеница да се ради о држави са ауторитарном влашћу и различитим вредностима од британских, је идентификована као велики изазов за УК и њене савезнике (HM Government, 2021). Међутим, и Британцима је јасно да је улога Кине у светској економији и дипломатији све већа и да је она све важнији партнер у суочавању са глобалним изазовима, па је сасвим сигурно да ће настојати да пронађу одговарајући баланс између сарадње и заштите својих интереса. Однос са Кином је доста упитан и због веома блиских веза УК са САД. Сједињене Америчке Државе су најзначајнији савезник и спољни партнер УК, па британске власти неће желети да наруше овај однос и угрозе будућу сарадњу. Исто тако је готово извесно да би САД итекако имале интереса да се умешају у билатералне односе УК и Кине, ограничавајући Британце да делују самостално. Да ли ће Краљевство успети да пронађе адекватан дипломатски оквир и начин да превазиђе несугласице и разлике са Кином, а истовремено усклади своје националне интересе са интересима својих савезника, остаје да се види.

2.3. Брегзит као потенцијална шанса за јачање Британског Комонвелта нација

Чланство у ЕУ је спречавало УК да учествује у било каквом облику јачег повезивања и успостављања ближих односа са земљама Комонвелта. Управо из тог разлога, у контексту Брегзита је увелико оживела идеја о обнављању Комонвелта као јединственог економског простора. Састављен од 56 земаља које деле заједничке историјске везе, од којих су већина бивше територије некадашњег Британског царства, Комонвелт представља јединствено удружење независних земаља различитог степена развијености, на различитим континентима. Досадашња истраживања указују да постоји значајна трговинска предност када су земље део Комонвелта и да вредност трговине

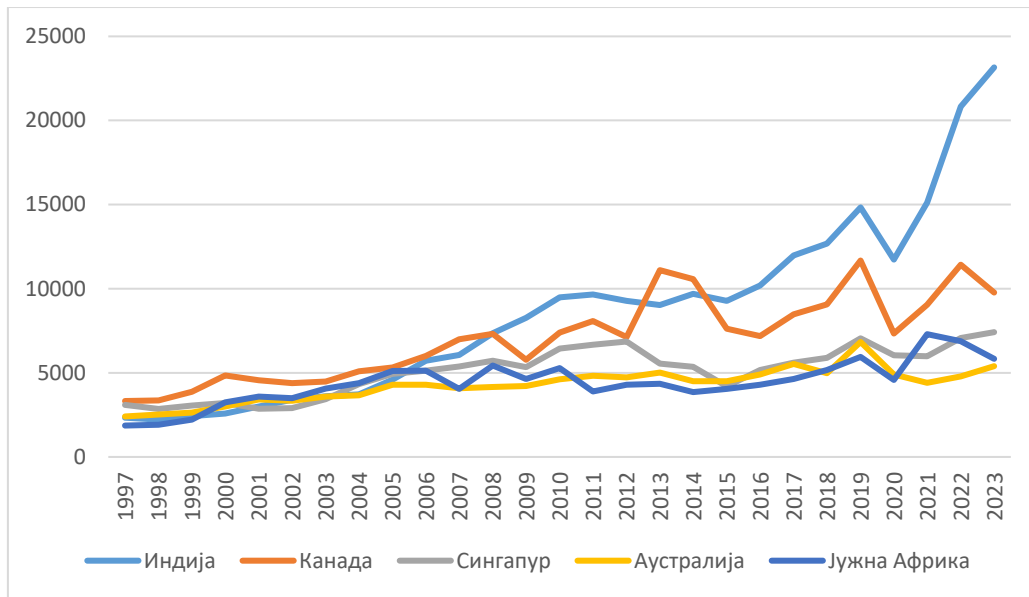
може бити чак за трећину до половине већа између држава чланица Комонвелта у поређењу са паровима земаља у којима једна или обе нису чланице (Lundan & Jones, 2001; Bennett et al., 2010). Међутим, идентификовање фактора који доводе до повећања трговине међу земљама Комонвелта остаје недовољно објашњено у академским радовима. Наиме, осим језика, није установљено да ли и колики утицај имају и остале сличности попут правног система, друштвене уређености, културолошких вредности, економске политике и сл. Извештај Секретаријата из 2018. године је показао да предност Комонвелта лежи управо у историјским везама и сличности институционалних и управљачких система који позитивно утичу на пословање, трговину и инвестиције омогућавајући смањење трошкова, краће време реализације и већу ефикасност (Commonwealth Secretariat, 2018). Постизање и спровођење уговора у земљама Комонвелта је значајно брже и ефикасније, а трговина је далеко мање оптерећена протекционистичким мерама. Међусобна трговина унутар Комонвелта се базира на регионалним споразумима који доприносе да трговинска размена буде и до три пута већа него у случају када не би постојали.

Акционим планом у оквиру *Агенде повезивања Комонвелта* (енгл. *Connectivity Agenda Action Plan*), објављеним 2019. године, усвојен је прогресиван приступ за постизање ближих трговинских и инвестиционих односа између земаља Комонвелта који би пружио основу за достизање циља од 2 билиона \$ међусобне трговине и инвестиција до 2030. године (Commonwealth Secretariat, 2019). Поред тога, постављен је и скуп ширих циљева попут подршке глобалном расту, повећања запослености, дељења најбољих пракси и промовисања развоја. Спровођење Агенде подразумева да земље чланице структуришу дијалог у области физичке и дигиталне повезаности, регулаторне усклађености, пословања и интегрисаности у оквиру ланаца снабдевања. Међутим, излазак УК из ЕУ је изазвао доста неизвесности у будућим економским односима чланица Комонвелта са УК с обзиром да је приступ британском тржишту, до тада условљен приступом тржишту ЕУ, доведен у питање. Разлог за стрепњу је лежао у чињеници да није постојала јединствена основа међу земљама Комонвелта за остваривање трговинских релација са УК. Док су Кипар и Малта део ЕУ, највећи број осталих чланица Комонвелта је преко различитих врста споразума са ЕУ био повезан са УК, док је њих неколико трговало без икаквих аранжмана, према правилима СТО. Како би се избегле дисторзије у трговини и одржао континуитет и након Брексита, трговински односи са државама које су имале споразуме са ЕУ или су трговале по основу Опште

шеме преференцијала су настављени по истим правилима, са директно пресликаним аранжманима.

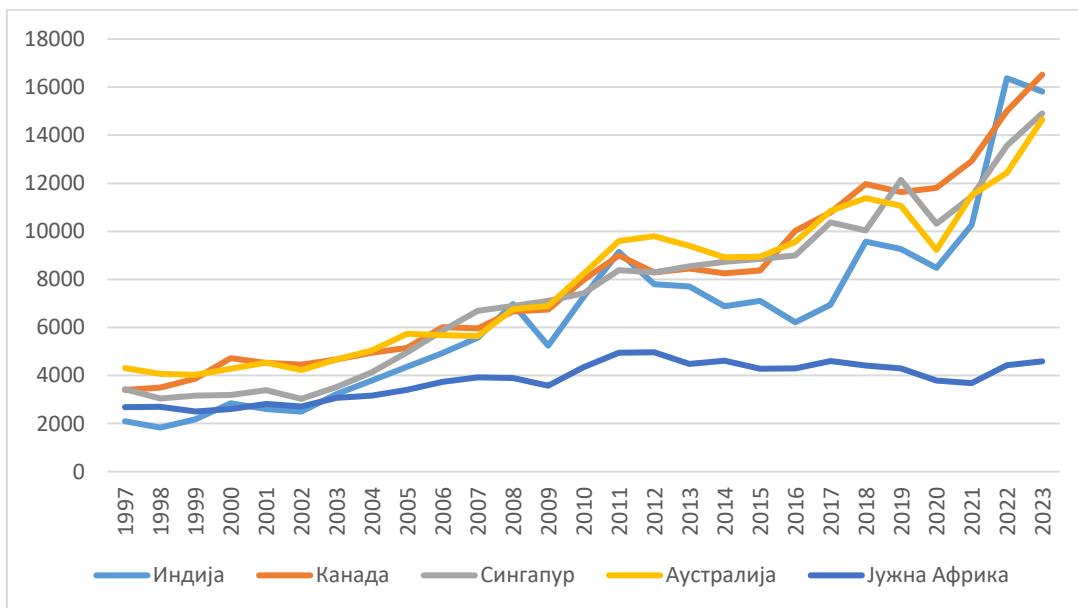
Према подацима британске Канцеларије за националну статистику укупна вредност извоза у земље Комонвелта је 2022. године износила скоро 83 милијарде £, што је чинило око 10% укупног британског извоза (Ward, 2023). У истом периоду вредност увоза из остатка Комонвелта у УК је била нешто већа од 74 милијарде £, односно око 9% укупног увоза. Ако се погледа структура трговинске размене УК са осталим чланицама Комонвелта, може се приметити да доминирају услуге, с обзиром да је око 12% британског извоза и исто толико од укупног увоза УК било пореклом из и намењено Комонвелту. С друге стране, робна размена између УК и држава Комонвелта је чинила нешто мањи удео, па је 9% британског извоза отишло у остале чланице, док је око 7% увезених производа било из земаља Комонвелта. Дефицит у трговини робом је био далеко мањи од забележеног суфицита у услужној размени, па је између УК и остатка Комонвелта остварен трговински суфицит од нешто више од 8 милијарди £.

Вредност спољнотрговинске размене УК са остатком Комонвелта је у константном порасту од почетка 21. века, уз изузетак 2020. године, а с обзиром да су највише вредности забележене последњих година чини се да би Брегзит могао убрзати овај тренд. Међутим, британска трговина са Комонвелтом је највећим делом сконцентрисана на свега неколико земаља. Појединачно гледано, Индија је била најзначајнији спољнотрговински партнер УК последњих година. Томе је највише допринио увоз, који је у 2022. премашио 20 милијарди £, а 2023. године достигао рекордну вредност од 23,2 милијарде £ (График 25). Међутим, и извоз на индијско тржиште је последње две године доживео велики раст, бележећи вредности од преко 15 милијарди £ (График 26). После Индије највећи део трговинске размене је оствариван са Канадом, која је уз Аустралију, традиционално била најзначајније извозно тржиште за британске производе и услуге и један од најважнијих увозних партнера. Извоз на канадско тржиште је у претходне две године такође премашио 15 милијарди £, при чему је са вредношћу од око 16,5 милијарди £ у 2023. години Канада била највећи увозник британских производа и услуга у оквиру Комонвелта. Вредност увезених производа и услуга из Канаде, која је последњих година варијала, се у 2023. години кретала око 9,8 милијарди £, што је пад у односу на 2022. годину када је остварено 11,4 милијарди £. Док је Индија најважније извозно тржиште за британске производе, канадско тржиште је оно на коме се остварује највећа услужна размена.

График 25: Вредност британског увоза из појединих земаља Комонвелта

Извор: ONS¹⁶⁵, приказ аутора

График 26: Вредност британског извоза у поједине земље Комонвелта

Извор: ONS¹⁶⁶, приказ аутора

Поред Индије и Канаде, Аустралија и Сингапур су најистакнутије чланице Комонвелта када је у питању спољна трговина са УК. Сингапур је био треће најважније извозно тржиште у Комонвелту за УК 2023. године, са вредношћу укупног извоза од 14,9

¹⁶⁵ Извор под бројем 72

¹⁶⁶ Исто

милијарди £, док је вредност увезених производа и услуга из Сингапура била душло мања. Аустралијско тржиште је такође све значајније за УК, уз све веће учешће у британском извозу који је у 2023. години забележио вредност од око 14,6 милијарди £. С друге стране, вредност увезених производа и услуга из Аустралије је, након рекордних 6,8 милијарди £ у 2019., бележила пад наредне три године, да би у 2023. достигла 5,8 милијарди £. Поред поменутих земаља, Јужна Африка је једина држава Комонвелта са којом је остварена трговинска размена последњих година такође прелазила 10 милијарди £.

Иако заједница земаља, на нивоу Комонвелта не постоји формална уређеност трговинских односа, у виду заједничког трговинског споразума, већ се трговина између чланица подстиче разним програмима и иницијативама. Како би боље искористило предности међусобне трговинске сарадње која већ постоји и успоставило чвршће односе, УК је након Брежита ступило у преговоре са појединим чланицама Комонвелта. Са Канадом УК тренутно тргује према одредбама *Споразума о континуитету трговине* (енгл. *UK-Canada Trade Continuity Agreement*) који је ступио на снагу 2021. године, а заснива се на Свеобухватном економском и трговинском споразуму који Канада има са ЕУ. Са циљем да прилагоде Споразум потребама обе стране и додатно унапреде међусобни однос, власти УК и Канаде су започеле преговоре за постизање новог споразума о слободној трговини. Од њега се очекује да (ДИТ, 2022с):

- обезбеди додатне могућности и користи за пословање, посебно за мала и средња предузећа, али и инвеститоре;
- унапреди дигиталну трговину, економски положај жена и иновационо окружење;
- осигура високе стандарде заштите животне средине, права радника, јавног здравља, квалитета хране и регулативу која је у најбољем интересу јавности;
- искључи било какве могућности повећања цена здравствених услуга;
- буде прихватљив и користан за све саставне делове УК;
- пошаље јасан сигнал остатку света да ће УК, као независна држава, наставити да се залаже за слободну и фер трговину и бори против протекционизма.

Стога, поред даље либерализације међусобне трговине, унапређења услова за инвестирање и подстицања иновација, од овог споразума се очекују и шири економски ефекти кроз утицај на пословање предузећа, стварање нових радних места и побољшање положаја жена. Осим тога, чвршће везе са Канадом ће помоћи да УК додатно ојача своју

позицију у међународним економским односима, али и у региону Индо-Пацифика, посебно јер ће за УК ускоро ступити на снагу Свеобухватни и прогресивни споразум за Транс-пацифичко партнерство, који укључује и Канаду.

У томе ће поред Канаде, помоћи и блискији односи са Аустралијом која представља још једног важног партнера за УК, као чланица Комонвелта, а истовремено и Свеобухватног и прогресивног споразума за Транс-пацифичко партнерство. *Споразум о слободној трговини са Аустралијом* (енгл. *UK Australia Free Trade Agreement*) постигнут 2021. године је био први трговински споразум за УК након изласка из ЕУ који је постигнут самостално, „од нуле“.¹⁶⁷ Ради се о Споразуму који је британско Министарство за спољну трговину окарактерисало као „дубок и свеобухватан, који иде даље од било ког другог споразума о слободној трговини у Великој Британији или Аустралији у неколико области“ (DIT, 2022d, стр.4). Оно по чему се издваја јесте то да, поред укидања царина и регулаторних баријера, овакав Споразум по први пут садржи посебно поглавље о иновацијама, којим се наглашава значај и подршка иновативним технологијама и новим технолошким решењима и могућностима у трговини, затим обезбеђује већи приступ набавкама у Аустралији, више него што је икада раније било понуђено у неком од трговинских споразума Аустралије, а укључује и договор о пословној мобилности. Према проценама Министарства овај Споразум би у дугом року требало да доведе до повећања међусобне трговине за око 53%, односно до већег извоза из УК у Аустралију за око 6,2 милијарде £ и већег увоза из Аустралије за око 4,2 милијарде £ за разлику од тога када Споразум не би постојао. Међутим, не само да би требало да допринесе расту међусобне трговинске размене УК и Аустралије, већ се процењује да ће резултирати и повећањем целокупног британског извоза ка остатку света за нешто више од 3 милијарде £, и исто толико увоза. То ће даље довести до раста продуктивности, која би водила ка повећању реалних зарада, а у коначном и већем БДП-у Краљевства за око 0,08%, односно 2,3 милијарде годишње према пројекцијама за 2035. годину.

Убрзо након изласка из ЕУ, УК је започело преговоре са Новим Зеландом који су окончани 2022. године потписивањем *Споразума о слободној трговини* (енгл. *UK-New*

---

¹⁶⁷ Free Trade Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and Australia <https://www.gov.uk/government/collections/free-trade-agreement-between-the-united-kingdom-of-great-britain-and-northern-ireland-and-australia>

Zealand Free Trade Agreement)¹⁶⁸. Овај Споразум поред либерализације трговине, пружа могућност за даље јачање веза између две државе и кроз друге, шире сегменте. Осим елиминисања царина и нецаринских баријера, очекују се дугорочне предности за обе стране, остварене кроз сарадњу у областима као што су дигитална трговина и пословање, инвестирање, заштита потрошача и интелектуалне својине, права радника, прекогранично кретање пословних лица, животна средина и добробит животиња. Иако далеко мањег утицаја од Споразума са Канадом или Аустралијом, процене су да би и Споразум са Новим Зеландом могао имати не тако занемарљиве економске ефекте. Највеће предности ће свакако бити остварене у међусобној трговини за коју се очекује да ће бити већа за око 59% на дужи рок тј. да ће британски извоз у Нови Зеланд бити за 0,7 милијарди £ већи, а увоз за око 1 милијарду £ у односу на случај да до Споразума није дошло (DIT, 2022e). Овај Споразум би требало резултирати и већим БДП-ом за УК од 0,03% што ће износити додатних 0,8 милијарди £ у 2035. години.

Споразуми са Канадом, Аустралијом и Новим Зеландом не само да имају економски значај за УК већ омогућавају ближу сарадњу у другим областима које су од стратешког значаја. Поред тога што су чланице Комонвелта, све три земље су такође важни савезници у међународним организацијама попут Уједињених нација, Пет очију и Свеобухватног и прогресивног споразума за Транс-пацифичко партнерство, па међусобна повезаност додатно доприноси даљој сарадњи по бројним геополитичким питањима, у спољној политици и безбедности. Референдум о Брегзиту је, између осталог, покренуо и дебату о могућности стварања неке врсте уније између Канаде, Аустралије, Новог Зеланда и УК (енгл. CANZUK) која се први пут спомињала још шездесетих година прошлог века¹⁶⁹. Као заједница држава које деле многе економске, политичке и културолошке сличности и интересе, за ову потенцијалну унију се, међу њеним подржаваоцима, често сматра да би могла бити један од водећих економских и геополитичких блокова у будућности. Међутим, бар за сада, ова идеја није заживела у дипломатским круговима, с обзиром да нема наговештаја да би се у скоријој будућности могло очекивати формирање овакве интеграције.

Препознавши значај и брзину развоја дигиталног пословања и трговине, УК је заједно са Сингапуром 2022. године постигло *Споразум о дигиталној економији* (енгл.

---

¹⁶⁸ Free Trade Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and New Zealand <https://www.gov.uk/government/collections/free-trade-agreement-between-the-united-kingdom-of-great-britain-and-northern-ireland-and-new-zealand>

¹⁶⁹ У делу: McIntyre, W. D. (1967). *Colonies Into Commonwealth*. Walker.

Digital Economy Agreement - DEA), јединствен у свету. Овај Споразум се наводи као „најиновативнији трговински споразум“, који је „дубљи и шири од свих претходних трговинских споразума који покривају модерну дигиталну економију“.¹⁷⁰ Он обухвата области као што су дигитално тржиште, пренос података, заштита потрошача и сигурност пословања, системе дигиталног трговања, финансијске услуге и партнерство у области технологије. Поред овог основног Споразума, закључено је још пет повезаних аранжмана о сарадњи, и то у вези са: развојем технологија у области финансијских услуга (UK-Singapore Fintech Bridge), царинама (DEA Digital Customs), безбедношћу на интернету (DEA Cybersecurity), дигиталним идентитетом (DEA Digital Identities) и електронским документима (DEA Electronic Trade Documents and Electronic Invoicing). За две државе које су међу најнапреднијим када је у питању дигитална трговина и развијеност услужног сектора, које улажу доста у развој нових технологија, а притом остварују значајну међусобну трговинску размену, несумњиво је да ће овакав вид сарадње бити од великог значаја. Сингапур је такође део Свеобухватног и прогресивног споразума за Транс-пацифичко партнерство, па ближа повезаност са њим подржава намеру УК да приступи овом Партнерству, а представља и један од начина за већу присутност у ширем региону Индо-Пацифика.

Тим плановима Уједињеног Краљевства ће такође допринети чвршћи односи са Индијом и сарадња која превазилази економске оквире. Индија, као брзорастућа привреда и најмноогољуднија земља са којом УК има блиске културолошке везе, смештена у средишту индо-пацифичког региона, представља једног од битних стратешких партнера за Британце. Посвећеност међусобном партнерству је јасно исказана *Планом за будуће односе између УК и Индије* (енгл. *2030 Roadmap for India-UK future relations*) 2021. године, који представља заједничку Визију билатералних односа у бројним областима економије, политике, безбедности, животне средине и друштва.¹⁷¹ Њиме је дефинисана сарадња између две земље за период од 10 година, кроз коју је предвиђено да се међусобни односи развију до нивоа *Свеобухватног стратешког партнерства* (енгл. *Comprehensive Strategic Partnership - CSP*). Основу таквог партнерства представља дубља економска сарадња која је предмет преговора у оквиру

---

¹⁷⁰ UK - Singapore Digital Economy Agreement: final agreement explainer <https://www.gov.uk/government/publications/uk-singapore-digital-economy-agreement-explainer/uk-singapore-digital-economy-agreement-final-agreement-explainer>

¹⁷¹ 2030 Roadmap for India-UK future relations <https://www.gov.uk/government/publications/india-uk-virtual-summit-may-2021-roadmap-2030-for-a-comprehensive-strategic-partnership/2030-roadmap-for-india-uk-future-relations>

Споразума о слободној трговини (енгл. *UK-India Free Trade Agreement*). Од њега се очекује да пружи бројне предности британским фирмама и потрошачима пре свега кроз либерализацију трговине, која ће омогућити отворени приступ индијском тржишту за британске извознике, али и већу и повољнију понуду производа за британске потрошаче. С обзиром да обе земље имају веома развијен сектор услуга, значајан део преговора је посвећен управо либерализацији услужне размене. Посебно се истиче финансијски сектор као област у којој би обе државе могле имати користи, нарочито услед сарадње у даљем развоју технологија и иновација. Две земље су своју колаборацију у технолошком сектору започеле још 2018. године, када је договорено *Технолошко партнерство између УК и Индије* (енгл. *UK-India Tech Partnership*) које је подразумевало повезивање предузећа, универзитета и других ентитета са циљем подстицања иновација и повећања продуктивности, кроз рад на развоју нових технологија, менторских односа и размену особља.¹⁷² Новим Споразумом ова сарадња би могла бити додатно ојачана и проширена, посебно уколико се уклоне баријере у прекограничном улагању и пружи сигурност инвеститорима. Дугорочно гледано, процене британског Министарства за спољну трговину су да ће Споразум имати значајне економске ефекте за УК. Наиме, предвиђа се да би британски БДП могао бити већи за 3,3 до 6,2 милијарде £ до 2035. године у зависности од нивоа елиминисаних/редукованих царина и нецаринских баријера (DIT, 2022f). Како се предвиђа, британски извоз на индијско тржиште ће бити већи између 8,8 и 16,7 милијарди £ у случају постигнутог Споразума, док ће увоз бележити вредности веће за око 5,2 до скоро 11 милијарди £. То ће довести и до повећања укупног британског извоза између 3,8 и 7,8 милијарди £, док ће укупни увоз бити већи бар за 3 милијарде £, односно 6,4 милијарде £ у случају веће трговинске либерализације.

Међутим, иако се наводи да би трговински споразум са Индијом по својим бенефитима могао превазићи претходне, готово је извесно да ће бити и компликованији и захтевнији. Како је најављени Споразум доста свеобухватан, Британци би могли да се суоче са бројним изазовима. Британски Комитет за међународне споразуме је у свом извештају упозорио да се регулаторно окружење у Индији и приступ бројним питањима од значаја из области националне политике, интелектуалне својине, стандарда, заштите права радника и жена, и заштите животне средине веома разликују (International Agreements Committee, 2022). Осим тога, пословно окружење се оцењује као доста

---

¹⁷² UK and India agree ambitious new tech partnership <https://www.gov.uk/government/news/uk-and-india-agree-ambitious-new-tech-partnership>

неповољно – са високим нивоом корупције, сложеним царинским и пореским процесима, у коме је тешко добити пословне дозволе, где је слаба примена уговора, а заштита права често ограничена. Решавање ових питања би могло захтевати измену индијских закона и регулативе, што је доста неизвесно, а чак и ако могуће, временски захтевно. Репутација Индије као тешког саговорника у преговорима и чињеница да УК није један од водећих трговинских партнера Индије, су такође отежавајуће околности које ограничавају могућност британске власти да постигне аранжман у складу са својим интересима. Осим тога, треба узети у обзир да се индијска привреда и целокупни економски амбијент брзо мењају и развијају па Споразум треба бити конципиран тако да може одговорити на будуће изазове и пружати предности за обе стране дугорочно.

Иако ће ефекти нових споразума и партнерстава УК са државама широм света генерално бити позитивни, упитна је њихова величина, односно да ли ће бити довољни да неутралишу губитке настале Бреgzитом. Поједина истраживања указују на то да ће Глобална Британија тешко надокнадити цену „развода“ између ЕУ и УК (Brakman, Garretsen & Kohl, 2023). Међутим, евидентно је да је Бреgzит отворио једну потпуно нову етапу за међународне односе УК, не само у економском већ и ширем смислу. Осим ширења и развоја економске повезаности са остатком света, УК ће као самостални учесник тежити да јача своју додломатску и војну позицију кроз сарадњу са појединим земљама и регионима. Она пре свих укључује САД, као кључног партнера, али и јачање свог присуства у региону Индо-Пацифика, кроз споразуме и партнерства која превазилазе искључиво трговинске односе. Блиски односи са земљама Комонвелта би могли помоћи у ширењу британског утицаја, док ће највећи изазов представљати Кина. Европска унија, са друге стране, која је изласком УК изгубила не тако занемарљив дипломатски капацитет и политичку моћ, посебно у евро-атлантским односима остаје кохерентнија унутар својих граница. Ипак, ослабљена бројним кризама последњих година, чини се да ће јој бити потребне озбиљне промене како би реафирмисала свој положај на глобалној сцени.

IV ДЕО:
АНАЛИЗА УТИЦАЈА БРЕГЗИТА НА ЕКОНОМСКЕ ПЕРФОРМАНСЕ
УЈЕДИЊЕНОГ КРАЉЕВСТВА

Претходни теоријски део сведочи о томе да ће ефекти Брегзита бити значајни и прилично шаролики, а да ће њихова права ширина и интензитет бити познати тек у годинама које долазе. Када је реч о економском утицају, највеће последице без сумње ће поднети УК. Како би се стекла слика о досадашњем утицају Брегзита на привреду УК извршена је статистичка анализа, а у наставку је приказан њен методолошки оквир, добијени резултати и дискусија истих. Као и већина, и ова анализа има одређених ограничења, па резултате треба узети са дозом резерве. Посебно имајући у виду да је од изласка и напуштања заједничког тржишта ЕУ протекао кратак временски период, а да се сам Брегзит одвијао истовремено са појавом пандемије COVID-19 која је у великој мери замаглила његове последице. Ипак, истраживање представљено у овом раду пружа значајан теоријски и емпиријски допринос, на који ће бити указано након представљених резултата, а пружиће се и даље смернице за будућа истраживања.

1. Методолошки оквир истраживања

Квантификовање последица Брегзита је током година било предмет интересовања бројних појединаца из академске заједнице, стручне јавности, као и државних институција. Коришћене су различите економетријске методе и модели са циљем да се што прецизније утврде ефекти и добије што реалнија слика о утицају који је излазак из ЕУ имао, и који ће тек имати, на британску привреду. Како би се извео закључак о ефектима Брегзита, у овом раду ће бити испитано неколико хипотеза. У складу са посматраном проблематиком и постављеним циљевима емпиријског истраживања, у анализи је коришћен *Метод синтетичке контроле* (енгл. *Synthetic Control Method – SCM*), као један од најчешћих метода процене утицаја и исхода одређеног догађаја или уведене промене. Овај метод је посебно заступљен приликом евалуације одређених политика или ефеката појединачних догађаја јер пружа могућност сагледавања њиховог утицаја уз поређење са ситуацијом да до тога није дошло. Као такав, најбоље одговара предмету овог истраживања и циљевима који се желе постићи. Омогућава да се превазиђу бројна ограничења других метода и што реалније могуће

утврде ефекти целокупног процеса везаног за Брежит, од момента његовог изгласавања на референдуму до званичног изласка и напуштања заједничког тржишта ЕУ.

1.1. Циљ емпиријског истраживања и хипотезе

Највећи број претходних емпиријских истраживања и анализа је био фокусиран на појединачне сегменте британске привреде, при чему је далеко највећу пажњу истраживача привлачио утицај на спољну трговину, а поготово на међусобну трговинску размену са државама ЕУ. То и не изненађује с обзиром да су примарни и највећи ефекти међународних економских интеграција управо у домену трговине. Међутим, спољна трговина је само један од канала кроз који је утицај Брежита испољен. Иако је немогуће обухватити све аспекте и последице одлуке о напуштању ЕУ на британску привреду, анализа која следи настоји да пружи нешто ширу слику ефеката Брежита, па осим спољне трговине укључује и стране директне инвестиције и привредни раст УК. Коначни циљ представљеног истраживања јесте, да на основу добијених резултата, пружи увид о томе да ли је одлука о Брежиту била добра за УК или не, односно да ли би по британску привреду било боље да је остала део ЕУ. То је учињено након сагледавања утицаја који је Брежит имао на кретање стопе раста британског БДП-а, на нето прилив СДИ, као и на остварени обим и трошкове спољнотрговинске размене.

У ту сврху, као предмет испитивања, дефинисане су следеће хипотезе:

- X1: Брежит је довео до смањења стопе раста БДП-а Уједињеног Краљевства;*
- X2: Напуштање Европске уније је негативно утицало на прилив СДИ у Уједињеном Краљевству;*
- X3: Излазак Уједињеног Краљевства из Европске уније је довео до пада спољнотрговинске размене; у циљу боље верификације ове хипотезе, а како би се одвојено испитао утицај Брежита на извоз и увоз робе, и извоз и увоз услуга, она је разложена на следеће четири:*
  - X3а: Брежит је довео до смањења извоза робе Уједињеног Краљевства,*
  - X3б: Брежит је довео до смањења увоза робе Уједињеног Краљевства,*
  - X3в: Брежит је довео до смањења извоза услуга Уједињеног Краљевства,*
  - X3г: Брежит је довео до смањења увоза услуга Уједињеног Краљевства;*
- X4: Излазак из Европске уније је изазвао повећање трошкова спољнотрговинске размене Уједињеног Краљевства.*

1.2. Дефинисање одговарајућег модела

Како би се анализирали ефекти Брегзита на привреду УК и испитале наведене хипотезе, коришћен је модел клона или двојника (нем. *doppelgänger*)¹⁷³ који се заснива на поменутој Методи синтетичке контроле. Овај Метод је користан када се желе испитати ефекти појединих одлука и догађаја јер пружа могућност креирања готово идентичне јединице (двојника) која није прошла кроз посматрану промену. Наиме, врло често када се анализира утицај појединих политика и мера, процена се доноси на основу насталих резултата, али увек остаје питање шта би се десило да до посматране промене (третмана) није дошло. Метод синтетичке контроле је заступљен у друштвеним наукама управо из разлога што пружа одговор на ову дилему. Он „обезбеђује систематски начин конструисања синтетичке јединице од пондерисаног просека јединица из скупа јединица за поређење, тако да конструисана синтетичка јединица одговара путањи варијабле исхода, као и свим важним предсказивачима варијабле исхода, за многе периоде пре донете одлуке“ (Adhikari, 2022, стр. 47). Тиме се добија синтетичка јединица која је била у готово истом положају као посматрана јединица одређени временски период пре третмана, па поређењем стварног исхода третиране јединице након третмана са исходом синтетичке јединице добијамо увид у утицај који је третман имао. Уколико постоји разлика између исхода код ове две јединице, она се може приписати утицају третмана, односно конкретном догађају који се десио.

За испитивање утицаја Брегзита на сваки од посматраних исхода (зависне варијабле) конструисан је одговарајући „двојник“ који је био такорећи на истом путу као УК пре референдума и званичног изласка из ЕУ. Двојници показују синтетичко УК, односно УК које није напустило ЕУ, а креирани су од скупа земаља при чему свака има различито учешће одређено одговарајућим пондерима. Као јединице за поређење узете су 22 развијене државе. У сваком моделу, алгоритам упоређује податке о економском учинку УК са подацима остале 22 напредне економије, од којих бира подскуп земаља и свакој додељује одговарајући пондер са циљем стварања највернијег клона УК. Затим се упоређују кретања економских показатеља тако добијеног двојника УК, који представља случај УК које је и даље чланица ЕУ, и остварене перформансе самог УК. Ова метода пружа значајне предности у односу на поређење УК са појединачним државама, с обзиром да је немогуће наћи привреду која у потпуности одговара британској.

---

¹⁷³ По узору на модел коришћен у Springford, J. (2022).

Компарација са државама на основу појединих показатеља, нпр. према приближно истој стопи раста БДП-а или вредности увоза/извоза, не пружа адекватну основу за упоредну анализу јер се земље могу значајно разликовати према структури привреде, њеној отворености, задужености, животном стандарду становништва и др. Моделом двојника се превазилазе ови недостаци јер се креирање двојника може извршити узимајући у обзир већи број различитих показатеља. У овом случају двојник УК, који би представљао Краљевство које је остало у ЕУ, је креиран не само на основу посматраних индикатора, већ и укључујући БДП по глави становника, јавни дуг, стопу инфлације, стопу (не)запослености, отвореност привреде и учешће пољопривредног, индустријског и услужног сектора у БДП-у земље, што уз одговарајуће пондере омогућава највећу подударност са стварном привредом УК. Осим тога, овај модел је посебно погодан када се користе агрегатни подаци на нивоу државе (Adhikari, 2022), који су доступни преко јавних институција, као што случај у овој анализи.

С обзиром на то да се Брегзит одвијао у несвакидашњим околностима проузрокованим пандемијом коронавируса које су значајно изремиле кретања посматраних економских индикатора и „искривиле“ податке, и да је протекао доста кратак временски период од момента напуштања заједничког тржишта ЕУ и губитка права које чланство подразумева, анализа је допуњена и испитивањем утицаја најаве Брежита након референдума. Како су резултати гласања изазвали велику неизвесност, несигурност и страх од могућих исхода овакве одлуке, што је утицало и на целокупни привредни систем, у истраживању је обухваћен и тај моменат. Из тих разлога, као тренутак у којем је извршен третман су узете две године: 2016. година, као година када је Брегзит најављен и 2020. година када се он заиста и десио. Као донаторски скуп земаља (енгл. *donor pool*) за конструисање синтетичког УК коришћене су 22 земље: Аустралија, Аустрија, Белгија, Канада, Данска, Финска, Француска, Немачка, Грчка, Исланд, Ирска, Италија, Јапан, Луксембург, Холандија, Нови Зеланд, Португалија, Норвешка, Шпанија, Швајцарска, Шведска и Сједињене Америчке Државе. Период „за вежбање“ модела укључује време од 2008. године до тренутка третмана. Модели су тестирани у периоду од тренутка третмана закључно са 2023. годином, осим за нето прилив страних директних инвестиција који је тестиран закључно са 2022. годином услед недостатка података.

Подаци о коришћеним варијаблама су на годишњем нивоу, за период од 2008. до 2023. године, и добијени су из базе Светске банке (енгл. World bank)¹⁷⁴, Међународног монетарног фонда (IMF)¹⁷⁵ и Светске трговинске организације (WTO)¹⁷⁶. Процена трошкова спољнотрговинске размене је извршена уз помоћ података СТО о просечним пондерисаним царинским стопама према принципу најповлашћеније нације (MFN trade weighted average duty) и публикације Конференције УН за трговину и развој и Светске банке о нецаринским баријерама (UNCTAD & the World Bank, 2018, стр.15). На основу њих, трошкови спољнотрговинске размене су добијени као збир просечне пондерисане царинске стопе према клаузули најповлашћеније нације и нецаринских мера, чија је еквивалентна вредност процењена на 2% за средње и високо развијене земље. Вредност просечне пондерисане царинске стопе према клаузули најповлашћеније нације је иста за све земље чланице ЕУ, а с обзиром да је УК било део заједничког тржишта до краја транзиционог периода, промена у царинским стопама је уследила након 2020. године.

Са циљем испитивања наведених хипотеза, креирано је укупно 7 модела који се разликују по зависној варијабли. Опис зависних варијабли је дат у Табели 10. Независне варијабле су исте у сваком од модела и њихов опис је дат у Табели 11.

Табела 10: Зависне варијабле

Модел	Варијабла	Опис
1	gdp.growth	Стопа раста БДП-а (%)
2	fdi	Стране директне инвестиције, нето приливи (US\$)
3	goods.export	Извоз робе (US\$)
4	goods.import	Увоз робе (US\$)
5	services.export	Извоз услуга (US\$)
6	services.import	Увоз услуга (US\$)
7	cost.of.trade	Трошкови спољнотрговинске размене (%)

Табела 11: Независне варијабле

Варијабла	Опис
V1	Пољопривреда, шумарство и рибарство, бруто додата вредност (% БДП)
V2	Јавни дуг (% БДП)
V3	Стопа запослености, 15+ (%)
V4	БДП по глави становника (US\$)
V5	Бруто инвестиције у основна средства (% БДП)

¹⁷⁴ World Bank – Data bank: World Development Indicators <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

¹⁷⁵ IMF - World Economic Outlook Database, October 2023 <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2023/October>

¹⁷⁶ WTO - WTO Stats <https://stats.wto.org/>

V6	Индустрија (укључујући грађевинарство), бруто додата вредност (% БДП)
V7	Стопа инфлације, потрошачке цене (%)
V8	Услуге, бруто додата вредност (% БДП)
V9	Степен отворености привреде (трговина као % БДП)
V10	Стопа незапослености целокупне радне снаге (%)

Осетљивост модела се оцењује на два начина: померањем године третмана или путем „плацебо“ анализе за исту годину третмана. У овом случају одрађене су две главне анализе:

[1] прва када је за годину третмана узета 2016., година у којој је након одржаног референдума о Бреگزиту он постао изванредан, и

[2] друга у којој је година третмана 2020. када се Брезит стварно и десио, односно када је УК и званично напустило ЕУ.

Поред тога, одрађена је и „плацебо“ анализа, тј. поређење са синтетичком групом земаља, за обе године третмана, која се може узети као провера модела. Плацебо анализа се спроводи са циљем да се испита да ли би процењени ефекти догађаја који се посматра (у овом случају најаве Брежита и самог Брежита) могли бити потпуно случајни. У ту сврху, врши се процена ефеката плацебо третмана за сваку јединицу из донаторског скупа земаља претпоставком да су и оне прошле кроз исти догађај (третман) као третирана јединица (у овом случају УК). На овај начин се добија дистрибуција процењених ефеката плацебо третмана са којима се онда упоређује процењени ефекат за третирану јединицу. Уколико је величина процењеног ефекта догађаја за третирану јединицу мања од величине ефеката плацебо третмана, може се закључити да не постоје статистички значајни докази о ефекту посматраног догађаја на третирану јединицу. Један модел није било могуће тестирати на овај начин када је за годину третмана узета 2020. јер плацебо анализа није могла бити извршена услед недостатка података.

2. Резултати анализе утицаја Брежита на економске перформансе Уједињеног Краљевства и дискусија резултата

У наставку су приказани резултати анализе добијени уз помоћ седам модела, при чему сваки модел анализира утицај најаве Брежита и изласка УК из Европске уније на посматрану варијаблу, са циљем утврђивања истинитости постављених хипотеза. У

оквиру тога је извршена и дискусија резултата кроз коју су дата могућа објашњења насталих исхода.

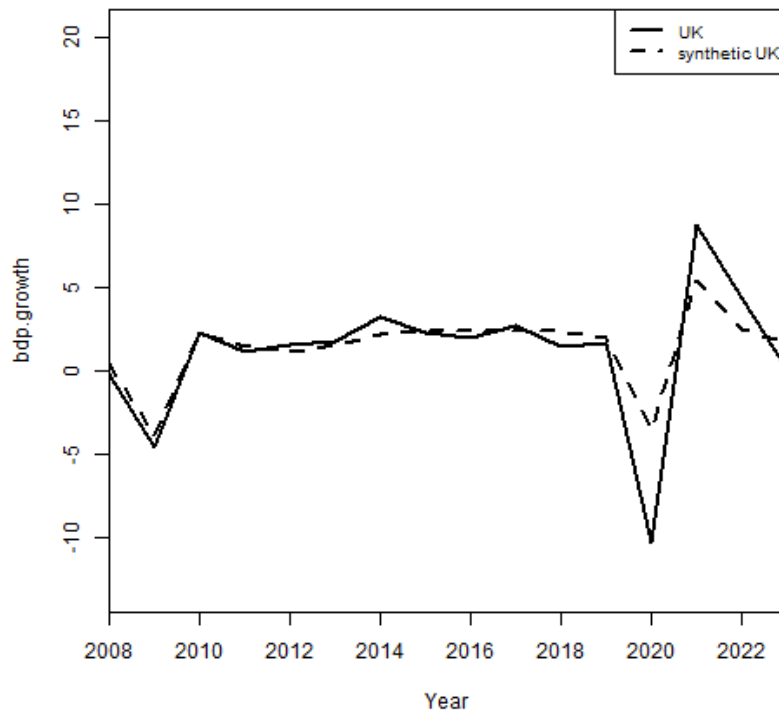
2.1. Утицај Брежита на стопу раста БДП-а Уједињеног Краљевства

Првим моделом је тестиран утицај најаве Брежита и Брежита на стопу раста бруто домаћег производа УК у односу на синтетичко УК, тј. у односу на претпостављено кретање стопе раста бруто домаћег производа која би била остварена да је УК остало у Европској унији. За тестирање утицаја најаве Брежита, година у којој је извршен третман је 2016. Земље на основу којих је креирано синтетичко УК и њихови пондери су приказани у Табели 12. Као што се може видети, највећи допринос синтетичком УК дају Сједињене Америчке Државе и Немачка, док је утицај Луксембурга, Исланда, Грчке и Данске далеко мањи.

Табела 12: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу $bdp.growth$ када се третман десио у 2016. години

Земља	Пондер
Сједињене Америчке Државе	0.541
Немачка	0.233
Луксембург	0.088
Исланд	0.074
Грчка	0.057
Данска	0.007

На слици 1 је приказано кретање стварне стопе раста БДП-а и стопе раста синтетичког УК, а на слици 2 разлика између њих. Са слике 1 се уочава реакција стопе раста БДП-а на најаву Брежита у 2016. години и касније није велика, све до 2020. године када се он десио. Сама најаву Брежита је утицала на то да стопа раста БДП-а УК у наредним годинама буде нешто нижа од оне у случају да на референдуму није изгласан излазак из ЕУ, али је тај пад био најизраженији у 2020. години, више од 10%, што се значајним делом може приписати пандемији коронавируса када је читава светска привреда успорила и бележила значајне губитке. Нешто већи раст стопе БДП-а у наредној години него што би се очекивало је био резултат тако великог пада и ниске полазне основе, па не чуди да су вредности за 2021. годину веће од предвиђеног раста БДП-а двојника УК.

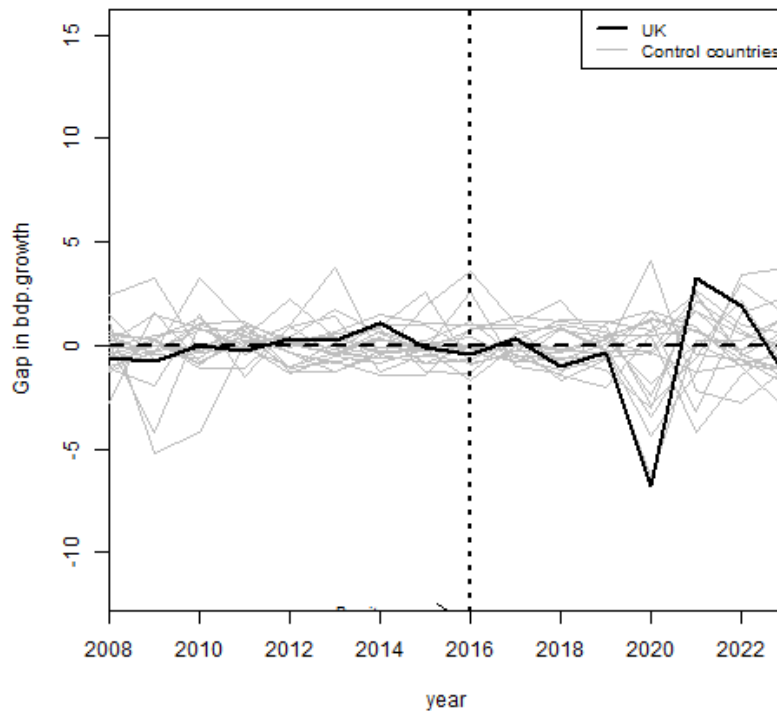

Слика 1: Кретање стопе раста БДП-а УК и синтетичког УК – третман 2016. године

Слика 2: Разлика између стварне стопе раста БДП-а УК и стопе раста БДП-а синтетичког УК – третман 2016. године

Кретање у 2022. години је већ указало да се разлика између тих вредности смањује, да би у 2023. раст БДП-а Краљевства очигледно био мањи. Просечан јаз након третмана износи -0,611 процентних поена. Дакле, и сама најава Бреgzита у 2016. години јесте проузроковала нешто нижу стопу раста БДП-а Уједињеног Краљевства, али је тај пад знатно израженији од 2020. године, па у просеку износи 0,61% годишње за читав посматрани период.

Слика 3: Ефекти Бреgzита на стопу раста БДП-а у односу на „плацебо“ – третман 2016. године

На слици 3 је приказано кретање стопе раста БДП-а УК у односу на узорак синтетичких земаља који се добија када се у истом тренутку примени третман на све земље из донаторског скупа земаља (не узимајући у обзир УК) и на тај начин добије њихова синтетичка верзија. Из анализе су избачене екстремне вредности. Екстремне вредности чине оне синтетичке земље код којих је (MSE) просечна вредност квадрата одступања 5 пута већа од просека УК. На основу плацебо анализе, на слици 3 се уочава да је највећи јаз стопе раста БДП-а УК у односу на групу синтетичких земаља остварен у 2020. години. Емпиријски израчунато p^{177} износи 0,04 и мање је за 0,412 процентна

¹⁷⁷ Рачуна се када се у однос стави просечни јаз синтетичких земаља у узорку у времену након третмана са бројем земаља у узорку: $p = (1 + \text{avg}(M)) / (1 + N)$ где је М просечна вредност јаза земаља у периоду након третмана, а N број синтетичких земаља у узорку.

поена од просечног јаза УК¹⁷⁸ у истом периоду, па се може сматрати да је величина јаза стопе раста БДП-а УК статистички значајна, тј. да је Брегзит имао значајан утицај на промену стопе раста БДП-а Уједињеног Краљевства.

Осетљивост модела је оцењена и померањем третмана у други временски период – 2020. годину. Земље на основу којих је креирано синтетичко УК и њихови пондери су приказани у Табели 13. У овом случају највећи допринос синтетичком УК дају Исланд, Немачка и Португалија, док је утицај Сједињених Америчких Држава и Италије нешто мањи.

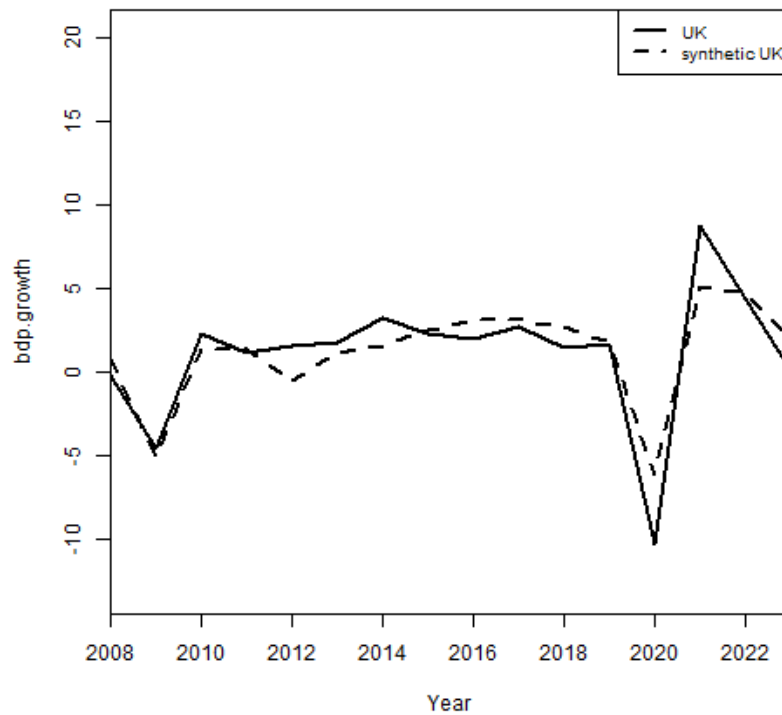
Табела 13: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу *bdp.growth* када се третман десио у 2020. години

Земља	Пондер
Исланд	0.265
Немачка	0.256
Португалија	0.235
Сједињене Америчке Државе	0.139
Италија	0.105

На слици 4 је приказано кретање стварне стопе раста БДП-а и стопе раста БДП-а синтетичког УК, а на слици 5 разлика између њих. Са слике 4 се може видети да је реакција стопе раста БДП-а на Брегзит у 2020. години, када се он десио, слична оној која се добила када се за годину третмана узме 2016. година. Иако готово неизбежан, услед околности које су 2020. задесиле читав свет, пад стопе привредног раста УК би био за нешто више од 4% мањи да оно није било усред Брегзита (слика 5). Просечан јаз након третмана износи 0,482 процентних поена што указује да је након 2020. године раст стопе БДП-а у просеку био нешто већи него што би то био случај да је УК остало у ЕУ. Међутим, овакав резултат не пружа потпуно реалну слику јер је висок раст стопе БДП-а у 2021. години био последица најпре огромног пада и ниских вредности у 2020. Да није дошло до Брегзита, УК би очигледно доживело мањи пад стопе раста БДП-а у 2020., па би и раст у наредној години био нешто мањи. Подаци за 2022. годину показују да се, након стабилизације привредних кретања, стопе раста БДП-а УК и његовог двојника изједначају, а већ у 2023. години стопа привредног раста УК бележи већи пад од стопе

¹⁷⁸ У апсолутном износу

раста двојника за око 2%. Такав тренд указује да би се у наредним годинама могао очекивати негативан утицај Брексита на привреду Уједињеног Краљевства.

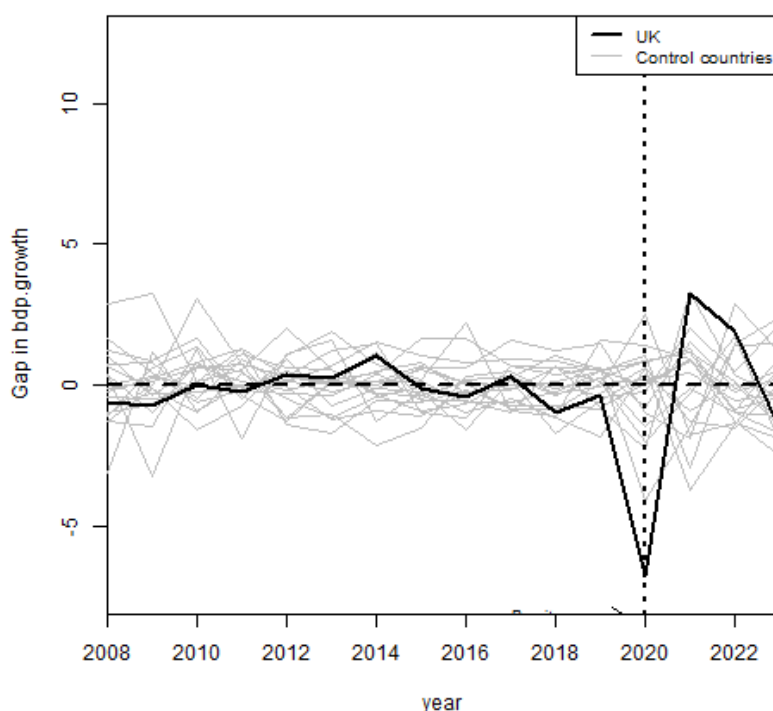

Слика 4: Кретање стопе раста БДП-а УК и синтетичког УК – третман 2020. године

Слика 5: Разлика између стварне стопе раста БДП-а УК и стопе раста БДП-а синтетичког УК – третман 2020. године

На основу плацебо анализе, на слици 6 је приказано кретање стопе раста БДП-а УК у односу на узорак синтетичких земаља који се добија када се у истом тренутку примени третман на све земље из донаторског скупа земаља (не узимајући у обзир УК) и на тај начин добије њихова синтетичка верзија. Из анализе су избачене екстремне вредности. Са слике 6 се уочава да је јаз стопе раста БДП-а УК у 2020. години већи него код групе синтетичких земаља. Емпиријски израчунато p износи 0,04 и мање је за 0,442 процентних поена од просечног јаза УК у истом периоду, па можемо сматрати да је величина јаза стопе раста БДП-а УК статистички значајна, тј. да је Брегзит имао значајан утицај на промену стопе раста БДП-а УК и када се за годину третмана узме 2020. година.

Слика 6: Ефекти Брегзита на стопу раста БДП-а у односу на „плацебо“ – третман 2020. године

Иако ће тек наредне године дати поузданије информације о утицају Брегзита на привредни раст УК, на основу претходне анализе можемо закључити да су се негативни ефекти већ почели испољавати и да Брегзит има статистички значајан утицај на пад стопе раста БДП-а Уједињеног Краљевства. Тиме је потврђена прва хипотеза (X1) односно тврдња да је Брегзит довео до смањења стопе раста бруто домаћег производа Уједињеног Краљевства.

2.2. Утицај Бреگزита на прилив страних директних инвестиција Уједињеног Краљевства

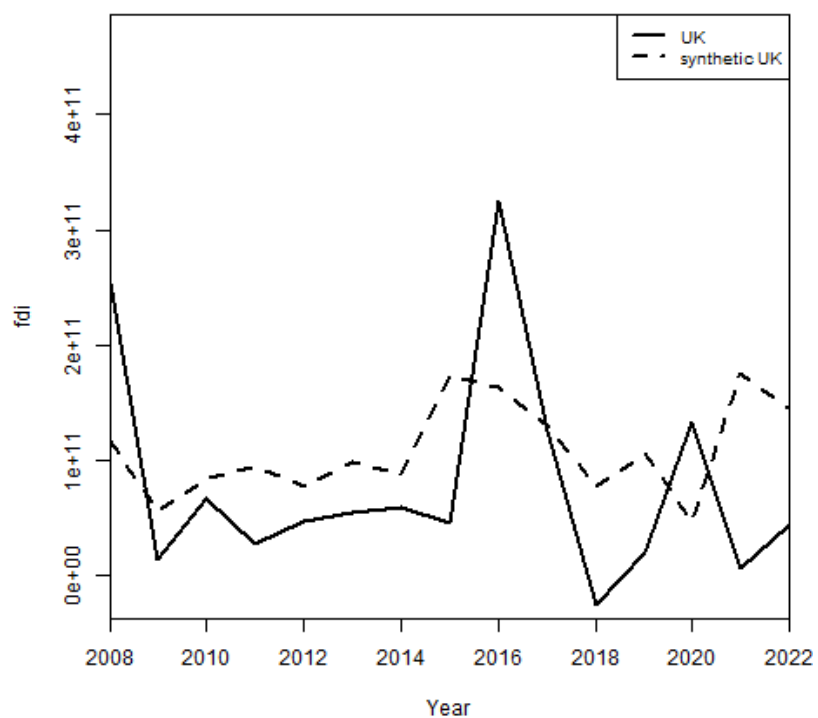
Другим моделом је тестиран утицај најаве Бреگزита и Бреگزита на нето прилив страних директних инвестиција УК у односу на синтетичко УК, тј. у односу на претпостављено кретање нето прилива страних директних инвестиција који би био остварен да до Бреگزита није дошло. За тестирање утицаја најаве Бреگزита, година у којој је извршен третман је 2016. Земље на основу којих је креирано синтетичко УК и њихови пондери су приказани у Табели 14. Она показује да највећи допринос синтетичком УК дају Данска, а затим Сједињене Америчке Државе и Грчка.

Табела 14: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу fdi када се третман десио у 2016. години

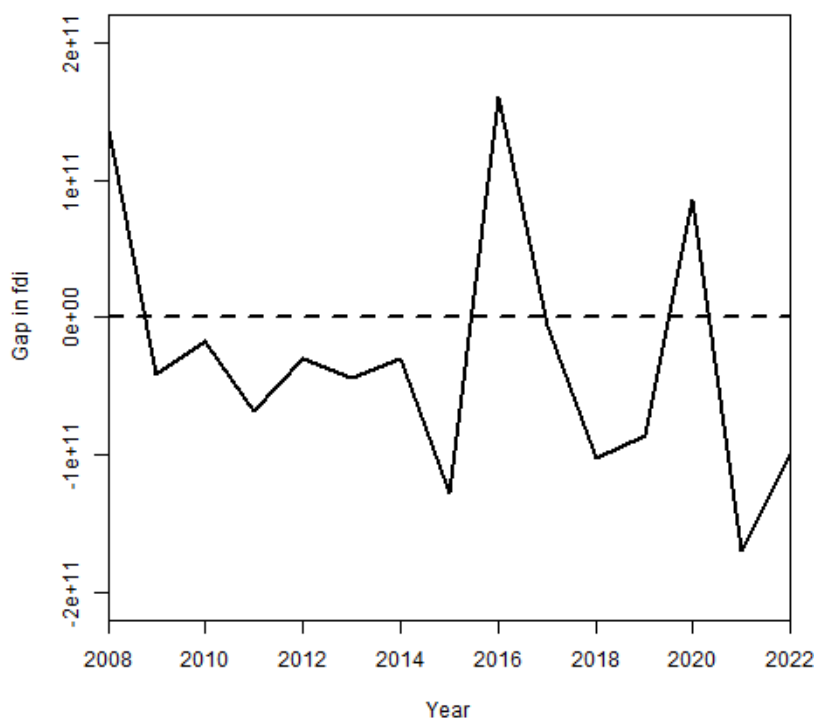
Земља	Пондер
Данска	0.469
Сједињене Америчке Државе	0.337
Грчка	0.194

На слици 7 је приказано кретање стварног нето прилива СДИ и нето прилива СДИ синтетичког УК, а на слици 8 разлика између њих. Слика 7 приказује да је пораст нето прилива СДИ на најаву Бреگزита у 2016. години значајно већи него што би био без њега. Такво кретање је највероватније било резултат неколико мерџера и аквизиција веома високе вредности који су реализовани у тој години, што није било повезано са Бреگزитом. Већа улагања страних инвеститора у 2016. години, међутим, једним делом сигурно јесу била мотивисана депресијацијом британске фунте која је улагања из иностранства у том периоду учинила значајно повољнијим. Већ у наредним годинама уследио је нагли пад који је био далеко већи него што би то био случај да Бреگزит није изгласан. Иако је у 2020. години остварен нешто већи нето прилив СДИ него што би се очекивало, већ у наредним годинама је забележено драстично смањење. Просечан јаз након третмана за посматрани период износи -63,15 милијарди \$ што указује да је сама најаву Бреگزита 2016. године довела до смањеног нето прилива СДИ просечно за 63,15 милијарди \$ годишње у посматраном периоду.

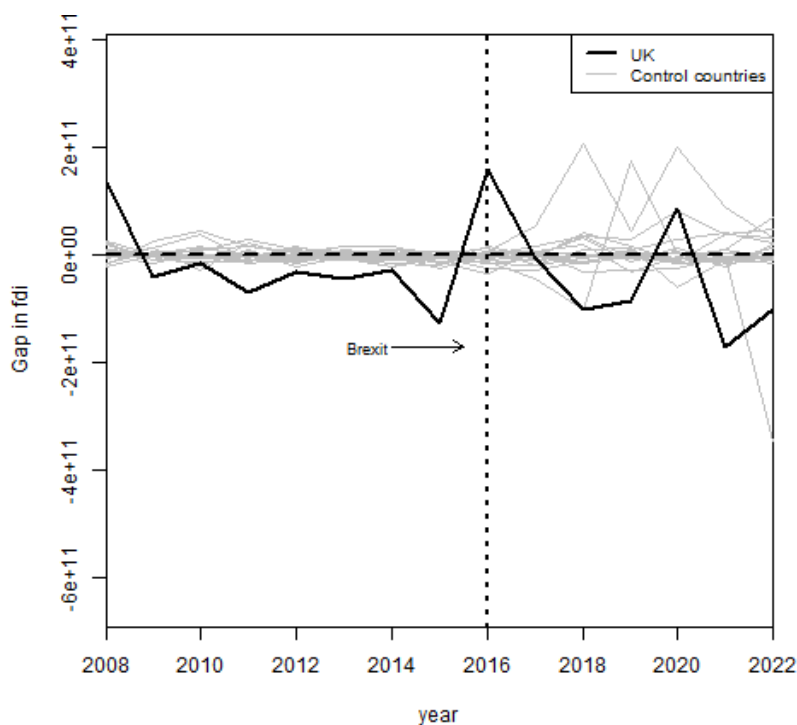

Слика 7: Кретање нето прилива СДИ УК и синтетичког УК – третман 2016. године

Слика 8: Разлика између стварног нето прилива СДИ УК и нето прилива СДИ синтетичког УК – третман 2016. године

На слици 9 је приказано кретање нето прилива страних директних инвестиција УК у односу на узорак синтетичких земаља који се добија када се у истом тренутку примени третман на све земље из донаторског скупа земаља (не узимајући у обзир УК) и на тај начин добије њихова синтетичка верзија. Из анализе су избачене екстремне вредности. Са слике 9 се види да је јаз нето прилива страних директних инвестиција УК у 2016. години већи него код групе синтетичких земаља. Исто се може констатовати и за ефекат у 2020. години, јер само једна земља из плацебо групе има већи јаз. Емпиријски израчунато p износи 293 милиона \$ и мање је за 62,7 милијарди \$ од просечне апсолутне вредности јаза УК у истом периоду, па можемо сматрати да је величина јаза нето прилива страних директних инвестиција УК статистички значајна, тј. да је Брегзит имао значајан утицај на нето прилив СДИ у УК.

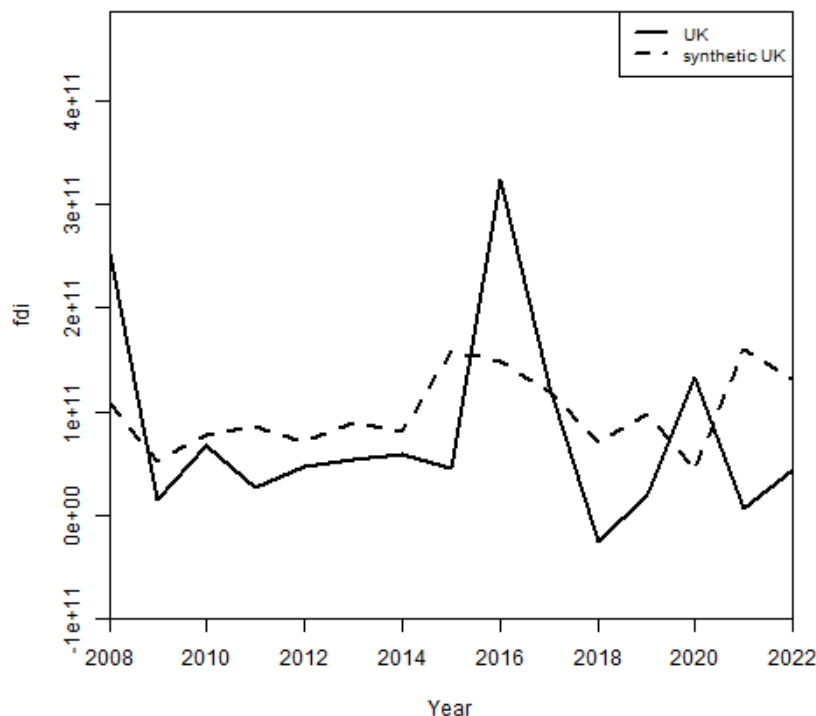
Слика 9: Ефекти Брегзита на нето прилив СДИ у односу на „плацебо“ – третман 2016. године

Сензитивност модела је оцењена и померањем третмана у други временски период – 2020. годину. Земље на основу којих је креирано синтетичко УК и њихови пондери су приказани у Табели 15. Она показује да се ни у овом случају нису промениле земље које чине синтетичко УК, само су се уједначили њихови пондери.

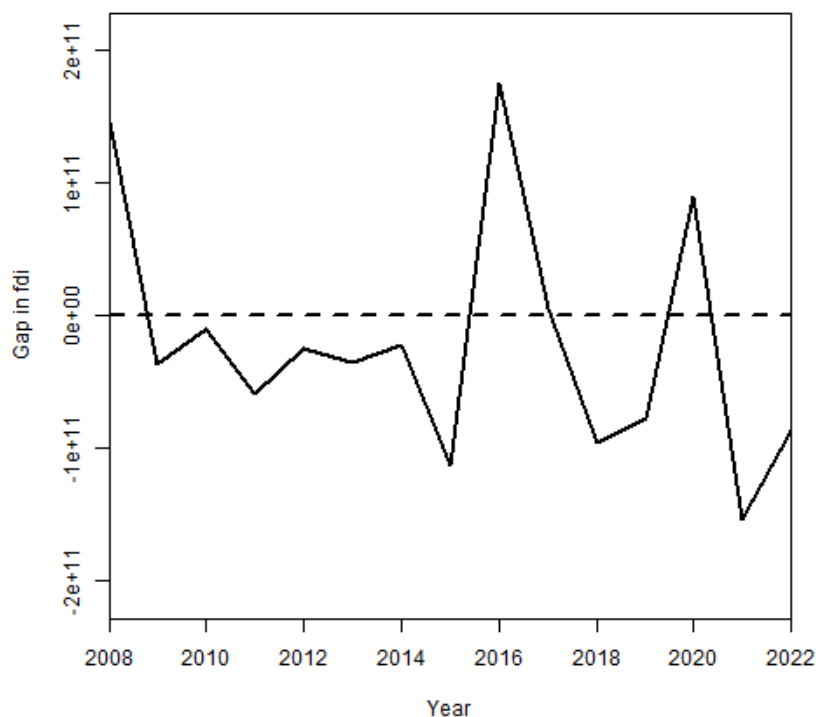
Табела 15: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу fdi када се третман десио у 2020. години

Земља	Пондер
Данска	0.376
Грчка	0.318
Сједињене Америчке Државе	0.306

На слици 10 је приказано кретање стварног нето прилива СДИ и нето прилива СДИ синтетичког УК, а на слици 11 разлика између њих. Са слике 10 се може видети да је промена нето прилива страних директних инвестиција услед Брегзита у 2020. години готово идентична оној која се деси када се за годину третмана узме 2016. Иако је у 2020. години остварен нешто већи нето прилив СДИ него што би се очекивало, већ у наредним годинама је забележено драстично смањење што може бити последица завршетка транзиционог периода и напуштања заједничког тржишта ЕУ. Просечан јаз након третмана у овом случају износи -120,7 милијарди \$ и приказује просечан годишњи губитак у нето приливу СДИ након Брегзита до кога не би дошло да је УК остало чланица ЕУ.

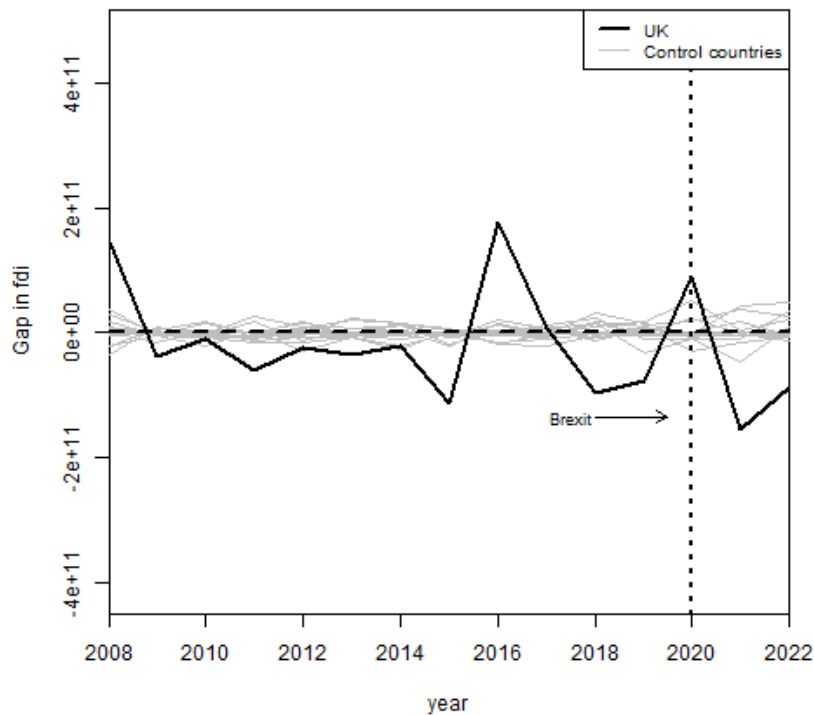

Слика 10: Кретање нето прилива СДИ УК и синтетичког УК – третман 2020. године

Слика 11: Разлика између стварног кретања нето прилива СДИ УК и нето прилива СДИ синтетичког УК – третман 2020. године

Резултати плацебо анализе су приказани на слици 12. Она показује кретање нето прилива страних директних инвестиција УК у односу на узорак синтетичких земаља који се добија када се у истом тренутку примени третман на све земље из донаторског скупа земаља (не узимајући у обзир УК) и на тај начин добије њихова синтетичка верзија. Из анализе су избачене екстремне вредности. Са слике 12 се уочава да је јаз нето прилива страних директних инвестиција УК у 2020. години већи него код групе синтетичких земаља. Емпиријски израчунато p износи 247 милиона \$ и мање је за 120,5 милијарди \$ од просечног јаза УК у истом периоду, па можемо сматрати да је величина јаза у нето приливима страних директних инвестиција УК статистички значајна, тј. да је Брегзит имао значајан утицај на нето прилив СДИ у УК и када се за годину третмана узме 2020. година.

Слика 12: Ефекти Брегзита на нето прилив СДИ у односу на „плацебо“ – третман 2020. године

На основу претходне анализе може се закључити да Брегзит има статистички значајан утицај на пад нето прилива СДИ у УК. Тиме је доказана друга хипотеза (X2) да је напуштање Европске уније негативно утицало на прилив страних директних инвестиција у Уједињеном Краљевству.

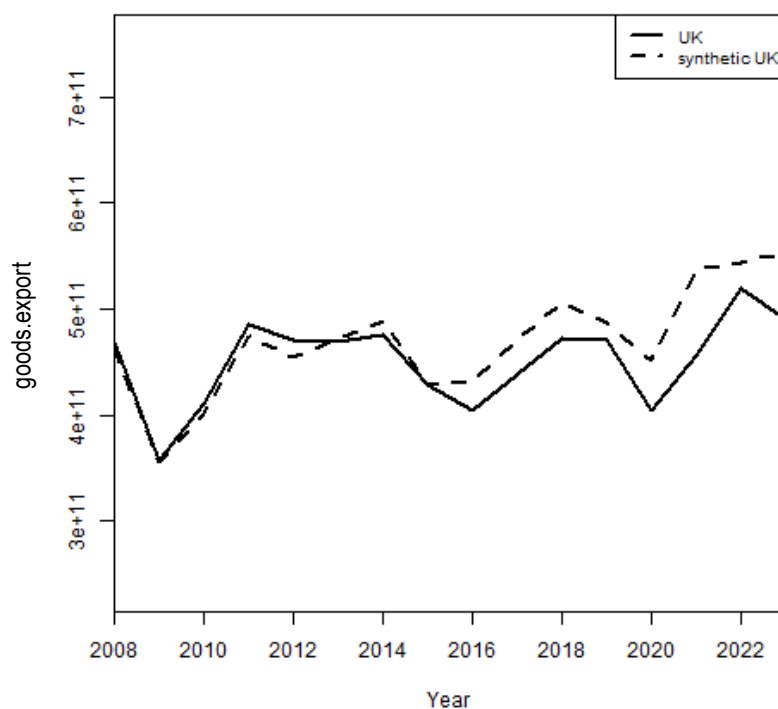
2.3. Утицај Брегзита на извоз робе Уједињеног Краљевства

Трећим моделом је тестиран утицај најаве Брегзита и самог Брегзита на извоз робе УК у односу на синтетичко УК, тј. у односу на претпостављено кретање извоза робе који би био остварен да УК није напустило ЕУ. За тестирање утицаја најаве Брегзита, година у којој је извршен третман је 2016. Земље на основу којих је креирано синтетичко УК и њихови пондери су приказани у Табели 16. Из Табеле 16 се уочава да највећи допринос креирању синтетичког УК у овом случају дају Луксембург и Немачка, док је утицај Грчке и Исланда доста мањи, а Сједињених Америчких Држава готово занемарљив.

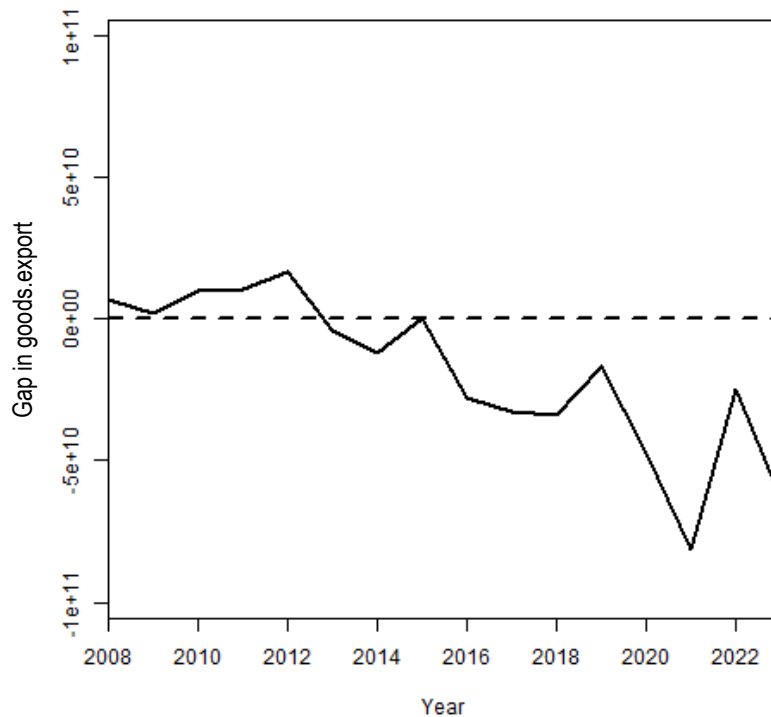
**Табела 16: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу goods.export
када се третман десио у 2016. години**

Земља	Пондер
Луксембург	0.394
Немачка	0.319
Грчка	0.182
Исланд	0.104
Сједињене Америчке Државе	0.001

На слици 13 је приказано кретање стварног извоза робе и извоза робе синтетичког УК, а на слици 14 разлика између њих. Слика 13 показује да је извоз робе након најаве Брежита у 2016. години мањи него што би био без њега, а такво кретање се наставило и у наредним годинама. Иако је након 2016. године уследио раст, он је био нижи од оног који би се могао очекивати да Брежит није изгласан. Пад извоза робе УК је у 2020. години био већи него код његовог двојника, а још значајнија разлика се јавила у наредној години (Слика 14). Негативна разлика је била присутна током читавог посматраног периода. Просечан јаз након третмана је износио -43 милијарди \$, што је просечан годишњи губитак у оствареном извозу робе након 2016. године у односу на то да до Брежита није дошло.

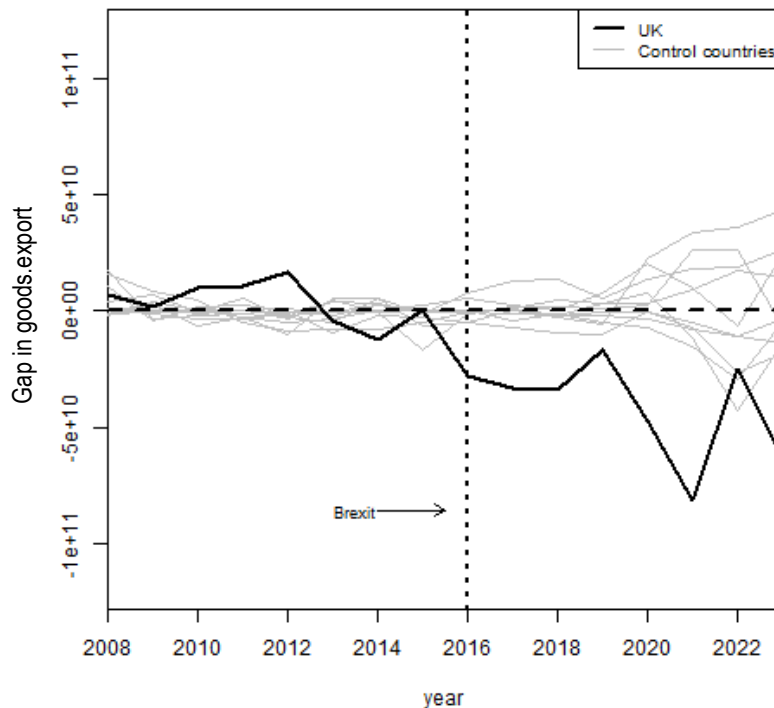

Слика 13: Кретање извоза робе УК и синтетичког УК – третман 2016. године

**Слика 14: Разлика између стварног извоза робе УК и извоза робе синтетичког УК
– третман 2016. године**

На слици 15 је приказан резултат плацебо анализе. Она показује кретање извоза робе УК у односу на узорак синтетичких земаља који се добија када се у истом тренутку примени третман на све земље из донаторског скупа земаља (не узимајући у обзир УК) и на тај начин добије њихова синтетичка верзија. Из анализе су избачене екстремне вредности. Може се видети да је јаз у извозу робе УК у 2016. години много већи него код већине синтетичких земаља. Емпиријски израчунато p износи 181 милион \$ и мање је за 42,82 милијарде \$ од просечне апсолутне вредности јаза УК у истом периоду, па можемо сматрати да је величина јаза у извозу робе из УК статистички значајна што потврђује да је сама најава Бреgzита имала негативан утицај на извоз робе из УК.

Слика 15: Ефекти Брегзита на извоз робе УК у односу на „плацебо“ – третман 2016. године

Осетљивост модела је оцењена и померањем третмана у други временски период – 2020. годину. Земље на основу којих је креирано синтетичко УК и њихови пондери су приказани у Табели 17. Највећи утицај на креирање синтетичког УК имају Белгија и Холандија – укупно 86% док је учешће Луксембурга, а посебно Сједињених Америчких Држава, далеко мање.

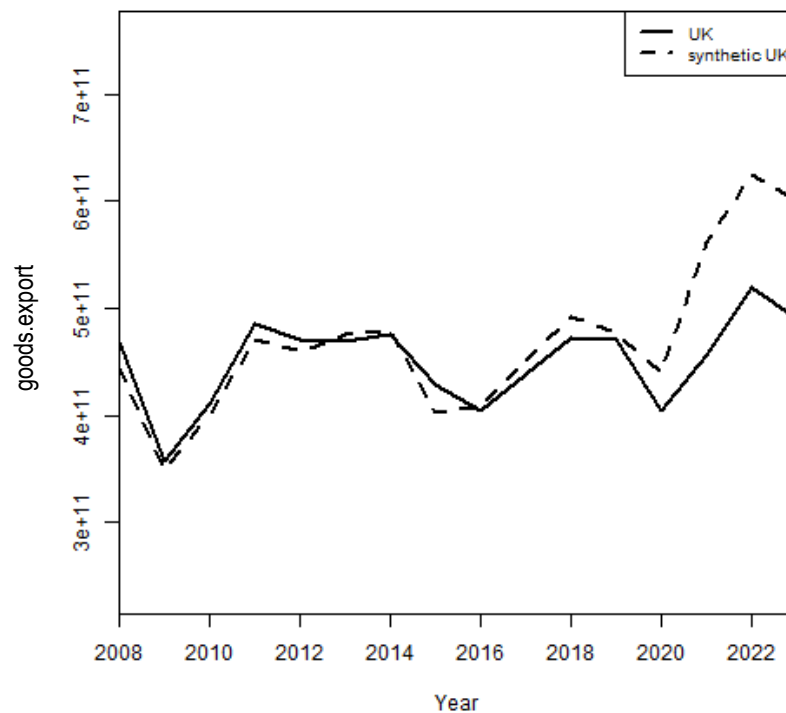
Табела 17: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу goods.export када се третман десио у 2020. години

Земља	Пондер
Белгија	0.547
Холандија	0.313
Луксембург	0.061
Сједињене Америчке Државе	0.0078

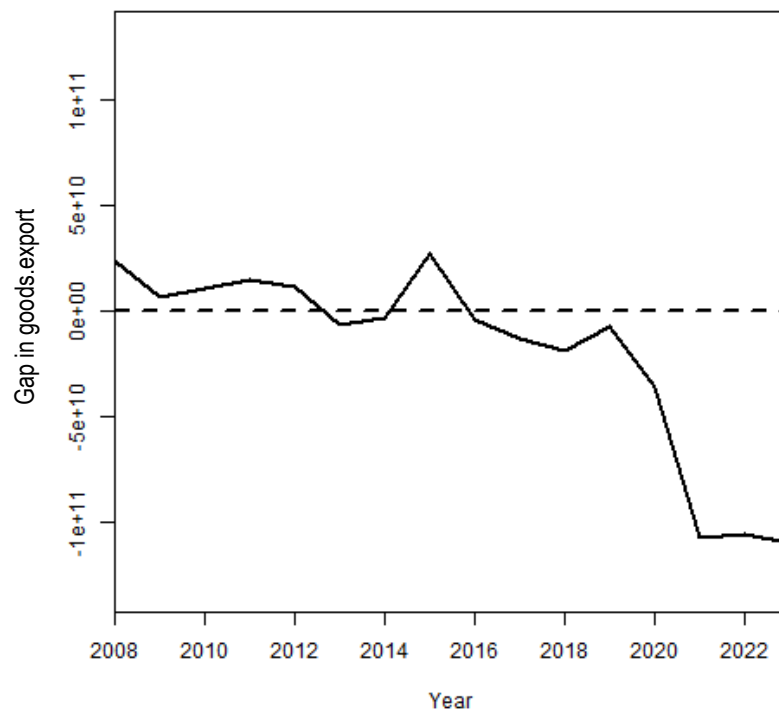
На слици 16 је приказано кретање стварног извоза робе и извоза робе синтетичког УК, а на слици 17 разлика између њих. Са слике 16 се може запазити да је промена у извозу робе већа него она која се деси када се за годину третмана узме 2016. година. Иако би у 2020. години свакако дошло до пада, што показује и кретање двојника УК,

остварени пад вредности робног извоза УК је био знатно већи, а још значајнија разлика је била присутна у наредним годинама.

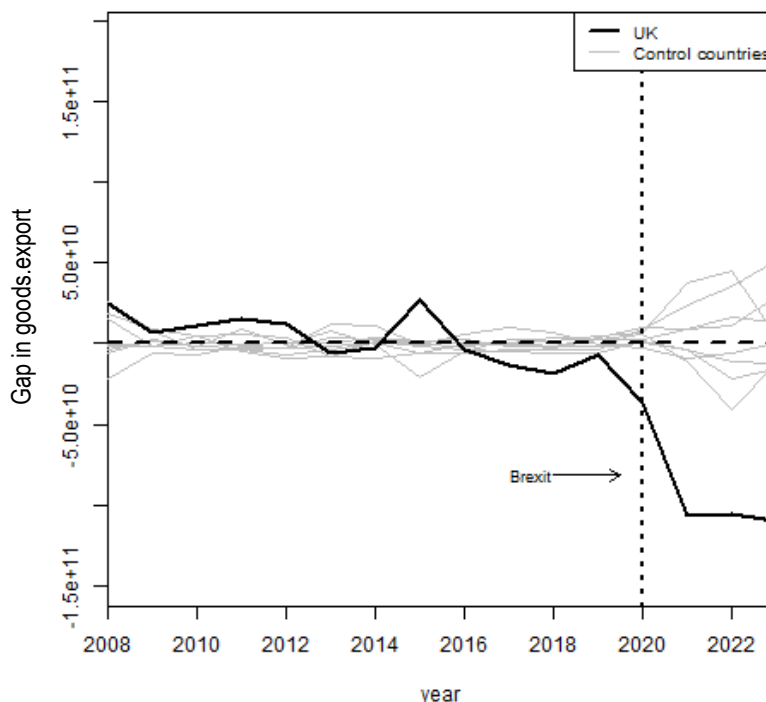

Слика 16: Кретање извоза робе УК и синтетичког УК – третман 2020. године

Слика 17: Разлика између стварног извоза робе УК и извоза робе синтетичког УК – третман 2020. године

Након стабилизације привредних потреса изазваних пандемијом болести COVID-19, у наредним годинама се могао очекивати значајно већи раст у извозу робе од оствареног да је УК остало у Европској унији. Разлика у корист двојника УК је постала још израженија што се јасно може уочити и на Слици 17. Просечан јаз након третмана је износио -110 милијарди \$, што представља просечан годишњи губитак у извозу робе након Брегзита. Тако драстичан пад се може приписати завршетку транзиционог периода и напуштању заједничког тржишта ЕУ почетком 2021. године чиме је окончан потпуно слободан приступ за британске извознике тржити ЕУ, а међусобна трговинска размена се почела одвијати према правилима новог Споразума.

Слика 18: Ефекти Брегзита на извоз робе УК у односу на „плацебо“ – третман 2020. године

На основу плацебо анализе, на слици 18 је приказано кретање извоза робе УК у односу на узорак синтетичких земаља који се добија када се у истом тренутку примени третман на све земље из донаторског пула (не узимајући у обзир УК) и на тај начин добије њихова синтетичка верзија. Из анализе су избачене екстремне вредности. На слици 18 се види да је јаз у извозу робе УК у 2020. години много већи него код групе синтетичких земаља и да је у наредне три године постао још израженији. Док се робна трговина осталих земаља опорављала након шокова изазваних пандемијом, УК је

остваривало далеко лошије резултате. Емпиријски израчунато p износи 631 милион \$ и мање је за 109,37 милијарди \$ од просечног јаза УК у истом периоду, па се може сматрати да је величина јаза у извозу робе УК статистички значајна, тј. да је Брежит имао снажан негативан утицај на извоз робе из УК и када се за годину третмана узме 2020. година.

На основу претходне анализе, може се закључити да Брежит има статистички значајан утицај на пад робног извоза УК и да је извоз робе протеклих година био далеко мањи него што би се могло очекивати да до изласка из ЕУ није дошло, што указује да је напуштање заједничког тржишта ЕУ имало значајне последице по британски извоз робе. Тиме је доказан први део треће хипотезе (Х3а) да је Брежит довео до смањења извоза робе Уједињеног Краљевства.

2.4. Утицај Брежита на увоз робе Уједињеног Краљевства

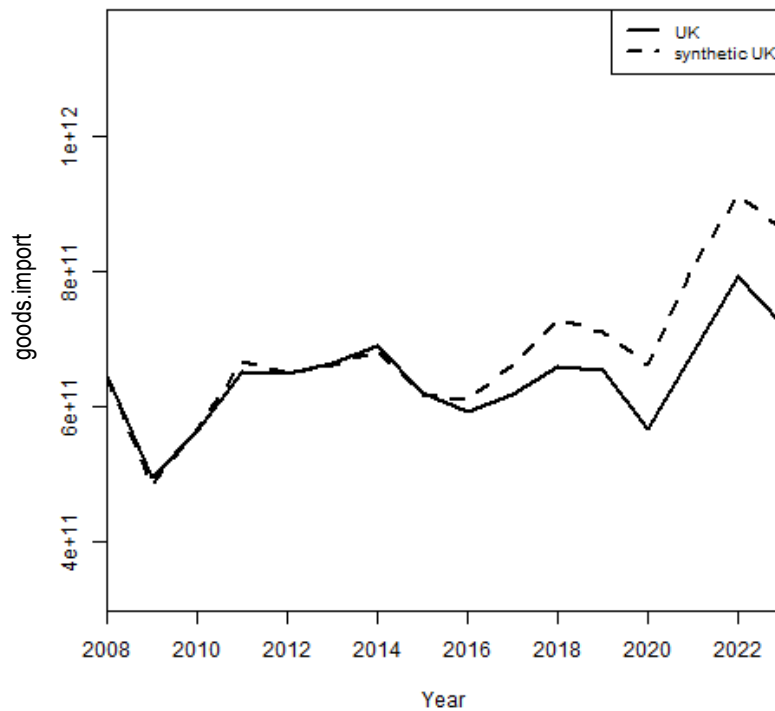
Четвртим моделом је тестиран утицај најаве Брежита и Брежита на увоз робе УК у односу на синтетичко УК, тј. у односу на претпостављено кретање робног увоза који би био остварен да није дошло до изласка из ЕУ. За тестирање утицаја најаве Брежита, година у којој је извршен третман је 2016. Земље на основу којих је креирано синтетичко УК и њихови пондери су приказани у Табели 18. Може се уочити да највећи допринос синтетичком УК дају Грчка и Немачка, потом, готово једнак, Сједињене Америчке Државе и Луксембург, док Данска има значајно мањи утицај.

Табела 18: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу `goods.import` када се третман десио у 2016. години

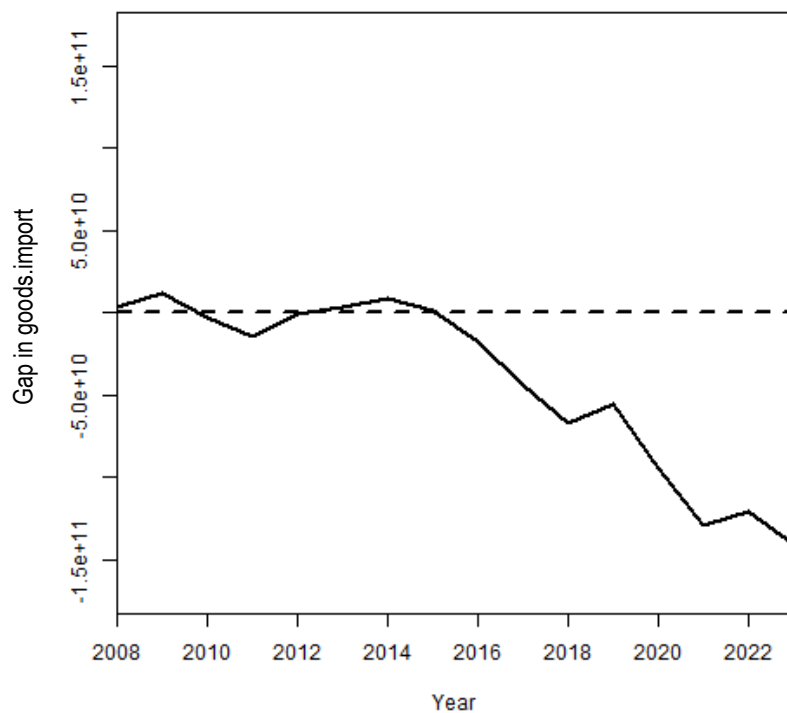
Земља	Пондер
Грчка	0.407
Немачка	0.234
Сједињене Америчке Државе	0.155
Луксембург	0.145
Данска	0.059

На слици 19 је приказано кретање стварног увоза робе и увоза робе синтетичког УК, а на слици 20 разлика између њих. Са слике 19 се види да је након најаве Брежита у 2016. години дошло до пораста увоза робе, али да је он био доста мањи него у случају

да излазак уз ЕУ није изгласан. Остварени пад у 2020. години би био значајно мањи, док би раст у наредним годинама и вредности увезене робе у УК бележиле знатно веће вредности да до Брегзита није дошло.

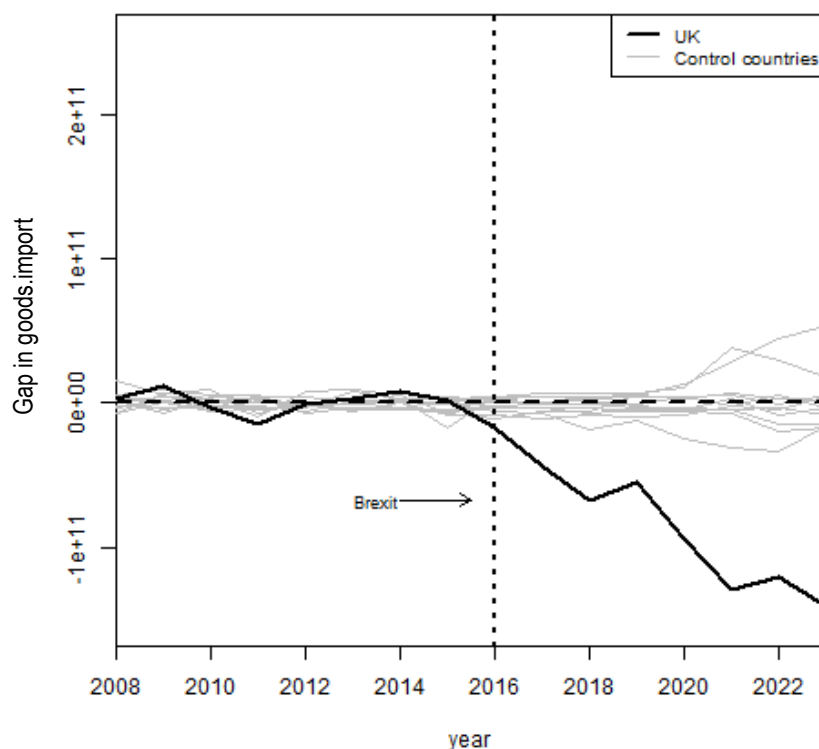

Слика 19: Кретање увоза робе УК и синтетичког УК – третман 2016. године

Слика 20: Разлика између стварног увоза робе УК и увоза робе синтетичког УК – третман 2016. године

Негативна разлика између стварног увоза робе УК и двојника, који представља Краљевство у случају останка у ЕУ, је била присутна током читавог посматраног периода и готово константно се увећавала (слика 20). Просечан јаз након третмана за посматрани период је износио -93 милијарде \$, што представља просечан годишњи пад у вредности увезене робе од 2016. до краја посматраног периода.

Слика 21: Ефекти Брегзита на увоз робе УК у односу на „плацебо“ – третман 2016. године

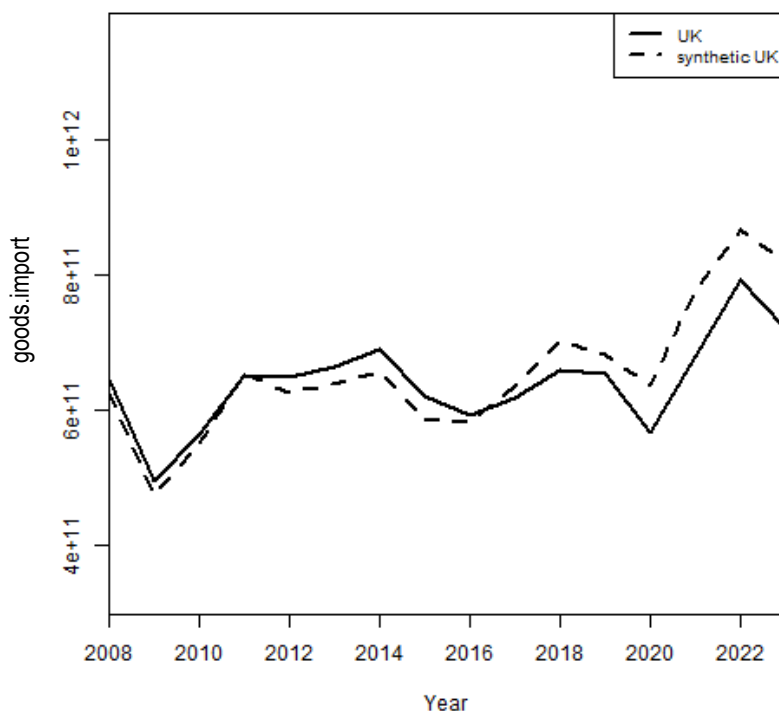
На слици 21 је приказан резултат плацебо анализе. Она показује кретање увоза робе УК у односу на узорак синтетичких земаља који се добија када се у истом тренутку примени третман на све земље из донаторског скупа земаља (не узимајући у обзир УК) и на тај начин добије њихова синтетичка верзија. Из анализе су избачене екстремне вредности. На основу приказаног се јасно види да је јаз у увозу робе УК у 2016. години много већи него код групе синтетичких земаља. Емпиријски израчунато p износи 21 милион \$ и мање је за 92,98 милијарди \$ од просечне апсолутне вредности јаза УК у истом периоду, па се може сматрати да је величина јаза у робном увозу УК статистички значајна, тј. да је Брегзит имао значајан утицај на пад увоза робе у УК.

Исти модел је тестиран и померањем третмана у други временски период – 2020. годину. Земље на основу којих је креирано синтетичко УК и њихови пондери су приказани у Табели 19. Највећи утицај на креирање синтетичке УК (најсличније земље УК) имају Немачка, Грчка и Луксембург – укупно 90% док је учешће Сједињених Америчких Држава мање, а посебно Данске и Португалије.

Табела 19: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу goods.import када се третман десио у 2020. години

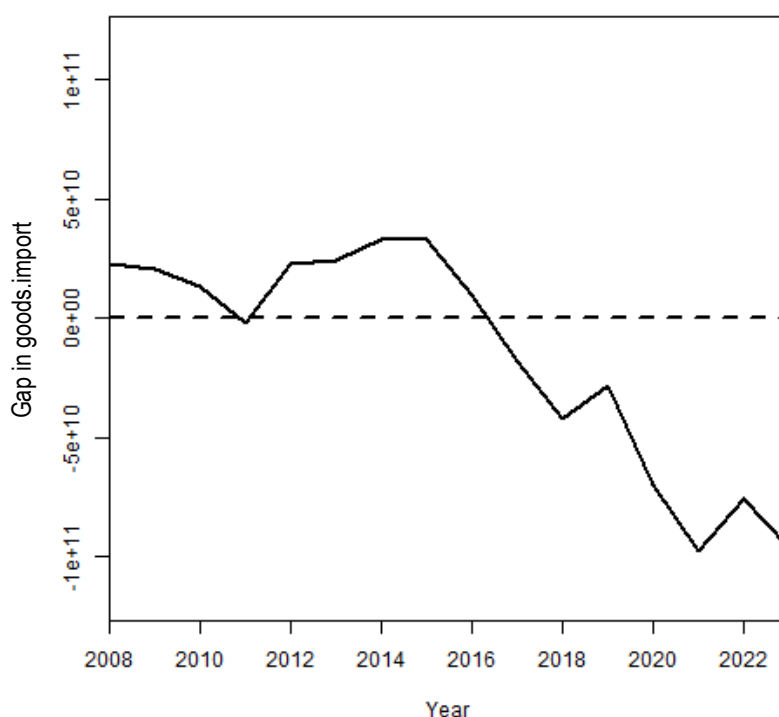
Земља	Пондер
Немачка	0.339
Грчка	0.287
Луксембург	0.273
Сједињене Америчке Државе	0.098
Данска	0.002
Португалија	0.001

На слици 22 је приказано кретање стварног увоза робе и увоза робе синтетичког УК, а на слици 23 разлика између њих. Слика 22 показује да је промена увоза робе услед Брегзита у 2020. години мања него она која се деси када се за годину третмана узме 2016., али је разлика и даље присутна.

Слика 22: Кретање увоза робе УК и синтетичког УК – третман 2020. године

Иако је очигледно да би до смањења увоза у 2020. години свакако дошло, што се може приписати поремећајима у међународној трговини изазваним пандемијом коронавируса, тај пад не би био тако драстичан да УК није било усред Брегзита. Раст увоза који је уследио у периоду опоравка би такође био већи да УК није напустило ЕУ и њено тржиште, па би и упркос паду у 2023. години вредност увезене робе била виша. Услед таквих кретања, просечан јаз након третмана је износио -90 милијарди \$, што представља просечан годишњи пад у вредности британског робног увоза након напуштања заједничког тржишта ЕУ и почетка примене новог Споразума. Графички приказ разлике између стварног увоза робе УК и увоза робе синтетичког УК је дат на Слици 23.

Слика 23: Разлика између стварног увоза робе УК и увоза робе синтетичког УК – третман 2020. године

Плацебо тест није могао бити спроведен због недостајућих података, али се на основу претходне анализе може закључити да Брегзит има статистички значајан утицај на пад робног увоза УК. Тиме је доказан други сегмент треће хипотезе (Х3б) да је Брегзит довео до смањења увоза робе Уједињеног Краљевства.

2.5. Утицај Бреگزита на извоз услуга Уједињеног Краљевства

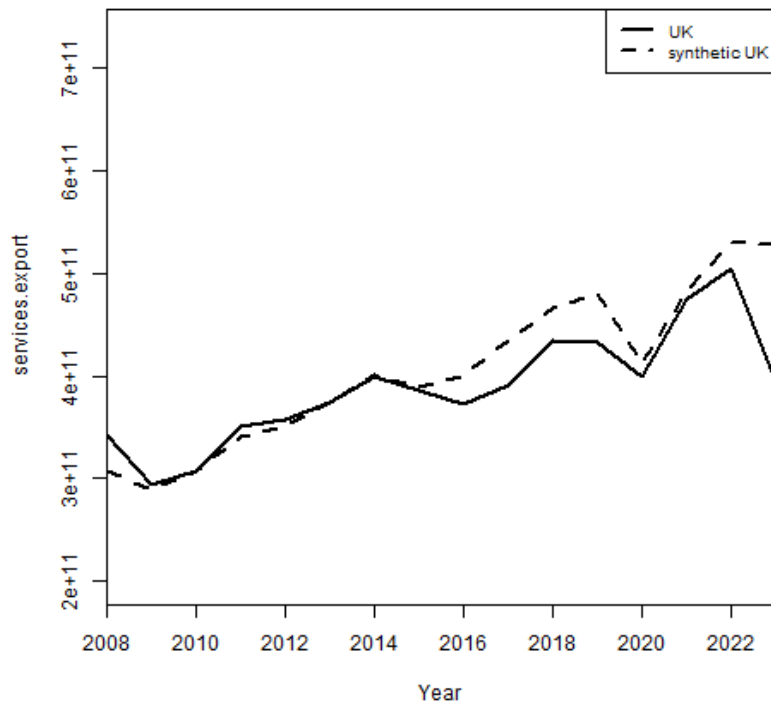
Петим моделом је тестиран утицај најаве Бреگزита и самог Бреگزита на извоз услуга УК у односу на синтетичко УК, тј. у односу на претпостављено кретање извоза услуга који би био остварен да је УК остало део Европске уније. За тестирање утицаја најаве Бреگزита, година у којој је извршен третман је 2016. Земље на основу којих је креирано синтетичко УК и њихови пондери су приказани у Табели 20. Она показује да највећи допринос синтетичком УК дају Немачка и Сједињене Америчке Државе, потом Грчка, док је учешће Португалије и Луксембурга доста мање.

Табела 20: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу services.export када се третман десио у 2016. години

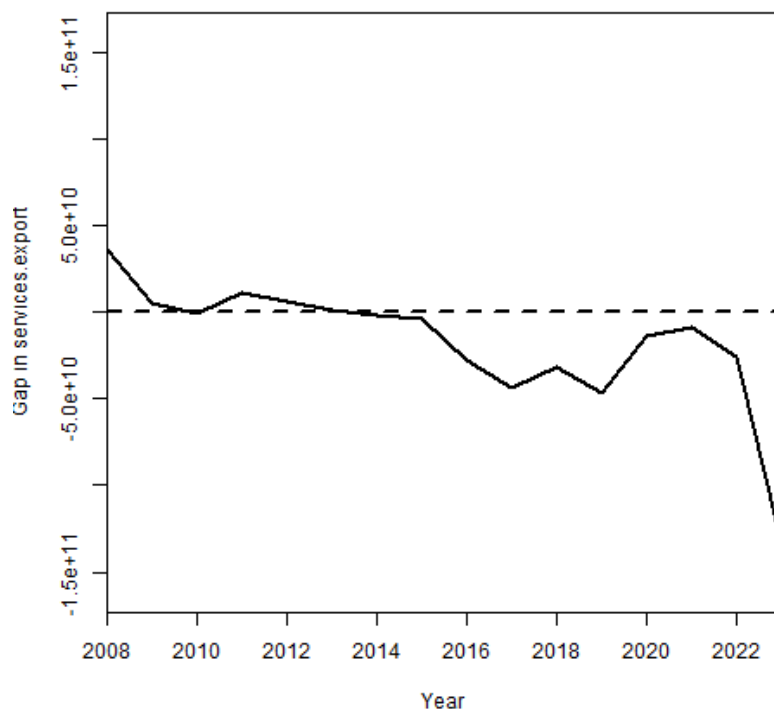
Земља	Пондер
Немачка	0.664
Сједињене Америчке Државе	0.259
Грчка	0.064
Португалија	0.002
Луксембург	0.001

На слици 24 је приказано кретање стварног извоза услуга и извоза услуга синтетичког УК, а на слици 25 разлика између њих. Са слике 24 се види да је након најаве Бреگزита у 2016. години дошло до раста извоза услуга, али да је тај раст био мањи него што би се очекивало да до изгласаног изласка из ЕУ није дошло. Та разлика је била још израженија у 2019. години, али се након стварног Бреگزита јаз на кратко смањио, а потом драстично увећао у 2023. години (слика 25). Просечан јаз након третмана у посматраном периоду је износио -43 милијарде \$ што представља просечан годишњи губитак у извозу услуга УК од 2016. године, до кога не би дошло да Бреگزит није изгласан на референдуму.

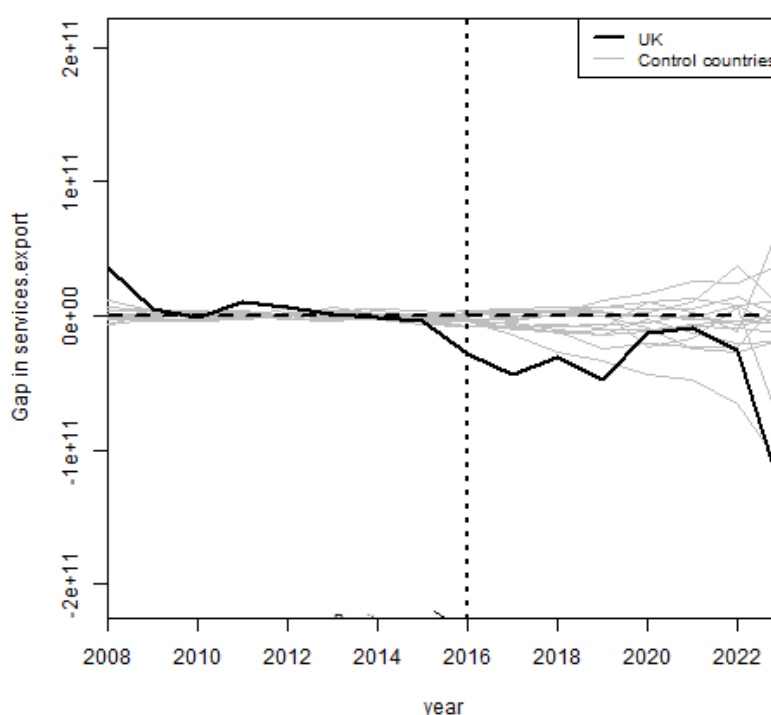

Слика 24: Кретање извоза услуга УК и синтетичког УК – третман 2016. године

Слика 25: Разлика између стварног извоза услуга УК и извоза услуга синтетичког УК – третман 2016. године

На слици 26 је приказана плацебо анализа која показује кретање извоза услуга УК у односу на узорак синтетичких земаља који се добија када се у истом тренутку примени третман на све земље из донатроског скупа земаља (не узимајући у обзир УК) и на тај начин добије њихова синтетичка верзија. Из анализе су избачене екстремне вредности. На основу ње се може видети да је јаз у извозу услуга УК у 2016. години и након тога много већи него код групе синтетичких земаља. Емпиријски израчунато p износи -331 милион \$ и мање је за 42,67 милијарди \$ од просечне апсолутне вредности јаза УК у истом периоду, па можемо сматрати да је величина јаза у извозу услуга УК статистички значајна, тј. да је најава Брежита имала значајан утицај на извоз услуга УК.

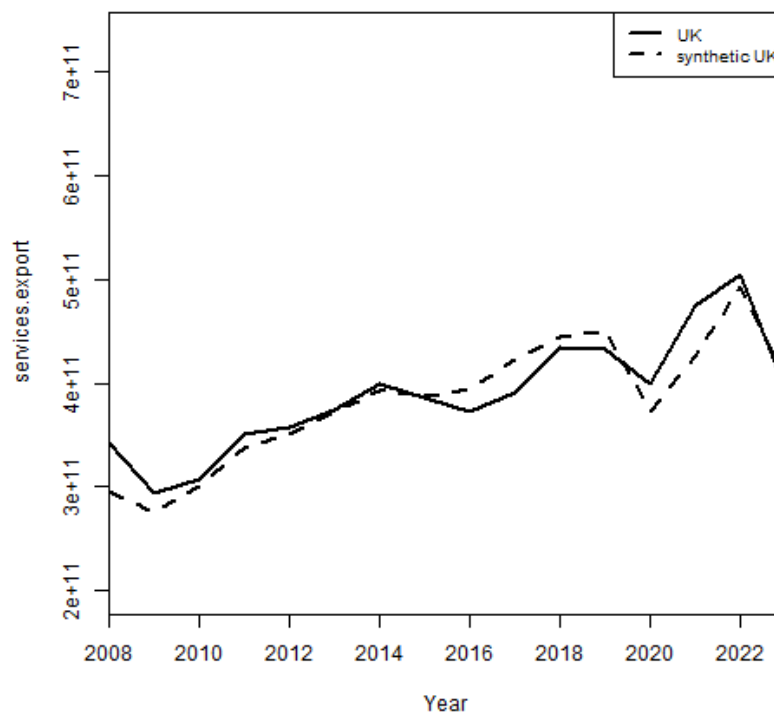
Слика 26: Ефекти Брежита на извоз услуга УК у односу на „плацебо“ – третман 2016. године

Исти модел је тестиран и померањем третмана у други временски период – 2020. годину. Земље на основу којих је креирано синтетичко УК и њихови пондери су приказани у Табели 21. Највећи утицај на креирање синтетичког УК (најсличније земље УК) имају Сједињене Америчке Државе и Француска, нешто мањи Данска, потом Белгија, док остатак учешћа чине Португалија, Аустрија и Исланд.

**Табела 21: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу services.export
када се третман десио у 2020. години**

Земља	Пондер
Сједињене Америчке Државе	0.358
Француска	0.354
Данска	0.199
Белгија	0.084
Португалија	0.003
Аустрија	0.001
Исланд	0.001

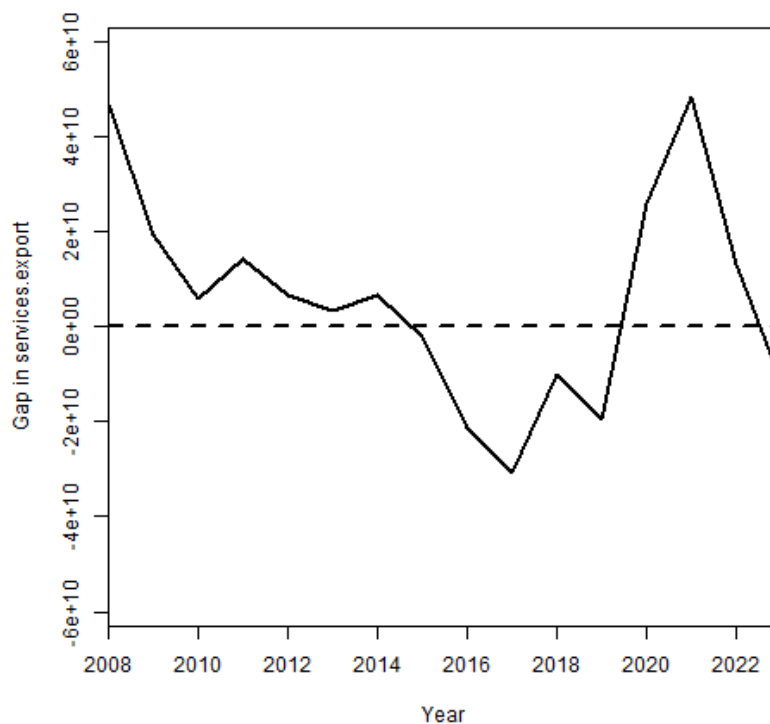
На слици 27 је приказано кретање стварног извоза услуга и извоза услуга синтетичког УК, а на слици 28 разлика између њих. Са слике 27 се уочава да је промена извоза услуга након 2020. године већа него она која се деси када се за годину третмана узме 2016. У овом случају УК је остварило већи извоз услуга него његов двојник, али је та позитивна разлика већ у 2023. години ишчезла.

Слика 27: Кретање извоза услуга УК и синтетичког УК – третман 2020. године

Просечан јаз након третмана је износио 16,7 милијарди \$ што имплицира да напуштање ЕУ није имало негативан утицај на извоз услуга УК и да је он заправо био већи у годинама након Брегзита него што би био случај да до њега није дошло.

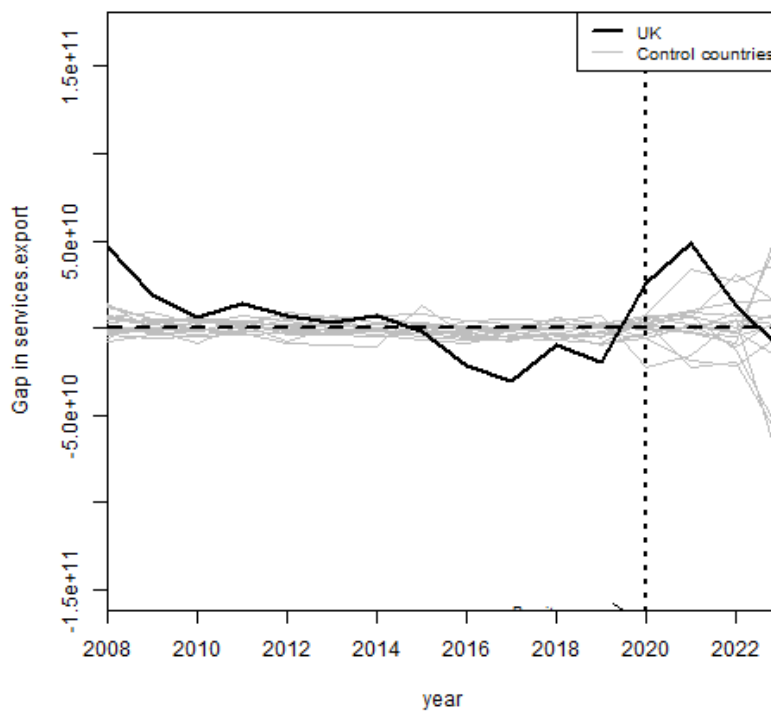
Објашњење за овакав резултат делимично лежи у томе да се услужни сектор других земаља које учествују у креирању двојника у великој мери заснива на туристичким и другим услугама које захтевају прекогранично кретање корисника или пружаоца услуга. Како је у 2020. години слободно кретање људи било онемогућено услед рестрикција проузрокованих противпандемијским мерама, њихов извоз је био далеко мањи него што је то уобичајено. С друге стране, УК има услужни сектор којим доминирају консултантске, банкарске и финансијске услуге које су се могле неометано обављати и током пандемије јер не захтевају физичко присуство, што је и омогућило далеко већи извоз. У прилог томе да је овакав резултат највероватније био само последица тренутних околности говори и чињеница да се већ у последњој години посматраног периода такав тренд завршио, а разлика постала негативна (Слика 28). Свакако се може закључити да је британски извоз услуга далеко мање угрожен Бреgzитом, што је и очекивано с обзиром на веома развијен услужни сектор који у многим областима има значајну конкурентску предност у међународним размерама.

Слика 28: Разлика између стварног извоза услуга УК и извоза услуга синтетичког УК – третман 2020. године

На основу плацебо анализе, на слици 29 је приказано кретање извоза услуга УК у односу на узорак синтетичких земаља који се добија када се у истом тренутку примени

третман на све земље из донаторског скупа земаља (не узимајући у обзир УК) и на тај начин добије њихова синтетичка верзија. Из анализе су избачене екстремне вредности. На слици 29 се види да је јаз у извозу услуга из УК у 2020. години много већи него код групе синтетичких земаља. Емпиријски израчунато p износи 4,48 милиона \$ и мање је за 16,69 милијарди \$ од просечног јаза УК у истом периоду, па можемо сматрати да је величина јаза у извозу услуга из УК статистички значајна, тј. да је Бреgzит имао значајан утицај на извоз услуга УК и када се за годину третмана узме 2020. година.

Слика 29: Ефекти Бреgzита на извоз услуга УК у односу на „плацебо“ – третман 2020. године

У односу на пад који се добија када се за годину третмана узима 2016. година, разлика која настаје када се за годину третмана узима 2020. износи 26,3 милијарде \$. Промена смера јаза која настаје када се промени година третмана говори о различитим смеровима и интензитету кретања извоза услуга у периоду од 2016. до 2020. године и у периоду након 2020. године. Доста краћи период након третмана и поменуте разлике у структури извоза услуга УК и осталих посматраних земаља, а услед несвакидашњих околности до којих је довела пандемија COVID-19, су највероватније главни узроци овако драстичне промене. Како би се могла дати поузданија оцена утицаја Бреgzита на британски извоз услуга, биће потребан већи проток времена. Међутим, с обзиром да

подаци за последње две године, након стабилизације услова, указују најпре на изједначавање, а потом и негативну разлику између стварно остварене вредности извоза услуга УК и оне која би била остварена да је Краљевство остало у ЕУ, може се констатовати да је Брегзит почео испољавати негативан утицај и на сектор услуга када је у питању спољна трговина. То указује да се, уз одређену дозу опреза, може потврдити и трећи део треће хипотезе (ХЗв), да је Брегзит довео до смањења извоза услуга Уједињеног Краљевства.

2.6. Утицај Бреgzита на увоз услуга Уједињеног Краљевства

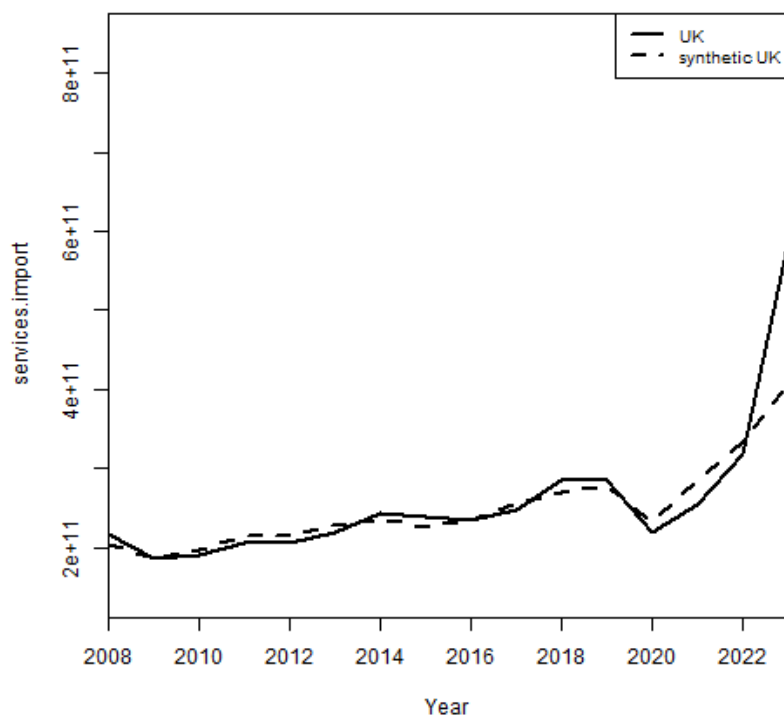
Шестим моделом је тестиран утицај најаве Бреgzита и Бреgzита на увоз услуга УК у односу на синтетичко УК, тј. у односу на претпостављено кретање увоза услуга који би био остварен да је УК остало у ЕУ. За тестирање утицаја најаве Бреgzита, година у којој је извршен третман је 2016. Земље на основу којих је креирано синтетичко УК и њихови пондери су приказани у Табели 22. Она показује да највећи допринос синтетичком УК дају Немачка и Грчка, а нешто мањи Сједињене Америчке Државе и Луксембург.

Табела 22: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу `services.import` када се третман десио у 2016. години

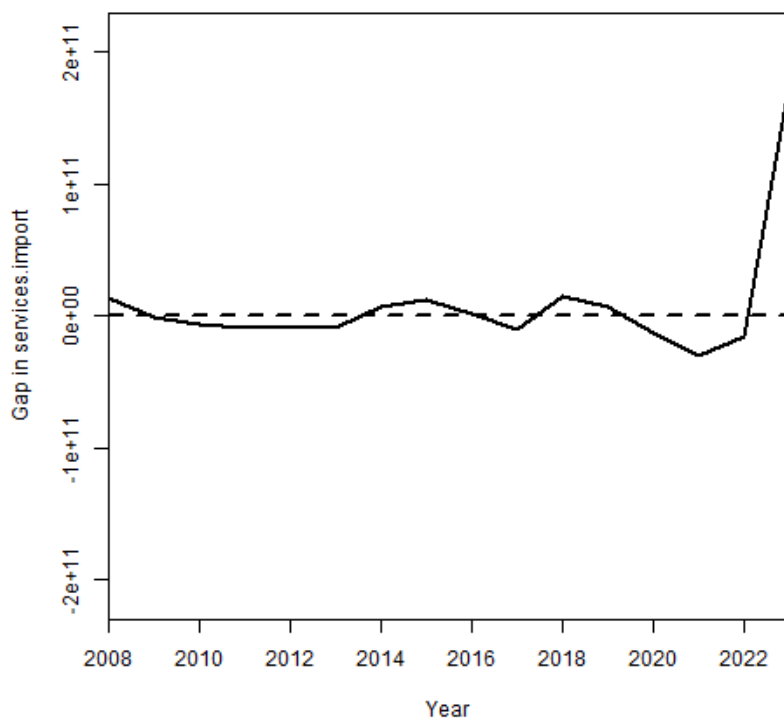
Земља	Пондер
Немачка	0.332
Грчка	0.299
Сједињене Америчке Државе	0.224
Луксембург	0.145

На слици 30 је приказано кретање стварног увоза услуга и увоза услуга синтетичког УК, а на слици 31 разлика између њих. Слика 30 приказује да увоз услуга није значајно реаговао на најаву Бреgzита у 2016. години, али да је након стварног изласка из ЕУ дошло до мањег пада у увозу услуга у односу на синтетичко УК. Негативан јаз је био присутан до 2022. године, када је дошло до изједначења, да би у 2023. години вредност оствареног увоза услуга УК надмашила очекивану вредност у случају да је Краљевство остало у ЕУ. На основу разлике између вредности стварног увоза услуга УК и увоза услуга синтетичког УК добијамо да просечан јаз након третмана износи 18,7 милијарди \$ што је највећим делом резултат остварене разлике у 2023.

години. На основу тога, могло би се закључити да је вредност увоза услуга УК у просеку била већа за 18,7 милијарди \$ годишње од 2016. године до краја посматраног периода.

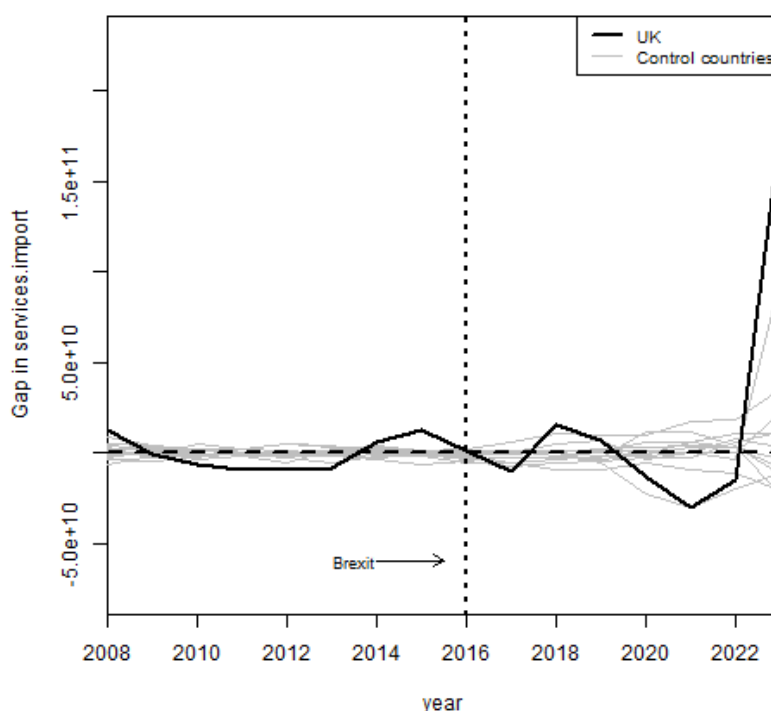

Слика 30: Кретање увоза услуга УК и синтетичког УК – третман 2016. године

Слика 31: Разлика између стварног увоза услуга УК и увоза услуга синтетичког УК – третман 2016. године

На слици 32 је дато кретање увоза услуга УК у односу на узорак синтетичких земаља који се добија када се у истом тренутку примени третман на све земље из донаторског скупа земаља (не узимајући у обзир УК) и на тај начин добије њихова синтетичка верзија. Из анализе су избачене екстремне вредности. Из приказаног се види да је јаз у увозу услуга УК у 2020. години већи него код већине синтетичких земаља. Емпиријски израчунато p износи 96,1 милион \$ и мање је за 18,6 милијарди \$ од просечне апсолутне вредности јаза УК у истом периоду, па можемо сматрати да је величина јаза у увозу услуга УК статистички значајна, тј. да је најава Брежита имала значајан утицај на увоз услуга УК.

Слика 32: Ефекти Брежита на увоз услуга УК у односу на „плацебо“ – третман 2016. године

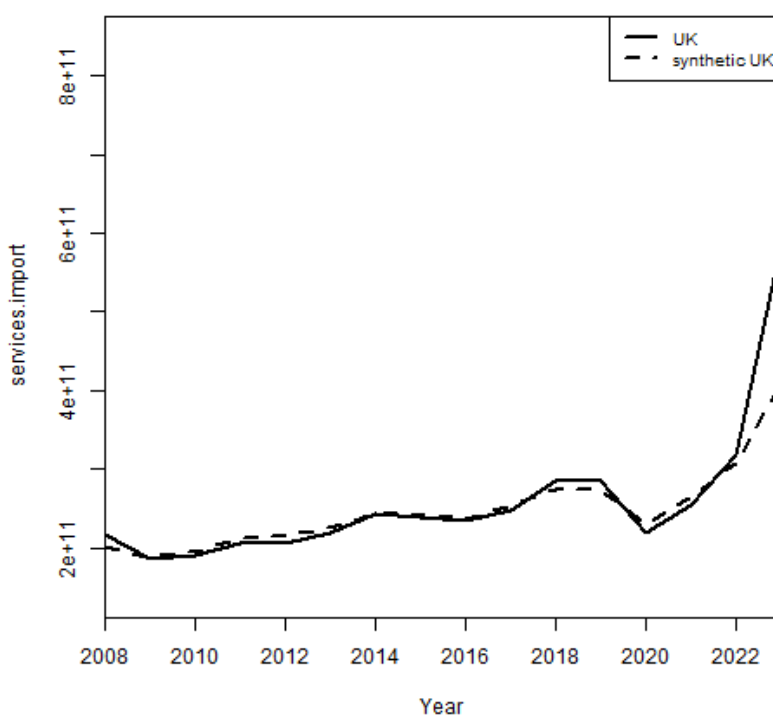
Исти модел тестиран је и са померањем третмана у други временски период – 2020. годину. Земље на основу којих је креирано синтетичко УК и њихови пондери су приказани у Табели 23. У овом случају, у стварању синтетичког УК учешће има велики број земаља. Највећи допринос имају Француска, Холандија и Сједињене Америчке Државе, нешто мањи Португалија, потом Белгија, Данска и Луксембург, док је утицај осталих доста мали.

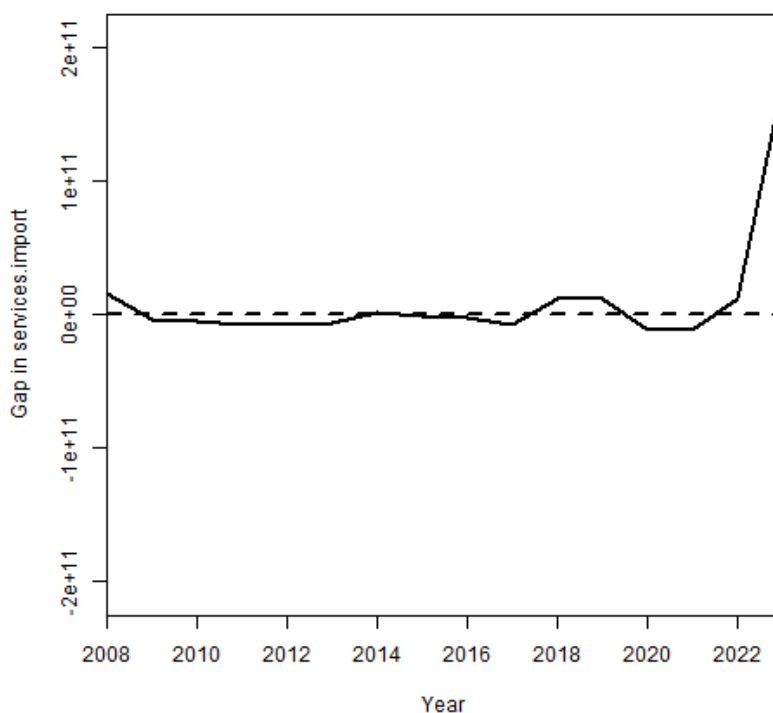
Табела 23: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу services.import када се третман десио у 2020. години

Земља	Пондер
Француска	0.385
Холандија	0.223
Сједињене Америчке Државе	0.202
Португалија	0.104
Белгија	0.034
Данска	0.024
Луксембург	0.019
Немачка	0.003
Аустрија	0.001
Финска	0.001
Италија	0.001
Шведска	0.001

На слици 33 је приказано кретање стварног увоза услуга УК и увоза услуга синтетичког УК, а на слици 34 разлика између њих. Са слике 33 се види да првобитно нису биле забележене значајне промене у увозу услуга УК услед Брежита, када се као година третмана посматра 2020. Иако у 2020. и 2021. години увоз услуга јесте био нешто мањи него што би то био случај да је УК остало у ЕУ, та разлика је прилично мала, а већ у 2022. години је нестала.

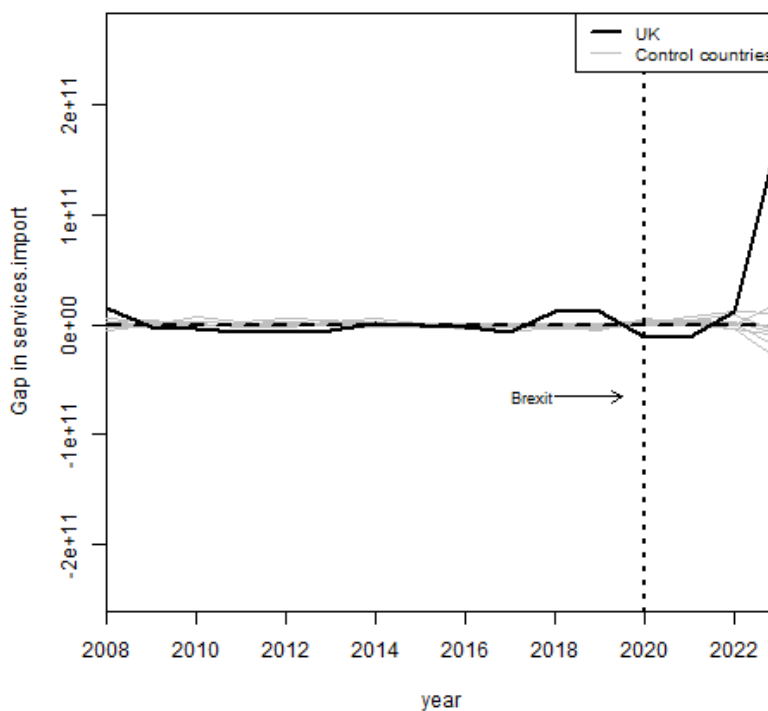
Слика 33: Кретање увоза услуга УК и синтетичког УК – третман 2020. године

Слика 34: Разлика између стварног увоза услуга УК и увоза услуга синтетичког УК – третман 2020. године

Пад у увозу услуга, који би био свакако присутан без обзира на Брегзит, је највећим делом резултат околности насталих услед пандемије COVID-19 и онемогућеног кретања људи које је неопходно за реализацију одређених врста услуга. Укидање рестриктивних мера, поновно успостављање слободног кретања становништва и прекограничног пружања услуга је изазвало нагли раст увоза појединих врста услуга, попут туристичких и транспортних. Како је сектор туризма био међу најјаче погођеним противпандемијским мерама, а УК је земља која традиционално има значајно учешће туристичких услуга у увозу, њихова вредност током 2020. и 2021. године је била на доста ниском нивоу. Укидање ових мера је довело до огромног раста броја туристичких путовања, па су и туристичке услуге у британском увозу забележиле троструко и четвороструко веће вредности током 2022. и 2023. године у односу на 2020. Осим њих, транспортне услуге које су такође биле на неубичајено ниском нивоу у току пандемије, су и више него дуплирале своју вредност у укупном увозу услуга УК у 2022. и 2023. години и превазишле пред-пандемијски ниво. Раст увоза ових услуга може једним делом бити изазван и Брегзитом, који је довео до веће потребе за коришћењем европских превозника и шпедитера за тржиште ЕУ. Исто се може односити на увоз пословних услуга и услуга осигурања које у последњих пар година бележе раст, посебно из земаља

Европске уније. Овакав тренд у последње две године посматраног периода је довео до тога да просечан јаз након третмана износи 58,1 милијарду \$, што указује да је након изласка из ЕУ у просеку годишње остваривана за толико већа вредност увезених услуга него што би то био случај да до Бреgzита није дошло.

Слика 35: Ефекти Бреgzита на увоз услуга УК у односу на „плацебо“ – третман 2020. године

Резултати плацебо анализе су приказани на Слици 35. Она показује кретање увоза услуга УК у односу на узорак синтетичких земаља који се добија када се у истом тренутку примени третман на све земље из донаторског скупа земаља (не узимајући у обзир УК) и на тај начин добије њихова синтетичка верзија. Из анализе су избачене екстремне вредности. Из приказаног се види да је јаз у увозу услуга УК у 2020. години већи него код групе синтетичких земаља, а разлика је посебно велика у 2023. години. Емпиријски израчунато p износи 75 милиона \$ и мање је за 58,03 милијарди \$ од просечног јаза УК у истом периоду, па можемо сматрати да је величина јаза у увозу услуга УК статистички значајна, тј. да је Бреgzит имао значајан утицај на увоз услуга УК када се за годину третмана узме 2020. година.

На основу претходне анализе могло би се закључити да је Бреgzит имао статистички значајан утицај на раст увоза услуга УК. Међутим, услед поменутих

поремећаја у светској привреди претходних година које немају везе са Брегзитом, а које су значајно утицале на могућност прекограничног пружања услуга, као и у случају извоза, биће потребно нешто више времена како би се могло поуздано утврдити у којој мери је остварено повећање увоза резултат изласка из ЕУ, а колико последица само тренутних околности. Досадашњи резултати наводе да четврти део треће хипотезе (Х3г) не може бити потврђен, односно да, бар за сада, Брегзит није довео до смањења увоза услуга Уједињеног Краљевства.

Када сумирамо резултате анализе везане за ефекте Брегзита на спољну трговину УК, можемо закључити да је робна размена УК са остатком света претрпела знатно веће последице. Оне су поготово биле изражене након званичног напуштања заједничког тржишта ЕУ крајем 2020. године, посебно у извозу британске робе. С обзиром да је већина извоза намењена тржишту ЕУ, највећи део пада је највероватније резултат нових баријера у међусобној размени са ЕУ које су настале након губитка статуса чланице, а под новим условима Споразума између УК и ЕУ. Спољнотрговинска размена услуга је, чини се, била далеко мање изложена негативним ефектима Брегзита. Међутим, изузетна подложност утицају околности које су задесиле Европу и свет последњих година чине резултате прилично непоузданим, па остаје да се види колико од насталих промена је последица изласка из ЕУ. Коначно, када посматрамо укупну вредност спољнотрговинске размене УК, можемо закључити да је Брегзит, упркос расту услужне размене, изазвао мању вредност укупне спољнотрговинске размене за нешто више од 125 милијарди \$ годишње у односу на случај да до њега није дошло. Тиме је доказана и трећа хипотеза (Х3) да је Брегзит довео до пада спољнотрговинске размене Уједињеног Краљевства.

2.7. Утицај Брегзита на трошкове спољнотрговинске размене Уједињеног Краљевства

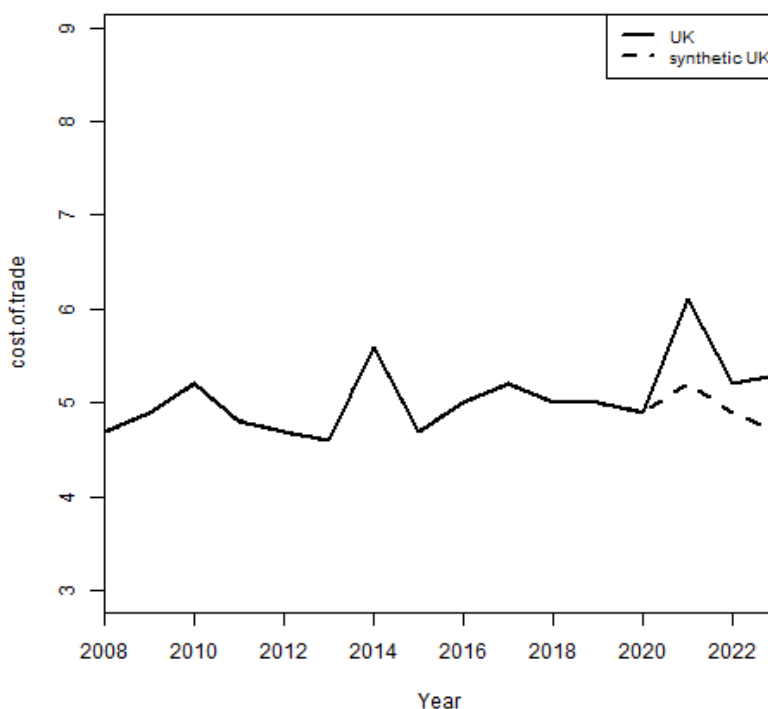
Седмим моделом је тестиран утицај најаве Брегзита и Брегзита на трошкове спољнотрговинске размене УК у односу на синтетичко УК, тј. у односу на претпостављено кретање трошкова спољнотрговинске размене који би били остварени да до изласка из ЕУ није дошло. За тестирање утицаја најаве Брегзита, година у којој је извршен третман је 2016. Земље на основу којих је креирано синтетичко УК и њихови

пондери су приказани у Табели 24. Највећи допринос синтетичком УК дају Португалија и Луксембург, док је утицај Грчке далеко мањи.

Табела 24: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу cost.of.trade када се третман десио у 2016. години

Земља	Пондер
Португалија	0.675
Луксембург	0.276
Грчка	0.048

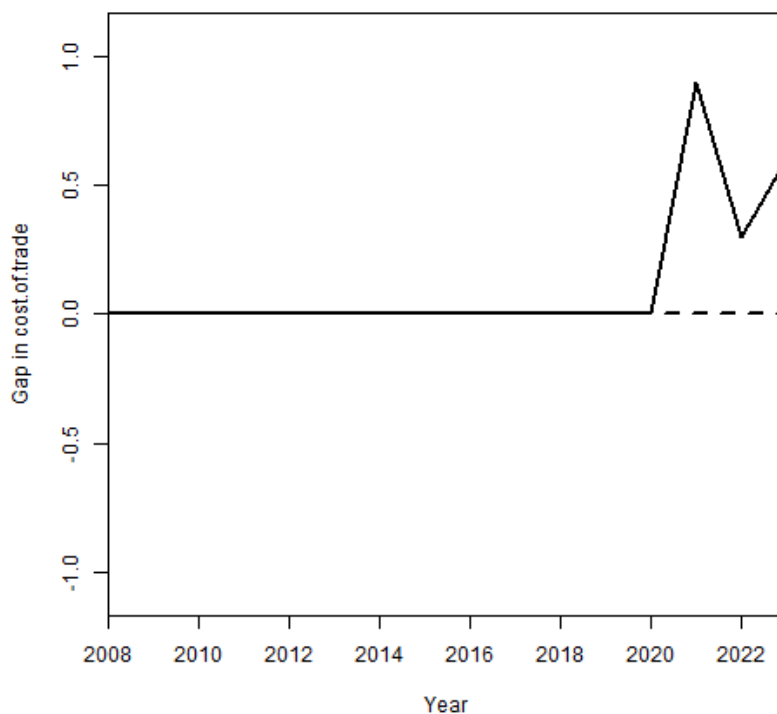
На слици 36 је приказано кретање стварних трошкова спољнотрговинске размене и трошкова спољнотрговинске размене синтетичког УК, а на слици 37 разлика између њих. Са слике 36 се може уочити да трошкови спољнотрговинске размене нису реаговали на најаву Брегзита у 2016. години, али да је након Брегзита дошло до њиховог раста у односу на двојника УК.

Слика 36: Кретање трошкова спољнотрговинске размене УК и синтетичког УК – третман 2016. године

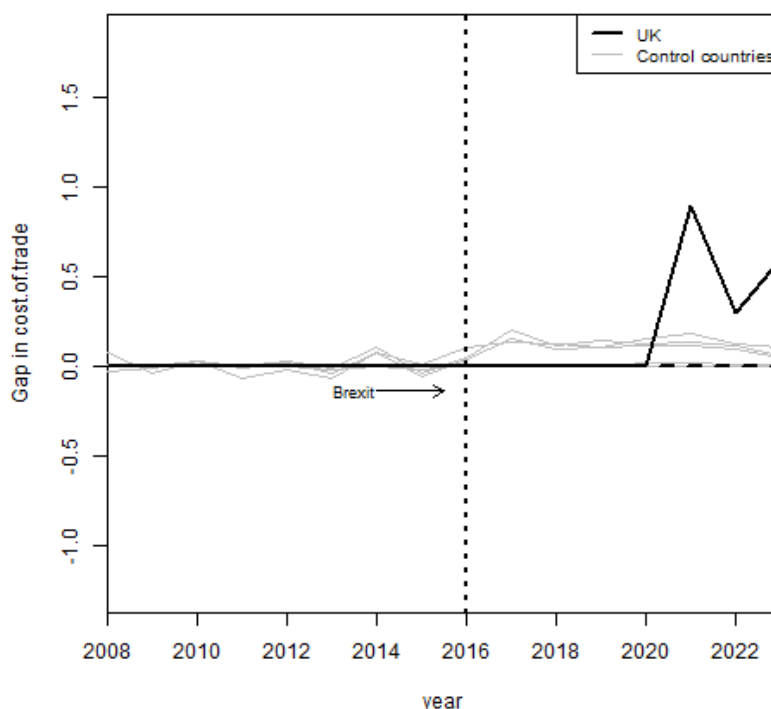
Такав резултат и не изненађује с обзиром да је УК све до почетка 2021. године било део заједничког тржишта и царинске уније ЕУ и примењивало и даље иста правила

везана за спољну трговину, па сама најава Брегзита није могла довести до промена у трошковима спољнотрговинске размене. Просечан јаз након третмана износи 0,26 процентна поена, што указује да је у просеку годишње дошло до раста трошкова спољнотрговинске размене за 0,26%, али тек од 2021. године.

Слика 37: Разлика између стварних трошкова спољнотрговинске размене УК и трошкова спољнотрговинске размене синтетичког УК – третман 2016. године

Резултати плацебо анализе приказани на слици 38 показују кретање трошкова спољнотрговинске размене УК у односу на узорак синтетичких земаља који се добија када се у истом тренутку примени третман на све земље из донаторског скупа земаља (не узимајући у обзир УК) и на тај начин добије њихова синтетичка верзија. Из анализе су избачене екстремне вредности. На слици 38 се може видети да је јаз у трошковима спољнотрговинске размене УК након 2020. године много већи него код групе синтетичких земаља. Емпиријски израчунато p износи 0,07 процентних поена и значајно је мање од просечне апсолутне вредности јаза УК у истом периоду, па можемо сматрати да је величина јаза у трошковима спољнотрговинске размене УК статистички значајна, тј. да је Брегзит довео до значајног пораста трошкова спољнотрговинске размене УК.

Слика 38: Ефекти Брегзита на трошкове спољнотрговинске размене УК у односу на „плацебо“ – третман 2016. године

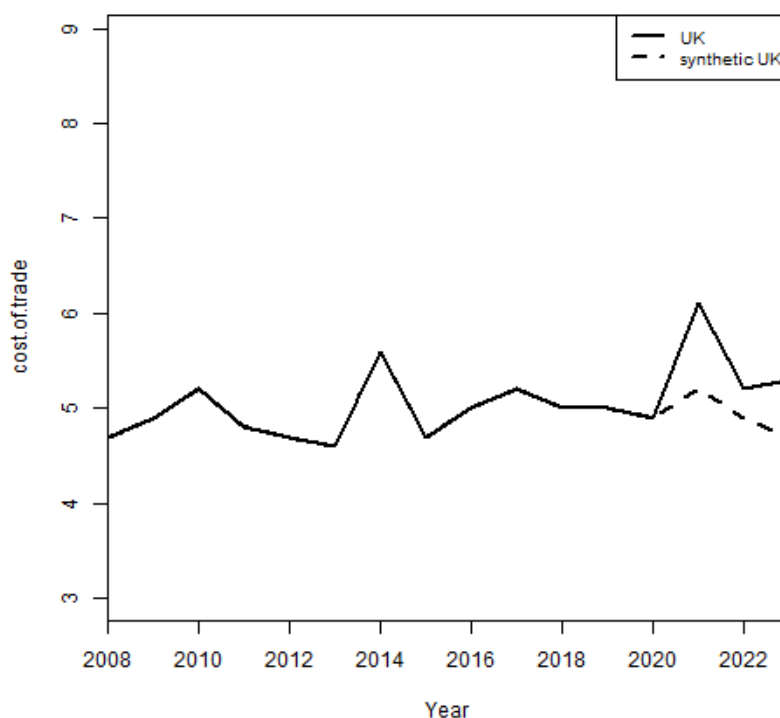
Исти модел тестиран је и померањем третмана у други временски период – 2020. годину. Земље на основу којих је креирано синтетичко УК и њихови пондери су приказани у Табели 25. У овом случају, доминантан утицај на креирање двојника УК има Португалија, док је утицај Луксембурга и Немачке мањи.

Табела 25: Пондери земаља које чине синтетичко УК за варијаблу cost.of.trade када се третман десио у 2020. години

Земља	Пондер
Португалија	0.645
Луксембург	0.250
Немачка	0.105

На слици 39 је приказано кретање стварних трошкова спољнотрговинске размене и трошкова спољнотрговинске размене синтетичког УК, а на слици 40 разлика између њих. Са слике 39 се уочава да је дошло до повећања трошкова спољнотрговинске размене УК од 2021. године услед Брегзита, и када се као година третмана посматра 2020. Просечан јаз након третмана је износио 0,6 процентних поена што указује да је

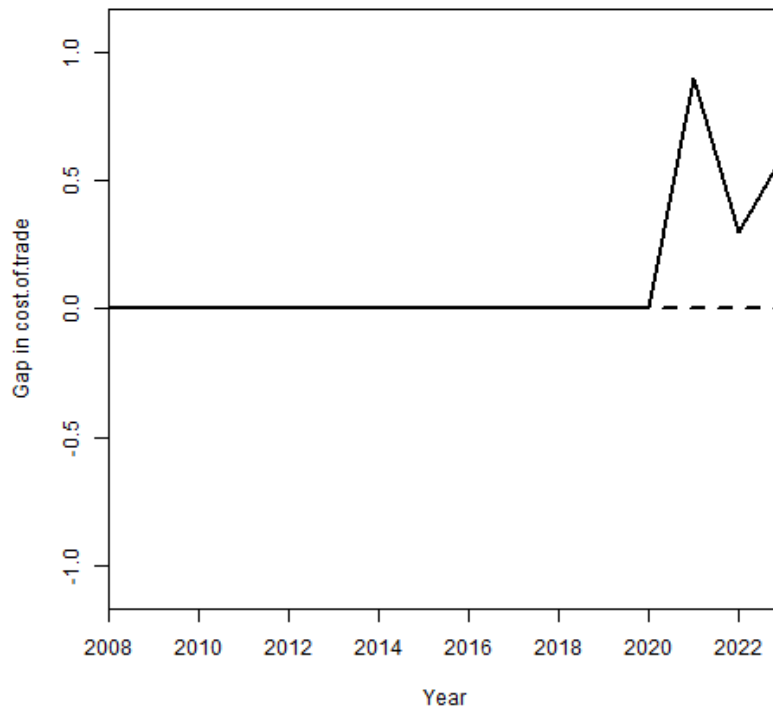
након званичног Брексита дошло до повећања трошкова спољне трговине УК у износу од 0,6%.

Слика 39: Кретање трошкова спољнотрговинске размене УК и синтетичког УК – третман 2020. године

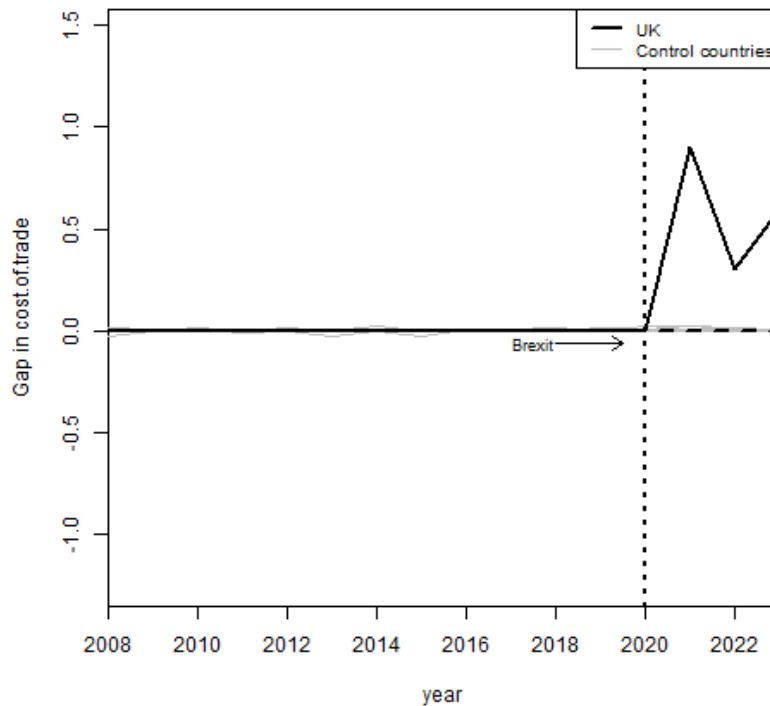
Завршетак транзиционог периода 31. јануара 2021. године је означио и коначан излазак УК са заједничког тржишта ЕУ, напуштање царинске уније и почетак трговања са земљама ЕУ према правилима постигнутим новим Споразумом што је утицало на повећање трошкова спољнотрговинске размене са земљама ЕУ највише услед појаве бројних нецаринских баријера. Трговина УК са остатком света се наставила одвијати према правилима појединачних споразума какви су већ постојали са ЕУ или нових које је УК постигло у међувремену. Нижи трошкови спољнотрговинске размене у последње две године посматраног периода могу бити резултат даље либерализације трговине и ступања на снагу нових споразума између УК и земаља изван ЕУ. С обзиром на то да су у току бројни преговори о слободној трговини и економским партнерствима са земљама из различитих делова света, и да ће се током година највероватније радити на додатној либерализацији спољнотрговинске размене са ЕУ, у будућности би ови трошкови могли бити нижи.

Слика 40: Разлика између стварних трошкова спољнотрговинске размене УК и трошкова спољнотрговинске размене синтетичког УК – третман 2020. године

На слици 41 је приказано кретање трошкова спољнотрговинске размене УК у односу на узорак синтетичких земаља који се добија када се у истом тренутку примени третман на све земље из донаторског скупа земаља (не узимајући у обзир УК) и на тај начин добије њихова синтетичка верзија. Из анализе су избачене екстремне вредности. Из приказаног се може видети да је јаз у трошковима спољнотрговинске размене УК много већи него код групе синтетичких земаља. Емпиријски израчунато p износи 0.07 процентних поена и значајно је мање од просечног јаза УК у истом периоду, па можемо сматрати да је величина јаза у трошковима спољнотрговинске размене УК статистички значајна, тј. да је Брегзит имао значајан утицај на раст трошкова спољнотрговинске размене УК и када се за годину третмана узме 2020. година.

Слика 41: Ефекти Брегзита на трошкове спољнотрговинске размене УК у односу на „плацебо“ – третман 2020. године

На основу претходне анализе се може закључити да је Брегзит имао статистички значајан утицај на раст трошкова спољнотрговинске размене УК. Тиме је доказана четврта хипотеза (Х4) тј. да је изласак из Европске уније изазвао повећање трошкова спољнотрговинске размене Уједињеног Краљевства

Резултати целокупне анализе упућују на то да су ефекти Брегзита значајни и те како присутни, не само од званичног изласка из ЕУ него и годинама пре тога, од најаве Брегзита након референдума. То указује да се и сама намера изласка из неке интеграције, неизвесност коју ствара у будућим односима и ризик од могућих дисторзија одражава на токове спољне трговине, инвестиције и привредни раст. С друге стране, с обзиром на брзину опоравка других земаља након пандемије, могло би се закључити да је многе шокове и кризе лакше поднети као део интеграције. Сумирајући добијене резултате, за сада, могло би се рећи да се Брегзит није показао као паметна одлука и да су губици знатно већи од очекиваних предности. Ипак, с обзиром да су и 2021. и 2022. година, као прве године након Брегзита, биле обележене разним поремећајима у светској и европској економији, тек наредне године ће показати реалније резултате на основу којих би се могли донети и поузданији закључци.

3. Ограничења емпиријског истраживања

Ради критичког сагледавања и преиспитивања научно-истраживачког рада, неопходно је указати и на одређена ограничења спроведене анализе. Ови потенцијални недостаци би могли утицати на добијене резултате, а самим тим и коначне закључке. Међутим, могу бити и полазна тачка за будућа истраживања из ове области.

Као једно од битних ограничења јесте сама чињеница да је од Брегзита, а потом и званичног напуштања заједничког тржишта ЕУ, прошло свега четири односно три године. Да би се испољили сви ефекти оваквог поступка потребан је већи проток времена, па коначан суд о исправности одлуке о Брегзиту је још увек рано донети. Овај недостатак је делимично превазиђен тиме што је урађена анализа и за годину третмана 2016., када је Брегзит постао сасвим изванредан, под претпоставком да су се последице у одређеној мери већ тада почеле реализовати. Само очекивање Брегзита и припрема за излазак из ЕУ су сасвим сигурно довели до промена каквих не би било да су резултати референдума били другачији, па се може сматрати да је једним делом утицај Брегзита био присутан већ од тада. Ипак, тек губитак статуса чланице ЕУ и завршетак транзиционог периода је означио прекид важења дотадашњих права и обавеза које чланство подразумева, па је то моменат од када се може говорити о конкретним последицама дезинтеграције. Кратак период посматрања након третмана у анализи може да упути на непотпуне или погрешне закључке, па је добијене резултате потребно узети са дозом опреза.

Поред недовољно дугог временског периода за анализу и утврђивање коначних ефеката напуштања ЕУ, још једна отежавајућа околност јесте пандемија коронавируса која се такоређи одвијала истовремено са Брегзитом. Поремећаји изазвани ширењем COVID-19 су паралисали готово читаву светску привреду, здравствене системе и свакодневни живот људи у више наврата. Иако је утицај био различитог интензитета широм света, ниједна држава није остала имуна на ове потресе. Такве вандредне околности значајно отежавају истраживање и чине готово немогућим да се прецизно утврди који и колики ефекти се могу приписати условима насталим услед пандемије, а који као резултат Брегзита. Тим пре што је Уједињено Краљевство земља која је била међу најгоре погођеним болешћу COVID-19 и која је претрпела значајне последице, како у здравственом тако и у економском смислу. Ово ограничење је делимично ублажено чињеницом да су све државе обухваћене анализом такође прошле кроз пандемију, као и

да се моделом креира клон који би одговорио на глобалне шокове, попут пандемије коронавируса, на идентичан начин као УК.

Осим тога, већу прецизност и веродостојност резултата би било могуће остварити коришћењем података за краће временске јединице, попут квартала. Међутим, услед недостатка извора оваквих података за све варијабле и земље обухваћене претходном анализом, истраживање је било могуће спровести само на основу годишњих података.

Као и већина других статистичких и економетријских метода, и ова има одређене недостатке. Највећим недостатком ове врсте анализе се сматра то што се ради поређење само две земље (праве и синтетичке), па практично нема масовне појаве, односно праве статистике. Зато се провера валидности закључка врши на два начина: померањем тачке третмана у времену и поређењем са скупом других земаља. У овом истраживању извршене су две главне анализе, са третманом у две тачке: 2016. и 2020. године, а друга анализа је урађена тако што је из донаторског скупа земаља избачено УК, а затим израчунате синтетичке верзије свих тих земаља. На тај начин се “добија” масовна појава, па се доноси закључак у виду вероватноће p која је у овом случају “емпиријска” вероватноћа, пошто се добија као апостериори, тј. израчунава се познати просек свих тих земаља и пореди се са просеком УК. Самим тим је извршена и дупла провера добијених резултата.

4. Значај резултата теоријског и емпиријског истраживања и смернице за будућа истраживања

Теоријско и емпиријско истраживање представљено у овом раду даје значајан допринос разумевању комплексности међународних економских односа, а пре свега процеса економских дезинтеграција и његових ефеката. Паралелним приказом најистакнутијих економских интеграција у свету и начином њиховог функционисања, поред предности које доносе указује се и на другу страну медаље, односно „цену“ коју земље морају платити, а која је најчешће и разлог појаве дезинтеграционих тенденција. С обзиром на то да је већински део досадашњих истраживања и академске пажње био усмерен ка интеграцијама, значај овог рада је утолико већи јер пружа теоријско и практично објашњење економске дезинтеграције и њених исхода, што је до сада прилично скромно обрађено у стручној и научној литератури.

Значај оваквог истраживања додатно наглашава сама чињеница да се ради о првом случају напуштања ЕУ од стране пуноправне чланице, и то једне од најстаријих, што представља преседан у досадашњој историји европских интеграција. Док је процес приступања ЕУ јасно дефинисан и добро познат, излазак из ЕУ је до сада био непознаница. Допринос овог рада је утолико већи јер приказује сву сложеност једног таквог поступка кроз разноликост и ширину ефеката до којих таква одлука доводи. Баш као што Брегзит пружа пример за евентуална будућа иступања из неке економске интеграције, ово истраживање може пружити оквир за анализирање утицаја и последица једног таквог дезинтеграционог процеса. Сазнања и закључци оваквог научног истраживања би могли имати и практичну примену кроз пружање полазне основе креаторима јавних политика у разматрању евентуалне одлуке о напуштању неке интеграције, посебно ако се ради о државама чланицама ЕУ. Поред тога, спровођењем оваквих анализа и информисањем јавности о потенцијалним ефектима, становништво би располагало свим неопходним информацијама и било у могућности да на исправан начин изрази своје мишљење на референдуму.

Иако је током последњих година написан велики број научних радова на тему Бреgzита и дато мноштво процена и предвиђања економских ефеката, посебан допринос ове дисертације у односу на досадашња истраживања се огледа у томе што обухвата сва кључна економска подручја, не само парцијалне анализе појединих сегмената економије (попут спољне трговине, страних инвестиција, миграција становништва и сл.). Додатно, у раду је детаљно анализиран начин на који се излазак УК испољава и на остатак Уније, па се указује и на последице са којима се суочавају преостале чланице што је врло ретко обрађено у досадашњим истраживањима на тему Бреgzита. Осим тога, истакнуте су могуће импликације Бреgzита на остатак света и будуће економске и геополитичке односе. На овај начин је пружена јединствена и свеобухватна студија каква до сада није урађена на разматрану тему.

Значај емпиријске анализе се огледа у томе што омогућава квантитативну процену појединих економских исхода о којима је било речи у теоријском делу. Самим тим, стиче се боље разумевање тежине ефеката који настају престанком чланства у ЕУ, па чак и раније, од самог тренутка доношења такве одлуке. Квантификовање ефеката економске дезинтеграције је од велике важности јер пружа значајну потпору државним органима за адекватно доношење одлука и дефинисање стратегија за даљи развој земље. Такође је значајно за становништво које, иако често није у могућности схвати дубину и

ширину свих потенцијалних ефеката, далеко лакше разуме бројке и исходе исказане на овај начин.

У коначном, од дисертације се очекује да омогући боље разумевање и обогати литературу везану за проучавану проблематику, као и да пружи основу за даље истраживање. Оно би могло ићи у правцу додатног ширења знања и развоја теорије о дезинтеграцији и детаљнијег објашњења самог процеса економске дезинтеграције и његових последица, с обзиром на слабу теоријску заступљеност. Такође, могла би да подстакне додатна истраживања на тему будућности европских интеграција, пробуди интересовање за постојећа „жаришта“ у ЕУ и потенцијалне последице које би излазак још неке од чланица имао. Нека од будућних истраживања би могла ићи и у правцу анализирања ефеката напуштања монетарне уније који овде нису били укључени с обзиром да УК није било део ње. Поред тога, дезинтеграционе тенденције у оквиру самог УК које су се пробудиле након Брежита, могу бити повод за даље испитивање последица изласка из ЕУ на појединачне државе Краљевства. Детаљнија анализа ефеката Брежита би могла показати да ли је напуштање ЕУ подједнако утицало на све саставне делове УК, продубило већ постојеће регионалне диспаратете или подстакло развој националних политика за њихово ублажавање.

Имајући у виду наведена ограничења овде представљеног емпиријског истраживања, могући правци за даљу анализу ефеката Брежита би могли укључивати проширење временског периода у будућности. Већи проток времена би такође пружио и већу релевантност резултата услед превазилажења утицаја пандемије COVID-19 и лакшег изоловања директних ефеката Брежита који ће се сасвим сигурно испољавати дужи низ година. Коришћење других метода би такође могло допунити овде приказане ефекте напуштања ЕУ и дати ширу слику о последицама дезинтеграције.

ЗАКЉУЧАК

Одлука Уједињеног Краљевства да напусти Европску унију представља један од најзначајнијих економских и политичких догађаја у новијој историји који прети да направи преокрет у међународним односима и првенствено у европским интеграцијама. Након деценија које су биле обележене економским повезивањем држава и јачањем регионалне сарадње, долази до све веће жеље за повратком самосталности и суверенитета на светској сцени. Док с једне стране читаво светско тржиште, као и европско, постаје све повезаније и флуидније, све је више дезинтеграционих тенденција у светској привреди у виду увођења баријера, санкција, изопштавања појединих земаља из светских токова, као и тежњи појединих делова ка независности било из економских или политичких разлога. Евроскептицизам у различитим формама и различитим интензитетом захвата поједине европске земље, а Европска унија је све чешће изложена озбиљним изазовима у оквиру својих граница. Оно што је некада било незамисливо, да процес европских интеграција може поћи у супротном смеру, се догодило, а коначни ефекти такве одлуке ће бити познати тек у годинама које долазе.

Сама најава Брексита је довела до периода велике неизвесности и прилагођавања. Непосредне промене су биле бројне, од тренутних и краткорочних, као што су флукуација вредности националне валуте и потреси на финансијском тржишту, до дугорочних и структурних попут реконфигурације трговинских односа, економских и миграторних политика. Појава трговинских баријера у међусобном односу УК и ЕУ је пореметила успостављене ланце снабдевања и изазвала додатне трошкове за предузећа која послују преко граница УК - ЕУ, а потенцијална регулаторна дивергенција је поставила питање о будућој конкурентности и приступу тржишту. Упоређујући досадашња предвиђања и стварна кретања неких од кључних показатеља у протекле три године, може се рећи да се већина процена везана за поремећаје у ланцима снабдевања и спољну трговину обистинила. Међутим, иако се предвиђало да ће излазак из заједничког тржишта ЕУ и трговина према условима новог Споразума додатно допринети смањењу међусобне размене УК са ЕУ и преусмерити британске извознике и увознике на остала тржишта, то се за сада није десило, или бар не у значајнијем обиму. Упоредна анализа са другим земљама сличног нивоа развијености показује да се већина њих знатно брже опоравила од последица изазваних пандемијом коронавируса, и да су пред-пандемијски нивои спољне трговине достигнути знатно пре него у случају УК, посебно када је у питању робна размена. Емпиријска анализа је такође потврдила да је

спољна тровина робом доживела велики пад након Брежита, а посебно британски извоз робе где је дошло до губитка од чак преко 110 милијарди \$ у односу на то да је УК остало део ЕУ. Док су се неки сектори прилагодили или пронашли нове могућности, други настављају да се боре са поремећајима у ланцима снабдевања и отежаним приступом тржишту ЕУ. С друге стране, изузетно конкурентан услужни сектор УК је показао високу отпорност на све екстерне шокове, како оне изазване пандемијом, тако и Брежитом. Услужна спољнотрговинска размена УК са светом је бележила знатно боље резултате у односу на друге развијене економије, а према емпиријској анализи чини се и да је далеко више остала имуна на излазак из ЕУ.

Страна директна улагања су постала угрожена већ самом најавом Брежита. Огромна неизвесност коју су резултати референдума изазвали, а која се протезала годинама након тога, је негативно утицала на одлуке иностраних инвеститора да улажу у УК. Ризик од дисторзија у економским односима УК, пре свега услед могућности непостизања никаквог споразума са ЕУ, је изазивао велики опрез и углавном преусмеравао пословање у друге чланице ЕУ. Рестриктивнији приступ тржишту ЕУ који је донео нови Споразум је такође умањио атрактивност УК за СДИ и довео до мањег нето прилива СДИ након Брежита, што је потврђено и емпиријском анализом. Ипак, овај утицај није једноличан широм целе привреде. Финансијски сектор је показао висок степен отпорности на економску и политичку неизвесност и потресе које је доживело не само УК већ и цео свет последњих година. Иако је Брежит донео бројне изазове и за финансијско тржиште и услужни сектор који га подржава, делује да је Лондон успео да задржи своју позицију финансијског центра Европе и једног од најважнијих у свету. Значајна конкурентност овог сектора која почива на развијеној инфраструктури, великом обиму пословне активности, високо квалификованој радној снази, адекватном регулаторном оквиру и иновативном окружењу омогућава Уједињеном Краљевству да одоли свим променама, а отежавајуће околности претвори у своје предности.

Иако се дуго веровало да је слобода кретања становништва коју подразумева чланство у ЕУ довела до тежег запошљавања домаћег становништва, нижих зарада у неким занимањима и преоптерећености државног буџета, резултати до којих се дошло истраживањем у овом раду нису показали да је то у потпуности тачно. Осим тога, генерални нето ефекти имиграната на британску привреду и јавне финансије, посебно гледајући цео животни циклус, нису били негативни. Дебата и последице референдума промениле су перцепцију идентитета и припадности у Великој Британији. Питања миграција и националног идентитета која су често била у фокусу јавности су неретко

изазивала помешана осећања и ставове према имигрантима, погоршавала ксенофобију и друштвене тензије. Статус и права грађана ЕУ који живе у Уједињеном Краљевству и грађана УК који бораве у ЕУ били су предмет опсежних преговора, утичући на животе милиона људи и постављајући важна питања о правима, интеграцији и кохезији заједнице. Досадашњи ефекти нове миграторне политике и правила запошљавања су такође помешани. Иако јесте дошло до пада прилива нискоквалификованих радника, на тржишту рада су настали бројни проблеми, пре свега у виду недостатка радне снаге одређених образовних и стручних профила, а укупан број имиграната не само да није смањен већ је достигао до сад незапамћено висок ниво који нико није могао предвидети. И док остаје да се види да ли ће новоуведени захтеви и стратегије испољити пожељне ефекте, сада је већ јасно да чланство у ЕУ није било једини узрок и „кривац“ за већи број имиграната, како се некада мислило.

Уштеде у државном буџету које ће бити остварене изласком из Европске уније, иако на први поглед значајне, могу доћи по високој цени. Средства коришћена из европских фондова и институција морају бити надокнађена из сопствених извора, али њихов обим и ефикасност за сада тешко да могу одговорити на потребе привредног и инфраструктурног развоја УК. С друге стране, ниска продуктивност рада, као један од водећих проблема британске привреде последњих година, додатно успорава привредни раст и пораст благостања становништва.

Брегзит је утицао и на односе унутар Уједињеног Краљевства између његових саставних делова. Сам референдум разоткрио је дубоко укорењене поделе унутар британског друштва и политике. Излазак из ЕУ је већинским делом изгласан од стране незадовољних, људи нижег степена образовања и друштвено-економског статуса, који живе на периферији Енглеске. Разлике у ставовима о напуштању ЕУ су распламсале унутрашње поделе и жеље Шкотске и Северне Ирске да се ослободе заједничке власти и заштите сопствене интересе останком у ЕУ. Целокупни процес око Бреgzита, преговори и имплементација новог Споразума са ЕУ су константно тестирали отпорност политичких институција и управљачких структура Уједињеног Краљевства. Иако су на крају сепаристичке намере утихнуле, а британска Влада успела да макар за сада успостави мир и уважи захтеве и потребе свих региона, Брегзит је поставио нове изазове за стабилност и јединство Краљевства које се показало као не баш тако уједињено.

За ЕУ је Брегзит представљао значајан изазов, и симболички и практично. Економски ефекти Бреgzита, иако у мањем обиму и интензитету, се испољавају и са друге стране Ламанша, поготово у домену трговине и пословања, али и на буџет ЕУ и

њено финансијско тржиште. С обзиром на велики број чланица различитих карактеристика и степена повезаности са УК, ти ефекти нису једнаки широм ЕУ већ доста варирају доводећи до тога да економије блиско повезане са британском привредом сноси највећи део последица и буду угрожене готово колико и само Краљевство. Ипак, мања зависност и значај тржишта УК за ЕУ него у супротном смеру је омогућила бржи опоравак европских ланаца снабдевања и преусмеравање трговине унутар ЕУ, а велики део финансијског пословања је пребачен у европске финансијске центре попут Париза и Франкфурта. Иако је ЕУ у целини претрпела одређене губитке услед Бреگزита, могло би се рећи да су поједине земље изашле као добитници. И то не само у економском, већ и у политичком смислу. Уједињено Краљевство, као држава која је често имала ставове опречне оним из Брисела, али и политичку снагу и моћ да се супростави, је на својеврсни начин пружало равнотежу у политичким односима унутар Уније у бројним областима. Његовим изласком, интереси велике групе мањих земаља могу бити доведени у питање, а ризик од „превласти“ водећих чланица, пре свега Немачке и Француске, све израженији.

Осим тога, одлазак једне од најстаријих, највећих и најразвијенијих држава чланица је пољуљао положај ЕУ као најснажније интегрисане групе земаља и најмоћније интеграције на свету, подривајући њене темеље и значај. Истовремено је значио да је време да преиспита своју политику, механизме управљања и будући правац. Брезит је покренуо бројне дискусије о европским интеграцијама и реформама, подстичући дебате о суверенитету и балансу снага између Брисела и држава чланица. Јединство интеграције је доведено у питање, као и степен њене диференцираности, па ће за будући развој европских интеграција од кључне важности бити успостављање дговарајуће равнотеже између ове две категорије. Излазак УК је значио и губитак чланице са значајном војном и политичком моћи и блиским односима са САД, па је геополитички положај ЕУ у међународним односима такође постао донекле ослабљен.

Изван непосредних граница Уједињеног Краљевства и ЕУ, Брезит може послужити као студија случаја о ширим феноменима глобализације и регионалне интеграције. Поставља релевантна питања о будућности међународне сарадње, односу суверенитета у међусобно повезаном свету и отпорности наднационалних ентитета. Поред тога што уводи нову динамику у међународне трговинске односе, служи истовремено као упозорење или пример за друге потенцијалне покрете који доводе у питање регионалну интеграцију и глобализацију.

Да ли ће напуштање ЕУ омогућити стварање Глобалне Британије, која ће ојачати своју позицију и моћ у међународним односима и постати један од кључних играча 21. века, или ће довести до заостајања британске привреде и ненадокнадивих губитака, остаје да се види. Колико год да УК буде успешно у свом походу на међународно тржиште, светску политичку сцену и афирмисању себе као самосталног учесника, биће потребно доста година да се превазиђу губици и материјализују предности изласка из ЕУ. Како до сада није прошло много времена од званичног изласка УК из ЕУ још увек је рано говорити о коначним ефектима овог потеза који ће се тек у будућности у потпуности реализовати. Тим пре што је услед несвакидашњих догађаја који су захватили свет истовремено, у великој мери замагљен исход самог Бреگزита.

Како време пролази, дугорочни ефекти Бреگزита ће наставити да се испољавају и постати све уочљивији. Прилагодљивост и отпорност политичког и економског система Уједињеног Краљевства биће тестирани, а будући однос са ЕУ ће захтевати сталне преговоре и прилагођавање. За академску заједницу, а пре свега креаторе политика и представнике власти, Бреگزит пружа богат терен за истраживање и размишљање као пример сложености раскида дубоко интегрисаних економских и политичких односа. Изазива нас да преиспитамо фундаменталне претпоставке о интеграцијама, управљању, економији и друштву у 21. веку генерално, а пре свега о европским интеграцијама, њиховом значају, вредностима ЕУ и њиховој одрживости. Лекције научене из овог процеса ће имати велики утицај на будуће дискусије о суверенитету, интеграцији и глобалном економском поретку, обликујући путању међународних односа и економске политике у наредним деценијама. Овај рад је имао за циљ да допринесе разумевању ове тематике и укаже на њен значај и комплексност, пружањем свеобухватне анализе вишедимензионалних ефеката Бреگزита. Увиди добијени овде могу послужити као основа за будућа истраживања, преиспитивања стратегија интеграције и дефинисање политика, подстичући дубље разумевање једног од најважнијих догађаја нашег времена.

ЛІТЕРАТУРА

1. ACEA (2020). *EU-UK automobile trade: facts and figures – March 2020*. European Automobile Manufacturers Association.
2. Adhikari, B. (2022). A Guide to Using the Synthetic Control Method to Quantify the Effects of Shocks, Policies, and Shocking Policies. *The American Economist*, Vol. 67(1), 46–63.
3. Adler-Nissen, R., Galpin, C. & Rosamond, B. (2017). Performing Brexit: How a post-Brexit world is imagined outside the United Kingdom. *The British Journal of Politics and International Relations*, 19(3), 573–591.
4. Agenda 2063. (2015). *Agenda 2063 – The Africa We Want*. Final edition published in 2015. African Union Commission.
5. Aichele, R. & Felbermayr, G. (2015). *Kosten und Nutzen eines Austritts des Vereinigten Königreichs aus der Europäischen Union*, GED Studie, Bertelsmann Stiftung, Gütersloh.
6. Akhtar, S. (2023). *U.S.-UK Trade Relations*. Congressional Research Service.
7. Alessandrini, M., Bettini, C., Iacobucci, E., Gløersen, E., Zillmer, S., Gorny, H., Hat, K. & Münch, A. (2022). *New trade and economic relations between EU-UK: the impact on regions and cities*, Commission for Economic Policy Report. European Committee of the Regions, EU.
8. Almeida, A., Sastre, T., van Limbergen, D. & Hoeberichts, M. (2019). *A tentative exploration of the effects of Brexit on foreign direct investment vis-à-vis the United Kingdom*. Documentos Ocasionales. N.º 1913, Banco de España, Madrid.
9. APEC (2005). *APEC at a Glance*. APEC Secretariat, Singapore.
10. Armingeon, K. & Guthmann, K. (2014). Democracy in crisis? The declining support for national democracy in European countries, 2007-2011. *European Journal of Political Research* 53, 423-442.
11. Arriola, C., Carrico, C., Haugh, D., Pain, N., Rusticelli, E., Smith, D. van Tongeren, F. & Westmore, B. (2018). *The Potential Macroeconomic and Sectoral Consequences of Brexit on Ireland*, OECD Economics Department Working Papers No. 1508. OECD, Paris.
12. Auer, D. & Tetlow, D. (2023). Brexit, uncertainty, and migration decisions. *International Migration*, 61, 88–103.
13. Ayele, Y. & Winters, A. (2020). *Should the Brexit sterling depreciation have boosted exports? How exchange rates affect trade and prices*. UK Trade Policy Observatory Briefing Paper 44, July 2020. UKTPO, University of Sussex.
14. Bach, M. (2008). *Europa ohne Gesellschaft: Politische Soziologie der europäischen Integration*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
15. Badinger, H. (2005). Growth Effects of Economic Integration: Evidence from the EU Member States. *Review of World Economics*, 141, 50–78.
16. Bajo-Rubio, O. & Torres, A. (2001): *The impact of Spain's integration with the EC on trade and foreign investment*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław
17. Bakker, J.D., Datta, N., Davies, R. & De Lyon, J. (2023). *Brexit and consumer food prices: 2023 update*. CEP Brexit Analysis No. 18. Centre for Economic Performance, London School of Economics and Political Science, London.
18. Balassa, B. (1962). *The theory of economic integration*. London: George Allen & Unwin.

19. Balassa, B. (1976). Types of Economic Integration. Reprinted from *Economic Integration: Worldwide, Regional, Sectoral*, Edited by Fritz Machlup. International Economic Association, Wiley & Sons, Inc. World Bank Reprint Series: Number Sixty-nine, 16-31.
20. Baldwin, R.E., Forslid, R. & Haaland, J.I. (1996). Investment creation and diversion in Europe. *The World Economy*. 19(6), 635-659.
21. Bank of England (2015). *EU membership and the Bank of England*, October 2015.
22. Becker, S. & Fetzer, T. (2018). *Has Eastern European Migration Impacted British Workers?* The Warwick Economics Research Paper Series No.1165
23. Begg, I. (2017). *The EU budget after 2020*. European Policy Analysis, September, Issue 2017:9, Swedish Institute for European Policy Studies.
24. Benedi Lahuerta, S. & Iusmen, I. (2020). EU nationals' vulnerability in the context of Brexit: the case of Polish nationals, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1-23.
25. Bennett, J., Chappell, P., Reed, H. & Sriskandarajah, D. (2010). *Trading places: the 'Commonwealth effect' revisited*. A Working Paper. The Royal Commonwealth Society, London, United Kingdom.
26. Bergbauer, S., Cominetta, M., De Giovanni, M., Di Iasio, G., Libertucci, M., Marmara, P., Rouveyrol, C., Ryan, E. & Wehmeier, E. (2020). *Implications of Brexit for the EU financial landscape*. Published as part of Financial Integration and Structure in the Euro Area, March 2020.
27. Bergin, A., Economides, P., Garcia-Rodriguez, A. & Murphy, G. (2019). *Ireland and Brexit: modelling the impact of deal and no-deal scenarios*. ESRI Special article. Economic & Social Research Institute, Dublin.
28. Bhagwati, J., & Panagariya, A. (1996). Preferential trading areas and multilateralism – Strangers, friends, or foes? In J. Bhagwati & A. Panagariya (Eds.), *The economics of preferential trade agreements*. New York: AEI Press.
29. Birnie, E. (2023). *What are the economic implications of the Windsor Framework?* Economics Observatory; Nations, regions & cities, 4 april 2023.
30. Bisciari, P. (2019). *A survey of the long-term impact of Brexit on the UK and the EU27 economies*. Working Paper Document No 366, National Bank of Belgium, Brussels.
31. Bishop, M. & Clegg, P. (2018). Brexit: Challenges and Opportunities for Small Countries and Territories. *The Round Table*, 107(3), 329–339.
32. Bolton, P. & Roland, G. (1997). The Breakup of Nations: A Political Economy Analysis. *The Quarterly Journal of Economics*, 112(4), 1057-1090.
33. Booth, S., Howarth, C., Persson, M., Ruparel, R. & Swidlicki, P. (2015). *What if...? The Consequences, challenges & opportunities facing Britain outside EU*, Report 03/2015. Open Europe, London.
34. Bortun, V. (2022). Plan B for Europe: The Birth of 'Disobedient Euroscepticism'? *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 60(5), 1416–1431.
35. Bozorgmehr, K., Saint, V., Kaasch, A., Stuckler, D. & Kentikelenis, A. (2020). COVID and the convergence of three crises in Europe, Comment. *The Lancet Public Health*, 5(5), e247-e248.
36. Brakman, S., Garretsen, H. & Kohl, T. (2023). EXITitis in the UK: Gravity Estimates in the Aftermath of Brexit. *De Economist*, 171, 185–206.
37. Breen, C., Bierbaum, M. & Wright, W. (2023). *EU capital markets: a new call to action*. The Future Of EU Capital Markets Report. New Financial LLP.
38. Breinlich, H., Leromain, E., Novy, D. & Sampson, T. (2020). Voting with their money: Brexit and outward investment by UK firms. *European Economic Review*, 124, 1-20.
39. Breinlich, H., Leromain, E., Novy, D. & Sampson, T. (2022). The Brexit vote, inflation and U.K. living standards. *International Economic Review*, 63(1), 63-93.

40. Brien, P. (2020a). *EU funding in the UK*. Briefing Paper Number 7847. House of Commons Library.
41. Brien, P. (2020b). *The European Investment Bank*. Briefing Paper Number 08145. House of Commons Library.
42. Brien, P. (2022). *The UK Shared Prosperity Fund*. Research Briefing Number 08527, House of Commons Library.
43. Brindle, B. & Walsh, P. W. (2024). *Migrant Settlement in the UK*. Migration Observatory briefing, COMPAS, University of Oxford.
44. Bruno, R., Campos, N., Estrin, S. & Tian, M. (2016). *Gravitating towards Europe: An Econometric Analysis of the FDI Effects of EU Membership*, Technical Appendix to 'The Impact of Brexit on Foreign Investment in the UK', Centre for Economic Performance.
45. Bruno, R.L., Ferreira Campos, N. & Estrin, S. (2021). The Effect on Foreign Direct Investment of Membership in the European Union. *Journal of Common Market Studies*, 59(4), 802-821.
46. Buigut, S. & Kapar, B. (2023). How did Brexit impact EU trade? Evidence from real data. *The World Economy*, 46, 1566–1581.
47. Bunn, P., Oikonomou, M., Anayi, L., Mizen, P., Thwaites, G. & Bloom, N. (2021). *Influences on investment by UK businesses: evidence from the Decision Maker Panel*, Quarterly Bulletin 2021 Q2, Bank of England.
48. Burfisher, M., Lambert, F. & Matheson, T. (2019). NAFTA to USMCA: What is Gained?. *IMF Working Paper 19/73*. Western Hemisphere Department, International Monetary Fund.
49. BusinessEurope (2024). *Reform Barometer 2024: Putting Competitiveness at the Forefront of the Next Political Cycle*. BusinessEurope, Brussels.
50. Campello, M., Cortes, G., d'Almeida, F. & Kankanhalli, G. (2020). *Exporting Uncertainty: The Impact of Brexit on Corporate America*. Working Paper No. 26714, NBER Working Paper Series. National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
51. Campos, N. (2019). *B for Brexit: A Survey of the Economics Academic Literature*. Discussion Paper Series IZA DP No. 12134.
52. Campos, N., Coricelli, F. & Moretti, L. (2019). Institutional Integration and Economic Growth in Europe, *Journal of Monetary Economics*, 103, 88-104.
53. Casarini, N. (2024). *The Future of the Belt and Road in Europe: How China's Connectivity Project is Being Reconfigured across the Old Continent – and What It Means for the Euro-Atlantic Alliance*. IAI Papers 24 | 02. Istituto Affari Internazionali (IAI), Rome, Italy.
54. Chaban, N., Niemann, A. & Speyer, J. (2020). Conclusion: External Perceptions of the EU and EU Foreign Policy Making at Times of Brexit. U: *Changing Perceptions of the EU at Times of Brexit. Global Perspectives*, ured. Chaban, N., Niemann, A. & Speyer, J. Routledge.
55. Chan, T.W., Henderson, M., Sironi, M. & Kawalerowicz, J. (2020). Understanding the social and cultural bases of Brexit. *The British Journal of Sociology*, 71(5), 830– 851.
56. CIPD (2023). *Migrant workers and skills shortages in the UK - Role of immigration in tackling post-Brexit skills challenges*. Survey report May 2023. The Chartered Institute of Personnel and Development, London, United Kingdom.
57. City of London (2024a). *City Statistics briefing June 2024: The role of financial and professional services in the UK*. City of London Corporation, UK.

58. City of London (2024b). *Our global offer to business: London and the UK's competitive strengths supporting economic growth*. Fourth edition. City of London Corporation, UK.
59. Clausing, K.A. & Dorobantu, C.L. (2005). Re-entering Europe: Does European Union candidacy boost foreign direct investment?. *The Economics of Transition*, 13(1), 77-103.
60. Commonwealth Secretariat (2018). *Strengthening the Commonwealth Advantage - Trade, Technology, Governance. Commonwealth Trade Review 2018*. Commonwealth Secretariat, London, United Kingdom.
61. Commonwealth Secretariat (2019). *Commonwealth Connectivity Agenda Action Plan*. Commonwealth Secretariat, London, United Kingdom.
62. Copeland, P. & Maccaferri, M. (2023). The UK, the EU, and COVID-19: Media reporting, the recontextualisation of Eurosceptic discourse, and the fait accompli of Brexit. *Politics*, 43(1), 70-88.
63. Corsetti, G. & Pesenti, P. (2002). Self-validating Optimal Currency Areas. *NBER WORKING PAPER SERIES*. Working Paper 8783. National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
64. Crespo Cuaresma, J., Ritzberger-Grünwald, D., & Silgoner, M. A. (2008). Growth, convergence and EU membership. *Applied Economics*, 40(5), 643–656.
65. D'Alfonso, A. (2016). *The UK 'rebate' on the EU budget: An explanation of the abatement and other correction mechanisms*, European Parliamentary Research Service Briefing, European Union.
66. Davies, R. & Studnicka, Z. (2018). The heterogeneous impact of Brexit: Early indications from the FTSE. *European Economic Review*, 110, 1–17.
67. DBT (2023a). *Inward Investment Results 2022 to 2023*, Department for Business & Trade, UK.
68. DBT (2023b). *UK - Republic of Korea Free Trade Agreement - Strategic Approach*. Department for Business and Trade, UK.
69. DBT (2023c). *UK-Switzerland Free Trade Agreement: The UK's Strategic Approach*. Department for Business & Trade, UK.
70. De Sousa, J. & Lamotte, O. (2007). Does political disintegration lead to trade disintegration? Evidence from transition countries. *Economics of Transition*, 15(4), 825–843.
71. Deschamps, É. (2016). *The British call for renegotiation*. CVCE. European Navigator. http://www.cvce.eu/obj/the_british_call_for_renegotiation-en-e13a68a7-a6af4c17-9577-00f1aed86dcd.html
72. Deschamps, É. (2017). Les négociations d'adhésion britannique aux CE et la question du Commonwealth. *Collection 'European Integration studies'*. Preuzeto sa <https://www.cvce.eu/s/tg>.
73. Deutsch, K.W. (1968). *Analysis of international relations*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
74. Dhingra, S. (2019). Brexit and the Future of Trade, in G Kelly and N Pearce (eds.), *Britain Beyond Brexit*, *The Political Quarterly*, 90(S2), 21–31.
75. Dhingra, S., Huang, H., Ottaviano, G., Pessoa, J.P., Sampson, T. & Van Reenen, J. (2017). *The Costs and Benefits of Leaving the EU: Trade Effects*, CEP Discussion Paper No 1478. Centre for Economic Performance, London School of Economics and Political Science, London.
76. Dhingra, S., Ottaviano, G., Sampson, T. & Van Reenen, J. (2016a). The impact of Brexit on foreign investment in the UK. *BREXIT 2016 Policy analysis from the Centre*

- for Economic Performance*, London School of Economics and Political Science, London, 24-33.
77. Dhingra, S., Ottaviano, G., Sampson, T. & Van Reenen, J. (2016b). *The consequences of Brexit for UK trade and living standards*. CEP Brexit Analysis No. 2. Centre for Economic Performance, London School of Economics and Political Science, London.
  78. Di Iasio, V. & Wahba, J. (2023). Expecting Brexit and UK migration: Should I go?. *European Economic Review*, 157, 104484.
  79. DIT (2017). *Preparing For Our Future UK Trade Policy*, Cm 9470, October 2017.
  80. DIT (2021a). *Final Impact Assessment of the Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and Japan for a Comprehensive Economic Partnership*. Department for International Trade, UK.
  81. DIT (2021b). *Free Trade Agreement between the United Kingdom, and Norway, Iceland, and Liechtenstein Parliamentary Report*. Department for international Trade, UK.
  82. DIT (2022a). *UK-Gulf Cooperation Council Free Trade Agreement: The UK's Strategic Approach*. Department for international Trade, UK.
  83. DIT (2022b). *UK-Mexico Free Trade Agreement: The UK's Strategic Approach*. Department for Business & Trade, UK.
  84. DIT (2022c). *UK-Canada Free Trade Agreement: The UK's Strategic Approach*. Department for international Trade, UK.
  85. DIT (2022d). *Impact assessment of the Free Trade Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and Australia*. Department for international Trade, UK.
  86. DIT (2022e). *Impact assessment of the Free Trade Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and New Zealand*. Department for international Trade, UK.
  87. DIT (2022f). *UK-India Free Trade Agreement: The UK's Strategic Approach*. Department for international Trade, UK.
  88. Djankov, S. & Freund, C. (1998). Disintegration. *International Finance Discussion Papers*, Number 618, August 1998. Board of Governors of the Federal Reserve System.
  89. Driffield, N. & Karoglou, M. (2019). Brexit and foreign investment in the UK. *Journal of the Royal Statistical Society: Series A*, 182(2), 559–582.
  90. Driffield, N. & Munday, M. (2000). Industrial performance, agglomeration, and foreign manufacturing investment in the UK. *Journal of International Business Studies*, 31, 21–37.
  91. Du, J. & Shepotylo, O. (2022). *TCA, Non-tariff Measures and UK Trade*. ERC Research Paper 98, June 2022. Enterprise Research Centre
  92. Du, J., Beyza Satoglu, E. & Shepotylo, O. (2022). *Post-Brexit UK Trade: An Update*. Insight Paper, November 2022. Centre for Business Prosperity, Aston University.
  93. Dunning, J. H. & Lundan, S. M. (2008). *Multinational enterprises and the global economy*. Edward Elgar Publishing.
  94. Dustmann, C. & Frattini, T. (2013). *The Fiscal Effects of Immigration to the UK*, Discussion Paper Series CDP No 22/13, Centre for Research and Analysis of Migration, Department of Economics, University College London
  95. Dustmann, C., Kastis, Y. & Preston, I. (2022). *Inequality and immigration*. IFS Deaton Review of Inequalities, Institute for Fiscal Studies.
  96. Duval, R., Ji, Y., Li, L., Oikonomou, M., Pizzinelli, C., Shibata, I., Sozzi A. & Tavares, M. (2022). *Labor Market Tightness in Advanced Economies*. IMF Staff Discussion Notes, SDN/2022/001. International Monetary Fund.

97. EC (2020b). COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS - A Capital Markets Union for people and businesses-new action plan. COM/2020/590 final. European Commission, Brussels, 24.9.2020.
98. EC (2020a). *Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL establishing the Brexit Adjustment Reserve*, COM(2020) 854 final, 2020/0380 (COD). European Commission, Brussels, 25.12.2020.
99. EC (2021a). *The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU: Facts and figures*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
100. EC (2021b). *What is The Capital Markets Union?*. European Commission https://finance.ec.europa.eu/document/download/c3ce149d-193f-4427-ba2e-f4d64f32765d_en?filename=capital-markets-union-action-plan-factsheet_en.pdf
101. EC (2022). *CAPITAL MARKETS UNION: A path towards a stronger EU clearing system*. European Union.
102. EC (2023). *The next generation of EU Own Resources*. Streamlined Proposal, 20 June 2023. European Union.
103. ECA (2020). *Capital Markets Union – Slow start towards an ambitious goal*. Special Report. European Court of Auditors, Luxembourg.
104. ECOWAS Commission (2022). *Ecowas Vision 2050 “ECOWAS of the Peoples: Peace and Prosperity for All”*. Economic Community of West African States (ECOWAS) in Abuja, Nigeria, June 2022. https://ecowas.int/wp-content/uploads/2022/09/Vision2050_EN_Web.pdf
105. EFTA (2024). *European Free Trade Association Annual Report 2023*. Published: April 2024.
106. Eftimovski, S. (2013). Evroskepticizam kao teorijski pojam. *Sociologija*, LV(4), 541-556.
107. Eichengreen, B. (2019). *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System - Third Edition*. NED-New edition. Princeton University Press.
108. El-Agraa, A. M. (1989). *International trade*. Palgrave Macmillan UK.
109. Elgström, O. & Chaban, N. (2015). Studying External Perceptions of the EU: Conceptual and Methodological Approaches. U: *Perceptions of the EU in Eastern Europe and Sub-Saharan Africa*, ured. Bachmann, V. & Müller, M., 17–33. London: Palgrave Macmillan.
110. Eppler, A., Anders, L. & Tuntschew, T. (2016). Europe’s political, social, and economic (dis-)integration: Revisiting the Elephant in times of crises. *Political Science Series*. Working Paper No. 143. Institute for Advanced Studies, Department of Political Science, Vienna.
111. Erven, C. P. C., & Pranger, R. (2021). *Euroscepticism during the covid-19 Pandemic - A comparative analysis of six european member states*. Master’s thesis. Tilburg Law School, Tilburg University.
112. EU (2021). *Basic Facts on the Framework of EU-Switzerland Relations*, May 2021. European Union
113. European Union Committee (2017). *Brexit: devolution*, 4th Report of Session 2017–19. House of Lords, London.
114. EY (2023a). *Navigating through turbulence - EY UK Attractiveness Survey UK including Scotland spotlight*. EYGM Limited.
115. EY (2023b). *Attractiveness Survey for Financial Services*
116. EY (2024). *Amid global competition for investment, what more can Europe do? EY Attractiveness Survey Europe*. Ernst & Young Global Limited.

117. Fallenbuchl, Z. M. (1987). The Council for Mutual Economic Assistance and Eastern Europe. *International Journal*, 43(1), 106-126.
118. Fedajev, A., Radulescu, M., Babucea, A.G., Mihajlovic, V., Yousaf, Z. & Milićević, R. (2022). Has COVID-19 pandemic crisis changed the EU convergence patterns?, *Economic Research - Ekonomska Istraživanja*, 35(1), 2112-2141.
119. Fella, C, Keep, M. & Rough, E. (2023). *UK participation in EU programmes: Horizon Europe and Copernicus*. Research Briefing Number 9925. House of Commons Library.
120. Fernández-Reino, M. & Rienzo, C. (2022) *Migrants in the UK labour market: an overview*. Migration Observatory briefing, COMPAS, University of Oxford
121. Fernández-Reino, M. & Vargas-Silva, C. (2022). *Migrants and Housing in the UK*. Migration Observatory briefing, COMPAS, University of Oxford.
122. Fernández-Reino, M., Sumption, M. & Jorgensen, N. (2023). *Citizenship and naturalisation for migrants in the UK*. Migration Observatory briefing, COMPAS, University of Oxford.
123. Ferrera, M., Miro, J. & Ronchi, S. (2021). Walking the road together? EU polity maintenance during the COVID-19 crisis. *West European Politics*, 44(5–6), 1329–1352.
124. Fidrmuc, J. & Fidrmuc, J. (2003). Disintegration and Trade. *Review of International Economics*, 11(5), 811–829.
125. Fligstein, N. (2008). *Euroclash: The EU, European identity, and the future of Europe*. Oxford, New York: Oxford University Press.
126. Fontana, O. (2020). Italian Euroscepticism and the COVID-19 Pandemic: Survey Insights. *IAI COMMENTARIES 20 | 90*, The Istituto Affari Internazionali (IAI). 1-6.
127. Fournier, J. (2015). The negative effect of regulatory divergence on foreign direct investment. *OECD Economics Department Working Papers, No 1268*. OECD Publishing, Paris.
128. Frankel, J. & Rose, A. (1998). The Endogeneity of the Optimum Currency Area Criteria. *Economic Journal*. 108(449),1009-1025.
129. Fransman, R. & Bakker, T. (2021). *Brexit and its effects on European and Dutch Capital Markets, Update 2021*. Capital Amsterdam
130. Fry, E., Pittaway, S. & Thwaites, G. (2024). *Life in the slow lane - Assessing the UK's economic and trade performance since 2010*. Resolution Foundation, London.
131. Gardner, A. (2020). *Stars with Stripes: The Essential Partnership between the European Union and the United States*. Palgrave Macmillan, London.
132. Gartzou Katsouyanni, K., Kiefel, M. & Olivás Osuna, J.J. (2022). Voting for Your Pocketbook, but against Your Pocketbook? A Study of Brexit at the Local Level. *Politics & Society*, 50(1), 3-43.
133. Gerbet, P. (2016). *The British contribution*. CVCE.EU by UNI.LU. http://www.cvce.eu/obj/the_british_contribution-en-fa00f8d1-f83f-43a5-af2cdf66343b6660.html
134. Grant (2023). *How should Europe handle China?*. Annual Report 2023. Centre for European Reform, London.
135. Gudgin, G. & Lu, S. (2023). The CER doppelganger index does not provide a credible measure of the impact of Brexit. UKICE working paper 05/2023, UK in a Changing Europe.
136. Gudgin, G., Jessop, J. & Western, H. (2022). *What impact is Brexit having on the UK economy?* Briefings for Britain Report.
137. Haas, J. & Rubio, E. (2017). *Brexit and the EU Budget: Threat or Opportunity?* Policy Paper No. 183, Jacques Delors Institut, Bertelsmann Stiftung.

138. Haberler, G. (1964). Integration and Growth of the World Economy in Historical Perspective. *The American Economic Review*, 54(2), 1–22.
139. Hale, S. & Fry, E. (2023). *Open for business? UK trade performance since leaving the EU*. The Economy 2030 Inquiry. Resolution Foundation & Centre for Economic Performance, London School of Economics.
140. Hall, S. (2022). The economics of UK financial services post Brexit, u Portes, J. (Ur.) *The Economics of Brexit: What Have We Learned?*. Centre for Economic Policy Research, London, 63-70.
141. Haskel, J. & Martin, J. (2023). *How has Brexit affected business investment in the UK*, Economics Observatory, March.
142. Hatzigeorgiou, A. & Lodefalk, M. (2016). The Brexit Trade Disruption Revisited. *Journal of International Law and Trade Policy*, 17(1), 41-58.
143. Havrylyshyn, O. & Al-Atrash, H. (1998). Opening up and geographic diversification of trade in transition economies, *IMF Working Paper No. 22*, Washington D.C.: IMF.
144. Henning, R. & Hochreiter, E. (1994). *Reviving the European Union*. Institute for International Economics.
145. HM Government (2016). *HM Treasury analysis: the long-term economic impact of EU membership and the alternatives*. Cm 9250, HM Treasury, London.
146. HM Government (2018). *The UK's future skills-based immigration system*. Cm 9722
147. HM Government (2021). *Global Britain in a competitive age - The Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy*, CP 403.
148. HM Government (2022). *Levelling Up the United Kingdom*. White paper, CP 604.
149. HM Government (2023). *The Windsor Framework: A new way forward*. Policy paper, CP 806.
150. HM Treasury (2016). *HM Treasury analysis: the long-term economic impact of EU membership and the alternatives*, Cm 9250. HM Government.
151. HM Treasury (2021). *European Union Finances 2020: Statement of the 2020 EU Budget and measures to counter fraud and financial mismanagement*. CP 472, July 2021.
152. HM Treasury (2023). *The European Union Finances Statement 2022: Statement on the implementation of the Withdrawal and Trade and Cooperation Agreements*. CP 759, March 2023.
153. Hobolt, S. & de Vries, C. (2016). Turning against the union? The impact of the crisis on the Eurosceptic vote in the 2014 European Parliament elections. *Electoral Studies*, 44, 504-514.
154. Home Office (2022). *Workers and Temporary Workers: guidance for sponsors; Part 1: Apply for a licence*, Version 08/22.
155. Hooghe, L. and Marks, G. (2007). Sources of Euroscepticism. *Acta Politica*, 42(2-3), 119- 127.
156. Hooghe, M. & Stiers, D. (2022). A Tale of Two Regions: An Analysis of Two Decades of Belgian Public Opinion, *Publius: The Journal of Federalism*, 52(4), 655–674.
157. House of Commons (2013). *Leaving the EU*, Research Paper 13/42, House of Commons Library, UK.
158. House of Lords (2022). *The UK-EU relationship in financial services*. European Affairs Committee 1st Report of Session 2022–23.
159. Howarth, D. & Quaglia, L. (2017). Brexit and the Single European Financial Market. *Journal of Common Market Studies*, 55(S1), 149-164.
160. ICAEW (2016). *The UK and the European Union Insights from ICAEW – Financial services*. The Institute of Chartered Accountants in England and Wales, London.

161. IMF (2018). *Euro Area Policies: Selected Issues*, IMF Country Report No. 18/224. International Monetary Fund, Washington, D.C.
162. IMF (2023). *World Economic Outlook – A Rocky Recovery*. International Monetary Fund, Washington DC, April.
163. IMF (2024). *World Economic Outlook April 2024 - Steady but Slow: Resilience amid Divergence*. International Monetary Fund, Washington DC.
164. International Agreements Committee (2022). *UK–India free trade agreement: Scrutiny of the Government’s Negotiating Objectives*. HL Paper 53, House of Lords, London, UK.
165. Jirásek, J.E. (2008). Application of the Charter of Fundamental Rights of the EU in the United Kingdom and Poland according to the Lisbon Treaty. *Conference proceedings from the COFOLA 2008 conference - Europeanization of the national law, the Lisbon treaty and some other legal issues*. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 292-299.
166. John, B. (2004). Regional disparities in the United Kingdom, u: Helmut, K. & Philippe, R. (ured.) *Employment and regional development policy: Market efficiency versus policy intervention*, ISBN 3-88838-231-9, Verlag der ARL - Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Hannover, 36-49.
167. Johnston, R., Khattab, N. & Manley, D. (2014). East versus West? Overqualification and Earnings among the UK's European Migrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1-23.
168. Jovanovic, M. (1992). *International Economic Integration: Limits and Prospects*. London, Routledge.
169. Jovanovic, M. (2006). *The Economics of International Integration*. Edward Elgar Publishing, Incorporated; United Kingdom.
170. Jovanović, M. & Damnjanović, J. (2016). Integracija zemalja centralne i istočne Evrope sa Evropskom unijom: Uticaj na privredni rast i zaduženost.
171. Jovic, D. (2001). The Disintegration of Yugoslavia – A Critical Review of Explanatory Approaches. *European Journal of Social Theory*, 4(1), 101-120.
172. Keating, M. (2017). *The Impact of the United Kingdom’s withdrawal from the European Union on Scotland, Wales and Gibraltar*, In-depth analysis for the AFCO Committee. Directorate General for Internal Policies, Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs.
173. Keep, M (2021). *Brexit: the financial settlement - in detail*. Briefing Paper Number 8039. House of Commons Library.
174. Keith, D. (2017). Opposing Europe, Opposing Austerity: Radical Left Parties and the Eurosceptic Debate, u Leruth, B., Startin, N. & Usherwood, S. (eds) *The Routledge Handbook of Euroscepticism*. Routledge, London, 86–99.
175. Kierzenkowski, R., Pain, N., Rusticelli, E. & Zwart, S. (2016). *The Economic Consequences of Brexit: A Taxing Decision*. Economic Policy Paper No. 16. OECD.
176. Kim, D.J. (2020). The EU after Brexit and Potential Impact on East Asia: The Economic and Geopolitical Implications. *The Journal of East Asian Affairs*, 33(2), 129-159.
177. Kondarev, T. (2021). The future of the European Union after Brexit. *The Yearbook of UNWE*, Issue 2, 159-168.
178. Kopecký, P. & Mudde, C. (2002). The two sides of Euroscepticism: party positions on European integration in East Central Europe, *European Union Politics*, 3(3), 297–326.
179. Krajišnik, M. & Žutić, A. (2017). Uticaj proširenja Evropske unije na spoljnu trgovinu i razvoj novih članica. *Economics*, 5(1), 36-51.

180. Krastev, I. & Leonard, M. (2020). *Europe's pandemic politics: How the virus has changed the public's worldview - Policy brief*. The European Council on Foreign Relations ECFR
181. Leconte, C. (2010). *Understanding Euroscepticism*. New York: Palgrave Macmillan.
182. Lecours, A. (2022). Nationalism and the strength of secessionism in Western Europe: Static and dynamic autonomy. *International Political Science Review*, 43(5), 730–744.
183. Levy, E. Stein, E. & Daude, C. (2003). Regional Integration and the Location of FDI. *Working Paper No.492*. Research Department of Inter-American Development Bank.
184. Libman, A.M. & Hejfec, B.A. (2011). Model of economic disintegration. Integration and disintegration. *Eurasian economic integration*, No. 2 (11), 4-18.
185. Lubbers, M. & Scheepers, P. (2005). Political versus instrumental Euroscepticism: Mapping scepticism in European countries and regions, *European Union Politics*, 6(2), 223-242.
186. Lubbers, M. & Scheepers, P. (2010). Divergent trends of euroscepticism in countries and regions of the European Union. *European Journal of Political Research*, 49, 787–817.
187. Lundan, S. & Jones, G. (2001). The 'Commonwealth Effect' and the Process of Internationalisation, *World Economy*, 24(1), 99-118.
188. Macdonald, M. & Wilkins, H. (2020). *EU Settlement Scheme*. Briefing Paper, Number 8584. House of Commons Library.
189. Manacorda, M., Manning, A. & Wadsworth, J. (2012). The Impact Of Immigration on the Structure of Wages: Theory and Evidence from Britain. *Journal of the European Economic Association*, 10(1), 120-151.
190. Mathis, F.J. (1969). *Economic integration in Latin America; the progress and problems of LAFTA*. Austin, Bureau of Business Research, University of Texas.
191. Matti, J. & Zhou, Y. (2016). The political economy of Brexit: explaining the vote, *Applied Economics Letters*, 24(16), 1131-1134.
192. Mattoo, A., Rocha, N. & Ruta, M. (2020). Overview: The Evolution of Deep Trade Agreements u Mattoo, A., Rocha, N. & Ruta, M. (ured.) *Handbook of Deep Trade Agreements*, International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 1-43.
193. McIntyre, W. D. (1967). *Colonies Into Commonwealth*. Walker.
194. Meade, J. E. (1955). *The Theory of Customs Unions*. North-Holland Publishing.
195. Medeirosa, M., Gauvinband, J.P. & Chhim, C. (2022). Unified voters in a divided society: Ideology and regionalism in Belgium. *Regional and federal studies*, 32(1), 53–71.
196. Meinhart, B. (2023). *How EU membership affects foreign direct investment: Differences between EU15 and CEE countries*. FIW Working Paper N° 197, Research Centre International Economics, Austrian Institute of Economic Research, Vienna.
197. Migration Advisory Committee (2014). *Migrants in low-skilled work: The growth of EU and non-EU labour in low-skilled jobs and its impact on the UK*. Migration Advisory Committee Report
198. Migration Advisory Committee (2018). *EEA migration in the UK: Final report*, September 2018.
199. Migration Advisory Committee (2023). *The impact of the end of Freedom of Movement: A qualitative study*. June 2023
200. Migration Watch UK (2016). *The Fiscal Effects of Immigration to the UK 2014/15*. 17 May, 2016.

201. Milas, C., Panagiotidis, T. & Papapanagiotou, G. (2023). *UK Foreign Direct Investments in Uncertain Economic Times*. Доступно на SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4641069>
202. Mileta, V. (1981). Tipologija i struktura međunarodnih ekonomskih integracija. *Politička misao: časopis za politologiju*, 18(4), 438-454.
203. Minford, P. & Zhu, Z. (2023). *Modelling the effects of Brexit on the British economy*. Working Paper No. E2023/19, Cardiff Economics Working Papers. Cardiff Business School, Cardiff University.
204. Minford, P. (2019). The effects of Brexit on the UK economy. *World Economy* 42, 57–67.
205. Ministry of Defence (2021). *Defence in a competitive age*, CP 411.
206. Ministry of Housing, Communities and Local Government & Department for Transport (2021). *Levelling Up Fund: Prospectus*. HM Treasury.
207. Ministry of Housing, Communities and Local Government (2018). *Analysis of the determinants of house price changes*. 13 April 2018, Ad hoc publication.
208. Mix, D. (2021). *The United Kingdom: Background, Brexit, and Relations with the United States*. Congressional Research Service RL33105.
209. Molle, W. (1990). *The economics of European integration*. Aldershot: Dartmouth
210. Nam, H. & Portes, J. (2023). *Migration and Productivity in the UK: An Analysis of Employee Payroll Data*. Discussion Paper Series, IZA DP No. 16472. IZA – Institute of Labor Economics.
211. Nickell, S. & Saleheen, J. (2015). *The impact of immigration on occupational wages: evidence from Britain*, Staff Working Paper No. 574. Bank of England, London.
212. NIESR (2023). *NiGEM Topical Feature: Revisiting the effect of Brexit*, Global Economic Outlook Autumn 2023. National Institute of Economic and Social Research, London.
213. Nikolić, G. (2022). Ekonomski aspekti rata u Ukrajini i zapadnih sankcija protiv Rusije. *Finansije – Časopis za teoriju i praksu finansija*, LXXVII, Broj 1-6/2022, Ministarstvo finansija Republike Srbije, Beograd, 1- 32.
214. Noja, G., Cristea, M. & Yüksel, A. (2021). Brexit Spillovers through International Trade and Foreign Investment: Empirical Evidence from EU-27 and the UK. *PANOECONOMICUS*, 68(5), 653-680.
215. OBR (2021). *Economic and fiscal outlook – March 2021*. Office for Budget Responsibility, UK.
216. OBR (2023a). *Economic and Fiscal Outlook – March 2023*. Office for Budget Responsibility, UK.
217. OBR (2023b). *Economic and fiscal outlook – November 2023*. Office for Budget Responsibility, UK.
218. OECD (2015). Is this humanitarian migration crisis different? *Migration Policy Debates* N°7.
219. OECD (2024). *OECD Economic Outlook*, Volume 2024, Issue 1, No. 115, OECD Publishing, Paris.
220. Olivas Osuna, J.J., Kiefel, M. & Gartzou Katsouyanni, K. (2021). Place matters: Analyzing the roots of political distrust and Brexit narratives at a local level. *Governance*, 34(4), 1019–1038.
221. ONS (2022). *Long-term international migration, provisional: year ending December 2022*. Statistical bulletin. Office for National Statistics, UK.
222. Ottaviano, G. Pessoa, J.P., Sampson, T. & Van Reenen, J. (2014). *The costs and benefits of leaving the EU*, CFS Working Paper Series, No. 472, Goethe University Frankfurt, Center for Financial Studies (CFS), Frankfurt a. M.

223. Oxford Economics (2016). *Assessing the economic implications of Brexit*, Executive Summary, London.
224. Oxford Economics (2018). *The Fiscal Impact of Immigration on the UK*. A report for the Migration Advisory Committee, June 2018.
225. Parkhomenko, N. (2018). National Economy in Terms of Disintegration: State and Development of Economic Cooperation. *Journal of International Relations*. XVI(2), 147 – 159.
226. Pelkmans, J. (2006). *European integration: Methods & economic analysis* (3rd ed.). London: Prentice Hall.
227. Pérez-Boquete, R. & Bello, G. (2023). When nationalism beats populism: The secessionist movement in Texas. *Nations and nationalism*, 29(2), 528 - 545.
228. Pinder, J. (1968). Positive Integration and Negative Integration: Some Problems of Economic Union in the EEC. *The World Today*, 24(3), 88–110.
229. Portes, J. & Springford, J. (2023). *The Impact of the Post-Brexit Migration System on the UK Labour Market*. Discussion Paper Series, IZA DP No. 15883. IZA – Institute of Labor Economics.
230. Portes, J. (2019). *What Do We Know and What Should We Do about Immigration?*, London, Sage Publishing.
231. Portes, J. (2022). Immigration and the UK economy after Brexit. *Oxford Review of Economic Policy*, 38(1), 82–96.
232. Preda, D. (2017). *The history of the European Monetary Union: comparing strategies amidst prospects for integration and national resistance*. P.I.E. Peter Lang, Bruxelles.
233. Price, S. (2019). The Impact of Brexit on EU Development Policy. *Politics and Governance*, 7(3), 72–82.
234. Prikhodko, O.V. (2022). Brexit’s Implications for the Transatlantic Relationship. *Herald of the Russian Academy of Sciences*, 92(2), S133–S141.
235. PwC (2016). *Leaving the EU: Implications for the UK Economy*. PricewaterhouseCoopers LLP.
236. PwC (2018). *The Development of European Capital Markets Post-Brexit*. PricewaterhouseCoopers GmbH Wirtschaftsprüfungsgesellschaft.
237. Rau-Goehring, M. (2023). *Impact of Brexit on the international role of the euro*. Published as part of The international role of the euro, June 2023. European Central Bank.
238. Rienzo, C. & Vargas-Silva, C. (2022). *Migrants in the UK: An Overview*. Migration Observatory briefing, COMPAS, University of Oxford
239. Robson, P. (2002). *The Economics of International Integration*. 4th Edition. Routledge, London.
240. Rolfe, H., Rienzo, C., Lalani, M. & Portes, J. (2013). *Migration and productivity: employers’ practices, public attitudes and statistical evidence*. National Institute of Economic and Social Research, London.
241. Roth, F., Gros, D. & Nowak-Lehmann, F. (2014). Crisis and Citizens’ Trust in the European Central Bank—Panel Data Evidence for the Euro Area, 1999–2012. *Journal of European Integration*, 36:3, 303-320.
242. Sá, F. (2014). Immigration and House Prices in the UK. *The Economic Journal*, 125 (September), 1393–1424.
243. SACU Revenue Management Sub-Directorate (2024). *SACU in Figures - 2023*. SACU Secretariat, Namibia.
244. Sakakibara, E. & Yamakawa, S. (2005). Market-driven regional integration in East Asia. U: Mckay, J., Armengol, M.O. & Pineau, G. (ured.) *Regional Economic*

- Integration in a Global Framework*. European Central Bank, Frankfurt am Main, Germany, 35-78.
245. Santos-Paulino, A. (2017). *The Asian Economic Integration Cooperation Agreement: lessons for economic and social development*. UNCTAD Research Paper No.3. UNCTAD/SER.RP/2017/3/Rev.1. United Nations Conference on Trade and Development.
  246. Sargent, K. (2023). The labor market impacts of Brexit: Migration and the European union. *Economic Modelling*, Volume 121, 106196.
  247. Schimmelfennig, F. (2016). Graded Membership in the European Union: Good Governance and Differentiated Integration. *KFG Working Paper Series*, No. 73. Kolleg-Forschergruppe (KFG) “The Transformative Power of Europe“, Freie Universität Berlin.
  248. Schimmelfennig, F. (2018). Brexit: differentiated disintegration in the European Union, *Journal of European Public Policy*, 25(8), 1154–1173.
  249. Schimmelfennig, F. Leuffen, D. & Rittberger, B. (2015). The European Union as a system of differentiated integration: interdependence, politicization and differentiation. *Journal of European Public Policy*, 22(6), 764-782.
  250. Schmidt, S. (1972). United Kingdom Entry into the European Economic Community: Issues and Implications. *Illinois Agricultural Economics* , 12(2), 1-11.
  251. Serwicka, I. & Tamberi, N. (2018). *Not Backing Britain: FDI Inflows since the Brexit Referendum*. University of Sussex Briefing Paper 23.
  252. Shalchi, A. (2021). *The UK-EU trade deal: financial services*. Commons Library Research Briefing, Number CBP 9263. House of Commons Library, UK.
  253. Solís, M. & Urata, S. (2018). Abenomics and Japan's Trade Policy in a New Era. *Asian Economic Policy Review*, 13(1), 106-123.
  254. Speyer, J., Chaban, N. & Niemann, A. (2020). Introduction: Uncertain Change and Changing Uncertainty: the Brexit Referendum and the EU in the Eyes of the World. U: *Changing Perceptions of the EU at Times of Brexit. Global Perspectives*, ured. Chaban, N., Niemann, A. & Speyer, J., Routledge, 1-30.
  255. Springford, J. (2022) *CER INSIGHT: The cost of Brexit to June 2022*. Centre for European Reform, London.
  256. Springford, J., Tilford, S., McCann, P., Whyte, P. & Odendahl, C. (2016). *The economic consequences of leaving the EU: The final report of the CER commission on Brexit 2016*, Centre for European Reform, April 2016.
  257. Sredanovic, Dj. (2020). Brexit as a Trigger and an Obstacle to Onwards and Return Migration. *International Migration*, 59(6), 93-108.
  258. Steiner, A. (2013). The Council of Mutual Economic Assistance — An Example of Failed Economic Integration? *Geschichte und Gesellschaft*, 39. Jahrg., H. 2, *Economic Disintegration in the 20th Century (April - Juni 2013)*, 240-258.
  259. Straathof, S., Linders, G.J., Lejour, A. & Mohlmann, J. (2008). *The Internal Market and the Dutch Economy: Implications for Trade and Economic Growth*, CPG Netherlands Document No. 168.
  260. Stubb, A. (1996). A Categorisation of Differentiated Integration. *JCMS - Journal of Common Market Studies*, 34(2), 283–95.
  261. Sumption, M. & Altorjai, S. (2016). *EU migration, welfare benefits and EU membership* . Migration Observatory report, COMPAS, University of Oxford, UK.
  262. Sumption, M. & Cuibus, M. (2023). *Outstanding issues facing the EU Settlement Scheme*. Commentaries, The Migration Observatory, University of Oxford COMPAS.

263. Sumption, M., Forde, C., Alberti, G. & Walsh, P. W. (2022). *How is the End of Free Movement Affecting the Lowwage Labour Force in the UK?* ReWAGE and Migration Observatory report.
264. Sumption, M., Walsh, P.W. & Brindle, B. (2024). *Net Migration to the UK*. Migration Observatory briefing, COMPAS, University of Oxford.
265. Sunak, R. (2021). *A new chapter for financial services*. HM Treasury, UK.
266. Szelenyi, I. & Szelenyi, B. (1994). Why Socialism Failed: Toward a Theory of System Breakdown - Causes of Disintegration of East European State Socialism. *Theory and Society*, Special Issue on the Theoretical Implications of the Demise of State Socialism, 23(2), 211-231.
267. Tabeshian, A. (2018). *Effects of Brexit on the financial markets: An empirical study using event study methodology and GARCH models*. Master's thesis in Financial Economics, Norwegian University of science and technology, Faculty of Economics and Management, Department of Economics.
268. Taggart, P. & Szczerbiak, A. (2002). The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States, *Opposing Europe Research Network Working Paper*, No.6, 1-45.
269. Taggart, P. & Szczerbiak, A. (2004). Contemporary Euroscepticism in the systems of the European Union candidate states of central and eastern Europe, *European Journal of Political Research*, 43(1), 1–27.
270. Taggart, P. (1998). A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems, *European Journal of Political Research*, 33(3), 363–388.
271. Taghizadeh-Hesary, F., Yoshino, N., Kim, C. J., & Morgan, P. J. (2020). Regional Economic Integration in Asia: Challenges and Recommended Policies. *Journal of Economic Integration*, 35(1), 1–9.
272. The Intergovernmental Authority on Development (2020). *Handbook of the Intergovernmental Authority on Development (IGAD)*. <https://igad.int/wp-content/uploads/2021/07/IGAD-Handbook-2020.pdf>
273. The Scottish Government (2022). *Building a New Scotland - A stronger economy with independence*. The Scottish Government, Edinburgh, October 2022.
274. TheCityUK (2023). *Enabling growth across the UK 2023: UK-based financial and related professional services*. TheCityUK, London.
275. TheCityUK (2024). *Key facts about the UK as an international financial centre 2023*. January 2024. TheCityUK, London.
276. Thissen, M., van Oort, F., McCann, P., Ortega-Argilés, R., & Husby, T. (2020). The Implications of Brexit for UK and EU Regional Competitiveness, *Economic Geography*, 96(5), 397-421.
277. Tinbergen, J. (1954). *International Economic Integration*. Amsterdam and Brussels, Elsevier.
278. Todorović, M. & Marković, I. (2020). *Međunarodni ekonomski i geopolitički odnosi u 21. veku*. Ekonomski fakultet, Univerzitet u Nišu.
279. Torrance, D. (2023). *Scottish independence referendum: legal issues*. Commons Library Research Briefing, CBP9104. The House of Commons Library.
280. Tuluy, H. (2016). Regional Economic Integration in Africa. *Global Journal of Emerging Market Economies*, 8(3), 334–354.
281. UK in a Changing Europe (2019). *The economic impact of Boris Johnson's Brexit proposals*, UK in a Changing Europe, London.
282. UK in a Changing Europe (2023b). *The Investment Gap: The UK's efforts to replace the European Investment Bank*. UK in a Changing Europe, London.

283. UK in a Changing Europe (2023a). *Immigration After Brexit: Where are we going?*. UK in a Changing Europe, London.
284. UK in a Changing Europe (2024). *UK-EU Relations 2024*. UK in a Changing Europe, London.
285. UK Trade & Investment (2015). *Inward Investment Report 2014/15*.
286. UNCTAD & the World Bank (2018). *The unseen impact of non-tariff measures: Insights from a new database*. UNCTAD/DITC/TAB/2018/2. United Nations and the World Bank, Geneva.
287. UNCTAD (2013). *Non-Tariff Measures to Trade: Economic and Policy Issues for Developing Countries*, Developing Countries in International Trade Studies, UNCTAD/DITC/TAB/2012/1. United Nations Publication.
288. United States International Trade Commission (2019). *U.S.-Mexico-Canada Trade Agreement: Likely Impact on the U.S. Economy and on Specific Industry Sectors*, Publication Number: 4889, April 2019.
289. Vagneur-Jones, A. (2017). *Global Britain in the Gulf: Brexit and relations with the GCC*. Note No 13/2017. Fondation pour la recherche stratégique, Paris, France.
290. van Kerckhoven, S. (2021). Post-Brexit Leadership in European Finance. *Politics and Governance*, 9(1), 59–68.
291. van Tongeren, F., Arriola, C., Mourougane, A. & Benz, S. (2021). *Trade impacts of the Trade and Cooperation Agreement between the European Union and the United Kingdom*, Economics Department Working Papers No. 1698. OECD, Paris.
292. Vandenbussche, H., Connell, W. & Simons, W. (2017). *Global Value Chains, Trade Shocks and Jobs: An Application to Brexit*, CEPR DP 1230.
293. Vargas-Silva, C., Sumption, M. & Walsh, P.W. (2022). *The fiscal impact of immigration to the UK*. Migration Observatory briefing, COMPAS, University of Oxford.
294. Vasilopoulou, S. (2011). European Integration and the Radical Right: Three Patterns of Opposition. *Government and Opposition*. 46(2), 223–244.
295. Villarreal, A. & Fergusson, I. (2017). *The North American Free Trade Agreement (NAFTA)*. CRS Report. Congressional Research Service 7-5700.
296. Villarreal, A. & Fergusson, I. (2020). *NAFTA and the United States-Mexico-Canada Agreement (USMCA)*. CRS Report R44981.
297. Viner, J. (1950). *The Customs Union Issue*. Carnegie Endowment for International Peace, New York.
298. Vink, M. (2023). *The Brexit Naturalization Effect: Six Years After the Referendum*. Global Citizenship Observatory (GLOBALCIT) <https://globalcit.eu/the-brexit-naturalization-effect-six-years-after-the-referendum/>
299. Vollaard H. (2014). Explaining European Disintegration. *Journal of Common Market Studies*, 52(5), 1142–1159.
300. Wachowiak, J. & Zuleeg, F. (2021). *The EU–UK Partnership and Implications for Differentiation Within the EU and Between the EU and Third Countries*. EU IDEA Research Papers No. 10.
301. Walker, N. (1998). Sovereignty and Differentiated Integration in the European Union. *European Law Journal*, 4(4), 355–388.
302. Ward, M. & Brien, P. (2021). *The Towns Fund*. Debate Pack Number CDP-2020-0176. House of Commons Library, UK.
303. Ward, M. & Webb, D. (2023). *Statistics on UK-EU trade*. Commons Library Research Briefing CBP 07851. The House of Commons Library, UK.
304. Ward, M. (2023). *Statistics on UK trade with the Commonwealth*. Commons Library Research Briefing CBP 8282. The House of Commons Library, UK.

305. Wardle, M. & Mainelli, M. (2023). *The Global Financial Centres Index 34*. Long Finance & Financial Centre Futures, Z/Yen & China Development Institute.
306. Webb, D. (2023). *Progress on UK free trade agreement negotiations*. Commons Library Research Briefing Number 9314. The House of Commons Library
307. Welsh Government & Plaid Cymru (2017). *Securing Wales' Future - Transition from the European Union to a new relationship with Europe*.
308. Welsh Government (2019). *A brighter future for Wales - Why we should remain in the EU*.
309. Welsh Government (2020). *The Future UK/EU Relationship Negotiating Priorities for Wales*.
310. Whitman, R. (2016). *The UK and EU foreign, security and defence policy after Brexit: integrated, associated or detached?*. National Institute Economic Review No. 238, UK in a changing Europe.
311. Winters, L. A. & Schiff, M. W. (2003). *Regional Integration and Development*. World Bank, United Kingdom.
312. World Bank (2020). *Doing Business 2020*. Washington, DC: World Bank.
313. Wright, W. & Asimakopoulou, P. (2017). *A decade of change in capital markets*. Ecommerce Reports, Unlocking Capital Markets. New Financial LLP.
314. WTO (2023). *World Trade Statistical Review 2023*. World Trade Organization.
315. Wu, C.H. (2020). Brexit in the Eyes of East: How Will it Reshape EU/UK Trade Relations with East Asia? *European Foreign Affairs Review*, 25(3), 357-378.
316. Yang (2020). After Brexit: The Certainty and Uncertainty of China-EU Relations in Academic Discourse. *European Foreign Affairs Review*, 25(1), 41 – 60.
317. Yarashevich, V. & Karneyeva, Y. (2013). Economic reasons for the break-up of Yugoslavia. *Communist and Post-Communist Studies*, 46, 263–273.
318. Zhang, B. & Li, Q. (2023). China's perception of the European Union during Brexit: the case of Chinese scholars. *Comparative European Politics*, 21, 631–648.
319. Гасми, Г. & Костић, М. (2010). Лисабонски уговор о ЕУ и корпоративна друштвена еколошка одговорност. *Право и привреда*, 48(7-9), 350-360.
320. Граховац, Д. & Јаковљевић, Ј. (2012). Значај настанка зоне слободне трговине – ЦЕФТА за земље Западног Балкана. *Пословне студије – Часопис за пословну теорију и праксу*, IV(7-8), 163-180.
321. Ковачевић, М. (2002). *Међународна трговина*. Економски факултет, Београд.
322. Марковић, И. (2009). *Европска унија – За и против*. Економски факултет, Универзитет у Нишу.
323. Тодоровић, Ј. (2010). Евроскептицизам у земљама Европске уније. *Српска политичка мисао*, број 3/2010, година XVII, vol 29, 231-250
324. Тодоровић, М., & Марковић, И. (2013). *Међународна економија*. Економски факултет, Универзитет у Нишу.
325. Црнић, М. & Стефановић, А. (2018). Брикс у савременим глобалним економским односима: историја, постигнућа и изазови. *Међународна политика*, 1171, 84–98.

Остали извори:

1. "The United States of Europe", The Saturday Evening Post (15 February 1930) *The Collected Essays of Sir Winston Churchill*, Volume II "Churchill and Politics," London: Library of Imperial History 1976, str. 184.
2. 2000/365/EC: Council Decision of 29 May 2000 concerning the request of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to take part in some of the provisions

- of the Schengen acquis <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000D0365&from=EN>
3. 2002 Southern African Customs Union (SACU) Agreement <https://sacu.int/show.php?id=566>
  4. 2030 Roadmap for India - UK future relations <https://www.gov.uk/government/publications/india-uk-virtual-summit-may-2021-roadmap-2030-for-a-comprehensive-strategic-partnership/2030-roadmap-for-india-uk-future-relations>
  5. 2030 roadmap for UK - Israel bilateral relations <https://www.gov.uk/government/publications/2030-roadmap-for-uk-israel-bilateral-relations/2030-roadmap-for-uk-israel-bilateral-relations>
  6. Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Swiss Confederation on Mutual Recognition in Financial Services https://assets.publishing.service.gov.uk/media/658172b7fc07f3000d8d444d/UK-Switzerland_FS_MRA.pdf
  7. Agreement between the United States of America, the United Mexican States, and Canada 7/1/20 Text <https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/united-states-mexico-canada-agreement/agreement-between>
  8. Agreement establishing an Economic Partnership Agreement between the Eastern and Southern Africa States and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5c59a450e5274a3184bac61e/MS_4.20_19_ESA_v1_pt1.pdf
  9. Agreement Establishing the African Continental Free Trade Area <https://www.tralac.org/documents/resources/african-union/2162-afcfta-agreement-legally-scrubbed-version-signed-16-may-2018/file.html>
  10. Agreement Establishing the Common Market for Eastern and Southern Africa (COMESA) <https://web.archive.org/web/20070616220159/http://www.worldtradelaw.net/fta/agreements/comesafta.pdf>
  11. Agreement on Amendment of and Accession to the Central European Free Trade Agreement <https://cefta.int/wp-content/uploads/2016/05/CEFTAMAINTEXT2006.pdf>
  12. Agreement on the European Economic Area <https://www.efta.int/sites/default/files/media/documents/legal-texts/eea/the-eea-agreement/Main%20Text%20of%20the%20Agreement/EEAagreement.pdf>
  13. Agreement on the New Development Bank – Fortaleza, July 15 <http://ndb.int/download/Agreement%20on%20the%20New%20Development%20Bank.pdf>
  14. ASEAN Plus Three Cooperation Work Plan 2018-2022 <https://aseanplusthree.asean.org/wp-content/uploads/2020/01/APT-Corp-WorkPlan-2018-2022-Final.pdf>
  15. Asociación Latinoamericana de Integración - Indicadores economicos – Produccion <http://www2.aladi.org/nsfaladi/sitioAladi.nsf/indicadorEcDatos.xsp?databaseName=CN=websrv/O=ALADI!!nsfaladi%5Cindicado.nsf&documentId=251AEB7DB8C1F624032567B4005CD7E6&action=editDocument>
  16. Benelux Treaty <https://benelux.int/nl/benelux-unie/nieuw-benelux-verdrag>
  17. Bovill Newgate UK & Europe – Insights: Almost 90 Paris-based firms apply to open in UK <https://www.bovill.com/uk-europe/almost-90-paris-based-financial-firms-apply-to-open-a-uk-office-post-brexit/>
  18. Central American Economic Integration (CACM) Free Trade Agreement <https://www.worldtradelaw.net/document.php?id=fta/agreements/cacmfta.pdf>

19. Central European Free Trade Agreement <https://www.worldtradelaw.net/document.php?id=fta/agreements/cefta.pdf&mode=download>
20. Charter of the South Asian Association for Regional Cooperation <https://saarc-sec.org/index.php/resources/agreements-conventions/46-saarc-charter-provisional-rules-of-procedure/file>
21. Churchill, 29 November 1951, *National Archives*, CAB 129/48C (51) 32
22. Comecon, *European Studies*, 8, 1970. <http://aei.pitt.edu/73844/1/DODGE013.pdf>
23. Commission Implementing Decision (EU) 2021/1803 of 8 October 2021 setting out the provisional amounts allocated to each Member State from the resources of the Brexit Adjustment Reserve and the minimum amount of support to local and regional coastal communities (notified under document C(2021) 7330) https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_impl/2021/1803/oj
24. Communauté Économique et Monétaire de l'Afrique Centrale Traite Revise https://cemac.int/wp-content/uploads/2023/07/traite_revise.pdf
25. Community of Sahel–Saharan States (CEN–SAD) Purpose <https://au.int/en/recs/censad>
26. Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP) Consolidated Version <https://www.iilj.org/wp-content/uploads/2019/05/CPTPP-consolidated.pdf>
27. Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA) between Canada, of the one part, and the European Union and its Member States, of the other part OJ L 11, 14.1.2017 https://eur-lex.europa.eu/eli/agree_internation/2017/37/oj
28. COMSTAT Data Hub <https://comesa.opendataforafrica.org/>
29. Conclusions of the Sessions of the European Council, Fountainebleau 25-26 June 1984 http://aei.pitt.edu/1448/1/Fountainebleau_june_1994.pdf
30. Constitutive Act of the African Union https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutiveact_en.pdf
31. Convention establishing the European Free Trade Association https://www.efta.int/sites/default/files/uploads/2024-04/Vaduz_Convention_Agreement_Updated_1_November_2021.pdf
32. Correspondence Prime Minister's letter to Donald Tusk triggering Article 50, 29 March 2017 <https://www.gov.uk/government/publications/prime-ministers-letter-to-donald-tusk-triggering-article-50/prime-ministers-letter-to-donald-tusk-triggering-article-50>
33. CPTPP: benefits for the UK <https://www.gov.uk/government/publications/cptpp-benefits-for-the-uk>
34. Declaration & Treaty of SADC (1992) https://www.sadc.int/sites/default/files/2021-11/Declaration_Treaty_of_SADC.pdf
35. EAC Treaty - The Treaty for the Establishment of the East African Community <https://www.eac.int/documents/category/key-documents>
36. EC - Joint Statement by the European Commission and the UK Government on the UK's association to Horizon Europe and Copernicus, 7 September 2023 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_23_4375
37. EC - National contributions https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/revenue/own-resources/national-contributions_en
38. EC - Rebates: correction mechanisms https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/revenue/rebates_en
39. EC – Regional Policy – Funding – Brexit Adjustment Reserve https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/brexit-adjustment-reserve_en

40. EC - Revenue ceilings https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/revenue/revenue-ceilings_en
41. ECB - ECB welcomes ratification of agreement on orderly UK withdrawal from European Union. Press release, 30 January 2020 https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200130_1~0e0eb9bef4.en.html
42. ECB - ECB's subscribed capital to remain steady after Bank of England leaves the European System of Central Banks. Press release, 30 January 2020 https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200130_2~59d6fffe1.en.html
43. Economic and Monetary Community of Central Africa (CEMAC) Treaty <https://www.cemac.int/sites/default/files/inline-files/Convention UEAC.pdf>
44. Economic Community of West African States (ECOWAS) Revised Treaty <https://ecowas.int/wp-content/uploads/2022/08/Revised-treaty-1.pdf>
45. EIB - Financed projects – United Kingdom <https://www.eib.org/en/projects/loans/index.htm?q=&sortColumn=loanParts.loanPartStatus.statusDate&sortDir=desc&pageNumber=0&itemPerPage=25&pageable=true&language=EN&defaultLanguage=EN&loanPartYearFrom=1959&loanPartYearTo=2023&countries.region=united-kingdom&orCountries.region=true&orCountries=true&orSectors=true>
46. Ernst & Young, Press release 2 May 2024 - Foreign Direct Investment: UK's project total grows as Europe's falls https://www.ey.com/en_uk/news/2024/05/uk-foreign-direct-investment-project-total-grows
47. EU referendum polling: is the 'Leave' number soft? <https://yougov.co.uk/topics/politics/articles-reports/2015/12/10/eu-polling-soft-leave;>
48. EU referendum results <https://web.archive.org/web/20170129082658/http://www.electoralcommission.org.uk/find-information-by-subject/elections-and-referendums/upcoming-elections-and-referendums/eu-referendum/electorate-and-count-information>
49. EU-China 2020 Strategic Agenda for Cooperation <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/20131123.pdf>
50. Eurostat - Extra-EU trade by partner (ext_lt_maineu) https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ext_lt_maineu_custom_11975273/default/table?lang=en
51. Eurostat - GDP and main components (output, expenditure and income) (online data code: nama_10_gdp) https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_gdp/default/table?lang=en&category=na10.nama10.nama_10_ma
52. Eurostat - Immigration in EU Member States [https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20171215-1#:~:text=Germany%20reported%20the%20largest%20total,280%20000%20or%206%25\).&text=Immigrants%20can%20also%20be%20nationals%20of%20the%20country%20they%20are%20immigrating%20to.](https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20171215-1#:~:text=Germany%20reported%20the%20largest%20total,280%20000%20or%206%25).&text=Immigrants%20can%20also%20be%20nationals%20of%20the%20country%20they%20are%20immigrating%20to.)
53. Eurostat - International trade in services (since 2010) (BPM6) (bop_its6_det) https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/bop_its6_det_custom_11981167/default/table?lang=en
54. Eurostat news release March 2016 <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf/790eba01-381c-4163-bcd2-a54959b99ed6>

55. Eurostat: Share of European Union EU27 (from 2020) in the World Trade [https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EXT LT INTROEU27 2020 custom_3232800/default/table?lang=en](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EXT_LT_INTROEU27_2020_custom_3232800/default/table?lang=en)
56. Evolution of trade under the WTO: handy statistics https://www.wto.org/english/res_e/statistic/trade_evolution_e/evolution_trade_wto_e.htm#fnt-1
57. EY Financial Services Brexit Tracker: Movement within UK financial services sector stabilises five years on from Article 50 trigger https://www.ey.com/en_uk/news/2022/03/ey-financial-services-brexit-tracker-movement-within-uk-financial-services-sector-stabilises-five-years-on-from-article-50-trigger
58. FACT SHEET: Implementation of the Australia – United Kingdom – United States Partnership (AUKUS) <https://web.archive.org/web/20220405233228/https://www.pm.gov.au/sites/default/files/media/aukus-fact-sheet.pdf>
59. Financial Services and Markets Bill HL Bill 80 of 2022–23 <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/LLN-2022-0058/2022-0058-Financial-Services-and-Markets-Bill-Largeprint.pdf>
60. Free Trade Agreement between Iceland, the Principality of Liechtenstein and the Kingdom of Norway and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland https://assets.publishing.service.gov.uk/media/60f176eb8fa8f50c7f08aeae/Free_trade_agreement_between_UK-Northern_Ireland_and_Liechtenstein_Iceland_and_Norway_volume_1.pdf
61. Free Trade Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Republic of Korea [https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5d80bfefe5274a27c8ba89da/UK_Korea_a_Free_Trade_Agreement_v1.pt1.pdf](https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5d80bfefe5274a27c8ba89da/UK_Korea_Free_Trade_Agreement_v1.pt1.pdf)
62. Free Trade Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and Australia <https://www.gov.uk/government/collections/free-trade-agreement-between-the-united-kingdom-of-great-britain-and-northern-ireland-and-australia>
63. Free Trade Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and New Zealand <https://www.gov.uk/government/collections/free-trade-agreement-between-the-united-kingdom-of-great-britain-and-northern-ireland-and-new-zealand>
64. G. Oettinger, "A Budget Matching our Ambitions", говор одржан на конференцији "Shaping our Future" (8.1.2018) https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vkkwqkfbuixg?ctx=vhyzn0ikkwxq&start_tab0=25
65. GDP by Country <https://www.worldometers.info/gdp/gdp-by-country/>
66. Home Office - Employment support launched for over a million people <https://www.gov.uk/government/news/employment-support-launched-for-over-a-million-people#:~:text=The%20Back%20to%20Work%20Plan,mental%20health%2C%20musculoskeletal%20conditions%20and>
67. Home Office - EU Settlement Scheme quarterly statistics, December 2023 <https://www.gov.uk/government/collections/eu-settlement-scheme-statistics>
68. Home Office - Immigration system statistics data table - Entry clearance visas granted outside the – UK, Entry clearance visa applications and outcomes detailed datasets, year ending March 2024, Vis_D02: Outcomes of entry clearance visa applications, by

- nationality, visa type, and outcome <https://www.gov.uk/government/statistical-data-sets/immigration-system-statistics-data-tables#entry-clearance-visas-granted-outside-the-uk>
69. Home Office - Reducing Net Migration Factsheet – May 2024 <https://homeofficemedia.blog.gov.uk/2024/05/23/reducing-net-migration-factsheet-december-2023/>
  70. IMF - GDP based on PPP, share of world <https://www.imf.org/external/datamapper/PPPSH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEO/ORLD/EU>
  71. IMF - World Economic Outlook Database, October 2023 <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2023/October>
  72. Japan External Trade Organisation, FDI stock (Based on International Investment Position, net), Japan's Total Inward FDI by Country/Region <https://www.jetro.go.jp/en/reports/statistics/>
  73. Japan's Message to the United Kingdom and the European Union <https://www.mofa.go.jp/files/000185466.pdf>
  74. List of Union acts adopted before the entry into force of the Lisbon Treaty in the field of police cooperation and judicial cooperation in criminal matters which cease to apply to the United Kingdom as from 1 December 2014 pursuant to Article 10(4), second sentence, of Protocol (No 36) on transitional provisions (2014/C 430/03) [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014Y1201\(03\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014Y1201(03)&from=EN)
  75. List of Union acts adopted before the entry into force of the Lisbon Treaty in the field of police cooperation and judicial cooperation in criminal matters which have been amended by an act applicable to the United Kingdom adopted after the entry into force of the Lisbon Treaty and which therefore remain applicable to the United Kingdom as amended or replaced (2014/C 430/04) [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014Y1201\(04\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014Y1201(04)&from=EN)
  76. Marrakesh Treaty https://maghrebarabe.org/wp-content/uploads/2022/03/traite_de_const2.pdf
  77. Memorandum of Understanding between the HM Treasury and the Monetary Authority of Singapore on Financial Services Regulatory Cooperation https://assets.publishing.service.gov.uk/media/60dc298d8fa8f50abf416ee3/UK_Singapore_Regulatory_Cooperation_MoU.pdf
  78. Memorandum of Understanding establishing a framework for financial services regulatory cooperation between the European Union and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland https://assets.publishing.service.gov.uk/media/649ae4782caa3e00133e5f4b/20210326_EU-UK_MoU_ISC_Final_June_2023_FINAL_002.pdf
  79. Merger Treaty (1965) OJ 152, 13.7.1967, p. 2–17 (DE, FR, IT, NL) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A11965F%2FTXT&qid=1718887005280>
  80. ONS - A12: Employment, unemployment and economic inactivity by nationality and country of birth, release date:14 May 2024 <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/datasets/a12employmentunemploymentandeconomicinactivitybynationalityandcountryofbirth>
  81. ONS – Annual Population Survey, Estimates of the EU- and non-EU-born resident population of the UK by country of birth, 2004 to year ending June 2021 <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/inte>

- [nationalmigration/bulletins/ukpopulationbycountryofbirthandnationality/yearendingjune2021](https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/adhocs/14239/foreigndirectinvestmentfditotalsforinwardandoutwardflowspositionsandearnings2019and2020)
82. ONS - Foreign direct investment (FDI) totals for inward and outward flows, positions and earnings: 2019 and 2020
<https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/adhocs/14239/foreigndirectinvestmentfditotalsforinwardandoutwardflowspositionsandearnings2019and2020>
  83. ONS - Foreign direct investment (FDI) totals for inward and outward flows, positions and earnings: 2020 and 2021
<https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/adhocs/15470/foreigndirectinvestmentfditotalsforinwardandoutwardflowspositionsandearnings2020and2021>
  84. ONS - Foreign direct investment involving UK companies (directional): outward, Release date: 28 March 2023
<https://www.ons.gov.uk/businessindustryandtrade/business/businessinnovation/datasets/foreigndirectinvestmentinvolvingukcompaniesoutwardtables>
  85. ONS - International comparisons of GDP during the coronavirus (COVID-19) pandemic, release date: 1 February 2021
<https://www.ons.gov.uk/economy/grossdomesticproductgdp/articles/internationalcomparisonsofgdpduringthecoronaviruscovid19pandemic/2021-02-01>
  86. ONS - Inward foreign direct investment involving UK companies: historical data, Release date: 28 March 2023
<https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/datasets/inwardforeigndirectinvestmentinvolvingukcompanieshistoricaldata>
  87. ONS - Long-term international immigration, emigration and net migration flows, provisional - Year ending December 2023 edition, release date: 23 May 2024
<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/datasets/longterminternationalimmigrationemigrationandnetmigrationflowsprovisional>
  88. ONS - Outward foreign direct investment involving UK companies: historical data, Release date: 28 March 2023
<https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/datasets/outwardforeigndirectinvestmentinvolvingukcompanieshistoricaldata>
  89. ONS - The UK contribution to the EU budget
<https://www.ons.gov.uk/economy/governmentpublicsectorandtaxes/publicsectorfinance/articles/theukcontributiontotheeubudget/2017-10-31>
  90. ONS - Trade in Goods less precious metals (inc non monetary gold) (TlessPM): EU: Exports: BOP: CVM: SA, release date: 12 June 2024
<https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/timeseries/jim8/mret>
  91. ONS - Trade in Goods less precious metals (inc non monetary gold) (TlessPM): EU: Imports: BOP: CVM: SA, release date: 12 June 2024
<https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/timeseries/jim7/mret>
  92. ONS - Trade in goods: CPA (08) exports and imports, release date: 10 May 2024
<https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/datasets/publicationtablesuktradecpa08>
  93. ONS - UK Balance of Payments, The Pink Book: 2022 - Geographical breakdown of the current account [Dataset]

- <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/datasets/9geographicalbreakdownofthecurrentaccountthepinkbook2016>
94. ONS - UK foreign direct investment, trends and analysis: January 2018
<https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/articles/ukforeigndirectinvestmenttrendsandanalysis/january2018>
  95. ONS – UK total trade: all countries, seasonally adjusted, October to December 2023
<https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/datasets/uktotaltradeallcountriseasonallyadjusted>
  96. ONS - UK Trade in Goods estimates and the ‘Rotterdam Effect’
<https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20160106003022/http://www.ons.gov.uk/ons/rel/uktrade/uk-trade/december-2014/sty-trade-rotterdam-effect-.html>
  97. ONS - UK trade in services: service type by partner country, non-seasonally adjusted, release date: 26 April 2024
<https://www.ons.gov.uk/businessindustryandtrade/internationaltrade/datasets/uktradein servicesservicetypebypartnercountrynonseasonallyadjusted>
  98. Political, Free Trade and Strategic Partnership Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and Ukraine
https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5fad3feed3bf7f037c19fbd9/CS_Ukraine_1.2020_UK_Ukraine_Political_Free_Trade_Strat_Partner_Agreement.pdf
  99. Preference tiers under the Developing Countries Trading Scheme
<https://www.gov.uk/guidance/preference-tiers-under-the-developing-countries-trading-scheme>
  100. Prime Minister’s Office - Joint Statement from Prime Ministers of UK, Italy and Japan: 9 December 2022
<https://www.gov.uk/government/publications/joint-leaders-statement-uk-italy-japan-9-december-2022/joint-statement-from-prime-ministers-of-uk-italy-and-japan-9-december-2022>
  101. Prime Minister’s Office - Prime Minister hosts Japanese PM and agrees historic defence agreement
<https://www.gov.uk/government/news/prime-minister-hosts-japanese-pm-and-agrees-historic-defence-agreement>
  102. Protocol (No 30) on the Application of the Charter of Fundamental Rights of the European Union to Poland and to the United Kingdom
[https://en.wikisource.org/wiki/Consolidated_protocols,_annexes_and_declarations_attached_to_the_treaties_of_the_European_Union/Protocols#PROTOCOL_\(No_30\)_ON_THE_APPLICATION_OF_THE_CHARTER_OF_FUNDAMENTAL_RIGHTS_OF_THE_EUROPEAN_UNION_TO_POLAND_AND_TO_THE_UNITED_KINGDOM](https://en.wikisource.org/wiki/Consolidated_protocols,_annexes_and_declarations_attached_to_the_treaties_of_the_European_Union/Protocols#PROTOCOL_(No_30)_ON_THE_APPLICATION_OF_THE_CHARTER_OF_FUNDAMENTAL_RIGHTS_OF_THE_EUROPEAN_UNION_TO_POLAND_AND_TO_THE_UNITED_KINGDOM)
  103. Protocol on Ireland/Northern Ireland
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/840230/Revised_Protocol_to_the_Withdrawal_Agreement.pdf
  104. Revised Treaty of Chaguaramas Establishing the Caribbean Community Including the Caricom Single Market and Economy
https://caricom.org/documents/4906-revised_treaty-text.pdf
  105. Summary of the Implications for Scotland of the EU-UK future relationship agreement
<https://www.gov.scot/binaries/content/documents/govscot/publications/factsheet/2020/12/eu-uk-negotiations-outcome-analysis/documents/eu-uk-negotiations-outcome-analysis/govscot%3Adocument/31%2BDec%2B2020%2BSummary%2Bof%2Bthe%2BImplications%2Bfor%2BScotland%2Bof%2Bthe%2BEU-UK%2BFuture%2BRelationship%2BAgreement%2B%2528004%2529.pdf>

106. Summary of the Regional Comprehensive Economic Partnership Agreement <https://www.mofa.go.jp/mofaj/files/100114908.pdf>
107. Textit answers: Will the economy in an independent Texas be better? <https://textit.tnm.me/business-commerce-trade/will-the-economy-in-an-independent-texas-be-better/>
108. The Agreement of the West African Monetary Zone (WAMZ) <https://wami-imao.org/sites/default/files/2021-04/WAMZ%20Agreement.pdf>
109. The Asean Declaration (Bangkok Declaration) Bangkok, 8 August 1967 <https://web.archive.org/web/20150211121705/http://www.asean.org/news/item/the-asean-declaration-bangkok-declaration>
110. The Atlantic Declaration: A Framework for a Twenty-First Century U.S.-UK Economic Partnership https://assets.publishing.service.gov.uk/media/648210d75f7bb700127fa73a/THE_ATLANTIC_DECLARATION.pdf
111. The Canada – U.S. Free Trade Agreement <https://www.international.gc.ca/trade-agreements-accords-commerciaux/assets/pdfs/cusfta-e.pdf>
112. The Electoral Commission, Results and turnout at the EU referendum <https://www.electoralcommission.org.uk/find-information-by-subject/elections-and-referendums/past-elections-and-referendums/eu-referendum/electorate-and-count-information>
113. The Schuman Declaration (Paris, 9 May 1950) <https://www.cvce.eu/en/obj/the-schuman-declaration-paris-9-may-1950-en-9cc6ac38-32f5-4c0a-a337-9a8ae4d5740f.html>
114. The UK's trade agreements <https://www.gov.uk/government/collections/the-uks-trade-agreements>
115. Trade and Cooperation Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community, of the one part, and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, of the other part [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22021A0430\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22021A0430(01))
116. Traite Revise Instaurant la Communaute Economique des Etats de l'Afrique Centrale <https://ceeac-eccas.org/document/traite-revise-de-la-ceeac/>
117. Tratado de Asunción para la Constitución de un Mercado Común <https://www.mercosur.int/documento/tratado-asuncion-constitucion-mercado-comun/>
118. Tratado de Montevideo 1980 http://www2.aladi.org/biblioteca/Publicaciones/ALADI/Secretaria_General/Documentos_Sin_Codigos/Caja_062_001.pdf
119. Treaty between the Russian Federation, the Republic of Belarus, the Republic of Kazakhstan and the Kyrgyz Republic on increased integration in economic and humanitarian fields of 29 March 1996 <http://evrazes.com/docs/view/120>
120. Treaty Establishing the African Economic Community https://au.int/sites/default/files/treaties/37636-treaty-TREATY_ESTABLISHING_THE_AEC-compressed.pdf
121. Treaty establishing the European Economic Community (EEC Treaty) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A11957E%2FTXT>
122. Treaty of Izmir (14 September 1996) https://www.eco.int/parameters/eco/modules/cdk/upload/content/general_content/3512/1499586597300jk8s96cm6jnohhj2556coont44.pdf
123. Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community - Official Journal of the European Union C 306, 17.12.2007 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12007L/TXT>

124. Treaty on European Union - Official Journal of the European Communities, C 191, 29 July 1992 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1992:191:FULL>
125. UK and India agree ambitious new tech partnership <https://www.gov.uk/government/news/uk-and-india-agree-ambitious-new-tech-partnership>
126. UK Government, Department for Levelling Up, Housing and Communities - UK Shared Prosperity Fund: prospectus, Updated 1 August 2022 <https://www.gov.uk/government/publications/uk-shared-prosperity-fund-prospectus/uk-shared-prosperity-fund-prospectus>
127. UK-Singapore Digital Economy Agreement: final agreement explainer <https://www.gov.uk/government/publications/uk-singapore-digital-economy-agreement-explainer/uk-singapore-digital-economy-agreement-final-agreement-explainer>
128. UNCTAD Data centre – International merchandise trade – Trade value and volumes Merchandise: Total trade and share, annual <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.TradeMerchTotal>
129. UNCTAD Data centre - International trade in services - Services (BPM6): Exports and imports by service-category, trade-partner World, annual <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.TradeServCatTotal>
130. UNCTAD - FDI Database on flows and stocks <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.FdiFlowsStock>
131. Western Balkans leaders Declaration on Common Regional Market <https://cefta.int/wp-content/uploads/2020/11/Western-Balkans-Leaders-Declaration-on-Common-Regional-Market.pdf>
132. World Bank – Data bank: World Development Indicators <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
133. WTO - WTO Stats <https://stats.wto.org/>
134. Договор о зоне свободной торговли <https://cis.minsk.by/reestr2/doc/3183#text>
135. ДОГОВОР об учреждении Евразийского экономического сообщества от 10 октября 2000 года <https://www.evrazes.com/docs/view/3>
136. Званични sajt Евро-азијске економске уније (рус. Евразийский экономический союз; енгл. The Eurasian Economic Union) <http://www.eaeunion.org/?lang=en#about>
137. СОГЛАШЕНИЕ о создании Содружества Независимых Государств <https://cis.minsk.by/reestr2/doc/1#text>
138. Traite modifie de l'Union Economique et Monetaire Ouest Africaine (UEMOA) <https://www.uemoa.int/en/the-amended-treaty%22>

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Милица Ђокић рођена је 16. септембра 1991. године у Нишу. Основну школу, а потом и Гимназију „Светозар Марковић“, је завршила са одличним успехом, као добитник Вукове дипломе. Економски факултет у Нишу је уписала 2010. године, на смеру Пословно управљање, модул Међународни менаџмент, а дипломирала је 2014. године са просечном оценом 9,62. Мастер академске студије на истом смеру је завршила годину дана касније, са просечном оценом 10, и исте године наставила своје академско образовање на докторским студијама.

Током свих нивоа студија је била стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Као стипендиста, а касније и истраживач, била је ангажована на пројекту Министарства под називом „Унапређење конкурентности јавног и приватног сектора умрежавањем компетенција у процесу европских интеграција Србије“. Од 2018. године је запослена у Иновационом центру Универзитета у Нишу, најпре као истраживач-приправник, а од 2021. године је своје ангажовање наставила као истраживач-сарадник.

Аутор је и коаутор више научних радова објављених у водећим домаћим и међународним часописима и зборницима са научних конференција одржаних у земљи и иностранству, и неколико поглавља у монографијама и тематским зборницима. Члан је Друштва економиста „Економика“ из Ниша. Говори, чита и пише енглески и шпански језик.

Универзитет у Нишу
Економски факултет

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом *Економски ефекти међународне економске дезинтеграције на примеру Брегзита*, која је одбрањена на Економском факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да ову дисертацију, ни у целини, нити у деловима, нисам пријављивала на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредила ауторска права, нити злоупотребила интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са ауторством и добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____ 2024. године

Аутор дисертације: Милица Ђокић

Потпис аутора дисертације _____

Универзитет у Нишу
Економски факултет

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА
ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Име и презиме аутора: Милица Ђокић

Наслов дисертације: *Економски ефекти међународне економске дезинтеграције на примеру Брегзита*

Ментор: проф. др Иван Марковић

Изјављујем да је штампани облик моје докторске дисертације истоветан електронском облику, који сам предала за уношење у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____ 2024. године

Потпис аутора дисертације _____

Универзитет у Нишу
Економски факултет

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да, у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, унесе моју докторску дисертацију, под насловом: „ЕКОНОМСКИ ЕФЕКТИ МЕЂУНАРОДНЕ ЕКОНОМСКЕ ДЕЗИНТЕГРАЦИЈЕ НА ПРИМЕРУ БРЕГЗИТА“.

Дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском облику, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унету у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучила.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прераде (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

У Нишу, _____ 2024. године

Аутор дисертације: Милица Ђокић

Потпис аутора дисертације _____